

**MEĐUNARODNO
KRIVIČNO PRAVO**

AUTOR:

Akademik prof. dr. Nedeljko Stanković

RECEZENTI:

Akademik prof. dr. Branko Vučković, redovni profesor, sudija i predsjednik Osnovnog suda u Kotoru – Crna Gora

Akademik prof. dr. Vesna Vučković, redovni profesor, sudija Vrhovnog suda Crne Gore

IZDAVAČ:

EVROPSKI UNIVERZITET „KALLOS“ TUZLA

035-299-091 <http://www.eukallos.edu.ba/>

ZA IZDAVAČA:

Doc. dr. Albina Abidović

Odlukom Senata Evropskog univerziteta „Kallos“ Tuzla broj 23-3/2018 od 26.03.2018. godine udžbenik „Međunarodno krivično pravo“, autora akademika prof. dr. Nedeljka Stankovića, prihvaćen je kao udžbenička literatura.

LEKTOR:

Doc. dr. Kojo Simić

PRIPREMA ZA ŠTAMPU I DIZAJN KORICA:

Mr. Smiljana Bijelović

ŠTAMPA:

Markos, Banja Luka

GODINA IZDANJA I ŠTAMPANJA:

2018.

TIRAŽ:

200

ISBN 978-9926-450-07-6

Nedeljko Stanković

MEĐUNARODNO KRIVIČNO PRAVO

**EVROPSKI UNIVERZITET „KALLOS“ TUZLA
Tuzla, 2018.**

SADRŽAJ

Contents

DIO PRVI.....	17
MEĐUNARODNO KRIVIČNO PRAVO I NAUKA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA	17
1. POJAM I OSNOVNE KARAKTERISTIKE MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA.....	19
2. PREDMET, NAZIV I PRAVNA PRIRODA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA	20
2.1. PREDMET MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA.....	20
2.2. NAZIV MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA	21
2.3. PRAVNA PRIRODA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA.....	22
3. ODNOS MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA PREMA DRUGIM GRANAMA PRAVA	23
3.1. ODNOS PREMA MEĐUNARODNOM JAVNOM PRAVU	23
3.2. ODNOS PREMA KRIVIČNOM PRAVU	24
3.3. ODNOS PREMA MEĐUNARODNOM HUMANITARNOM PRAVU	25
3.4. ODNOS PREMA MEĐUNARODNOM RATNOM PRAVU	25
4. OSNOVNA NAČELA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA	26
4.1. NAČELO LEGALITETA	26
4.2. NAČELO INDIVIDUALNE KRIVIČNE ODGOVORNOSTI.....	27
4.3. NAČELO SOLIDARNOSTI I POVJERENJA IZMEĐU DRŽAVA.....	28
4.4. NAČELO HUMANOSTI.....	29
4.5. NAČELO PROPORCIONALNOSTI I PRAVEDNOSTI	29
4.6. OSTALI PRINCIPI	30
5. ISTORIJSKI RAZVOJ MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA	30
5.1. PERIOD STAROG DOBA	31
5.2. PERIOD SREDnjEG VIJEKA	32
5.3. PERIOD IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA.....	33
5.4. PERIOD POSLIJE DRUGOG SVJETSKOG RATA	35

6. PRAVILA VREMENSKOG I PROSTORNOG VAŽENJA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA	39
6.1. PRAVILA VREMENSKOG VAŽENJA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA 39	
6.2. PRAVILA PROSTORNOG VAŽENJA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA 41	
6.2.1. <i>Teritorijalni princip</i>	41
6.2.2. <i>Personalni princip</i>	42
6.2.3. <i>Realni ili zaštitni</i>	43
6.2.4. <i>Univerzalni princip</i>	43
7. IZVORI MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA	44
7.1. GLAVNI I SPOREDNI IZVORI MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA	45
7.1.1. <i>Glavni izvori međunarodnog krivičnog prava</i>	45
7.1.2. <i>Sporedni izvori međunarodnog krivičnog prava</i>	47
7.2. MEĐUNARODNI I NACIONALNI IZVORI MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA 49	
7.2.1. <i>Međunarodni izvori međunarodnog krivičnog prava</i>	49
7.2.2. <i>Nacionalni izvori međunarodnog krivičnog prava</i>	50
DIO DRUGI	53
MEĐUNARODNO KRIVIČNO PRAVO – OPŠTI DIO	53
GLAVA PRVA	55
MEĐUNARODNO KRIVIČNO DJELO	55
1. POJAM I ELEMENTI MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG DJELA 55	
2.1. POJAM MEDUNARODNOG KRIVIČNOG DJELA	55
2.2. ELEMENTI MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA	57
3. KLASIFIKACIJA MEĐUNARODNIH KRIVIČNIH DJELA .57	
4. OBJEKT I SUBJEKT MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG DJELA 59	
4.1. OBJEKT MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG DJELA	59
4.2. SUBJEKT MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG DJELA.....	60
4.2.1. <i>Aktivni subjekt</i>	60
4.2.2. <i>Pasivni subjekt</i>	61
5. RADNJA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG DJELA	61
6. POSLJEDICA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG DJELA62	
7. OSNOVI ISKLJUČENJA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG DJELA.....62	

7.1.	NEURAČUNLJIVOST	63
7.2.	INTOKSIKACIJA (<i>ACTIONES LIBERAES IN CAUSA</i>).....	65
7.3.	NUŽNA ODBRANA	66
7.4.	KRAJNJA NUŽDA I PRINUDA	67
8.	STVARNA I PRAVNA ZABLUDA.....	68
9.	NAREĐENJE PRETPOSTAVLJENOG	68
10.	OSTALI OSNOVI ISKLJUČENJA PROTIVPRAVNOSTI	70
10.1.	REPRESALIE	70
10.2.	IMUNITETSKO PRAVO	71
10.3.	HUMANITARNA INTERVENCIJA	71
	GLAVA DRUGA.....	72
	STADIJUMI UČINJENJA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG DJELA	
	72	
1.	DONOŠENJE ODLUKE O IZVRŠENJU KRIVIČNOG DJELA	72
2.	PRIPREMNE RADNJE ZA IZVRŠENJE KRIVIČNOG DJELA	72
3.	POKUŠAJ KRIVIČNOG DJELA	73
4.	DOBROVOLJNI ODUSTANAK.....	73
	GLAVA TREĆA	74
	SAUČESNIŠTVO U MEĐUNARODNOM KRIVIČNOM DJELU .	74
1.	POJAM I PRAVNA PRIRODA SAUČESNIŠTVA.....	74
1.1.	POJAM SAUČESNIŠTVA.....	74
1.2.	PRAVNA PRIRODA SAUČESNIŠTVA	75
2.	OBLICI SAUČESNIŠTVA.....	76
2.1.	SAIZVRŠILAŠTVO.....	76
2.2.	SAUČESNIŠTVO.....	77
2.2.1.	<i>Podstrekavanje.....</i>	77
2.2.2.	<i>Pomaganje</i>	79
2.2.3.	<i>Ostali oblici saučesništva.....</i>	80
	GLAVA ČETVRTA	83
	STICAJ KRIVIČIH DJELA	83
1.	POJAM STICAJA.....	83
2.	VRSTE STICAJA	83
2.1.	IDEALNI STICAJ	84

2.2. REALNI STICAJ.....	84
3. ODMJERAVANJE KAZNE ZA MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA UČINJENA U STICAJU	84
GLAVA PETA.....	86
KRIVIČNE SANKCIJE	86
1. KRIVIČNE SANKCIJE U MEĐUNARODNOM KRIVIČNOM PRAVU.....	86
2. POJAM KRIVIČNIH SANKCIJA U MEĐUNARODNOM KRIVIČNOM PRAVU	87
3. VRSTE KRIVIČNIH SANKCIJA U MEĐUNARODNOM KRIVIČNOM PRAVU	88
4. ODMJERAVANJE KAZNI ZA MEĐUNARODNO KRIVIČNO DJELO.....	89
5. SMANJENJE IZREČENE KAZNE (PREISPITIVANJE).....	90
6. NEZASTARIVOST MEĐUNARODNIH KRIVIČNIH DJELA	90
7. IZVRŠAVANJE KRIVIČNIH SANKCIJA.....	91
DIO TREĆI.....	93
MEĐUNARODNO KRIVIČNO PRAVO – POSEBNI DIO	93
GLAVA PRVA	95
MEĐUNARODNO KRIVIČNO PRAVOSUDE	95
1. MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUDOVI.....	95
1.1. POJAM MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG SUDA	95
1.2. OSNIVANJE MEĐUNARODNIH KRIVIČNIH SUDOVA.....	96
1.3. NADLEŽNOST MEĐUNARODNIH KRIVIČNIH SUDOVA	97
1.4. <i>AD HOC</i> TRIBUNALI	97
1.5. ORGANIZACIJA I NADLEŽNOSTI <i>AD HOC</i> TRIBUNALA	99
1.6. ODНОС MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG SUDA, <i>AD HOC</i> TRIBUNALA I NACIONALNIH SUDOVA.....	101
1.7. MJEŠOVITI KRIVIČNI TRIBUNAL	102
2. STALNI MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD	104
2.1. ORGANIZACIJA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG SUDA	104
2.2. POSTUPAK PRED MEĐUNARODnim KRIVIČnim SUDOM	106
2.3. PERSPEKTIVE MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG SUDA	109
3. MEĐUNARODNI VOJNI SUDOVI U NIRNBERGU I TOKIJU	109

3.1.	MEĐUNARODNI VOJNI SUD U NIRNBERGU	109
3.2.	MEĐUNARODNI VOJNI SUD U TOKIJU.....	111
4.	TRIBUNAL ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU I RUANDU.....	112
4.1.	MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU.....	113
4.2.	MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD ZA RUANDU	115
5.	MEHANIZAM - MEĐUNARODNI REZIDUALNI MEHANIZAM ZA MEĐUNARODNE KRIVIČNE SUDOVE (MMKS)	116
5.1.	FUNKCIJE MEHANIZMA (MMKS).....	119
5.2.	ORGANIZACIJA MEHANIZMA (MMKS)	122
5.2.1.	<i>Sudska vijeća</i>	123
5.2.2.	<i>Tužilaštvo</i>	124
5.2.3.	<i>Sekretarijat</i>	124
6.	OSVRT NA RAD I ZAVRŠETAK RADA AD HOC TRIBUNALA	125
6.1.	ZATVARANJE HAŠKOG TRIBUNALA	125
6.2.	PRESUDE HAŠKOG TRIBUNAL	126
6.2.1.	<i>Presude Haškog tribunala za Ruandu</i>	126
6.2.2.	<i>Presude Haškog tribunala za Jugoslaviju</i>	127
6.3.	KRITIKE NA RAD HAŠKOG TRIBUNALA	128
6.4.	DAN ZATVARANJA HAŠKOG TRIBUNALA	133
GLAVA DRUGA.....		135
MEĐUNARODNI POLICIJSKI ORGANI.....		135
1.	RAZVOJ MEĐUNARODNE POLICIJSKE SARADNJE	135
2.	INTERPOL	136
2.1.	ORGANACIONA STRUKTURA INTERPOLA	138
2.2.	OSNOVNI CILJEVI I AKTIVNOSTI INTERPOLA	140
3.	EVROPOL	142
3.1.	POLICIJSKA SARADNJA NA PODRUČJU EVROPSKE UNIJE.....	143
3.2.	NASTANAK I RAZVOJ EVROPOLA	144
3.3.	ORGANACIONA STRUKTURA, CILJEVI I AKTIVNOSTI EVROPOLA	146
GLAVA TREĆA		147
MEĐUNARODNA KRIVIČNOPRAVNA POMOĆ I SARADNJA		147
1.	POJAM I RAZVOJ MEĐUNARODNE KRIVIČNE POMOĆI	147
2.	OBLICI MEĐUNARODNE KRIVIČNE POMOĆI I OPŠTE PREPOSTAVKE ZA NJENO PRUŽANJE.....	147

3. MEĐUNARODNA KRIVIČNA POMOĆ U UŽEM SMISLU	149
4. EKSTRADICIJA	151
4.1. EKSTRADICIJA STRANOJ DRŽAVI.....	152
4.2. EKSTRADICIJA MEĐUNARODNOM KRIVIČNOM SUDU	154
5. USTUPANJE I PREUZIMANJE KRIVIČNOG GONJENJA	156
6. PRIZNAVANJE I IZVRŠAVANJE STRANIH PRESUDA IZ OBLASTI KRIVIČNOG PRAVA	157
7. MEĐUNARODNA KRIVIČNA POMOĆ IZMEĐU ZEMALJA ČLANICA EVROPSKE UNIJE	159
GLAVA ČETVRTA	160
POJEDINA MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA	160
1. MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA PREMA RIMSKOM STATUTU	160
1.1. ZLOČIN GENOCIDA	161
1.2. ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOTI	163
1.3. RATNI ZLOČIN	165
1.4. ZLOČIN AGRESIJE	169
2. MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA PREMA STATUTU MEĐUNARODNOG VOJNOG SUDA	171
2.1. ZLOČIN PROTIV MIRA.....	172
2.2. RATNI ZLOČIN	172
2.3. ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI	173
2.4. MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA PREMA ZAKONU BROJ 10. KONTROLNOG SAVJETA ZA NJEMAČKU	173
3. MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA PREMA STATUTU HAŠKOГ TRIBUNALA	174
3.1. TEŠKE POVREDE ŽENEVSKE KONVENCIJE OD 1949. GODINE	175
3.2. KRŠENJE ZAKONA I OBICAJA RATOVANJA	176
3.3. GENOCID	177
3.4. ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI	178
4. MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA PREMA STATUTU TRIBUNALA ZA RUANDU	179
4.1. TEŠKO KRŠENJE ČLANA 3 ŽENEVSKE KONVENCIJE I DRUGOG DOPUNSKOG PROTOKOLA IZ 1977. GODINE	180

5. MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA U KRIVIČNOM ZAKONODAVSTVU BOSNE I HERCEGOVINE	180
5.1. GENOCID (ČLAN 171 KZ BiH).....	181
5.2. ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI (ČLAN 172 KZ BiH)	182
5.3. RATNI ZLOČIN PROTIV CIVILNOG STANOVNIŠTVA (ČLAN 173 KZ BiH)	184
5.4. RATNI ZLOČIN PROTIV RANJENIKA I BOLESNIKA (ČLAN 174 KZBiH).....	185
5.5. RATNI ZLOČIN PROTIV RATNIH ZAROBLJENIKA (ČLAN 175 KZBiH).....	187
5.6. ORGANIZOVANJE GRUPE LJUDI I PODSTREKAVANJE NA UČINJENJE KRIVIČNIH DJELA GENOCIDA, ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I RATNIH ZLOČINA (ČLAN 176 KZ BiH).....	187
5.7. PROTIVPRAVNO UBIJANJE I RANJAVANJE NEPRIJATELJA (ČLAN 177 KZ BiH)	188
5.8. PROTIVPRAVNO ODUZIMANJE STVARI OD UBIJENIH I RANJENIH NA RATIŠTU (ČLAN 178 KZBiH)	189
5.9. POVREDE ZAKONA ILI OBIČAJA RATA (179 KZ BiH).....	190
5.10. INDIVIDUALNA I KOMANDNA ODGOVORNOST (ČLAN 180 KZ BiH).....	191
5.11. POVREDA PARLAMENTARA (ČLAN 181 KZ BiH)	192
5.12. NEOPRAVDANO ODLAGANJE POVRATKA RATNIH ZAROBLJENIKA (ČLAN 182 KZ BiH)	192
5.13. ZLOUPOTREBA MEĐUNARODNIH ZNAKOVA (ČLAN 184 KZ BiH)	193
5.14. MEĐUNARODNA TRGOVINA LJUDIMA (ČLAN 186 KZ BiH).....	193
5.15. MEĐUNARODNO NAVOĐENJE NA PROSTITUCIJU (ČLAN 187 KZ BiH)	195
5.16. UZIMANJE TALACA (ČLAN 191 KZ BiH, ČLAN 200 KZ FBiH, ČLAN 305 KZ RS I ČLAN 197 KZ BD BiH).....	195
5.17. NEOVLAŠĆENI PROMET OPOJNIM DROGAMA (ČLAN 195 KZ BiH).....	196
5.18. PIRATSTVO (ČLAN 196 KZ BiH)	197
5.19. OTMICA AVIONA ILI BRODA ILI ZAUZIMANJE FIKSNE PLATFORME (ČLAN 197 KZ BiH)	198
5.20. TERORIZAM (ČLAN 201 KZ BiH, ČLAN 201 KZ FBiH, ČLAN 299 KZ RS I ČLAN 198 KZ BD BiH)	199
5.30. FINANSIRANJE TERORISTIČKIH AKTIVNOSTI (ČLAN 201 KZ BiH, ČLAN 202 KZ FBiH, ČLAN 300 KZ RS I ČLAN 199 KZ BD BiH).....	201
LITERATURA	205

R E C E N Z I J A
knjige autora dr Nedeljka Stankovića
„MEĐUNARODNO KRIVIČNO PRAVO“

Knjiga Međunarodno krivično pravo predstavlja cijelovit i u metodološkom smislu na visokom nivou razvijen sistem Međunarodnog krivičnog prava. Ova knjiga zaslužuje sve epite te rijetkog djela, koje privlači pažnju, ne samo pravnika, već šire čitalačke publike. Posao na izradi ove knjige nije bio nimalo lagan. Naprotiv, bio je veoma zahtjevan.

Evo zbog čega,

Knjiga je podijeljena u tri dijela i na kraju dat je popis korišćene literature.

Dio prvi, razrađuje Međunarodno krivično pravo i nauku međunarodnog prava, pojam i karakteristike međunarodnog krivičnog prava, predmet, naziv i pravnu prirodu međunarodnog krivičnog prava. Dat je osvrt na odnos međunarodnog krivičnog prava prema drugim granama prava – javnom, krivičnom, međunarodnom humanitarnom i međunarodnom ratnom pravu. Autor je obradio načela međunarodnog krivičnog prava, dao je prikaz njegovog istorijskog razvoja – od Starog doba, Srednjeg vijeka, period između dva svjetska rata i period poslije Drugog svjetskog rata. Takođe, ono što je vrlo važno za razumijevanje i pravilnu primjenu, autor razrađuje kroz vremensko i prostorno važenje međunarodnog krivičnog prava, kroz teritorijalni, personalni, realni i univerzalni princip. I na kraju ovog dijela, dati su izvori Međunarodnog krivičnog prava.

Dakle, u prvom dijelu rada, u potpunosti je ukazano na pojam Međunarodnog krivičnog prava i njegovu nauku, što opravdava njegov Naslov.

Dio drugi – sastoji se od Opšteg dijela – Međunarodno krivično pravo, koje je razrađeno kroz pet glava.

Prva glava – Međunarodno krivično djelo – pojam i elementi međunarodnog krivičnog djela; klasifikacija međunarodnih krivičnih djela, objekt i subjekt, radnja i posljedica, osnovi isključenja krivičnog djela, stvarna i pravna zabluda, naređenje pretpostavljenog i ostali osnovi isključenja protivpravnosti.

Glava druga – Stadijumi učinjenja međunarodnog krivičnog djela – donošenje odluke o izvršenju krivičnog djela, pripremne radnje, pokušaj krivičnog djela i dobrovoljni odustanak.

Glava treća – Saučesništvo u međunarodnom krivičnom djelu – pojam i pravna priroda saučesništva i oblici saučesništva.

Glava četvrta – Sticaj krivičnih djela – pojam sticaja, vrste sticaja (idealni i realni) i odmjeravanje kazne za međunarodna krivična djela učinjena u sticaju.

Glava peta – Krivične sankcije – krivične sankcije u međunarodnom krivičnom pravu, vrste krivičnih sankcija, odmjeravanje kazni za međunarodno

krivično djelo, smanjenje izrečene kazne, nezastarivost međunarodnih krivičnih djela i izvršavanje krivičnih sankcija.

U ovom dijelu, autor je kroz institute dao objašnjenje i odgovor na pojedina sporna pitanja, što opravdava naš zaključak sa početka da posao na izradi ovog djela nije bio nimalo lagan, već naprotiv vrlo zahtjevan, jer je sistematski obrađen svaki od instituta.

Dio treći – Međunarodno krivično pravo – Posebni dio, koji se sastoji od četiri glave.

Glava prva – Međunarodno krivično pravosuđe - međunarodni krivični sudovi: pojam, osnivanje, nadležnost, *ad hoc Tribunali* (organizacija i nadležnost), odnos Međunarodnog krivičnog suda i *ad hoc* Tribunalala i Mješoviti krivični tribunal, Stalni međunarodni krivični sud (organizacija, postupak i perspektive), Međunarodni vojni sudovi u Nirnbergu i Tokiju, Tribunal za bivšu Jugoslaviju i Ruandu, Međunarodni rezidualni mehanizam za Međunarodne krivične sudove (funkcije i organizacija – sudska vijeća, tužilaštva i sekretarijat) i osvrt na rad i završetak rada *ad hoc* Tribunalala.

Glava druga – Međunarodni policijski organi: razvoj međunarodne policijske saradnje, Interpol (organizacija, ciljevi i aktivnosti), Evropol (policijska saradnja na nivou Evropske Unije, nastanak, razvoj i organizaciona struktura).

Glava treća – Međunarodna krivičnopravna pomoć i saradnja: pojam, razvoj, oblici i opšte pretpostavke za njeno pružanje, međunarodna krivična pomoć u užem smislu, ekstradicija, ustupanje i preuzimanje krivičnog gonjenja, priznavanje i izvršavanje stranih presuda i međunarodna krivična pomoć između zemalja članica Evropske unije.

Glava četvrta – Pojedina međunarodna krivična djela: međunarodna krivična djela prema Rimskom statutu, prema Statutu Međunarodnog vojnog suda, Statutu Haškog Tribunalala, Statutu Tribunalala za Ruandu i međunarodna krivična djela u Krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine.

U ovom dijelu, autor je razradio mrežu različitih aktuelnih međunarodnih institucija i na taj način približio je pravničkoj javnosti, ali i široj čitalačkoj publici.

Međunarodnim krivičnim pravom, štite se osnovne vrijednosti čovječanstva. Njegov pojam još uvijek nije jasno određen. Zato je dodatni značaj ove knjige što je u njoj ukazano na načine adekvatne primjene normiranih rješenja. U protivnom, bilo bi riječi samo o dekoru, bez upotrebine vrijednosti.

Međutim, to se isključuje, jer autor spada u red eminentnih stručnjaka u oblasti krivičnog prava i međunarodnog krivičnog prava. To potvrđuje njegov dosadašnji rad u kojem je objavio veliki broj knjiga, udžbenika i monografija iz oblasti krivičnopravne nauke. Ovim radom zaokružio je dosadašnji predani naučni rad i djelovanje.

Rad je prilagođen nastavnom planu i programu, ali i više od toga.

Činom objavljivanja ova knjiga će postati i više nego korisna – nezaobilazna literatura svima kojima je namijenjena, ne samo studentima, sudijama, tužiocima, advokatima, svima koji se bave krivičnopravnom naukom, već i široj čitalačkoj publici.

Možemo zaključiti – pravna književnost bogatija je za još jedno izuzetno djelo.

Crna Gora, Kotor, 14. maj 2018. godine

R e c e n z e n t i
Akademik prof. dr Branko Vučković
Akademik prof. dr Vesna Vučković

DIO PRVI

**MEĐUNARODNO KRIVIČNO PRAVO I NAUKA
MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA**

1. POJAM I OSNOVNE KARAKTERISTIKE MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA

Pojam međunarodnog krivičnog prava još uvijek nije jasno određen, što znači da u pravnoj teoriji ne postoji jedinstveno shvatanje. U najširem smislu, međunarodno krivično pravo može se opisati kao ukupnost krivičnopravnih normi vezanih za međunarodne odnose.¹ Najstarije shvatanje međunarodnog krivičnog prava nastalo je u 19. vijeku prema kojem se pod ovim pojmom podrazumijeva ukupnost pravila kojim se određuju granice represivne vlasti države i njene jurisdikcije, odnosno ukupnost pravila o prostornom važenju nacionalnih krivičnih zakonodavstava s obzirom na mjesto učinjenja krivičnog djela ili s obzirom na državljanstvo njegovog učinioca. Dakle, ovakvo shvatanje međunarodnog krivičnog prava zasnivalo se na stavu da krivično pravo može biti samo nacionalno, odnosno državno pravo, jer je ono izraz suverenosti svake države i njene represivne vlasti.² Vremenom se značenje pojma međunarodnog krivičnog prava proširilo i na međunarodnu pravnu pomoć (u krivičnim stvarima), na ekstradiciju, priznavanje presuda stranih sudova, kao i na transfer osuđenih lica.

¹ B. Čejović, B. Vučković, V. Vučković, *Međunarodno krivično pravo*, Tivat, 2011. str.31.

² M. Babić, *Međunarodno krivično pravo*, Banja Luka, 2011, str.15

Danas se međunarodno krivično pravo razvija u pravcu njegovog shvatanja kao naddržavnog, supranacionalnog ili nadnacionalnog krivičnog prava (u njemačkoj literaturi: *Völkerstrafrecht*) koje treba da primjenjuje međunarodni krivični sud.³ Prema tome, pod pojmom međunarodnog krivičnog prava se podrazumijeva sistem pravila ili normi međunarodnog prava kojima se određena čovjekova ponašanja određuju kao međunarodna krivična djela. Takođe, treba istaći kada govorimo o međunarodnom krivičnom pravu da se pod pojmom, pored navedenog, smatra i nauka međunarodnog krivičnog prava kao grana pravne nauke koja proučava sve navedene pojmove i institute, koji, zapravo, predstavljaju predmet regulisanja i utvrđivanja međunarodnog krivičnog prava kao skupa pravnih propisa međunarodne zajednice.⁴ Ovo proučavanje ima za cilj da omogući njegovo bolje razumijevanje i pravilnu primjenu u konkretnim slučajevima u praksi, a takođe da omogući njegovo dalje razvijanje i napredovanje u cilju povećanja efikasnosti postupanja.⁵

Dakle, međunarodno krivično pravo danas se javlja i kao osnov za postojanje posebne grupe međunarodnih krivičnih djela bez čije inkriminacije nema opstanka cjelokupnog stanovništva, niti svjetskog poretka. Međunarodnim krivičnim pravom se štite osnovne vrijednosti koje su zajedničke čitavom čovječanstvu, jer pojedine države ne mogu pružiti dovoljno garancija kojima bi štitile te vrijednosti, a naročito kada su u pitanju zločini koje pojedinci čine upravo u ime svojih država.

2. PREDMET, NAZIV I PRAVNA PRIRODA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA

2.1. Predmet međunarodnog krivičnog prava

Ovdje se radi o grani prava koja ima za cilj da odredi međunarodna krivična djela, krivične sankcije za izvršioce, osnov i uslov krivične odgovornosti i kažnjivosti. Takođe, određuje postupak za utvrđivanje odgovornosti, kao i izricanje i izvršavanje krivičnih sankcija od za to nadležnih organa krivičnog pravosuđa. Dakle, ovdje se radi o tri osnovna pojma: *međunarodno krivčno djelo, učinilac tog djela i krivična sankcija*.

³ Ibid. str.18.

⁴ B.Čejović, B. Vučković, V.Vučković, *cit. djelo*, str. 33.

⁵ V. Đurić, D. Jovašević, *Međunarodno krivično pravo*, Beograd, 2003. str. 19.

Prema tome, međunarodno krivično djelo u biti predstavlja osnovni predmet interesovanja međunarodnog krivičnog prava. Odrediti pojам međunarodnog krivičnog djela nije jednostavno, a jedan od razloga je taj što dolazi do preplitanja starih i novih krivičnih djela. Međunarodna krivična djela prema nekim autorima možemo podijeliti na djela koja su izvršena na teritoriji dvije ili više država; međunarodna krivična djela koja nemaju političko obilježje, nego su usmjerena na međunarodna društvena dobra; međunarodna krivična djela sa političkim tendencijama, i međunarodna krivična djela koja su usmjerena protiv čovječnosti.

Kada se radi o učiniocu krivičnog djela, to može biti svako lice, kako domaći tako i strani državljanin, ali i lice bez državljanstva.

Kada se govori o krivičnim sankcijama, Statut Haškog tribunala, ali i Statut Rimskog suda, predviđaju vraćanje eventualne imovinske i neimovinske koristi stečene izvršenjem krivičnog djela uz kaznu zatvora.

2.2. Naziv međunarodnog krivičnog prava

Međunarodno krivično pravo (*international criminal law*), je najmlađa grana pozitivnog prava. Po nekim autorima ovaj naziv prvi put je upotrijebljen 1789. godine u djelu „*An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*“ autora Džeremija Bentama. Takođe se u dva naučna djela koja su objavljena (1843.) spominje ovaj termin (*droit criminel international*), i to u prvom naučnom djelu pod nazivom „*Traité de droit international privé*“, autora Feliksa (Par M. Foelix), i u drugom naučnom pod nazivom „*Meditationes de jure criminali internationali*“, autora Vita.

Danas su uobičajeni za ovu granu prava drugi termini, npr. u Njemačkoj – *internationales Strafrecht*; u Francuskoj – *droit pénal international*; u anglosaksonskim pravnim sistemima – *international criminal law*; itd. Prema tome, naziv ove grane prava određuju dva termina, i to: a) međunarodno, i b) krivično.

Po nekim autorima termin **međunarodno** vuče porijeklo iz izvora ove grane prava, odnosno međunarodni karakter ove grane prava nalazi se u objektu regulisanja – to su krivična djela sa elementima inostranosti, a objekt zaštite su čovječnost i međunarodno pravo.

Termin **krivično** vuče porijeklo iz centralnog pojma ove grane prava, tako da ovom shvatanju odgovara naziv „krivično pravo“.

Dakle, svrha međunarodnog krivičnog prava je u zajedničkom suzbijanju krivičnih djela, koja prelaze granice pojedinih država, pa čak pojedinih kontinenata, ili onih krivičnih djela kojima se krše neke osnovne, temeljne vrijednosti čovječanstva i međunarodnog pravnog poretku.⁶ Takođe, moraju da se osiguraju svim učesnicima krivičnog postupka, kako okriviljenim, tako i žrtvama, osnovne garancije pravičnog suđenja i zadovoljenja pravde. U teoriji se upotrebljavaju i drugi termini (npr. termini međunarodno kazneno pravo, transnacionalno ili univerzalno krivično pravo, odnosno međudržavno krivično pravo).⁷ Sastojalo bi se iz skupa propisa kojima se određuju bića međudržavnih krivičnih djela i sankcije za njihove učinioce. Dakle, iz samog naziva se vidi da on obuhvata sve grane prava koje se bave javnopravnim deliktima koje svoj izvor ili uporište nalaze u normama međunarodnog prava (npr. univerzalnim, regionalnim ili ugovornim pravnim aktima). Postoje autori koji su mišljenja da bi trebalo koristi naziv međunarodno javno krivično pravo kao protivteža međunarodnom privatnom pravu s obzirom da se radi o grani prava koja se bavi javnopravnim deliktima, odnosno krivičnim djelima koja imaju međunarodni karakter.⁸

2.3. Pravna priroda međunarodnog krivičnog prava

Ako posmatramo istorijski, međunarodno krivično pravo je nova grana prava. Smatralo se ranije da nema ništa izvan i iznad nacionalnog krivičnog prava, odnosno da je nacionalni sud taj koji će, polazeći od nacionalnog krivičnopravog sistema, donijeti pravu mjeru pravde. Očito je da se međunarodno krivično pravo izdvaja u jednu posebnu cjelinu, a razlog tome se nalazi u naglom razvoju i širenju međunarodnih odnosa. Međutim, početkom rada stalnog Međunarodnog krivičnog suda i usvajanjem međunarodnih konvencija, postavljena je obaveza državama u odnosu na krivično pravo.⁹ Međunarodno krivično pravo nastaje pod okriljem krivičnog prava, ali isto tako i međunarodnog javnog prava. Pošto se bavi krivičnim djelima kao vrstom javnopravnih delikata, to je jedan od razloga što u pravnoj teoriji nema jedinstvenog shvatanja u pogledu pravne prirode ove grane prava. Može se reći da po ovom pitanju postoji više shvatanja, od toga da međunarodno krivično pravo nema svoju samostalnost i subjektivnost kao grana prava, nego je pod okriljem međunarodnog javnog prava.

⁶ B. Petrović, D. Jovašević, *Međunarodno krivično pravo*, Sarajevo, 2010. str.32.

⁷ B.Čejović, B. Vučković, V.Vučković, *cit. djelo*, str.33.

⁸ L. Bustamante, *Droit international public*, 1937. str. 828-829.

⁹ V. Kambovski, *Primjena Međunarodnog kaznenog prava u nacionalnom kaznenom zakono-davstvu: pokušaj sinteze*, Savjetovanje Udrženja za međunarodno krivično pravo „Primjena Međunarodnog krivičnog prava u nacionalnim zakonodavstvima“ Tara, 2005. str.5.

Drugo, ne postoji jedinstvena osnova međunarodnog krivičnog prava, jer ne obavezuje države koje nisu potpisale i ratifikovali konvencije i ugovore. Međunarodno krivično pravo predstavlja samostalnu i posebnu granu prava, te se kao takvo razlikuje od krivičnog, ali i od međunarodnog javnog prava, jer svoj predmet uređuje na sistematski način. Prema tome, za kreiranje međunarodnog krivičnog prava kao samostalne grane prava, zasigurno postoji poseban teoretski i praktični interes. I na kraju, može se zaključiti da između međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava postoji uzajamna povezanost.

3. ODNOS MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA PREMA DRUGIM GRANAMA PRAVA

Iako se smatra novom granom prava, međunarodno krivično pravo je samostalna grana prava koja ima specifičan predmet i način regulisanja. Pored toga, ono je istovremeno i dio jedinstvenog pravnog sistema, kako nacionalnog zakonodavstva određene države, tako i cjelokupne međunarodne zajednice. Zbog sličnosti međunarodnog krivičnog prava sa drugim srodnim granama prava potrebno je da odredimo odnos, koji se, ipak, treba svesti na par segmenata, koji se pojavljaju kao najbitniji.

3.1. Odnos prema međunarodnom javnom pravu

Međunarodno javno pravo je skup međunarodnih pravnih propisa kojima se regulišu odnosi između pojedinih država, između država i drugih subjekata u međunarodnoj zajednici i međunarodnih organizacija u oblasti međunarodnih odnosa. To je grana javnog prava u okviru koje se razmatraju odnosi između pojedinih država, i to kako u doba mira, tako i u doba rata. To znači da se pod okriljem ove grane prava javilo i razvilo međunarodno ratno pravo, odnosno pravo oružanih sukoba, kao i međunarodno humanitarno pravo. Treba istaći da između međunarodnog krivičnog prava i međunarodnog javnog prava postoji velika sličnost. Po nekim shvatanjima međunarodno krivično pravo je sastavni dio međunarodnog javnog prava, pa se čak za ovu granu prava upotrebljava i naziv međunarodno javno krivično pravo.¹⁰ Obje ove grane prava imaju izvor u međunarodnim pravnim aktima (ugovorima, sporazumima, konvencijama) univerzalnog, regionalnog i bilateralnog nivoa. Obje imaju primat u primjeni u odnosu na nacionalno zakonodavstvo, svoj autoritet primjene zasnivaju na

¹⁰ I. Brownlie, G. S. Goodwin, *Basic Documents in International Law*, Oxford, 2002. str. 89-102.

pravnoj argumentaciji, snazi logike i javnom mnjenju, a ne na prinudnim, retributivnim normama.¹¹ Posebno je važan uticaj međunarodnog javnog prava na međunarodno krivično pravo što ga prožima u cijelosti duhom internacionalizma, vrstom izvora pravnih normi, sistemom zabrana koje predstavljaju osnov za utvrđivanje sadžine međunarodnih krivičnih djela čime se ublažava egoistička koncepcija apsolutnog suvereniteta države, a koncepcija međunarodnog povezivanja dolazi do izražaja.¹² Prema tome, i za odnos međunarodnog krivičnog i međunarodnog javnog prava može se reći da je to odnos prožimanja, odnosno uzajamnog strujanja obje discipline na obostranu korist: za veću naučnu preciznost.¹³ Međutim, ovdje postoji i suprotan proces, koji se sastoji u uticaju međunarodnog krivičnog prava na međunarodno javno pravo. Događaji posljednjih godina sve više ukazuju na to da međunarodno pravo „sve više postaje međunarodno krivično pravo“.¹⁴ Ovo znači da međunarodno krivično pravo stiče dominantan položaj u ovoj oblasti.

3.2. Odnos prema krivičnom pravu

Krivično pravo je sistem zakonskih pravnih propisa određene države koji propisuje sistem krivičnih djela, sankcije za njihove učinioce i osnovne uslove krivične odgovornosti i kažnjivosti.¹⁵ Međunarodno krivično pravo se ne smatra zakonskim, nema izvor u zakonu, nego se izvor međunarodnog krivičnog prava nalazi u propisima koji su sadržani u međunarodnim aktima, odnosno ugovorima zaključenim između pojedinih zemalja. Kada je riječ o prostornom važenju krivičnog zakona, i norme nacionalnog prava takođe govore o primjeni instituta ekstradicije i azila, propisuju određena međunarodna krivična djela nastala kao obaveza potpisivanjem međunarodnih pravnih akata. Prema tome, nacionalno krivično pravo i međunarodno krivično pravo predstavljaju sistem propisa kojima se određuju krivična djela i krivične sankcije za njihove učinioce, kao i osnovne uslove krivične odgovornosti. Ali, međunarodno krivično pravo nema prinudni karakter (*inhibitorni*) kao što je slučaj sa domaćim krivičnim pravom. Ove dvije grane prava primjenjuju se na dva načina u doba rata, međunarodno krivično pravo primjenjuju se neposredno na učinioce međunarodnih krivičnih djela, dok u doba mira u kojoj mjeri će se primjenjivati međunarodno krivično pravo zavisit će u prvom redu od domaćeg krivičnog prava, odnosno u kojoj mjeri će nacionalno krivično pravo prihvati zaštitu međunarodnih pravila i osigurati im efikasnu sankciju.

¹¹ V. Đurić, D. Jovašević, *cit. djelo*, str. 21.

¹² D. Radulović, *Međunarodno krivično pravo*, Podgorica, 1999. str. 21-22.

¹³ B. Zlatarić, *Međunarodno krivično pravo*, Zagreb, 1977. str. 28.

¹⁴ T. Meron, *Krivični elementi u međunarodnom pravu, pravda u tranziciji*, br. 2, 2005. str. 36.

¹⁵ D. Jovašević, *Krivično pravo, Opšti dio*, Beograd, 2006. str. 19-21.

3.3. Odnos prema međunarodnom humanitarnom pravu

Međunarodno humanitarno pravo je skup pravnih propisa sadržanih u aktima međunarodne zajednice koje imaju za cilj da osiguraju efikasnu i kvalitetnu zaštitu od nepotrebnih razaranja, kao i da pruže zaštitu žrtvama ratnih razaranja i oružanih sukoba, tj. da humaniziraju rat kao krajnje nehumano sredstvo politike.¹⁶

Dakle, u osnovi humanitarnog prava nalaze se Ženevske konvencije, kojima se utvrđuje niz pravila i postupaka zaraćenih strana prema neboračkom, odnosno civilnom stanovništvu, ranjenicima, bolesnicima, brodolomcima, sanitetskom i vjerskom osobljju, i ratnim zarobljenicima.¹⁷ Humanitarno pravo pruža zaštitu određenim kategorijama lica, odnosno stvaraju se obilježja bića međunarodnih krivičnih djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Prema tome, humanitarno pravo pruža osnov za inkriminaciju kažnjivih ponašanja u obliku krivičnih djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava.¹⁸

I na kraju, nacionalna zakonodavstva osiguravaju krivičnu sankciju poslije prihvatanja odgovarajućih međunarodnih pravnih akata, i na taj način norme humanitarnog prava postaju sastavni dio nacionalnog pravnog sistema države.

3.4. Odnos prema međunarodnom ratnom pravu

Međunarodno ratno pravo je skup pravnih propisa međunarodnog karaktera kojima se regulišu odnosi između pojedinih država, drugih subjekata u međunarodnoj zajednici i međunarodnih organizacija za vrijeme rata ili oružanog sukoba.¹⁹

Ovo pravo se naziva još i Haško pravo, odnosno pravo oružanih sukoba, zato što se ovim pravom reguliše dozvoljenost upotrebe načina, sredstava za ratovanje i metode ratovanja. Razlike između međunarodnog krivičnog prava i međunarodnog ratnog prava ogledaju se u sljedećem:

1) Međunarodno krivično pravo sadrži pravila ponašanja koja su zabranjena, dok sankcije izriče krivični sud u prvom redu pojedincima, fizičkim

¹⁶ Z. Vučinić, *Međunarodno ratno i humanitarno pravo*, Beograd, 2001. str. 4-21.

¹⁷ D. Matijević, *Zaštita prava žrtava rata*, Zagreb, 1996. str. 83-92.

¹⁸ T. Meron, *The Humanization of humanitarian Law*, The American Journal od International Law, Washington, 2000. str. 241-247.

¹⁹ Z. Šeparević, *Zaštita žrtava rata u međunarodnom humanitarnom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta, Zagreb, 2007. str. 77-98.

licima kao učiniocima međunarodnih krivičnih djela, kao sankcijama ličnog karaktera.

2) Međunarodno ratno pravo uglavnom predviđa sankcije koje se odnose na pravna lica, odnosno određenu državu.

4. OSNOVNA NAČELA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA

Kao i kod nacionalnog, i međunarodno krivično pravo se bazira na određenim principima koji predstavljaju opšteprihvачene i univerzalne tekovine u savremenom krivičnom pravu prihvачene u svim demokratskim zemljama. Krivično djelo se može definisati kao radnja kojoj se društvo odupire sredstvom kazne. Prema tome, krivično djela i kazna su društvene pojave, potčinjene zakonima sociologije i na taj način su uslovljene svim promjenama koje se događaju u društvenom uređenju (npr. promjenama ekonomске sredine, stanjem moralnih odnosa i stepenom kulture svakog doba i svakog naroda, ali pored ove različitosti, pojmovi krivičnog djela i kazne uvijek su bili potčinjeni izvjesnom broju osnovnih principa, koji se pojavljuju u primitivnim običajima, koje nalazimo u raznim oblicima, u istorijskim vijekovima, a koji se održavaju u krivičnom pravu naroda sa najvišim stepenom obrazovanja, jer su ti principi vezani za samu čovjekovu prirodu i za osnovne zakone njegovog duha).²⁰ Principi predstavljaju osnove i temelje na kojima se zasniva međunarodna kriminalna politika i kao takvi postali su sastavni dio međunarodnog krivičnog prava. Ove principe treba uvažavati pri oblikovanju i primjeni međunarodnog krivičnog prava, i oni se odnose na samu osnovnu koncepciju krivičnog prava kao što su: princip legaliteta, princip individualne krivične odgovornosti, princip solidarnosti i povjerenja između država, princip humanosti, princip proporcionalnosti i pravednosti i ostali principi.

4.1. Načelo legaliteta

Jedan od osnovnih principa cjelokupnog krivičnog prava je svakako princip legaliteta, odnosno zakonitosti. Prema tome, može se reći da je princip legaliteta jedan od najviših dostignuća nauke krivičnog prava.

²⁰ E. Garson, *Krivično pravo*, Beograd, 1926. str.3.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija 10. decembra 1948. godine po prvi put je usvojila povelju, i to Univerzalnu deklaraciju o pravima čovjeka. Tako se ovom Deklaracijom predviđa sljedeće: da niko ne smije biti osuđen za djela ili propuštanja koja nisu predstavljala krivično djelo po nacionalnom ili međunarodnom pravu u vrijeme kada su izvršena, potom, ne smije se izreći teža kazna od one koja se mogla izreći u vrijeme kada je krivično djelo izvršeno. Takođe i Evropska konvencija o zaštiti prava i osnovnih sloboda predviđa slične odrebe, ali je predviđeno da princip ne sprečava osudu i kažnjavanje nekog lica za činjenje ili nečinjenje koje u vrijeme izvršenja smatralo krivičnim djelom prema opštim načelima prava priznatim od civilizovanih naroda.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija 1966. godine usvojila je Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima u kome je, između ostalog, predviđeno sljedeće, i to: niko se ne smije smatrati krivim za djela ili propuštanja koja nisu predstavljala krivično djelo prema domaćem ili međunarodnom pravu u vrijeme kada su bila izvršena, niti će biti izrečena neka teža kazna od one koja je mogla biti primijenjena u trenutku kada je krivično djelo bilo izvršeno. Navedene odredbe bile su baza za dalji razvoj principa zakonitosti iz oblasti krivičnog prava, i to u: Statutu Rimskog suda i Statutu Haškog tribunala.

Poznato nam je da Haški tribunal ne predviđa izričito princip legaliteta, ali su nekim članovima propisane odredbe koje se mogu dovesti u vezu sa ovim principom. Za razliku od Haškog, Statut Rimskog suda, u dijelu Statuta koji se odnosi na opšte principe krivičnog prava, posvećuje značajnu pažnju principima legaliteta Međunarodnog krivičnog suda. Dakle, princip legaliteta obavezuje sva krivična zakonodavstva da se drže svih njegovih krivičnopravnih konsekvensci (npr. zabrana retroaktivnog dejstva zakona, zabrane analogije, zakonske određenosti krivičnog djela i kazni, itd.).²¹

U slučajevima kada ne postoji saglasnost između propisa međunarodnog i propisa nacionalnog krivičnog prava, prvenstvo pripada međunarodnom pravu. Ovo znači da međunarodni sud ima primat nad nacionalnim sudovima.

4.2. Načelo individualne krivične odgovornosti

Za razliku od starijeg krivičnog prava u kojem je pretežno primjenjivana objektivna i kolektivna odgovornost, savremeno krivično pravo se bazira na principu individualne i subjektivne krivične odgovornosti. Prema ovom načelu, svako odgovara za svoje postupke prema kojima ima određeni psihički odnos i

²¹ V. Kambovski, *Relevantna pitanja međunarodnog krivičnog prava*, Materijali savjetovanja, Tara, 2003. str. 22.

zbog kojih mu se može izreći krivična sankcija. Ali isto tako je i prihvaćeno stanovište da niko ne može biti krivično odgovoran ako, s obzirom na svoja psihička svojstva, nije bio u stanju da shvati značaj svog djela. Ovo načelo obezbeđuje da niko ne može odgovarati za tuđe krivično djelo, kao i bez krivice, što, uostalom, proizilazi iz samog pojma krivičnog djela.²² Ovaj princip podrazumijeva da je krivična odgovornost lična (individualna), te da je krivična odgovornost subjektivna, tj. zasniva se na krivici. Generalno uzev, individualna (i subjektivna) odgovornost isključuje odgovornost za postupke drugog, ali i odgovornost bez krivice.²³ Postoje i mišljenja da se neka krivična djela vrše od strane određenih država, pa samim tim da kolektivna odgovornost, pa i krivična odgovornost, ima svoje opravdanje.

Međutim, to danas nije prihvaćeno ni u pozitivnom međunarodnom krivičnom pravu, nego je prihvaćeno načelo individualne odgovornosti. S tim da dolazi do prihvatanja krivične odgovornosti za druga, ili umjesto drugih lica, poznata kao komandna odgovornost. Osnov ove inkriminacije, odnosno odgovornosti, je da se izvršiocem krivičnog djela smatra i lice koje nije preduzelo radnju izvršenja nekog od djela navedenih u zakonu, niti je naredilo izvršenje djela, ali je znalo ili je moglo znati da druga lica pripremaju izvršenje nekog krivičnog djela protiv čovječnosti ili ga vrše, pa ništa nije preduzelo da spriječi njegovo izvršenje. U takvom slučaju, ono se kažnjava kao izvršilac onog krivičnog djela koje je izvršilo drugo lice.²⁴ A to znači da se predviđenom inkriminacijom, uvodi jedan specifičan oblik objektivne odgovrnosti, jer će, faktički, većina odgovarati, prije svega ili samo zbog komandne funkcije koju su imali, a ne zbog nekog svog subjektivnog odnosa prema krivičnim djelima učinjenim od strane njihovih potčinjenih.²⁵

4.3. Načelo solidarnosti i povjerenja između država

Princip solidarnosti i saradnje, odnosno povjerenja među državama, predstavlja opšte načelo međunarodne zajednice na kojem ona počiva.²⁶ Ovaj princip podrazumijeva koncepciju relativnog suvereniteta država, što znači ograničenog, sa zahtjevom miroljubive i aktivne koegzistencije država, koji jedino može osigurati trajan mir u svijetu. Na ovaj način dolazi do prepuštanja ili prenošenja od strane država dijela svog suvereniteta u krivičnopravnoj oblasti na međunarodnu zajednicu.²⁷

²² S. Nogo, Saradnja sa međunarodnim krivičnim sudovima, Beograd, 2005. str. 60.

²³ Z. Stojanović, Međunarodno krivično pravo, Beograd, 2008. str. 13.

²⁴ Lj. Lazarević, B. Vučković, V. Vučković, Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore, Tivat, 2010. str.1076.

²⁵ M. Škulić, Komandana odgovornost, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 4. 2002. str. 529.

²⁶ M. Škulić, Međunarodni krivični sud-nadležnost i postupak, Beograd, 2005. str.189.

²⁷ V. Kambovski, Međunarodno kazneno pravo, Skopje, 1998. str. 47.

Dakle, ovaj princip obavezuje države da budu solidarne prilikom regulisanja određenih pitanja u svom zakonodavstvu, a koja se odnose na element inostranosti, a isto tako i u fazi primjene normi iz te oblasti.²⁸ Prilikom osnivanja Međunarodnog krivičnog suda ovaj princip je došao do punog izražaja, posebno za države koje su prihvatile i ratifikovale njegov Statut. Takođe, ovaj princip dolazi do izražaja i u postupku pružanja međunarodne krivičnopravne pomoći u krivičnim stvarima, pa se postavljaju vrlo strogi zahtjevi u pogledu reciprociteta i specijaliteta kod ekstradicije. Često se zahtjevima te prirode i ne udovoljava, neka se opšta krivična djela podvode pod politička, kako bi se izbjegla ekstradicija, u nacionalna zakonodavstva se ugradjuju odredbe o zabrani izručenja sopstvenih državljana, ne samo drugim državama, nego i međunarodnim organizacijama i slično.²⁹

4.4. Načelo humanosti

Tokom ratnih sukoba između država, pojedinci, učesnici u tim događajima, bili su veoma često podvrgavani užasnim patnjama, pa se samim tim nametala neophodnost humanog postupanja, što je dovelo do nastanka međunarodnog humanitarnog prava. Ovaj princip je u razvoju krivičnog prava prihvatan dosta sporo i uz velike poteškoće, mada se ni danas ne može reći da je on ispoštovan u potrebnoj mjeri i u svim državama, što se odnosi čak i na neke najrazvijenije države. Međutim, ovaj princip je u međunarodnom krivičnom pravu zauzeo bitno mjesto, jer je orijentisan više humanosti nego unutrašnja krivična prava. Princip humanosti ima posebno mjesto u Ženevskim konvencijama iz 1949. godine. I na kraju, međunarodno krivično pravo je nastalo i zasniva se na ideji humanosti, odnosno njegov smisao je bio humanizacija ratova u mjeri u kojoj je to moguće, tj. ograničenje strahota i okrutnosti svih oblika oružanih sukoba.³⁰

4.5. Načelo proporcionalnosti i pravednosti

Princip proporcionalnosti i pravednosti spadaju u osnovne principe današnjeg krivičnog prava i oni su prihvaćeni i u međunarodnom krivičnom pravu. Značaj ovih principa dolazi do izražaja naročito kod kazne kao najznačajnije krivične sankcije i u međunarodnom krivičnom pravu. Posebno se

²⁸ B.Čejović, B. Vučković, V.Vučković, *cit. djelo*, str. 91.

²⁹ D. Radulović, *cit. djelo*, str. 52.

³⁰ M. Babić, *cit. djelo*, str. 45.

zastupa mišljenje da bez ostvarivanja principa pravednosti u kažnjavanju najtežih međunarodnih krivičnih djela nije moguće održavati mir u svijetu.

Nažalost, najnovija praksa međunarodnog sudovanja je prilično selektivna, jer obuhvata samo neke učinioce, dok se drugi učinioci koji su učinili mnogo teže, pa i masovne zločine, ne procesuiraju, čime se pokazuje osnovanim prigovor selektivne pravde, i na taj način se grubo krše principi pravednosti. Dakle, može se zaključiti da je istinsko ostvarivanje principa pravednosti i proporcionalnosti u međunarodnom krivičnom pravu teško predvidivo bez ostvarivanja pravednog međunarodnog poretna. I u našem krivičnom zakonodavstvu istaknut je ovaj princip kao jedno od opštih pravila odmjeravanja kazne, što znači da vrsta i mjera kazne mora odgovarati stepenu težine krivičnog djela i krivične odgovornosti, dok se ne može opravdati kazna koja je nesrazmjerna težini krivičnog djela i principu pravičnosti.

4.6. Ostali principi

Pored osnovnih principa međunarodnog krivičnog prava, postoje i mnogi drugi principi koji takođe imaju važnu ulogu. Oni su, između ostalog, predviđeni Statutom Rimskog suda. Predviđena je nadležnost suda, primjena jednakom na sva lica bez razlika osnovanih na javnoj funkciji, predviđen je princip odgovornosti komandujućih i drugih pretpostavljenih lica, zločin koji je u nadležnosti suda ne podliježe nikakvim ograničanjima, načelo *ne bis in idem*, itd.

5. ISTORIJSKI RAZVOJ MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA

Kada se govori o istorijskom razvoju međunarodnog krivičnog prava, treba istaći da je sporno kada se ovaj pojam prvi put spomnije. Ali se sa sigurnošću može reći da počeci međunarodnog krivičnog prava potiču još iz rimskog, odnosno pored prava koje je svuda važilo za Rimljane (*ius civile*), postojalo je i posebno pravo koje je važilo za strance (*ius gentium*). Takođe se uzima kao posebno važna doktrina *Bartolusa* (1314.-1357.) o potrebi proširenja represivne vlasti država i na krivična djela izvršena izvan državnih granica, ali je pri tome zastupao osnovni stav da delinkventa treba podvrgnuti суду i pravdi mesta izvršenja krivičnog djela (*lex loci delicti*).

Po nekim autorima naziv međunarodno krivčno pravo, prvi put je upotrijebljen 1789. godine u djelu „*An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*“ (prev. *Uvod u načela morala i zakonodavstva*), autora engleskog filozofa i pravnika Džeremija Bentama. Po drugima, ovaj naziv je prvi put upotrijebio francuski pisac M. Feliks (1843.) u svom naučnom djelu: „*Traité de droit international privé*“, gdje spominje ovaj termin (*droit criminel international*).

Nesporno je da je nastanak međunarodnog krivičnog prava vezan za pojavu međunarodnog ratnog prava.³¹ Ovo pravo reguliše odnose između država u doba rata, posebne odnose između zaraćenih strana, predviđajući pravila o započinjanju i vođenju rata.³²

Od najstarijih vremena, ratovi i ratna stradanja postaju neupitni pratilac cjelokupnog društvenog razvoja međunarodnog krivičnog prava.³³ Istorija Starog vijeka je puna surovih i bespoštednih ratova kojima su stvarane i uvećavane pojedine države, dok su pojedine civilizacije nestajale: Egipat, Mesopotamija, Babilon, Fenikija, Grčka, Rim.³⁴

Pojava međunarodnog ratnog prava značila je veliki progres ka humanizaciji rata, odnosno sprečavanju nepotrebnih ljudskih žrtava i materijalnih razaranja. Kršenje tih pravila, predstavlja osnov za stvaranje međunarodnog krivičnog prava.³⁵

Posmatrano istorijski možemo razlikovati nekoliko perioda.

5.1. Period Starog doba

Kao što smo već rekli od najstarijih vremena, ratovi i ratna stradanja postaju neupitni pratilac cjelokupnog društvenog razvoja međunarodnog krivičnog prava. Najstariji dokazi o pokušajima da se spriječe i zabrane ratne strahote, i posebno ratni zločini protiv civilnog stanovništva, nalaze se još u Bibliji (*Peta knjiga Mojsijeva, knjiga 4, broj 31*).³⁶

Cjelokupna istorija Starog vijeka je puna surovih i bespoštednih ratova, to je i vrijeme mnogobrojnih i čestih slučajeva u kojima su zabilježena kršenja

³¹ Z. Šeparević, *cit. djelo*, str. 77-98.

³² B. Čejović, B. Vučković, V. Vučković, *cit. djelo*, str. 47.

³³ J. Lopičić, *Ratni zločin protiv civilnog stanovništva*, KZSRJ-čl. 142., Beograd, 1999. str. 19-27.

³⁴ B. Petrović, D. Jovašević, *cit. djelo*, str.51-52.

³⁵ V. Đurić, D. Jovašević, *cit. djelo*, str.25.

³⁶ J. Lopičić, *Krivičnopravna zaštita ratnih zarobljenika u jugoslovenskom krivičnom pravu*, Beograd, 2005. str. 39.

ratnih pravila i običaja. Smatra se da prva ideja o organizovanju vođenja rata potiče iz 2000. godine prije nove ere, u vrijeme rata između Egipta i Sumerije, i tada su uvedena neka pravila za vođenje rata zaraćenih strana zavisno od toga ko je izazvao rat.³⁷

U Starom Egiptu već oko 1400. godine p.n.e. zbilježena su pravila o postupanju sa ratnim zarobljenicima. Kao prvi pisani dokument koji je regulisao vođenje rata, bio je indijski zakonik Manu donijet 500. godine p.n.e. Ovaj Zakonik je postavio pravila o tehnikama za započinjanje i vođenje rata, koji je zabranjivao upotrebu otrova, vatre ili drugog nehumanog oružja. U literaturi je zabilježen događaj iz 405. godine p.n.e., kada su Spartanci pod vodstvom vojskovođe Lisandera, poslije pobjede nad Atinjanima organizovali suđenje zarobljenicima zbog toga što su Atinjani prethodno kaznili zarobljene spartanske vojnike odsjecanjem ruke, a neke ubili bacanjem u more i izvršili druge zločine. Svi su zarobljeni Atinjani, osim jednog, za kog su utvrdili da se protivio sakaćenju Spartanaca, osuđeni na smrt.

Rimski filozof Ciceron pravio je razliku između pravednih i nepravednih ratova, s tim što je nepravedne ratove smatrao one koji se vode bez razloga, a pravedni su imali svoj cilj, odnosno vodili su se iz osvete ili radi odbrane.

5.2. Period Srednjeg vijeka

Kao i u periodu Starog doba, i Srednji vijek odlikuju ratovi sa velikim brojem nepotrebnih razaranja gadova, čitavih krajeva, što je dovodilo do nepotrebnih ljudskih stradanja. U Srednjem vijeku dolazi do donošenja određenih pravila o vođenju ratova. To su bila običajna pravila koja su postojala u pojedinim državama tadašnje Evrope. Pod uticajem crkvenih shvatanja toga doba u francuskom gradu Šarou 989. godine sačinjen je dokument pod nazivom „Božji mir“ sa ciljem da se u ratu zabrani nasilje prema nenaoružanom stanovništvu, sveštenicima, ženama, hodočasnicima, kao i prema crkvenim objektima, grobljima i voćnjacima. Na osnovu ovog dokumenta 1027. godine sačinjen novi dokument „Božje primirje“, koji je predviđao zabranu neprijateljstva zaraćenih strana za vrijeme trajanja određenih datuma koji su bili značajni za Katoličku crkvu.³⁸

Dakle, uticaj religije i crkve bio dosta veliki prilikom realizovanja ovih ideja. Krstaši su u Prvom krstaškom ratu (1096.) ubili više hiljada Jevreja po njemačkim i francuskim gradovima, a samo su prilikom osvajanja Jerusalema

³⁷ F. Leon, *Law of War*, New York, 1972. str. 56.

³⁸ A.W. Donald, *An Enciklopedia of Wars and Ethics*, Westport, 1996. str. 385.

(1099.) ubili više od 40.000 civila. U Srednjem vijeku se takođe javljaju ideje o uvođenju viteških pravila ratovanja kojih bi se pridržavale sve strane u sukobu. Pojavljuju se i prvi slučajevi kažnjavanja za ratne zločine, odnosno za povrede usvojenih pravila ratovanja. To se dogodilo u vrijeme Šarla Anžujskog u Napulju 1268. godine, kada je izrečena smrtna kazna Konradinu fon Hoenstaufenu za vođenje nezkonitog vođenja rata i ratne zločine izvršene nad civilnim stanovništvom.

Smatra se da je najznačajniji uticaj na razvoj međunarodnog humanitarnog i krivičnog prava u Srednjem vijeku Hugo Grocijus na bazi svoje prirodnopravne teorije. Naime, u djelu „*De iure bell ac pacis*“, objavljenom 1635. godine. Grocijus je u svom djelu detaljno obradio pojam rata, pravila objave i vođenja rata, kao i zločine koji predstavljaju povrede tih pravila. Time je postavio temelje za razvoj ratnog prava i običaje rata, odnosno prvi je sistematski obrazložio potrebu kažnjavanja ratnih zločina.

Konačno, Zakon o ratu koji je donijet u Sjedinjenim američkim državama (1775.) sadržavao je izričitu odredbu o kažnjavanju vojnih komandanata koji nisu održavali „dobro“ ponašanje u svojim jedinicama, te se ovakvo ponašanje tretiralo kao protivzakonit čin vojnog starještine. I Zakon o ratu iz 1806. godine sadržavao je odredbe slične sadržine.

5.3. Period između dva svjetska rata

Ideja o osnivanju neke vrste suda na međunarodnom nivou javlja se od strane Švajcarca Gustava Monijea, koji je pod utiskom brutalnosti rata između njemačke i francuske (1870.-1871.), kao tadašnji predsjednik Međunarodnog crvenog krsta, predložio osivanje međunarodnog suda.

Po okončanju Prvog svjetskog rata, odnosno kada je sklopljen Mirovni sporazum u Versaju (1918.), ta ideja je oživjela. Tim ugovorom bilo je predviđeno da Savezničke sile pobjednice u ratu imaju pravo suditi pred vojnim sudovima licima okrivljenim za djela izvršena tokom Prvog svjetskog rata. Bila je predviđena mogućnost suđenja i pred nacionalnim sudovima za ratne zločine drugih država, ali nijedno takvo suđenje nije održano. Razlog neodržavanja bio je taj što Njemačka nije isporučivala svoje državljane, dok sa druge strane saveznici nisu na tome ni insistirali. Versajski ugovor, a ni Lajpciški procesi nisu dali zadovoljavajuće rezultate, ali su doprinijeli da se oformi shvatanje o njenoj neophodnosti i njenoj sadržini. Njihova uloga u razvoju međunarodnog krivičnog prava je značajna, jer su upravo tada uspostavljeni opšti temelji principa individualne krivične odgovornosti za krivična djela učinjena tokom rata, zatim

zločin protiv mira, te komandna odgovornost, kao i da ratni zločinci više nisu odgovorni pred sudovima svoje države, već, prije svega, pred sudovima onih država na čijim su teritorijama izvršili krivična djela, a da položaj i funkcije ne daju izvinjenje za izvrštene zločine.

**Vilhelm II, prvi pojedinac kome je trebalo da bude suđeno pred
Međunarodnim sudom**

Na Mirovnoj koferenciji koja je održana 1919. godine usvojen je pakt Društva naroda, koji je praktično u cijelosti preuzeo načela koja su bila već sadržana u Versajskom ugovoru. Ovaj pakt je predviđao da i odbrambeni rat, iako pravedan i dozvoljen, ne može biti opravдан ako nisu iskorišćena sva sredstva za

mirno rješavanje spora između država koje se nalaze u sukobu.³⁹ U ovom periodu, na međunarodnom planu usvojen je veći broj konvencija i drugih pravnih akata, koji su se uglavnom odnosili na regulisanje i vođenje rata i ratnih operacija. Na prvom mjestu je Pariški akt, usvojen 1928. godine, koga je na početku potpisalo samo petnaest država, a u konačnici su ga potpisale šezdeset tri države. Ovim aktom zabranjuje se rat kao sredstvo međunarodne politike, a smatran je dozvoljenim samo ako je jedna država ugrožena napadom, a ne postoje uslovi za pregovore i posredovanje. Pariški pakt, zajedno sa Versajskim ugovorom, biće osnov za regulisanje zločina protiv mira, pa i jedan od ključnih momenata u razvoju međunarodnog krivičnog prava.⁴⁰ Takođe u ovom periodu, a u cilju humanizacije rata, donijeto je nekoliko međunarodnih akata kojima je regulisano ponašanje zaraćenih strana u određenim ratnim situacijama. Najpoznatiji su: Ženevski protokol o zabrani upotrebe zagušljivih i otrovnih gasova i bakterioloških sredstava (1925.); Ženevska konvencija o zaštiti ranjenika, bolesnika i ratnih zarobljenika (1919.), kao i Londonski protokol o pravilima za vođenje podmorničkog rata i zaštiti pomoraca (1936.).

Razvoj međunarodnog krivičnog prava u pravom smislu, ipak, započinje tek nakon Drugog svjetskog rata.

5.4. Period poslije Drugog svjetskog rata

Nezapamćeni zločini, koje su nacisti i fašisti sa svojim saveznicima izvršili za vrijeme Drugog svjetskog rata prema ratnim zarobljenicima, ranjenicima, i bolesnicima, a posebno prema civilnom stanovništvu okupiranih teritorija, prinudili su Savezničke sile da se pred kraj rata sastanu i dogovore o preduzimanju mjera za suđenje i kažnjavanje izvršilaca zločina protiv mira i svih vrsta ratnih zločina koji su doveli do ivice propasti čovječanstva. Tako je došlo do usvajanja „*Deklaracije o zvjerstvima*“ na konferenciji održanoj u Moskvi od 19. do 30. oktobra 1943. godine, u prisustvu vlada SAD-a, SSSR-a, i Velike Britanije. Tom deklaracijom je utvrđeno da će se ratnim zločincima suditi u zemljama na čijim su teritorijama izvršili zločine po zakonima tih zemalja, dok će se zločincima, čiji zločini nemaju posebnu geografsku opredijeljenost, suditi na osnovu posebne odluke Savezničkih vlada.

U Deklaraciji je, između ostalog, pisalo: „Ujedinjeno kraljevstvo, Sjedinjene američke aržave i Sovjetski savez primili su iz mnogih izvora dokaze o zvjerstvima, pokoljima i hladokrvnim masovnim pogubljenjima koja se čine od strane Hitlerovih snaga iz mnogih zemalja od njih pregaženih, i iz kojih se oni

³⁹ B. Čejović, B. Vučković, V. Vučković, *Međunarodno krivično pravo*, Tivat, 2011. str. 55.

⁴⁰ D. Radulović, *Međunarodno krivično pravo*, Podgorica, 1999. str. 37.

sada postojano istjeruju...“.⁴¹ Ova Deklaracija dobila je potvrdu na konferenciji koja je održana februara 1945. godine u Jalti, ali i na Potsdamskoj konferenciji koja je održana u Berlinu augusta 1945. godine uz prisustvo predstavnika SAD-a, SSSR-a, Velike Britanije i Francuske. Realizacija svih ovih odluka ostvarena je zaključivanjem Londonskog Sporazuma o sudskom gonjenju i kažnjavanju glavnih ratnih zločinaca, između velikih sila pobjednica od 8. augusta 1945. godine.⁴² Ovim sporazumom je usvojen i Statut Međunarodnog vojnog suda i ustanovljen Međunarodni vojni sud za suđenje ratnim zločincima čiji zločini nemaju posebu geografsku određenost.

Razvoj međunarodnog krivičnog prava u pravom smislu, ipak, započinje tek nakon Drugog svjetskog rata, kada i počinje savremena faza njegovog razvoja. Dakle, tek sa suđenjem u Nirnbergu i Tokiju, Generalna skupština UN-a svojom Rezolucijom 95/1 od 1946. godine potvrdila je opšta načela Povelje – Statuta i presuda Nirnberškog i Tokijskog suda kao principe međunarodnog krivičnog prava.

Međunarodni vojni sud u Nirnbergu bio je nadležan za gonjenje i kažnjavanje glavnih evropskih ratnih zločinaca protiv mira, ratne zločine i zločine protiv čovječnosti koji su bili određeni u Statutu toga suda. Poznato je da je Međunarodni vojni sud u Nirnbergu zasijedao prвobitno u Berlinu od 18. oktobra 1945. godine, a od 20. novembra 1945. godine nastavio u Nirnbergu, da bi 1. oktobra 1946. godine donio „*Nirnberšku presudu*“. Po prvi put u istoriji čovječanstva od strane međunarodnog sudskog nadnacionalnog organa izrečene su krivične sankcije ratnim zločincima, koje su i izvršene. Ovom presudom izrečene u sljedeće kazne: na kaznu smrti vješanjem osuđeno je dvanaest visokih državnih i vojnih rukovodilaca Trećeg rajha. Na kaznu doživotnog zatvora ili zatvora u vremenskom trajanju osuđeno je sedam osoba, dok su trojica optuženih oslobođena od krivične odgovornosti.

Međunarodni vojni sud za Daleki istok, poznatiji kao Tokijski sud, bio je nadležan za suđenje glavnim ratnim zločincima za Daleki istok. Vrhovni komandant Savezničkih snaga za Daleki istok, američki general Daglas Markartur je Deklaracijom od 19. januara 1946. godine donio Statut Međunarodnog vojnog suda sa sjedištem u Tokiju. Sudski proces vođen je od 28. aprila 1946. godine do 12. novembra 1948. godine. Donijete su sljedeće presude: na kaznu smrti osuđeno je sedam lica, šesnaest lica osuđeno je na kaznu doživotnog zatvora, dva lica su osuđena na zatvorske vremenske kazne u trajanju od sedam do dvadeset godina.

⁴¹ Ujedinjene nacije – *Zbirka dokumenata, 1941.-1945.* Beograd, 1948. str. 14-18.

⁴² D. Radulović, *Međunarodno krivično pravo*, Podgorica, 1999. str.20.

Nakon ovih procesa nastaje jedan duži period koji obuhvata oko četrdesetak godina u kojem nije djelovalo međunarodno sudstvo, iako su u tom periodu vođeni i međunarodni i regionalni i unutrašnji oružani sukobi u kojima su učinjena teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava i izvršeni ratni zločini i druga kažnjiva djela, ali su države ostajale pasivne.

To je zasigurno bio osnovni razlog što su incijative i zahtjevi za osnivanjem jednog stavnog međunarodnog krivičnog suda, koji bi sudio za takve zločine, bez obzira o kojim izvršiocima se radi, bili sve glasniji i češći. Kao najaktivnija posebno se isticala Komisija za međunarodno pravo (*International Law Commission*).

Međunarodni sudovi se osnivaju tek u prvoj polovini zadnje decenije prošlog vijeka, nakon oružanih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije i Ruande. Ujedinjene nacije, odnosno Savjet bezbjednosti, ustnovljava *ad hoc* međunarodne krivične tribunale za Jugoslaviju i Ruandu.

Međunarodni krivični sud za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na prostoru bivše Jugoslavije iz 1993. godine (MKSJ) i Međunarodni krivični sud za Ruandu iz 1994. godine (MKSР). Sjedište Međunarodnog krivičnog suda je u Holandiji, tačnije u Hagu, pa se često naziva i *Haški tribunal*. Osnivanjem ovog suda donijet je Statut koji propisuje krivična djela iz njegove nadležnosti, s tim da ima odredaba opštег dijela, koja se odnose na komandnu odgovornost (iz člana 7, a Krivičnim zakonom BiH⁴³ u cijelosti je preuzeto).

Ovi sudovi su privremenog karaktera i oni imaju ograničenu teritorijalnu, ali i vremensku nadležnost. Cilj osnivanja ovih sudova je jednako kažnjavanje učinilaca i naredbodavaca najtežih međunarodnih zločina. Ovi sudovi jednakom kažnjavanju bez obzira na to ko je pobjednik, a ko pobijeđeni, odnosno ko je napadač, a ko napadnuti. Međutim, Tužilaštvo nema snagu, iako ima dužnost da pokreće istrage kada se radi o propustima međunarodnih snaga i njihovih naredbodvaca, a komandna odgovornost se široko tumači, s tim da se ne primjenjuju isti kriterijumi na političko i vojno rukovodstvo UNPROFOR-a, SFOR-a i NATO-a, ali isto tako i država čije snage učestvuju u tim međunarodnim operacijama.⁴⁴

Prekretnicu u razvoju međunarodnih krivičnih sudova predstavlja osnivanje stavnog Međunarodnog krivičnog suda (MKS). Ovaj sud osnovan je

⁴³ Član 180 Krivičnog zakona BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15 i 40/15)

⁴⁴ D. Pavišić, *Međunarodno kazneno pravo*, Rijeka, 2005. str. 377-378.

17. jula 1998. godine u Rimu na Diplomatskoj konferenciji UN-a, kada je donijet i njegov Statut (**Rimski statut**).

Sud ima univerzalnu nadležnost, i kao takav nadležan je za najteže zločine predviđene njegovim Statutom, i jednako bi sudio svima koji su izvršili takve zločine, bez obzira ko su, kom narodu, rasi ili vjeri pripadaju, kojeg su političkog ili drugog uvjerenja i kakav im je položaj u sistemu vlasti.⁴⁵ Međutim, Statut Međunarodnog krivičnog suda ima karakter međunarodnog ugovora koji obavezuje samo zemlje potpisnice, odnosno one zemlje koje ga ratifikuju. Statut međunarodnog krivičnog suda prihvatio je 120 članica UN-a, protiv je bilo 7, među kojima su: (SAD, Kina, Izrael, Libija, Irak, Katar, i Jemen), dok se 21 zemlja uzdržala.

Iako je osnovan 17. jula 1998. godine, Međunarodni krivični sud formalno je u funkciji od 1. jula 2002. godine, kada je na snagu stupio i njegov Statut. Sud je stvarno počeo sa radom 1. jula 2003. godine nakon ratifikacije predviđenog broja država (60), i kada je izabrano 18 njegovih sudiјa, a za sjedište Suda odabran je Hag u Holandiji. Bosna i Hercegovina, odnosno Parlamentarna skupština BiH, Rimski statut međunarodnog krivičnog suda u saradnji sa Međunarodnim krivičnim sudom usvojila je tek 30. septembra 2009. godine. U nadležnosti Suda su: ratni zločin, zločini protiv čovječnosti, zločin genocida i zločin gresije. U nadležnosti Suda je i zločin agresije, ali ne postoji potpuna saglasnost država da taj sud sudi i za ovaj zločin ukoliko on bude učinjen.

Međunarodni krivični sud je nadležan za suđenje samo za krivična djela koja su izvršena nakon njegovog osnivanja, a ne i za ona izvršena prije toga.

Osnivanjem MKS-a, bez obzira na njegove manjkavosti, poraslo je povjerenje u budućnost međunarodnog krivičnog prava i ostvarivanje univerzalne pravde.

⁴⁵ M. Babić, *cit. djelo*, str. 24.

6. PRAVILA VREMENSKOG I PROSTORNOG VAŽENJA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA

Represivna vlast države je ovlašćenje države (subjektivno pravo države) da određeno protivpravno ponašanje pojedinaca predviđi kao krivično djelo i da na isto reaguje primjenom krivične sankcije.⁴⁶ Na taj način se zapravo određuju granice prostiranja represivne vlasti države na određenoj teritoriji, odnosno potrebno je urediti pravila kojima se uređuje pitanja dometa i granica represivne vlasti država. Pitanje primjene pravila koja se odnose na vremensko važenje krivičnih zakona u međunarodnom krivičnom pravu dosta je složenije u odnosu na prostorno važenje krivičnog zakona.

6.1. Pravila vremenskog važenja međunarodnog krivičnog prava

Zbog specifičnosti međunarodnog krivičnog prava koje nije kodifikovano, tj. koje nije precizno regulisano i koje nije u obliku jednog pisanog zakonskog akta određen „popis“ ili registar krivičnih djela, pitanje primjene pravila koja se odnose na vremensko važenje krivičnih zakona u međunarodnom krivičnom pravu je složenije i u vezi sa tim se javljaju određene teškoće.⁴⁷ Međunarodno krivično pravo sadrži osnovna pravila o vremenskom važenju, ali nema posve jasan stav u odnosu na pitanje vremenskog važenja krivičnog zakonodavstva. Tako npr. Univerzalna deklaracija u članu 11 i Evropska konvencija o ljudskim pravima u članu 7 sadrže pravilo u kome je zabranjena primjena novog, strožijeg zakona od onog koji je važio u vrijeme izvršenja krivičnog djela, s tim da ne predviđaju ni pravilo obavezne primjene novog, blažeg zakona. Vremensko važenje krivičnog zakona u međunarodnom krivičnom pravu posebno je postavljeno u članu 1 i članu 8 Statuta Haškog tribunala.

Statutom je propisana nadležnost Međunarodnog tribunala, i to na sljedeći način: „Međunarodni tribunal ima ovlašćenja da goni lica odgovorna za teške povrede međunarodnog humanitarnog prava učinjene na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine, saglasno odredbama ovog Statuta.“⁴⁸

Pored toga, Statutom je uređena i teritorijalna i vremenska nadležnost, i to: „Teritorijalna nadležnost Međunarodnog tribunala se prostire na teritoriji

⁴⁶ B. Petrović, D. Jovašević, *cit. djelo*, str. 118.

⁴⁷ M. Babić, *cit. djelo*, str. 46.

⁴⁸ Član 1 Statuta Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, usvojen 25. maja 1993. godine Rezolucijom broj 827.

bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, uključujući njenu kopnenu površinu, vazdušni prostor i teritorijalne vode. Vremenska nadležnost međunarodnog tribunala se prostire na period koji počinje sa prvim januarom 1991. godine.⁴⁹

Dakle, Statut Haškog tribunala sa ovim odredbama u krivičnom pravu, tj. zakonodavstvu, čini svojevrstan izuzetak. Ovo praktično znači da je Statut uveo retroaktivno važenje krivičnog zakona, i pored opšteusvojenih pravila da krivični zakoni ne mogu imati povratno dejstvo.

Da se međunarodni ugovori ne mogu povratno primjenjivati, predviđeno je i Bečkom konvencijom o ugovornom pravu u članu 28.⁵⁰ Kao razlog za ovakav stav navodi se da je nadležnost ovog tribunala određena retroaktivno s obzirom na činjenicu da do njegovog osnivanja nije došlo ugovornim putem, već ga je osnovao Savjet bezbjednosti kao prinudnu mjeru na osnovu Glave VII Povelje Ujedinjenih nacija.⁵¹

I pored specifičnosti i izvjesnih teškoća koje se javljaju, u međunarodnom krivičnom pravu nije dozvoljeno odstupati od opšteprihvaćenog načela u svim savremenim krivičnim sistemima da se krivičnopravna norma ne može retroaktivno primjenjivati (osim ako je ona blaža i povoljnija za učinioca), naročito ako se odnosi na kriminalizaciju nekog ponašanja.⁵²

Ovu grešku Statuta Haškog tribunala ispravlja Statut Rimskog suda, i to na sljedeći način:

1. Sud ima nadležnost samo nad zločinima izvršenim nakon stupnja na snagu Statuta.

2. Ukoliko država prihvata Statut po njegovom stupanju na snagu, Sud može da primjenjuje svoju nadležnost samo u vezi sa zločinima izvršenim poslije stupanja na snagu Statuta za tu državu, osim ako ta država ne istakne da želi da pristupi po članu 12 stav 3 Statuta.⁵³

3. Ova pravila se primjenjuju kod najtežih krivičnih djela protiv međunarodnog humanitarnog prava i, tim prije, je potrebno obezbijediti njihovu dosljednu primjenu, jer to nalaže i principi zakonitosti, pravičnosti i pravičnog suđenja.⁵⁴

⁴⁹ Član 8 Statuta Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.

⁵⁰ *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court*, Baden-Baden, 1999. str. 323.

⁵¹ B.Čeđović, B. Vučković, V.Vučković, *cit. djelo*, str. 124.

⁵² Z. Stojanović, 2008, *cit. djelo*, str.25.

⁵³ B.Čeđović, B. Vučković, V.Vučković, *Međunarodno krivično pravo*, Tivat, 2011. str. 124-125.

⁵⁴ Član 11 Statuta Rimskog suda, koji je usvojen 17.07.1998. godine u Rimu, a stupio na snagu 1.07.2002. godine.

6.2. Pravila prostornog važenja međunarodnog krivičnog prava

Pravilo da je krivični zakon važi na teritoriji države koja ga je donijela, pa samim tim sudovi i drugi orgni primjenjuju samo zakone svoje države. Pravila o prostornom važenju krivičnog zakonodavstva rješavaju, dakle, pitanje čije će krivično zakonodavstvo u konkretnom slučaju biti primjenjeno, tj. da li će biti primjenjeno zakonodavstvo jedne ili druge države.

Dakle, javlja se potreba, odnosno interes svih država da se njeno zakonodavstvo primjeni i van njene teritorije kada je krivično djelo učinjeno u inostranstvu od domaćeg ili stranog državljanina. Stoga se u krivičnom pravu primjenjuju četiri principa prostornog važenja krivičnog zakonodavstva koji to obezbjeđuju, i to: *teritorijalni, personalni, realni ili zaštitni i univerzalni princip*.

6.2.1. Teritorijalni princip

Teritorijalni princip je osnovni princip prostornog važenja krivičnog zakonodavstva i takav status ima i u našem krivičnom zakonodavstvu. Prema ovom principu krivični zakon jedne države primjenjuje se na sve učinioce krivičnih djela koja su učinjena na teritoriji te države, bilo da su oni domaći ili strani državljeni ili osobe bez državljanstva.⁵⁵ Prema tome, ovaj princip je čvrsto povezan sa državnim suverenitetom, prema kojem je represivna vlast države određena njenim granicama. Dakle, u tim granicama ona ostvaruje svoje suvereno pravo na kažnjavanje (*ius puniendi*), s tim da je to istovremeno i njena obaveza, jer je država dužna da na svojoj teritoriji obezbijedi poštovanje pravnog i javnog poretku.

Teritoriju Bosne i Hercegovine, u smislu Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, čini suhozemna teritorija, obalno more, vodene površine unutar njihovih granica, kao i zračni prostor nad njima.⁵⁶

Teritorijalni princip primjene krivičnih zakona Bosne i Hercegovine je proširen principom zastave broda, odnosno registracije aviona (*npr. ako je krivično djelo učinjeno na domaćem brodu, bez obzira gdje se nalazio u vrijeme izvršenja djela, i ako je krivično djelo učinjeno u domaćem civilnom avionu, dok je u letu ili domaćem vojnem avionu bez obzira gdje se nalazio u vrijeme izvršenja djela*).

⁵⁵ B. Petrović, *Narkokriminal*, Sarajevo, 2004. str. 43.

⁵⁶ Član 1 stav 2 Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine.

Od primjene teritorijalnog principa postoji izuzetak, koji predviđa međunarodno pravo, a prema kome se domaće krivično zakonodavstvo ne može primjenjivati na osobe koje uživaju diplomatski imunitet (npr. šefovi stranih država, strani diplomatski i konzularni funkcioneri, kao i funkcioneri međunarodnih organizacija, te članovi njihove pratnje i članovi njihovih porodica).

6.2.2. Personalni princip

Kada se radi o personalnom principu, krivični zakon jedne države primjenjuje se na njene državljanе kada učine krivično djelo na teritoriji strane države. Ovaj princip se javlja u dva oblika, kao *pasivni i aktivni*.

Pasivni personalni princip znači da se krivični zakon jedne države primjenjuje na njene državljanе samo kada su učinjenjem krivičnog djela u inostranstvu povrijedili njeno dobro, odnosno dobro njenog građanina.

Aktivni personalni princip postoji kada se krivični zakon primjenjuje na njene državljanе kada je krivičnim djelom učinjenim u inostranstvu povrijedeno i dobro strane države i stranog državljanina.⁵⁷

Aktivni personalni princip, prema kome se ovi zakoni primjenjuju prema državljaninu koji izvan njene teritorije izvrši bilo koje krivično djelo, osim za:

1. djelo protiv integriteta Bosne i Hercegovine;
2. djelo falsifikovanja novca ili vrijednosnih papira, znakova za vrijednost ili znakova za obilježavanje robe, mjera i tegova izdatih na osnovu propisa institucija Bosne i Hercegovina;
3. djela za koja postoji međunarodna obaveza kažnjivanja prema propisima međunarodnog prava, međunarodnih i međudržavnih konvencija, i
4. djela protiv službenog ili odgovornog lica u institucijama Bosne i Hercegovine u vezi sa njihovom službom.

Osnovni razlog opravdanja i usvajanja jednog ovakvog principa proizlazi iz razloga što se domaći državljanin ne može izručiti stranoj državi da bi mu se sudilo tamo gdje je djelo i učinjeno, pa se iz postulata pravičnosti i interesa svake zemlje da njeni građani u inostranstvu poštuju pravne norme (*res publicae interest habere bonos subditos*) i ne bi se smjelo dopustiti da jedno lice izbjegne pravdi i ostane nekažnjeno za kriminalna djela skljanjanjem u svoju zemlju. Ova

⁵⁷ V. Degan, B. Pavišić, *Međunarodno kazneno pravo*, Zagreb, 2005. str. 125-129.

odredba predstavlja svojevrsnu zamjenu za pravilo o neizručenju svojih državljanima, s obzirom da domaći državljan, po pravilu, ne mogu biti ekstradirani.

Međutim, ovaj princip je supsidijarnog karaktera, jer se primjenjuje princip *ne bis in idem* i princip dvostrukе inkriminacije ili identiteta norme. To znači da je potrebno da je učinjeno djelo kažnjivo i po zakonu Bosne i Hercegovine i po zakonu strane države.

6.2.3. Realni ili zaštitni

Prema ovom principu krivični zakon jedne države primjenjuje se prema svakoj osobi, bez obzira na državljanstvo, koja učini krivično djelo protiv pravnih dobara te države ili njenih građana, bez obzira gdje je djelo učinjeno.⁵⁸

Dakle, u svim današnjim krivičnim zakonodavstvima prihvaćen je realni ili zaštitni princip prema kojem se represivna vlast države proširuje i na određena krivična djela izvršena izvan njene teritorije, a koja ugrožavaju njene važne vrijednosti ili dobra. Ovdje se radi o djelima koja su upravljena protiv države, odnosno integriteta Bosne i Hercegovine; bezbjednosti ili nekog drugog značajnijeg dobra ili vrijednosti, koja su izvršena u inostranstvu, bez obzira da li je njihov izvršilac domaći državljanin, stranac ili lice bez državljanstva.

Danas postoji izvjesno nepovjerenje među državama kada je riječ o ovim djelima, jer se uglavnom radi o političkim dobrima, pa se ne može očekivati od jedne države da štiti drugu državu kad se radi uglavnom o krivičnim djelima političkog karaktera (npr. špijunaža i sl.).

6.2.4. Univerzalni princip

Prema univerzalnom principu, ili principu eksteritorijalnosti, krivični zakon jedne države primjenjuje se na sve učinioce krivičnih djela, koji se zateknu na njenoj teritoriji, bez obzira čiji su državljan, gdje je djelo učinjeno i čije je pravno dobro ugroženo ili povrijeđeno (*ubi te invenero, ibi te iudicabo*).⁵⁹ Ovdje se radi o krivičnom djelu, njegovom učiniocu, i ugroženim ili povrijeđenim pravnim dobrima, koja nisu ni u kakvom odnosu sa našim pravnim poretkom. Da bi došlo do primjene ovog principa, potrebno je da je učinjeno djelo krivično djelo, i po zakonu zemlje gdje je učinjeno, i po nekom od domaćih krivičnih zakona. Radi se u slučaju najtežih krivičnih djela za koja se po tom

⁵⁸ B. Petrović, D. Jovašević, *Krivično kazneno pravo Bosne i Hercegovine, Opšti dio*, Sarajevo, 2005. str. 45.

⁵⁹ B. Petrović, D. Jovašević, 2010, cit. djelo, str.123.

zakonodavstvu može izreći kazna pet godina zatvora ili teža kazna pri čemu je pri izricanju kazne sud vezan propisanom kaznom u zakonu zemlje gdje je djelo učinjeno.

Dakle, radi se uglavnom o najtežim krivičnim djelima, gdje dolazi do povrede humanitarnog prava (npr. genocid, ratni zločin i druga djela protiv čovječnosti, terorizam, trgovina ljudima i sl.). Pravi smisao ovog principa proizlazi iz međunarodne solidarnosti i borbe protiv kriminaliteta. Univerzalni princip nije opšteprihvaćen, iako je to preporučeno u većem broju međunarodnih dokumenata (npr. Švajcarska i Farancuska ovaj princip ne prihvataju).

7. IZVORI MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA

Pod izvorima međunarodnog krivičnog prava podrazumijevaju se oblici, načini ili faktori izražavanja ili konstantovanja pravnih pravila ove kategorije prava.⁶⁰

Izvori međunarodnog krivičnog prava su mnogobrojni, ali se može govoriti o podjeli na: *formalne i materijalne*. Ova podjela sa jedne strane ima svoje opravdanje, a s druge strane, strogo suprostavljanje jednih drugima, nema opravdanje.

Pod izvorima u ***formalnom smislu*** podrazumijevaju se pravni akti sa krivičnopravnim normama koje određuju međunarodna krivična djela, sankcije za njihove učinioce, kao i osnove i uslove krivične odgovornosti i kažnjivosti.

Izvori u ***materijalnom smislu*** odražavaju objektivne elemente, odnosno ono što čini objektivni osnov ukupnom pravnom poretku ili osnov sistemu normi određene grane prava.

Prema osnovnoj podjeli izvora međunarodnog krivičnog prava, odnosno podjeli izvora prema porijeklu, možemo razlikovati dvije vrste ovih izvora, a to su: ***1) međunarodni, i 2) nacionalni izvori***.

Prema dejству, ovi izvori se mogu još podijeliti i na: ***1) glavne, i 2) sporedne***.

⁶⁰ I. Krstić, Značaj univerzalne nadležnosti nakon uspostavljanja međunarodnog krivičnog suda, Pravni život, broj 12, Tom I, Beograd, 2010. Str. 224.

7.1. Glavni i sporedni izvori međunarodnog krivičnog prava

U glavne izvore ubrajamo one koji imaju neposrednu primjenu u krivičnopravnim stvarima sa elementom inostranosti, dok u sporedne spadaju oni izvori koji imaju pomoćnu ili dopunsku primjenu, jer se primjenjuju samo onda i kada na njih upućuju glavni izvori.⁶¹

7.1.1. Glavni izvori međunarodnog krivičnog prava

Najvažnijim izvorima međunarodnog krivičnog prava smatraju se: **1) međunarodni ugovori, odnosno konvencije, 2) međunarodni običaji, 3) opšta pravna načela, i 4) sudske odluke i nauka krivičnog prava.**⁶²

7.1.1.1. Međunarodni ugovori (konvencije)

Pod pojmom međunarodnog ugovora podrazumijeva se saglasnost, odnosno volja dva ili više međunarodnopravnih subjekata koji imaju za cilj postizanje određenih rezultata u međunarodnom pravu stvarajući prava i obaveze između njegovih stranaka. Najčešće se zaključuju u pismenom obliku, ali mogu i na drugi način.

Međunarodni ugovori (konvencije) su osnovni i najznačajniji izvori međunarodnog krivičnog prava. Sporno je, odnosno ne postoji jedinstven stav u kojoj su mjeri ovi ugovori neposredni izvori međunarodnog krivičnog prava. Postavlja se pitanje da li su oni izvori u onoj mjeri u kojoj ih određena država prihvati u svom unutrašnjem pravu, ili se primjenjuju neposredno. Prema nekim, to zavisi od same države, dok se po drugima, pak, određeni međunarodni ugovori primjenjuju neposredno bez obzira da li su to određene zemlje potpisale ili ne.

Ovi ugovori mogu biti dvostrani (*bilateralni*) i višestrani (*multilateralni*). Još ih možemo podijeliti prema sadržaju, na konvencije koje imaju značaj zakona (sadrže norme i pravila) i konvencije koje imaju značaj dogovora (u rangu dogovora ili sporazuma), i obavezuju samo države potpisnice.

Od posebnog značaja su oni međunarodni ugovori u odnosu na koje je preuzeta obaveza da se njihovim odredbama obezbijedi krivičnopravna zaštita, kao što su npr. četiri Ženevske konvencije iz 1949. godine, i Dopunski protokoli uz te konvencije iz 1977. godine, koji su ratifikovani još od strane bivše

⁶¹ D. Radulović, *Međunarodno krivično pravo*, Podgorica. 1999. str. 24.

⁶² Član 38 Statuta Međunarodnog suda pravde.

Jugoslavije, a što je preuzela i Bosna i Hercegovina, na osnovu kojih je u naše krivično zakonodavstvo unijet veći broj inkriminacija.⁶³

Danas se kao najznačajniji izvori međunarodnog krivičnog prava smatraju statuti vojnih sudova (Nirnberškog i Tokijskog), ali i *ad hoc* tribunala (Haškog ili tribunala za Ruandu), statuti internacionalizovanih sudova (mješovitih ili hibridnih sudova za Istočni Timor, Sijera Leone, Kambodžu ili Kosovo), te Statut stalnog Međunarodnog krivičnog suda (Rimski statut).⁶⁴

7.1.1.2. Međunarodni običaji

Kao najstariji izvori međunarodnog krivičnog prava svakako su običaji, odnosno običajna pravila – *ius non scriptum*, poznati još u Starom i Srednjem vijeku. Ovi običaji su nastali ponavljanjem činjenja, odnosno praksom država i drugih subjekata međunarodnog prava koja čini njegov objektivni element.

Svakako u stvaranju običajnih pravila određenu ulogu ima i subjektivni, odnosno psihički element. Ovo znači, da se ogleda u svijesti da je postavljena praksa obavezna za njihovu državu. U XIX vijeku se pristupilo kodifikovanju običajnih pravila na međunarodnim konferencijama i tako nastaje tzv. haško i ženevsko pravo. A mnoga od običajnih pravila postaju sastavni dio niza međunarodnih ugovora zaključenih između pojedinih zemalja.⁶⁵

Međutim, savremeno krivično pravo svojim temeljnim principom *nullum crimen, nulla poena sine lege* zahtijeva što precizniju kodifikaciju, a isto tako i moderna krivična procedura, temeljeći se na čvrstim garancijama objektivnosti i prava na odbranu. Očito je međunarodni običaj kao izvor prava često sporan, kako u egzistentnosti, tako i u sadržaju, i može imati samo ograničenu ulogu u međunarodnom krivičnom pravu.

Možemo razlikovati dvije vrste običajnih prava i to: 1) opšta pravila, koja su obavezujuća za sve države, odnosno obavezujuća za najveći broj subjekata međunarodne zajednice, i 2) partikularna pravila, koja su obavezujuća samo za krug određenih država.

7.1.1.3. Opšta pravna načela

Opšta pravna načela nisu nastala sa namjerom da urede i regulišu konkretne odnose u međunarodnoj zajednici u određenom vremenskom periodu, ali su priznati su od strane civilizovanih naroda, takođe kao izvori međunarodnog

⁶³ M. Babić, *cit. djelo*, str. 29-30.

⁶⁴ B. Petrović, D. Jovašević, 2010, *cit. djelo*, str. 108.

⁶⁵ V. Đurić, D. Jovašević, *cit. djelo*, str. 41.

krivičnog prava. Bez njih pravni poredak (npr. međunarodni, transnacionalni, supranacionalni ili unutrašnji), ne bi bio moguć, niti bi mogao efikasno djelovati.

Opšta pravna načela nastaju prvo u unutrašnjem pravnom poretku pojedinih država, s tim da se tek od XIX vijeka precizira sadržaj brojnih opštih načela krivičnog prava i krivičnog procesnog prava, koja su danas postala *ius cogens* i smatraju se zajedničkom baštinom evropskih naroda.

7.1.1.4. Sudske odluke i nauka krivičnog prava.

Sudske odluke nekad se citiraju kao dokaz postojanja međunarodnih običaja, a isto je i slučaj sa tekstovima najkvalifikovanijih publicista. Dakle, sudske odluke i učenja najeminentnijih stručnjaka međunarodnog javnog prava su pomoćno sredstvo za utvrđivanje pravnih pravila, ali u granicama odredbe čl. 59 Statuta Međunarodnog suda pravde, koja propisuje da je presuda Međunarodnog suda pravde obavezna samo za stranke spora i za slučaj koji je riješila.⁶⁶ Iako nauka krivičnog prava ima karakter sporednog izvora međunarodnog krivičnog prava, značajna je kada su u pitanju konstituisanje i razvoj međunarodnog krivičnog prava. Odluke međunarodnih organizacija su posebno značajne, iako se većina njih donosi u formi preporuka i neobavezujućih deklaracija (npr. Odluke OUN-a, odnosno Generalne skupštine UN-a). Ipak, neke od njih mogu predstavljati izvor međunarodnog krivičnog prava.

7.1.2. Sporedni izvori međunarodnog krivičnog prava

Pod pomoćnim ili sporednim izvorima međunarodnog krivičnog prava smatraju se: **1) pravna nauka, 2) sudska praksa, 3) i običaji**. Pojedini teoretičari prava svrstavaju običaje u glavne izvore prava.

7.1.2.1. Pravna nauka

Pravna nauka je sporedni izvor međunarodnog krivičnog prava budući da kritički analizira postojeća rješenja kako bi ih učinila efikasnijim u neposrednoj sudskoj primjeni.⁶⁷ Pravna nauka ili doktrina imala je značajnu ulogu u samom konstituisanju i razvoju međunarodnog krivičnog prava. Posebno se to ogleda u vrijeme kada pravni poredak nije bio dovoljno izgrađen i razvijen, a kao poseban značaj u tom pogledu imaju određene međunarodne naučne asocijacije (npr.

⁶⁶ V. Degan, Đ. Pavišić, *Međunarodno kazneno pravo*, Zagreb, 2005. str. 19-21.

⁶⁷ B. Petrović, D. Jovašević, 2010, *cit. djelo*, str. 111.

Međunarodno udruženje za krivično pravo, Institut za međunarodno pravo, kao i Akademija za međunarodno pravo).

Ako se posmatra danas, uloga pravne nauke je da analizira pravne propise koji čine oblast međunarodnog krivičnog prava. Analizirajući pravne propise, pravna nauka razjašnjava prirodu, karakter, sadržinu i značaj različitih materijalnopravnih i procesnopravnih instituta međunarodnog krivičnog prava. Dakle, uloga pravne nauke je da ukazuje na moguće slabosti i nedostatke, a istovremeno predlaže njihovu izmjenu ili dopunu u cilju kvalitetnijih i efikasnijih rješenja u konkretnim slučajevima.

7.1.2.2. Sudska praksa

Međunarodna sudska praksa je dosta oskudna, i kao takva ne predstavlja posebno značajan izvor međunarodnog krivičnog prava. Sudska praksa se javlja kao izvor međunarodnog krivičnog prava poslije Drugog svjetskog rata (Nirnberško suđenje). U Nirnberškoj presudi sadržani su principi i pravila koje je Generalna skupština OUN-a 1946. godine proglašila pozitivnopravnim principima međunarodnog krivičnog prava.

7.1.2.3. Običaji

Običaji ili običajna pravila (*ius non scriptum*) su zapravo najstariji izvori međunarodnog krivičnog prava koji su poznati još u Starom i Srednjem vijeku. To su bila nepisana pravila, odnosno sistem pravila koja su postala međunarodno priznata i obavezujuća za zaraćene strane. U ratovima koji su vođeni u to vrijeme, zaraćene zemlje su poštovale opštepriznate norme koje su na taj način stekle svijest o njihovoj obaveznosti (*opinio iuris*). Mnoga običajna pravila postaju postepeno dio niza međunarodnih ugovora zaključenih između pojedinih država. Običajno pravilo se može manifestovati kroz: zvaničnu objavu država, odluku međunarodnih i nacionalnih sudova, nacionalno zakonodavstvo, rezolucijom međunarodnih organizacija itd.

O značaju običaja u međunarodnom pravu govori i shvatanje Međunarodnog suda pravde prema kome „...ne samo da akti o kojima je riječ predstavljaju stalnu praksu, već svojom prirodom ili načinom na koji su preduzimani treba da svjedoče o tome da je riječ o ubjedjenju da je ovo praksa postala obavezna na osnovu pravnog pravila.“ Nužnost takvog ubjedjenja, tj. postojanje subjektivnog elementa, prepostavlja se u samom pojmu *opinio iuris sive necessitatis*. Stoga zainteresovane države treba da se povinuju nečemu što

odgovara pravnoj obavezi. Nisu dovoljni ni učestalost, ni uobičajnost takvih akata“.⁶⁸

7.2. Međunarodni i nacionalni izvori međunarodnog krivičnog prava

Kao što smo već rekli izvori međunarodnog krivičnog prava su mnogobrojni, te se mogu razvrstati u različite kategorije. Prema porijeklu, izvore međunarodnog krivičnog prava dijelimo na: **1) međunarodne izvore, i 2) nacionalne izvore.**

7.2.1. Međunarodni izvori međunarodnog krivičnog prava

Međunarodni izvori međunarodnog krivičnog prava svoje porijeklo imaju u međunarodnim pravnim aktima, u kojima su sadržane određene krivičnopravne norme. Međunarodne izvore možemo podijeliti na:

- 1. akte organa međunarodne zajednice, i**
- 2. ugovore zaključene između pojedinih država.**

Izvore međunarodnog krivičnog prava dalje dijelimo na: **neposredne i posredne, osnovne i sporedne ili dopunske.**

Takođe, pored ovih izvora, kao izvori međunarodnog krivičnog prava javljaju se i **zakoni i običaji rata ili opšti pravni principi priznati od civilizovanog dijela čovječanstva.**

1. Akti organa međunarodne zajednice

Akte organa međunarodne zajednice možemo dalje podijeliti na: **akte univerzalnog karaktera** (npr. rezolucije, konvencije, sporazumi, protokoli i dr.), i **akte regionalnog karaktera** (npr. Vijeće Evrope, u svojim posebnim aktima: *Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950.)*; *Evropska konvencija o ekstradiciji (1957.)*; *Evropska konvencija o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima (1959.)*; *Evropska konvencija o nadzoru uslovno osuđenih ili uslovno oslobođenih lica (1964.)*; *Evropska konvencija o prenosu postupaka u krivičnim stvarima (1972.)*; *Evropska konvencija o međunarodnim posljedicama oduzimanja prava na vožnju motornog vozila (1976.)*, i druge konvencije i dopunski protokoli).

Ovi izvori se mogu javiti kao **neposredni i posredni** izvor prava.

⁶⁸ V. Dimitrijević, o. Račić V. Đerić, T. Papić, V. Petrović, S. Obradović, *Osnovi međunarodnog javnog prava*, Beograd, 2007. str. 47-49.

Neposredni se primjenjuju u vrijeme rata, odnosno oružanih sukoba, i tada dolazi do neposredne primjene od strane privremenih ili *ad hoc* vojnih sudova ili tribunalna ili stalnog Međunarodnog krivičnog suda.

Posredni se primjenjuju samo u slučaju kada i ako ih pojedine države potpišu i ratifikuju i na taj način dobiju snagu zakona. Razlikujemo dvije vrste izvora, i to: a) kada se u nacionalnom krivičnom zakonodavstvu propiše krivična sankcija za međunarodno krivično djelo (npr. genocid, ratni zločin, otmica aviona i dr.), b) kada domaći zakonodavac preuzima obavezu da određena pitanja iz oblasti krivičnog prava uredi i reguliše na način tim aktom (npr. Pružanje međunarodne pravne pomoći, pranje novca, ekstradiciju i dr.).

2. Ugovori zaključeni između pojedinih država.

Kao najčešći predmet ovih ugovora je pružanje međunarodne krivičnopravne pomoći, ustupanje krivičnog gonjenja drugoj državi, ekstradicija i dr. Ove ugovore zaključuje ministrastvo, i ova vrsta ugovora najčešće podliježe ratifikaciji od strane nacionalnog parlamenta.

Razlikujemo više vrsta ovih ugovora: *bilateralni* (*ugovor zaključen između dvije države*), *regionalni* (*ugovor zaključen između država određenog regionala*), i *multilateralni* (*ugovor zaključen od više broja država ili od svih država*).

7.2.2. Nacionalni izvori međunarodnog krivičnog prava

Kada je u pitanju međunarodno krivično pravo, od nacionalnih izvora krivičnog prava pojavljuju se svi zakoni, krivični i drugi, koji sadrže krivičnopravne odredbe sa elementom inostranosti. Kao izvor međunarodnog krivičnog prava u obzir dolaze zakoni, kako materijalnog, tako i procesnog karaktera. Krivični zakon Bosne i Hercegovine donijet je 2003. godine.⁶⁹ Pored toga, donijeti su i Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine⁷⁰, Krivični zakonik Republike Srpske⁷¹ i Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine⁷². Ovi zakoni propisuju određena međunarodna krivična djela. Razlikujemo dvije vrste normi kojima se određuju međunarodna krivična djela.

⁶⁹ Krivični zakon BiH objavljen je u „Službenom glasniku BiH“, broj 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15 i 40/15.

⁷⁰ Krivični zakon Federacije BiH objavljen je u „Službenim novinama FBiH“, broj 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16 i 75/17.

⁷¹ Krivični zakonik Republike Srpske objavljen je u „Službenom glasniku RS“, broj 64/17.

⁷² Krivični zakon Brčko distrikta BiH objavljen je u „Službenom glasniku Brčko distrikta BiH“, broj 33/13 i 26/16.

Prva vrsta normi određuju pojam, elemente i karakteristike međunarodnih krivičnih djela u užem smislu (npr. krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom).

Druga vrsta normi određuju pojedina međunarodna krivična djela u širem smislu (npr. krivična djela protiv terorizma, krivična djela protiv polne slobode i morala, krivična djela protiv zdravlja ljudi i dr.).

I na kraju, ova krivična djela su inkriminisana u nacionalnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine na osnovu obaveza koje je država preuzeila potpisivanjem određenih međunarodnopravnih akata iz ove oblasti.

DIO DRUGI

MEĐUNARODNO KRIVIČNO PRAVO – OPŠTI DIO

GLAVA PRVA MEĐUNARODNO KRIVIČNO DJELO

1. POJAM I ELEMENTI MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG DJELA

2.1. Pojam međunarodnog krivičnog djela

Poznato je da je opšti dio međunarodnog krivičnog prava nerazvijeniji od posebnog dijela, ali je takođe još manje razvijen od ovog dijela u unutrašnjem krivičnom pravu. Ovo znači da je materija opšteg dijela u početnoj fazi razvoja, odnosno oblikovanja i nastajanja. U tom pogledu međunarodno krivično pravo nekako slijedi razvojni put krivičnog prava, jer je i ovo dugo egzistiralo bez svog opšteg djela, koji se razvijao postepeno i dosta spor. ⁷³ Opšti dio međunarodnog krivičnog prava predstavlja sistem pravnih propisa kojima se određuju pojам i elementi međunarodnog krivičnog djela, osnovi krivične odgovornosti i sistem krivičnih sankcija za njihove izvršioce. ⁷⁴

Ovi propisi svoj izvor nalaze u:

1. međunarodnopravnim aktima (npr. aktima međunarodne zajednice koji su donijeti u okviru međunarodnih univerzalnih ili regionalnih organizacija, kao i ugovorima između pojedinih država sa krivičnopravnom problematikom), i
2. nacionalnom krivičnom zakonodavstvu (međunarodna krivična djela čija se obilježja bića sastoje u kršenju propisa međunarodnog prava). ⁷⁵

⁷³ M. Babić, *cit. djelo*, str.63.

⁷⁴ Đurić, V., Jovašević, D. *Međunarodno krivično pravo, Posebni dio*, Beograd, 2006. str. 49-52.

⁷⁵ Jovašević, D., Komentar krivičnog zakona Savezne Republike Jugoslavije, Beograd, 2002. str. 345-368.

Specifičnost kod krivičnih djela protiv međunarodnog krivičnog prava, ogleda se u tome, što se vršenjem ovih krivičnih djela ne napadaju društveni odnosi u jednoj državi, nego se napadaju društveni odnosi u međunarodnoj zajednici, odnosno i u drugim državama. Pojam međunarodnog krivičnog djela građen je na iskustvima prakse međunarodnih suđenja koja se zasnila pretežno na osnovama *common law* sistema, pa je stoga i u teoriji međunarodnog krivičnog prava vladajuća anglosaksonska concepcija pojma krivičnog djela, što ne podrazumijeva obavezno i njegovo pravno definisanje i formalnu zabranjenost.⁷⁶ Pojam međunarodnog krivičnog djela u suštini se ne razlikuje od pojma krivičnog djela iz nacionalnog prava. Danas sva savremena krivična zakonodavstva poznaju krivična djela protiv međunarodnog prava.

Možemo dakle, razlikovati dvije osnovne komponente pojma međunarodnog krivičnog djela, i to kao: *objektivnu ili materijalnu i unutrašnju ili subjektivnu komponentu*.

Objektivna ili materijalna sastoji se u protivpravnoj radnji i obuhvata spoljne elemente.

Unutrašnja ili subjektivna sastoji se u krivici i uglavnom se svodi na umišljaj.

Možemo razlikovati tri osnovna pojma, tj. instituta međunarodnog krivičnog prava, a to su:

1. međunarodno krivično djelo (tu spadaju opšte i posebno biće, stadijum u učinjenju djela, osnovi isključenja krivičnog djela, oblici ispoljavanja krivičnog djela, saučesništvo);

2. krivična odgovornost (uračunljivost, krivica, osnovi isključenja krivice), i

3. krivične sankcije (tu spadaju kazne i druge krivičnopravne mjere).

U definisanju međunarodnih krivičnih djela i njegove pravne prirode postoje različita pristupe, i to:

Prvi, u kojem međunarodna krivična djela predstavljaju povredu univerzalnih međunarodnih interesa ili vrijednosti;

Drugi, u kojem međunarodna krivična djela predstavljaju povrede neke međunarodne norme;

Treći, prema kojem se međunarodna krivična djela definišu kao obaveze država preuzete prihvatanjem i potpisivanjem međunarodnih normi.⁷⁷

Situacija u pogledu definisanja pojma međunarodnog krivičnog djela se donekle mijenja donošenjem Statuta Međunarodnog krivičnog suda, tako da su

⁷⁶ M. Babić, cit. djelo, str. 65.

⁷⁷ Kambovski, V. *Primjena supranacionalnih normi međunarodnog kaznenog prava*, Tara, 2003, str. 261.

pojmovi ovih djela dosta detaljno određeni⁷⁸, u kojem su jasno definisana međunarodna krivična djela, a koja su u nadležnosti Suda (genocid, zločin protiv čovječnosti, ratni zločini i agresija).

2.2. Elementi međunarodnog krivičnog prava

Djelo čovjeka je prvi osnovni element pojma međunarodnog krivičnog djela, kao i pojma krivičnog djela uopšte. Elementi međunarodnog krivičnog djela mogu se podijeliti na: materijalne i formalne elemente. Prema ovoj podjeli, djelo čovjeka spada u materijalne elemente opštег pojma međunarodnog krivičnog djela, dok u formalne elemente spadaju: protivpravnost, određenost djela u propisima i krivica. S tim da se i ovdje može izvršiti podjela na: subjektivni i objektivni element. U subjektivni element spada samo krivica učnioca, a u objektivni element protivpravnost i određenost djela u propisima. Kao što je već ranije iznijeto, djelo čovjeka je osnovni element pojma međunarodnog krivičnog prava koji se sastoji iz tri elementa, a to su: a) radnja (fizičke osobine uzrasta do 18 godina); b) posljedica, i c) uzročni odnos između preduzete radnje i prouzrokovane posljedice.

3. KLASIFIKACIJA MEĐUNARODNIH KRIVIČNIH DJELA

Klasifikacija međunarodnih krivičnih djela otežana je zbog nepostojanja jedinstvenog međunarodnog krivičnog kodeksa u kojem bi bila određena sva ova

⁷⁸ Čl. 6-8 Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

krivična djela.⁷⁹ Osnova koja je bila prihvatana u svim projektima za pripremu međunarodnog krivičnog zakonika bila je podjela na međunarodna krivična djela; *protiv mira, ratne zločine i zločine protiv čovječnosti*.

Razvoj međunarodnog krivičnog prava značajno utiče na teorijske pristupe u određivanju pojma međunarodnog krivičnog djela, kao i klasifikaciju ovih djela.⁸⁰ Uobičajena klasifikacija međunarodnih krivičnih djela je na krivična djela u užem i širem smislu.

U međunarodna krivična djela u *užem smislu* spadaju najteža krivična djela, a to su: *zločin protiv mira, genocid, ratni zločin, i zločin protiv čovječnosti*. Njihova primjena je obavezna bez obzira da li je predviđena u nacionalnom krivičnom zakonodavstvu, dok se primjena obezbjeđuje putem neposredne primjene od strane stalnog Međunarodnog krivičnog suda, odnosno putem procesuiranja i kažnjavanja u drugoj državi primjenom univerzalnog principa ili u krajnjoj liniji, sa primjenom međunarodnih sankcija prema državi koja odbije da primjeni ovakve norme. Dakle, ovdje se radi o inkriminacijama za čije kažnjavanje su nadležni međunarodni sudovi, s tim da ova djela mogu kažnjavati i nacionalni sudovi.

U teoriji međunarodnog krivičnog prava ne postoji saglasnost koja su to djela koja ulaze u kategoriju krivičnih djela u *širem smislu*. Tu spadaju krivična djela za koja je praktično zainteresovana cijela međunarodna zajednica.

Ovdje se radi o krivičnim djelima koja svoju osnovu imaju u normama sadržanim u raznim međunarodnim konvencijama (tzv. *norme-standardi*).⁸¹ Prema tome, njihova primjena prepustena je internim krivičnim zakonodavstvima država članica, odnosno potpisnicama konvencija. Međutim, u novije vrijeme sve se više vrši pritisak od strane međunarodne zajednice za njihovo prihvatanje kroz međunarodnu saradnju, a sve u cilju suzbijanja kriminala. Preovladava stanovište gdje se izričito zahtijeva od država potpisnica da takva djela inkriminišu u svom domaćem pravu ili da države krivično gone učinioce takvih djela, te da ih sude, odnosno da ih izruče drugoj državi po principu *aut dedere, aut iudicare*.

U ovu grupu međunarodnih krivičnih djela spadaju: *genocid, ratni zločin, zločin protiv čovječnosti, zločin apartheid, kršenje zakona i običaja rata, agresija, međunarodni terorizam, ropstvo, piratstvo, kažnjiva djela mučenja i ponižavajućeg postupanja, ugrožavanje lica pod međunarodnom zaštitom*,

⁷⁹ M. Babić, *cit. djelo*, str. 67.

⁸⁰ Ibid. str. 67.

⁸¹ Ibid. str. 68.

uzimanje talaca, krađa umjetničkog djela ili kulturnog dobra, uništavanje podvodnih kablova, krađa nuklearnog materijala, krivična djela ugrožavanja bezbjednosti vazdušnog saobraćaja, neovlašćena trgovina drogom, ljudima i oružjem, falsifikovanje i pranje novca.

Takođe u ovu grupu spadaju i djela koja imaju jedan od sljedećih međunarodnih elemenata, kao što su: *da je krivično djelo izvršeno na teritoriji više država, da je krivično djelo izvršio stranac u nekoj državi, da je krivično djelo izvršio domaći državljanin u inostranstvu, da je bilo ko u nekoj državi izvršio krivično djelo protiv interesa strane države, da je izvršeno krivično djelo u prostoru koji ne potпадa pod suverenitet bilo koje države, da je domaći državljanjin u drugoj državi izvršio krivično djelo na štetu stranca, da je krivično djelo izvršio pripadnik međunarodnih oružanih snaga ili nekih drugih formacija, itd.*

Nije moguće međunarodna krivična djela dovoljno efikasno suzbijati u okvirima samo jedne države, nego je potrebna saradnja, s uspostavljanjem i djelovanjem međunarodnih instrumenata. A ovaj vid kriminala počeo se javljati tek krajem XX i početkom XXI vijeka.

Karakteristično je da se kod ovih krivičnih djela javljaju međunarodna obilježja, kao posljedica internacionalizacije savremenog kriminala, a samim tim dolazi do stalnog povećanja međunarodnih krivičnih djela. Za ovaj vid kriminala ustalo se naziv transnacionalni organizovani kriminal.

4. OBJEKT I SUBJEKT MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG DJELA

4.1. Objekt međunarodnog krivičnog djela

Svakim krivičnim djelom ugrožava se neka društvena vrijednost, koja se naziva objekt krivičnog djela.⁸² Zaštitni objekt je, u stvari, ono dobro ili interes protiv kojeg je krivično djelo upravljeno i kojem se krivičnim pravom pruža zaštita.⁸³ Postoje dvije vrste objekata krivičnog djela – *zaštitini objekt* (objekt krivičnopravne zaštite), i *objekt radnje* krivičnog djela.

⁸² N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016. str. 78.

⁸³ T. Živanović, *Opšti deo osnova krivičnog prava*, Beograd, 1921. str. 60

Dakle, objekt zaštite je društveno dobro ili interes kome se pruža krivičnopravna zaštita od svih oblika povređivanja ili ugrožavanja vršenjem društveno opasnih i protivpravnih djelatnosti. Kada se radi o međunarodnom krivičnom djelu u objekt zaštite spadaju: 1) čovječnost, i 2) međunarodno pravo.

Pod čovječnošću se podrazumijevaju dobra ili vrijednosti od opšteg civilizacijskog interesa za cijelu međunarodnu zajednicu, za cijelo čovječanstvo, dok zaštita čovječnosti znači osiguranje zaštite osnovnih ljudskih dobara kao što su: *život, tjelesni integritet i zdravlje čovjeka, dostojanstvo ličnosti, osnovna ljudska prava i slobode*.⁸⁴ Prema tome, osnovna je funkcija međunarodnog krivičnog prava osiguranje efikasne zaštite korpusa univerzalnih, elementarnih ljudskih prava i sloboda svih i svakog.⁸⁵ Kod različitih međunarodnih krivičnih djela se razlikuju i objekti radnje, pa se tako kao ovi objekti javljaju kao: 1) *nacionalna, rasna, vjerska ili etnička grupa*, 2) *civilno stanovništvo, civilni objekti, pojedine civilne osobe*, 3) *ranjenici, bolesnici, brodolomci, sanitetsko i vjersko osoblje*, 4) *materijal, zalihe i sredstva sanitetskih ustanova i transporta*, 5) *ratni zarobljenici*, 6) *vazdušni ili morski saobraćaj*, 7) *opojne droge i psihotropne supstance*, 8) *radioaktivne i opasne materije i dr.*⁸⁶

4.2. Subjekt međunarodnog krivičnog djela

U krivičnom pravu razlikuju se dvije vrste subjekta krivičnog djela. To su: aktivni i pasivni subjekt.⁸⁷

4.2.1. Aktivni subjekt

Aktivni subjekt je učinilac krivičnog djela. Krivično djelo i učinilac su neraskidivo međusobno povezani. Kao subjekt krivičnog djela javlja se čovjek, odnosno fizičko lice. U međunarodnom krivičnom pravu isključena je mogućnost da se lice, koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela maloljetno, javi kao aktivni subjekt.⁸⁸ Kao aktivni subjekt međunarodnog krivičnog djela, po pravilu, može se javiti svako punoljetno lice, bez obzira na svoje državljanstvo i lično svojstvo. Kao učinilac može se javiti i lice koje ima određeno lično svojstvo ili odnos, ali samo kod malog broja međunarodnih krivičnih djela (npr. svojstvo službenog ili vojnog lica, odnosno lica koja podliježu komandnoj odgovornosti ili

⁸⁴ B. Petrović, D. Jovašević, *Međunarodno krivično pravo*, Sarajevo, 2010, str. 150-151.

⁸⁵ M. Radojković, *Međunarodna zajednica i krivična odgovornost u doba oružanih sukoba*, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, br. 2., Beograd, 1973, str. 166-169.

⁸⁶ B. Petrović, D. Jovašević, *Međunarodno krivično pravo*, Sarajevo, 2010, str. 151.

⁸⁷ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016. str. 80.

⁸⁸ Član 25 Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

odgovornosti *sui generis*). Takođe se kao učinioci mogu javiti i pravna lica, odnosno organizacije ili grupe ljudi.

4.2.2. Pasivni subjekt

Pasivni subjekt je druga vrsta subjekta međunarodnog krivičnog djela. Dakle, pasivni subjekt krivičnog djela predstavlja ono lice koje je povrijedeno ili ugroženo izvršenjem krivičnog djela.⁸⁹ To je žrtva krivičnog djela.

Prema tome, kao pasivni subjekt međunarodnog krivičnog djela mogu se javiti i fizička i pravna lica. Kada se radi o fizičkim licima nema starosnog ograničenja.

U slučaju pravnih lica, svaka pravno lice takođe može biti pasivni subjekt.

5. RADNJA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG DJELA

Da bi postojalo krivično djelo, mora da postoji određeno ponašanje čovjeka, koje se ispoljava kao činjenje ili propuštanje (nečinjenje), gdje je došlo do izvjesnih promjena u spoljnom svijetu.⁹⁰

Dakle, radnja krivičnog djela se pojavljuje kao činjenje (preuzimanje voljnog tjelesnog pokreta), i kao nečinjenje (propuštanje da se preuzme voljni tjelesni pokret). Takođe se radnja krivičnog djela može preuzeti i verbalno, tj. riječima, usmeno ili pismeno (npr. pozivanje drugih na činjenje međunarodnih krivičnih djela ili naređivanju da se čine takva djela). Samo čovjek može biti izvršilac krivičnog djela.⁹¹ Razlikujemo više vrsta radnji krivičnog djela.

Osim radnje izvršenja koju preuzima izvršilac, postoji radnja saučesništva, koju preuzima saučesnik (saizvršilac, podstrekac, pomagač).⁹² Od radnje izvršenja treba razlikovati pripremne radnje, koje ne ulaze u biće krivičnog djela.

⁸⁹ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016. str. 80.

⁹⁰ Ibid. str. 74.

⁹¹ T. Živanović, *Osnovi krivičnog prava Kraljevine Jugoslavije*, Beograd, 1935. str. 134

⁹² Z. Stojanović, *Krivično pravo*, Beograd, 2014. str. 35.

6. POSLJEDICA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG DJELA

Postojanje međunarodnog krivičnog djela prepostavlja postojanje posljedice. Bez postojanja posljedice nema krivičnog djela, što znači ukoliko u konkretnom slučaju izostane posljedica, tada nema svršenog krivičnog djela, nego postoji pokušaj. Posljedica nastaje kao rezultat radnje, a manifestuje se u povredi ili ugrožavanju nekog dobra. Za postojanje međunarodnog krivičnog djela potrebno je da je, uslijed preduzete radnje učinjenja nekog lica, nastupila određena posljedica, odnosno da između radnje i posljedice postoji objektivna uzročna veza. Posljedicu koja pogađa zaštitni objekt procjenjuje zakonodavac koji donosi odluku o tome da li će neko ponašanje predviđjeti kao krivično djelo ili neće.⁹³

7. OSNOVI ISKLJUČENJA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG DJELA

Prepostavke za primjenu krivične sankcije prema učiniocu međunarodnog krivičnog djela jeste postojanje njegove krivične odgovornosti u vrijeme preuzimanje radnje izvršenja krivičnog djela. Problematika osnova isključenja protivpravnosti spada u veoma dinamično područje krivičnog prava i predstavlja problematiku koja je u krivičnopravnoj teoriji dosta zanemarena.⁹⁴ Rimski Statut poznaje više osnova koji isključuju postojanje odgovornosti, postoje čak okolnosti koje se u nacionalnim krivičnim zakonodavstvima ne svrstavaju u osnove isključenja krivične odgovornosti. Osnovi isključenja krivičnog djela i krivične odgovornosti u Statutu nisu navedeni taksativno, s tim da je ostavljena mogućnost da se razmatraju i primjenjuju neki drugi osnovi isključenja protivpravnosti ili krivične odgovornosti. Osnovi isključenja krivične odgovornosti koji su predviđeni Rimskim Statutom su: 1) neuračunljivost, 2) intoksikacija, 3) nužna odbrana, 4) krajnja nužda, 5) stvarna i pravna zabluda, 6) naređenje pretpostavljenog, i 7) kao i svi drugi osnovi isključenja propisani isključivo Statutom.⁹⁵

⁹³ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016. str. 75.

⁹⁴ M. Babić, *cit. djelo*, str. 71.

⁹⁵ Čl. 31-33 Rimskog Statuta.

7.1. Neuračunljivost

Uračunljivost je jedan od uslova krivične odgovornosti. Dakle, uračunljivost je svojstvo normalnog i duševno zdravog čovjeka da ispravno rasuđuje, tj. da shvati značaj određenog djela, te da se u skladu s tim i ponaša, što ga čini podobnim da bude krivično odgovoran za krivično djelo.⁹⁶ Neuračunljivost je prvi osnovni isključenja, ne samo u međunarodnom, već i u nacionalnom krivičnom pravu. Da bi postojala krivična odgovornost određene osobe, mora se, prije svega, utvrditi da li je ta osoba u vrijeme izvršenja krivičnog djela mogla kontrolisati svoje postupke, da li je bila u mogućnosti da rasuđuje i odlučuje o svojim postupcima.⁹⁷ Za krivicu (vinost) učinioča obavezno je da je on bio sposoban za rasuđivanje i odlučivanje.

Utvrđivanje mentalnog stanja u vrijeme učinjenja krivičnog djela zastupala je još Marija Terezija u svom Krivičnom zakoniku iz 1768. godine (*Constitution Criminis Theresiania*) u kom kaže: „Za zločin se može, bez razlike staleža ili pola, okriviti svako ko posjeduje razum i slobodnu volju, dok su naprotiv za zločin nesposobni oni kojima jedno ili drugo nedostaje...“⁹⁸

Osuda javnosti o tome da teške zločine po pravilu čine mentalno oboljele osobe, teško može da se opovrgne, uprkos činjencima da su samo 4% od ukupnog broja mentalno oboljelih lica izvršioci od nekih krivičnih djela, dok u ukupnoj masi kriminaliteta učestvuju sa 1% - 1,2%.

Uslovi za postojanje neuračunljivosti jesu postojanje duševne bolesti ili duševnog poremećaja koji isključuje sposobnost učinioča da shvati nedozvoljenost ili prirodu svog ponašanja, ili sposobnost da upravlja svojim ponašanjem u skladu sa zahtjevima koje postavlja pravo. Neuračunljivost čine dva osnovna elementa, a to su: *a) biološki, i b) psihološki*.⁹⁹

Biološki element (utvrđuje se na osnovu određenih abnormalija koja su postojala kod učinioča u vrijeme izvršenja krivičnog djela) čini duševna poremećenost. Ova duševna poremećenost se javlja kao: *1. duševno oboljenje (trajno ili privremeno), 2. privremena duševna poremećenost, i 3. zaostali duševni razvoj*.

⁹⁶ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016. str. 132.

⁹⁷ Ibid. str. 132.

⁹⁸ D. Petrović, N. Ilanković, *Priručnik za sudsku psihijatriju*, Beograd, 2017, str. 8.

⁹⁹ V. Đurić, D. Jovašević, *cit. djelo*, str. 60-61

1. Duševna oboljenja mogu biti: trajna ili privremena. Pod trajnim duševnim oboljenjima se podrazumijevaju ona kod kojih ne postoji mogućnost izlječenja (npr. šizofrenija), dok su povremena duševna oboljenja ona koja se javljaju povremeno i razvijaju u određenim intervalima (npr. manično-depresivna psihoza).¹⁰⁰

2. Privremena duševna poremećenost obuhvata normalna i prolazna psihička stanja, koja su izazvana raznim uzrocima, gdje dolazi do poremećaja posebnih funkcija, posebno svijesti, a koji može dostići toliki stepen da onemogućava shvatanje značaja preduzetog djela i upravljanje postupcima, zatim prolazne duševne poremećenosti, koje mogu da nastupe uslijed hipnoze, mjesecarstva, potresa mozga, trovanja itd.¹⁰¹

3. Zaostali duševni razvoj je nenormalno psihološko stanje nastalo uslijed nedovoljne psihičke razvijenosti nekog lica u odnosu na stepen razvijenosti koji bi prema svom uzrastu trebalo da ima.

4. Psihološki element neuračunljivosti čine dvije nesposobnosti, a to su:
a) nesposobnost za rasuđivanje (nemoćnost shvatanja stvarnog, pravnog i društvenog značaja učinjenog međunarodnog krivičnog djela, nesposobnost shvatanja protivpravnosti svog djela, po Rimskom Statutu)¹⁰², kao i b) nesposobnost za odlučivanje, odnosno nemogućnost upravljanja svojim postupcima u saglasnosti sa sadržajem svijesti.¹⁰³

Utvrđivanje ove nemogućnosti (neuračunljivosti) se u krivičnom postupku vrši uz pomoć nalaza i mišljenja vještaka sudske psihijatrijske struke.

¹⁰⁰ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016. str. 136.

¹⁰¹ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016. str. 136.

¹⁰² J. Kotler, T. Edwards, *Criminal law*, Cincinnati, 1996. str. 38-41.

¹⁰³ M. Goreta, *Osvrt na koncept smanjene uračunljivosti a koji se primjenjuje na međunarodnom krivičnom sudu za područje bivše Jugoslavije*, Društveno istraživanje, Zagreb, 2003. str. 247-258.

7.2. Intoksikacija (*actiones liberae in causa*)

Da bi neuračunljivost bila osnov za isključenje krivične odgovornosti potrebno je da je učinilac bio neuračunljiv u vrijeme izvršenja krivičnog djela, tj. preduzimanje radnje (*tempore criminis*).¹⁰⁴

To je drugi osnov koji isključuje krivičnu odgovornost u međunarodnom krivičnom pravu koji je predviđen, Rimskim Statutom. Učinilac, kod koga u vrijeme izvršenja krivičnog djela nisu postojale uračunljivost i krivica, ne može da bude odgovoran.¹⁰⁵

U tom slučaju međunarodno krivično pravo poznaje jedan izuzetak, a on se odnosi na intoksikaciju ili opijenost (postojanje privremene duševne poremećenosti), kada se učinilac sam doveo u takvo stanje u kome nije mogao shvatiti značaj svog djela ili nije mogao upravljati svojim postupcima, iako je bio svjestan ili je mogao i morao biti svjestan, da u takvom stanju može počiniti krivično djelo.

Ovaj osnov postoji kada je učinilac krivičnog djela bio u stanju intoksikacije – opijenosti (uslijed upotrebe alkohola, opojnih droga, ili na drugi način), koja uništava njegovu sposobnost da prepozna nezakonitost ili prirodu svog ponašanja ili njegovu sposobnost da uskladi svoje ponašanje sa zakonskim normama.¹⁰⁶

Prema tome, kada sam sebe dovede u stanje neuračunljivosti, i u takvom stanju učini krivično djelo, te radnje koje je preuzeo u neuračunljivom stanju, a one su prouzrokovane nekom djelatnošću koju je učinilac preuzeo u neuračunljivom stanju, nazivaju se *actiones liberae in causa*, i one kao takve predstavljaju samostalni institut krivičnog prava.¹⁰⁷ Dakle, kada se učinilac samovoljno doveo u stanje indoksikacije, tada nema isključenja krivične odgovornosti.

¹⁰⁴ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016. str. 141.

¹⁰⁵ Ibid. str. 141.

¹⁰⁶ B. Petrović, D. Jovašević, 2010, *cit. djelo*, str. 171.

¹⁰⁷ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016. str. 141.

7.3. Nužna odbrana

Nužna odbrana (*inculpata tutela*) je osnov koji isključuje postojanje krivičnog djela, tj. djelo učinjeno u nužnoj odbrani nije krivično djelo. Institut nužne odbrane regulisan je Statutom Međunarodnog krivičnog suda.¹⁰⁸

Iako Rimski Statut o nužnoj odbrani govori u odredbi člana koji nosi naslov *Osnovi isključenja krivične odgovornosti*, ipak, smatramo da se ovdje radi o osnovu isključenja protivpravnosti.

Po toj odredbi nužna odbrana postoji ako je u vrijeme izvršenja djela učinilac reagovao razumno da bi sebe ili drugo lice, ili u slučaju ratnih zločina, imovinu koja je neophodna za njegov opstanak ili opstanak drugog lica ili imovinu koja je od vitalnog značaja za izvršenje vojne misije, odbranio od neposredne prijeteće i protivpravne upotrebe sile, na način koji je srazmjeran stepenu opasnosti po njega, drugo lice ili imovinu koju štiti. Činjenica da je lice u vrijeme izvršenja krivičnog djela učestovalo u odbrambenoj operaciji koju sprovode vojne snage, ne predstavlja sama po sebi osnov za isključenje krivične odgovornosti u smislu ove odredbe.

Prema tome, nužna odbrana je dozvoljena samo u slučaju napada na život i tijelo, a samo izuzetno, kada se radi o ratnom zločinu, pod navedenim uslovima, i u odnosu na imovinu. Nužnu odbranu, u smislu Rimskog Statuta, koji isključuje krivičnu odgovornost, shvatamo u smislu „individualne“ (mogu se pozivati samo pojedinci) nužne odbrane, a ne u smislu „kolektivne“ (ne može se pozivati država). Ukoliko bi država bila napadnuta, ona ima pravo da se brani, tako da to ne bi predstavljalo zločin protiv mira. Dakle, jedini kriterijum koji Statut u tom pogledu navodi, jeste stepen opasnosti koji je prijetio napadnutom dobru.

Kolektivna odbrana u takvim vojnim operacijama mogla bi, pod određenim uslovima, isključiti postojanje krivičnog djela na osnovu pravila međunarodnog javnog prava, ali ne i po osnovu nužne odbrane.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Član 31 stav 1 tačka c) Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

¹⁰⁹ Z. Stojanović, 2016, *cit. djelo*, str. 58.

7.4. Krajnja nužda i prinuda

Rimskim statutom predviđen je institut krajnje nužde i prinude.¹¹⁰ To je poseban osnov isključenja krivične odgovornosti u međunarodnom krivičnom pravu. Zbog nedovoljne teorijske obrade ovog instituta, u međunarodnom krivičnom pravu ostalo je sporno da li krajnja nužda i prinuda isključuju postojanje krivičnog djela. Da li neko može drugoga lišiti života ako je samo tako mogao sebi spasiti vlastiti život?

Tvrdi se da loša odredba Statuta o krajnjoj nuždi i prinudi nije posljedica neznanja onih koji su je pisali, već da je ona rezultat kompromisa koji je izašao iz divergentnih i nefleksibilnih pogleda predstavnika zemalja koje su usvojile Statut u Rimu 1998. godine.¹¹¹

Prema Rimskom Statutu krajnja nužda i prinuda kao osnov isključenja krivične odgovornosti postoje u slučaju kada neko lice ostvari elemente krivičnog djela otklanjajući istovremenu prijetnju od nastupanja smrti ili teške tjelesne povrede koja je prijetila njemu ili drugom licu. Lice koje se poziva na ovaj osnov isključenja krivične odgovornosti, ili nekom drugom licu, mora prijetiti smrt ili teška tjelesna povreda, tako da se ova odredba Statuta ne može primijeniti ako je prijetnja bila usmjerena na povredu ili ugrožavanje nekog drugog dobra, dok prijetnja može poticati od strane drugih lica (radi se o prinudi), ili od drugih okolnosti koje su van kontrole tog lica (ovdje se radi krajnjoj nuždi). Da bi se radilo o krajnjoj nuždi, odklanjanje prijetnje mora biti učinjeno na način koji je neophodno potreban i razuman da bi se izbjeglo zlo kojim se prijeti, što treba tumačiti u smislu da se opasnost na drugi način nije mogla otkloniti.

Prema tome, potrebno je u najvećoj mogućoj mjeri ograničiti štetne posljedice koje se nanose djelom krajnje nužde, s tim da se ni u kom slučaju ne smije činiti šteta niti nanositi zlo veće od onog kojim se prijetilo.

¹¹⁰ Član 31 stav 1 tačka d) Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

¹¹¹ Z. Stojanović, 2016, *cit. djelo*, str. 59.

8. STVARNA I PRAVNA ZABLUDA

Rimski Statut predviđa institute stvarnu (zabludu o činjenicama – *error facti*) i pravnu zabludu (zabluda o pravu – *error iuris*).¹¹²

Stvarna zabluda isključuje krivičnu odgovornost ukoliko negira (isključuje subjektivni element) umišljaj. Stvarna zabluda je neotklonjiva ako učinilac nije mogao imati pravilnu predstavu o nekom bitnom obilježju učinjenog djela i ona će tada isključivati i umišljaj i nehat (pogađa civilni objekat misleći da je vojni, odnosno cilj).

Pravna zabluda postoji ako učinilac ne zna da je određeno ponašanje predviđeno kao krivično djelo iz nadležnosti Suda. U tom slučaju neće biti isključena njegova krivična odgovornost. Dakle, ovdje se radi o takvim krivičnim djelima čija je neprihvatljivost i društvena negativnost očigledna, odnosno za koje je očigledno i opštepoznato da imaju protivdruštveni karakter, te se takvo rješenje smatra opravdanim.

Odredbom Statuta izuzetno je predviđeno i isključenje krivične odgovornosti ukoliko pravna zabluda isključuje subjektivni element krivičnog djela, odnosno njegov umišljaj.

Takođe, pravna zabluda isključuje krivičnu odgovornost u jednom posebnom slučaju, odnosno o naređenju pretpostavljenog, kada potčinjeni nije znao da je naređenje nezakonito, s tim da naređenje nije bilo očigledno nezakonito.¹¹³

9. NAREĐENJE PRETPOSTAVLJENOG

Istorijski gledano, počeci postojanja komandne odgovornosti datiraju još od 1439. godine, kada je francuski kralj Šarl VII iz Orleansa izdao naređenje prema kome je „...svaki komandant ili njegov zamjenik odgovoran za zloupotrebe, zlodjela ili prestupe koji su učinjeni od strane pripadnika njegove jedinice“.¹¹⁴

¹¹² Član 32 stav 1 i 2 Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

¹¹³ Član 33 stav 1 tačke b) i c) Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

¹¹⁴ B. Petrović, D. Jovašević, 2010, *cit. djelo*, str. 176

Subjektivna krivična odgovornost zasnovana je na uzrastu, uračunljivosti i krivici (vinosti), i predstavlja pretpostavku za primjenu krivičnih sankcija prema izvršiocima međunarodnih krivičnih djela.¹¹⁵ Ali zbog prirode i karaktera međunarodnih krivičnih djela, pored subjektivne krivične odgovornosti, postoji još jedan osnov za kažnjavanje učinioča takvih djela.¹¹⁶ To je komandna odgovornost. U pravnoj teoriji ne postoji jedinstveno terminološko određenje ovog pojma.¹¹⁷

U upotrebi su sljedeći termini:

Odgovornost nadređenog (*superior responsibility*), odgovornost za radnje potčinjenog (*responsability for conduct of subordinates*), posredna odgovornost nadređenog (*indirect superior responsability*), odgovornost za propuste da se djeluje (*responsability for failure to act*) ili odgovornost komandanta za radnje potčinjenih (*liability of a comander fot the acts of his subordinates*).¹¹⁸

Naređenje pretpostavljenog predstavlja dosta specifičan osnov koji u svakom slučaju treba ocjenjivati prilikom vrednovanja i ocjeni krivične odgovornosti onog koji je izvršio krivično djelo izvršavajući naređenje pretpostavljenog. Na izvršavanju naređenja nadređenog zasniva se cijela organizacija i funkcionisanje oružanih snaga jedne zemlje. Međutim, ovo pitanje je u ovom slučaju posebno aktuelno – šta činiti kada vojnici u oružanim sukobima, koji se za neposlušnost kažnjavaju, moraju da poštuju vojnu disciplinu u sistemu vojne hijerarhije, dok sa druge strane moraju da poštuju pravila i norme ratnog prava.

Ovdje postoji više dilema, prema jednom shvatanju, naređenje uvijek isključuje odgovornost potčinjenog, dok prema drugom, potčinjeni uvijek odgovara, što znači da naređenje nikad ne isključuje njegovu odgovornost.

Danas, kako u nacionalnom, tako i u međunarodnom pravu, prihvaćeno je kompromisno rješenje. U našem krivičnom pravu naređenje pretpostavljenog ima veoma ograničen domet i značaj, dok Statut Tribunala za bivšu Jugoslaviju predviđa da onog ko je djelovao u skladu sa naređenjem vlade ili pretpostavljenog, ne osobađa krivične odgovornosti, ali je stav Tribunala da se to može smatrati olakšavajućom okolnošću.

¹¹⁵ P. Novoselac, *Opšti dio kaznenog prava*, Zagreb, 2004. str. 491.

¹¹⁶ B. Lukšić, *Genocide and command responsibility*, Zbornik Pravnog fakulteta u Splitu, br.4, Split, 2001. str. 283-291.

¹¹⁷ M. Šćepanović, M. Ivanović, *Komandna i zapovjedna odgovornost u međunarodnom krivičnom pravu*, Pravni život, br. 12. Beograd, 2005. str. 505-517.

¹¹⁸ I. Brkić, *Zapovjedna kaznena odgovornost i načelo zakonitosti u međunarodnom kaznenom pravu*, Hrvatska pravna revija, br. 11, Zagreb, 2001. str. 75-79.

Izuzetno, izvršilac koji je postupao po naređenju prepostavljenog neće biti krivično dogovoran ukoliko su kumulativno ispunjena tri uslova: prvi, da je lice koje je izvršilo krivično djelo imalo pravnu obavezu da postupa po naređenju vlade ili drugog naredbodavca; drugi, da to lice nije znalo da je naređenje protivpravno, i treći, da naređenje nije bilo očigledno protivpravno. Ovi uslovi moraju biti ispunjeni u vrijeme izvršenja krivičnog djela.

Primjena ovog osnova je isključena kada je riječ o genocidu ili zločinu protiv čovječnosti.

10. OSTALI OSNOVI ISKLJUČENJA PROTIVPRAVNOSTI

Da li postoji neki od osnova isključenja krivične odgovornosti prema Rimskom statutu teško je utvrditi. Međutim, Sud u nekim slučajevima može razmotriti i neke druge osnove (npr. vojne i ratne potrebe, međunarodnopravni imunitet, represalije, humanitarna intervencija, i sl.).

10.1. Represalije

Represalije ili protivmjere u međunarodnom pravu predstavljaju mjere kojima se odgovara, odnosno mjere kojima se uzvraća na protivpravne akte jedne zemlje, takođe, kršenjem pravila međunarodnog prava. One ne predstavljaju osvetu, već je to odgovor nepravom na nepravo, odnosno to je krajnje sredstvo da se druga strana odvrati od preduzimanja protivpravnih ponašanja.

Represalije su poznate i u doba mira, ali podlijеžu zabrani primjene sile u međunarodnom pravu, za međunarodno krivično pravo su od značaja samo represalije u oružanom sukobu i one se uglavnom sprovode oružanom silom.

Iako međunarodno pravo sužava granicu dozvoljenih represalija, one se i danas u međunarodnom krivičnom pravu smatraju legitimnim sredstvom, što znači da mogu pod određenim uslovima predstavljati osnov koji isključuje protivpravnost međunarodnih krivičnih djela. Represalije ni pod kojim uslovima ne mogu biti dozvoljene u pogledu genocida i zločina protiv čovječnosti, dok se kao sredstvo mogu koristit samo kada su u pitanju ratni zločini, i to pod sljedećim uslovima: da su srazmjerne, da predstavljaju krajnje sredstvo, i da naređenje dolazi od strane najvišeg državnog i vojnog rukovodstva.

Prema tome, da bi represalije bile zakonite i u skladu sa međunarodnim pravom, one moraju ispunjavati sve navedene uslove i tek tada mogu predstavljati valjan osnov koji u međunarodnom pravu isključuje odgovornost za međunarodna krivična djela. Nepoštovanje tih uslova, po pravilu, znači da se radi o nedozvoljenim represalijama koje predstavljaju međunarodno krivično djelo. Represalije Rimskim Statutom, kao osnov isključenja krivične odgovornosti, nisu predviđene.

10.2. Imunitetsko pravo

Imunitetsko pravo u međunarodnom pravu je od posebnog značaja kao osnov isključenja ili ograničenja primjene krivičnog zakonodavstva. Imunitetsko pravo nije osnov koji isključuje protivpravnost krivičnog djela, nego ono ima karakter osnova koji isključuje jurisdikciju jedne države, odnosno njeno pravo na kažnjavanje takvih lica (*ius puniendi*).¹¹⁹ Imunitet prema Rimskom Statutu ne predstavlja smetnju za uspostavljanje nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda nad licem koje uživa imunitet, ali imunitet može predstavljati osnov za isključenje kažnjivosti lica koje ima imunitet.

10.3. Humanitarna intervencija

U međunarodnom pravu o humanitarnim intervencijama se govori naročito u posljednjih desetak godina. Pravo na humanitarnu intervenciju zagovaraju uglavnom političari pojedinih zemalja, s tim da ne postoje prihvatljivi argumenti koji bi išli u prilog dozvoljenosti vojne intervencije u inostranstvu od strane jedne ili više zemalja u korist grupe državljana napadnute zemlje.¹²⁰

Humanitarne intervencije u međunarodnoj politici i praksi opravdavaju se radi navodnog „sprečavanja masovnog kršenja ljudskih prava i zaštite svjetskog mira“.¹²¹

U međunarodnom pravu nije predviđeno pravo na tzv. humanitarnu intervenciju, jer u Povelji UN-a postoji generalna zabrana nasilne intervencije jedne države u stvari druge. Takođe nije predviđen ni bilo kakav izuzetak u tom pogledu. Prihvatanjem ovog instrumenta u međunarodnoj praksi otvorio bi se put zloupotrebi, odnosno došlo bi do manipulacije radi ostvarivanja vlastitih interesa.

¹¹⁹ M. Babić, *cit. djelo*, str. 83.

¹²⁰ Z. Stojanović, 2016, *cit. djelo*, str. 65.

¹²¹ M. Babić, *cit. djelo*, str. 85.

GLAVA DRUGA

STADIJUMI UČINJENJA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG DJELA

U većini slučajeva u procesu ostvarenja posljedice međunarodnog krivičnog djela mogu se razlikovati određene razvojne faze ili stadijumi, odnosno možemo razlikovati sljedeće stadijume: 1) donošenje odluke; 2) pripremne radnje; 3) pokušaj krivičnog djela, i 4) savršeno krivično djelo.¹²²

1. DONOŠENJE ODLUKE O IZVRŠENJU KRIVIČNOG DJELA

Prvi stadijum u izvršenju krivičnog djela predstavlja donošenje odluke da se izvrši krivično djelo. Kada se doneše odluka da se izvrši neko krivično djelo, još uvjek se ne može govoriti o postojanju krivičnog djela.¹²³ Sama odluka, ma kakva bila, nije kažnjiva sve dok ostaje u sferi psihičkog akta, odnosno sve dok nije spolja vidljiva.¹²⁴ No, nema krivičnog djela ove vrste bez prethodno umišljajno donijete odluke, ponekad čitavog plana ili organizovane zavjere.

2. PRIPREMNE RADNJE ZA IZVRŠENJE KRIVIČNOG DJELA

Drugi stadijum u izvršenju krivičnog djela su svakako pripremne radnje. U nekim slučajevima pripremne radnje su nužan preduslov za izvršenje krivičnog djela, ali ne i obavezni. Učinilac, prije nego što će preći na izvršenje krivičnog djela, može preduzeti određene radnje koje će mu omogućiti i olakšati da međunarodno krivično djelo izvrši.¹²⁵ Takve radnje mogu biti: pribavljanje sredstava, uklanjanje prepreka, planiranje, dogovaranje i organizovanje izvršenja krivičnog djela, kao i druge radnje kojima se na bilo koji način doprinosi učinjenju krivičnog djela.¹²⁶

¹²² B. Petrović, D. Jovašević, 2010, *cit. djelo*, str. 154.

¹²³ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016. str. 95.

¹²⁴ Ibid. str. 95.

¹²⁵ Ibid. str. 95.

¹²⁶ Član 25 stav 3 Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

3. POKUŠAJ KRIVIČNOG DJELA

Treći stadijum izvršenja krivičnog djela je pokušaj krivičnog djela, koji je moguć, ali ne i obavezan. U ovoj fazi učinilac s umišljajem preduzima radnju izvršenja kojom već ulazi u stadijum izvršenja.

Pokušaj međunarodnog krivičnog zločina, u smislu odredbi Rimskog Statuta, postoji ako je krivično djelo započeto radnjom učinjenja, ali se samo djelo nije dogodilo uslijed okolnosti nezavisnih od namjere učinioca.¹²⁷ Dakle, Rimski Statut je regulisao pokušaj međunarodnog krivičnog djela, ali i pitanje dobrovoljnog odustanka. Prema tome, u međunarodnom krivičnom pravu pokušaj krivičnog djela kažnjava se ako su ispunjeni sljedeći uslovi, i to:

1. da je izvršenje krivičnog djela započeto s umišljajem, i
2. da posljedica krivičnog djela nije nastupila, ali nezavisno od volje izvršilaca.

Savršeno krivično djelo postoji kada je uslijed preduzete radnje učinjenja posljedica nastupila u vidu povrede ili ugrožavanja zaštićenog dobra ili vrijednosti.

4. DOBROVOLJNI ODUSTANAK

Rimski Statut poznaje i institut dobrovoljnog odustanka.¹²⁸ U smislu odredbi Rimskog Statuta lice koje odustane od namjere da izvrši krivično djelo, tj. zločin ili na drugi način spriječi njegovo izvršenje, neće biti po Statutu kažnjeno za pokušaj izvršenja krivičnog djela, ako je u potpunosti i dobrovoljno odustao od njegovog izvršenja.

¹²⁷ Član 25 stav 3 tačka f) Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

¹²⁸ Član 25 stav 3 tačka f) Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

GLAVA TREĆA

SAUČESNIŠTVO U MEĐUNARODNOM KRIVIČNOM DJELU

1. POJAM I PRAVNA PRIRODA SAUČESNIŠTVA

1.1. Pojam saučesništva

Saučesništvo postoji u slučaju kada u ostvarivanju nekog krivičnog djela učestvuje više lica.¹²⁹ U ostvarenju krivičnog djela može da učestvuje jedno lice, ali i više lica. Lica koja učestvuju u ostvarenju nekog krivičnog djela nazivaju se saučesnici. U većini slučajeva, krivično djelo izvršava samo jedno lice, u kom slučaju postoji jedan učinilac krivičnog djela, dok je saučesništvo oblik zajedničkog izvršenja krivičnog djela od strane više lica.¹³⁰

Dakle, u slučaju učešća više lica u ostvarivanju krivičnog djela, postoji institut saučesništva kao oblik kolektivnog učinjenja krivičnog djela. Izvršioci koji učestvuju u kriminalnoj radnji snose istu krivičnu odgovornost pod uslovom da su ispunjeni sljedeći uslovi, i to:

1. da više lica učestvuje u radnji, istoj ili različitoj, bez obzira na svoj položaj i veličinu svog doprinosu,
2. sva lica namjeravaju (svjesno i voljno postupaju), da učestvuju u zajedničkoj zločinačkoj radnji.¹³¹

Međunarodna krivična djela u najvećem broju slučajeva predstavljaju veoma teška krivična djela koja se upravo izvršavaju sa učešćem većeg broja lica, čitavih grupa, organizacija, u nekim slučajevima čak i cijelih država u učinjenju jednog ili većeg broja krivičnih djela.¹³² To je i logično, jer se međunarodna krivična djela čine kolektivno i sistematski u dužem vremenskom periodu, od strane više lica, najčešće kao rezultat prethodno ili naknadno zajednički donijete odluke, plana ili cilja.¹³³

Na samom početku nastajanja i razvoja međunarodnog krivičnog prava široko je prihvaćeno shvatanje o jedinstvenom pojmu učinioца međunarodnih krivičnih djela, što znači, da su sva lica, koja su na bilo koji način, bilo kojom

¹²⁹ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016. str. 163.

¹³⁰ Ibid. str. 163.

¹³¹ A. Kaseze, *Međunarodno krivično pravo*, Beograd, 2005, str. 211.

¹³² N.R. Arriaza, *Institutions of international justice*, Jurnal of International Affairs, br. 2, New York, str. 473-450.

¹³³ B. Petrović, D. Jovašević, 2010, cit. djelo, str. 159.

svojom radnjom i u bilo kojoj mjeri kauzalno doprinijeli učinjenju krivičnog djela, smatrana učiniocima.

1.2. Pravna priroda saučesništva

Pravna priroda saučesništva je jedno od najvažnijih i najkompleksnijih pitanja koje se postavlja u vezi sa saučesništvom. O pitanju osnova odgovornosti saučesnika postoje mnogobrojna i različita mišljenja, odnosno teorije.¹³⁴ Odgovornost saučesnika, neminovno je povezana sa osnovnim pitanjem cjelokupne problematike sučesništva, a to je pitanje njegove pravne prirode.

Prema Rimskom Statutu, a u vezi individualne krivične odgovornosti, proizilazi da saučesnici odgovaraju u slučaju da se zločin „desio ili je namjeravan“.¹³⁵

Prema tome, saučesnici odgovaraju, u svakom slučaju kada je došlo do izvršenja krivičnog djela, čijem su izvršenju doprinijeli, na bilo koji način, ali saučesnici odgovaraju i onda kada krivično djelo nije izvršeno, ali je kod njih postojala namjera da se izvrši.

Zašto se učinilac kažnjava kada krivično djelo nije izvršeno? Zato što u ovakovom slučaju prethodno, ipak mora da postoji „izazivanje činjenja takvog zločina“, a samim tim i odgovarajuća radnja saučesništva – kao njegov objektivni element.¹³⁶

Statut Rimskog suda ne zahtijeva izvršenje krivičnog djela za uspostavljanje krivične odgovornosti saučesnika, nego je za odgovornost saučesnika neophodno ili dovoljno da je doprinio izvršenju krivičnog djela.¹³⁷ Isto tako, odgovornost saučesnika će postojati u slučajevima kada su započete radnje koje uzrokuju izvršenje tog zločina, ali se zločin ne dogodi uslijed okolnosti nezavisnih od namjera tog lica.¹³⁸

Prema tome, teško je razlikovati izvršioca, saizvršioca, podstrelkače i pomagače, jer su svi obuhvaćeni istom odredbom, što znači da su definicije date opisno, pa je zaista teško na osnovu svih, precizno utvrditi o kome i kakvom obliku učešća u izvršenju krivičnog djela je riječ.

¹³⁴ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016. str. 165.

¹³⁵ B. Čejović, B. Vučković, V. Vučković, *Medunarodno krivično pravo*, Tivat, 2011, str. 190.

¹³⁶ Ibid. str. 190.

¹³⁷ Član 25 stav 3 tačka d) Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

¹³⁸ Član 25 stav 3 tačka f) Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

2. OBLICI SAUČESNIŠTVA

U pravnoj teoriji i savremenom krivičnom zakonodavstvu postoji više oblika saučesništva.¹³⁹

2.1. Saizvršilaštvo

Saizvršilaštvo podrazumijeva učešće više lica u izvršenju radnje krivičnog djela. U izvršenju jednog krivičnog djela različita lica mogu učestovati u veoma različitim ulogama.¹⁴⁰ Za postojanje saizvršilaštva potrebno je da su ispunjena dva uslova, jedan objektivne i jedan subjektivne prirode.

Prvi uslov za postojanje saizvršilaštva je da su sva lica, odnosno svi učesnici, učestvovali u izvršenju krivičnog djela. Na taj način, svaki od učesnika u krivičnom djelu pojavljuje se kao izvršilac krivičnog djela, a svi oni su saizvršioci.

Drugi uslov, odnosno element saizvršilaštva, subjektivne je prirode. Neophodno je da kod svih saizvršilaca postoji svijest o zajedničkoj saradnji u izvršenju krivičnog djela. Prema tome, kod svakog učesnika mora da postoji svijest da krivično djelo vrši u zajedničkoj saradnji sa ostalim učesnicima. U anglosaksonskom krivičnom pravo to se naziva *actus reus i mens rea*.

U međunarodnom krivičnom pravu se smatra da kada je zločin posljedica radnje više ljudi, svi oni se smatraju saizvršiocima i snose istu mjeru odgovornosti za isti zločin, bez obzira što svi učesnici nisu izvršili istu radnju, što svi učesnici u izvršenju krivičnog djela ne učestvuju od samog početka, pa do potpunog izvršenja krivičnog djela.¹⁴¹ I pored toga što saizvršioci snose istu odgovornost i što se sa njima postupa kao sa glavnim izvršiocima, u fazi kažnjavanja mogu se uzeti u obzir različiti stepeni (*vinosti*) krivice. Polazi se od činjenice da su svijest o zajedničkoj saradnji i krivici saizvršioca dvije različite stvari.

¹³⁹ R. J. Goldstone, *War Crimes Law Comes of Age*, The American Journal of International Law, Washington, 2000, str. 416-418.

¹⁴⁰ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016. str. 168.

¹⁴¹ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016. str. 169.

2.2. Saučesništvo

Međunarodna krivična djela često vrše dva ili više lica, a neka se vrše tako što se koriste čitave organizacije, a nerijetko i dijelove državne strukture.

Postoji više oblika saučeništva, ali i više vrsta saučesnika. Više lica može učestovati u jednom krivičnom djelu na razne načine. Dakle, kod saučesništva se ne podrazumijeva samo učešće više lica u izvršenju radnje krivičnog djela, nego samo doprinos tom izvršenju, odnosno učešće više lica u jednom krivičnom djelu, s tim da je njihova uloga drugačija. Prema tome, oni ne vrše radnje krivičnog djela, ali doprinose da nastupi posljedica krivičnog djela, odnosno da krivično djelo bude izvršeno.

Može se slobodno reći da je saučesništvo kod međunarodnih krivičnih djela u teoriji nedovoljno obrađeno, ali im isto tako ni u međunarodnim aktima nije dato zapaženje mjesto. Statut Haškog tribunala iz 1993. godine u članu 7 stav 1 izričito propisuje krivičnu odgovornost i kažnjivost za međunarodna krivična djela iz njegove nadležnosti i za lica koja su planirala, inicirala, naredila, učinila ili na drugi način pomogla ili učestvovala u planiranju, pripremanju ili učinjenju zločina.¹⁴² Takođe i Statut tribunala za Ruandu u članu 6 stav 1 sadrži sličnu odredbu u pogledu krivične odgovornosti i kažnjivosti saučesnika.

Usvajanjem Rimskog Statuta i u ovoj oblasti učinjen je značajan napredak. Rimski Statut pravi razliku između izvršilaštva i saučesništva, ali uvodi i neke nove oblike doprinošenja u izvršenju krivičnog djela kao što su: planiranje, naređenje, zahtijevanje i izazivanje, ali i svako drugo doprinošenje izvršenju ili pokušaju izvršenja krivičnog djela.

2.2.1. Podstrekavanje

Podstrekavanje predstavlja psihički uticaj na neko lice kako bi se ono navelo da donese odluku o počinjenju krivičnog djela.¹⁴³ Podstrekavanje se sastoji u navođenju drugog lica (izvršioca) da donese odluku o izvršenju krivičnog djela, a glavni cilj podstrekavanja je da se kod drugog lica stvori odluka da se izvrši krivično djelo.¹⁴⁴ Neki autori u pravnoj teoriji pojам podstrekavanja određuju kao umišljajno izazivanje ili učvršćivanje odluke kod podstreknutog da preduzme protivpravnu radnju kojom će ostvariti obilježje bića nekog krivičnog

¹⁴² T. Meron, *The case for war crimes trials in Yugoslavia*, Forgeign Affairs, New York, 1993, str. 122-129.

¹⁴³ P. Novoselac, I. Bojanović, *Opći dio kaznenog prava*, Zagreb, 2013, str. 344.

¹⁴⁴ N. Stanković, *Krivično pravo*, Opšti dio, Brčko distrikt, 2016. str. 171.

djela.¹⁴⁵ Najčešći način podstrekavanja nije u zakonu tačno određen, ali to može biti nagovaranje izražavanje želje, zapovijed, molba, prijetnja (koja ne podrazumijeva dovođenje drugog u stanje krajnje nužde), obećanje novčane ili druge naknade itd.¹⁴⁶

Razlikujemo: *objektivni element podstrekavanja i subjektivni element podstrekavanja.*

2.2.1.1. Objektivni element podstrekavanja

Objektivni element podstrekavanja sastoji se u preuzimanju bilo koje djelatnosti kojom se kod jednog lica stvara odluka da izvrši određeno krivično djelo. Podstrekavanje se sastoji u davanju savjeta ili ohrabrenju, ili se može ukazati na korist koja se na taj način nekome može obezbijediti i sl. Takođe se podstrekavanje može vršiti i na način prividnog odvraćanja (da se izvrši krivično djelo), ali na način da je očigledno da želi da se izvrši krivično djelo. Radnja podstrekavanja može biti samo aktivna (u vidu činjenja), ali u praksi Haškog tribunala postoje slučajevi kada je Sud zauzeo stajalište da se podstrekavanje može izvršiti i *pasivno* (nečinjenjem).

Ovakvo stajalište Suda je diskutabilno, kao i mišljenje po kom podstrekavanje mora biti neposredno i izričito.¹⁴⁷

Međutim, ako se podstrekavanje može izvršiti nečinjenjem ili prividnim odvraćanjem, onda se podstrekavanje može izvršiti i posredno, odnosno preko drugih lica, ali se može izvršiti i prečutno.

2.2.1.2. Subjektivni element podstrekavanja

Subjektivni element podstrekavanja smatra se ispunjenim pod sljedećim uslovima: da je kod podstrekača utvrđena namjera da se jedno lice navede na izvršenje krivičnog djela, i to s umišljajem. Umišljaj će uvijek postojati i kada je podstrekač bio svjestan da će izvršilac sa velikom vjerovatnoćom izvršiti krivično djelo.

2.2.1.3. Neuspjelo podstrekavanje na krivično djelo

U međunarodnom krivičnom pravu, osim navedenih, postoji i jedan poseban slučaj podstrekavanja.

Po odredbi Statuta Rimskog suda, predviđeno je i podstrekavanje koje „...direktно ili javno podstiče druga lica na izvršenje genocida“. Međutim, ovdje

¹⁴⁵ N. Srzentić, A. Stajić, *Krivično pravo FNRJ, Opšti dio*, Beograd, 1957. str. 367.

¹⁴⁶ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016. str. 172.

¹⁴⁷ B. Čeđović, B. Vučković, V. Vučković, *cit. djelo*, str.185.

se može reći da se radi o specifičnom obliku neuspjelog podstrekavanja, što znači da ova odredba ima i obilježja podstrekavanja kao samostalnog krivičnog djela.

U krivičnom pravu, u principu, važi pravilo da se podstrelkač kažnjava isto kao i izvršilac krivičnog djela, ali važi pravilo da se kažnjava samo ono podstrekavanje koje je dovelo do izvršenja krivičnog djela (uspjelo podstrekavanje). Međutim, po pravilu ono postrekavanje koje nije dovelo do izvršenja krivičnog djela (neuspjelo podstrekavanje) se ne kažnjava.

Ovo pravilo ima izuzetak. Neuspjelo podstrekavanje se kažnjava samo onda kada se odnosilo na neko teško krivično djelo.

Ovakava odredba ne postoji u međunarodnom krivičnom pravu, tako da je svaka mogućnost ovakavog kažnjavanja u nadležnosti suda.

2.2.1.4. Neuspjelo podstrekavanje kao samostalno krivično djelo

Neuspjelo podstrekavanje koje nije dovelo do izvršenja krivičnog djela, po pravilu, se ne kažnjava. Kao što smo već rekli ovo pravilo ima izuzetke.

Prvi izuzetak, za neuspjelo podstrekavanje kažnjava se samo onda kada se odnosi na neko teško krivično djelo.

Kod drugog izuzetka od pravila, u stvari, je riječ o samostalnom krivičnom djelu čija se radnja izvršenja sastoji u podstrekavanju, a radi se o tome da je ovo krivično djelo svršeno već u trenutku kada je izvršena radnja podstrekavanja.

Statut Međunarodnog krivičnog suda predviđa da se podstrekavanje sastoji u „...direktnom ili javnom podsticanju drugih lica na izvršenje genocida“.¹⁴⁸ Prema tome, ovaj oblik postoji bez obzira da li je genocid učinjen ili pokušan, a koji je usaglašen sa Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida.¹⁴⁹

2.2.2. Pomaganje

Pored podstrekavanja, pomaganje predstavlja drugi oblik saučesništva, koji po svom značaju nije ništa manji od podstrekavanja.¹⁵⁰ Pomaganje je umišljajno pružanje pomoći nekom licu da izvrši krivično djelo.¹⁵¹ Drugim riječima, pomaganje je preduzimanje takve radnje kojom se s umišljajem

¹⁴⁸ Član 25 stav 3 tačka e) Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

¹⁴⁹ Član 3 tačka c) Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida.

¹⁵⁰ N. Staković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016. str. 173.

¹⁵¹ I. Kitarević, D. Simić, S. Živković, *Priručnik za polaganje pravosudnog ispita*, Beograd, 1984. str. 1253.

doprinosi izvršenju protivpravne radnje drugog lica, s kojom radnjom ovo lice ostvaruje obilježje nekog bića krivičnog djela.¹⁵²

U međunarodnom krivičnom pravu polazi se od toga da neko lice može učestvovati u zločinu, a da ne dijeli zločinačku namjeru glavnog izvršioca – pomažući mu u izvršenju.¹⁵³ Postoji granica do koje ide doprinos pomaganja. Ukoliko radnja pomaganja pređe određenu granicu, tada bi se radilo o izvršenju krivičnog djela.

Kao i kod podstrekavanja i kod pomaganja razlikujemo: *a) objektivni element, i b) subjektivni element.*

Objektivni element sadržan je u sljedećim radnjama: praktična pomoć, ohrabrenje, davanje moralne podrške i slično, s tim da ta pomoć, podrška i drugo, moraju imati bitan uticaj na izvršenje zločina.

Subjektivni element kod pomagača sastoji se u tome što je on znao da će njegovo djelovanje pomoći izvršiocu u izvršenju zločina.

Pomaganje je umišljajno podržavanje tuđeg krivičnog djela (zločina), i tu se, po pravilu radi, o direktnom umišljaju, ali je dovoljan i eventualni umišljaj. Pomagač se, za razliku od podstrekča, može blaže kazniti. Pomaganje se može ispoljiti u tri forme: to su dva oblika pomaganja uobičajena u anglosakonskom pravu (*aiding i abetting*), s tim da se kao treći navodi i *pomaganje na bilo koji drugi način*.¹⁵⁴

2.2.3. *Ostali oblici saučesništva*

Formulacija po kojoj se pomaganje može izvršiti *na bilo koji drugi način*, ukazuje na zaključak da je saučesništvo, po odredbama međunarodnog krivičnog prava, veoma kompleksan pojam. Rimski Statut propisuje krivičnu odgovornost i kažnjavanje za lice koje „...naredi, zahtijeva ili izazove činjenje zločina“.¹⁵⁵

2.2.3.1. *Naređivanje*

Naređivanje se razlikuje od pojma podstrekavanja. Razlika se ogleda u tome što podstrekavanje može da izvrši svako lice prema svakom licu, dok se naređenje prepostavljenog zasniva na cijeloj organizaciji i funkcionisanju

¹⁵² N. Srzentić, A. Stajić, Lj. Lazarević, *Krivično pravo, Opšti dio*, Beograd, 1990, str. 270.

¹⁵³ B. Čejović, B. Vučković, V. Vučković, *cit. djelo*, str.187.

¹⁵⁴ *Ibid.* str.187.

¹⁵⁵ Član 25 stav 3 tačka b) Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

oružanih snaga jedne zemlje. Dakle, ovdje se zahtijeva nadređenost, odnosno podređenost, između onog koji naređuje i onog kome se naređuje.

To znači da narediti može samo lice koje je nadređeno licu kome naređuje, ali to istovremeno znači da je lice kome se naređuje podređeno onom koji mu naređuje. Izbor potčinjenog može biti veoma težak, naročito u vrijeme rata kada odbijanje naređenja može imati za njega najteže posljedice. Postoji dilema oko toga kojem od ova dva izbora dati prednost, s obzirom na to da se naređivanje vrši u okviru podstrekavanja, što svakako predstavlja oblik saučesništva.

U teoriji međunarodnog krivičnog prava smatra se da davanje naređenja prepostavlja da je onaj ko ga daje *de iure* ili *de facto* prepostavljeni onome ko treba da ga izvrši.

Statutom Tribunala za bivšu Jugoslaviju se propisuje da optuženog činjenica da je djelovao u skladu sa naređenjem vlade ili prepostavljenog, ne oslobađa krivične odgovornosti, ali da je Tribunal može smatrati kao olakšavajuću okolnost.¹⁵⁶

Takođe i Rimski Statut izričito predviđa ovaj osnov, što znači da naređenje prepostavljenog ne isključuje postojanje krivičnog djela.¹⁵⁷ Izuzetno, izvršilac koji je postupao po naređenju prepostavljenog neće biti krivično dogovoran ukoliko se kumulativno ispune tri uslova, i to: *prvi*, da je lice koje je izvršilo krivično djelo imalo pravnu obavezu da postupa po naređenju vlade ili drugog naredbodavca, *drugi*, da to lice nije znalo da je naređenje protivpravno, i *treći*, da naređenje nije bilo očigledno protivpravno. Ovi uslovi moraju biti kumulativno ispunjeni u vrijeme izvršenja krivičnog djela. Kao što je ranije istaknuto, primjena ovog osnova je isključena kada je riječ o genocidu ili zločinu protiv čovječnosti.

2.2.3.2. Zahtijevanje

Formulacija po kojoj se pomaganje može izvršiti *na bilo koji drugi način*, ukazuje na zaključak da postoji krivična odgovornost i kažnjavanje za lice koje zahtijeva činjenje zločina. Postoje sličnosti i razlike između naređivanja i zahtijevanja, a razlika se ogleda u tome da uspostavljeni odnos zavisnosti može da bude mnogo širi.

¹⁵⁶ Član 7 stav 4 Statuta Haškog tribunala za bivšu Jugoslaviju.

¹⁵⁷ Član 33 Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

To može da bude zavisnost materijalne prirode, može da se radi o emotivnoj, tj. prijateljskoj, odnosno neprijateljskoj zavisnosti, ali i o svakom drugom odnosu u kome jedno lice zavisi, na neki način, od drugog lica.¹⁵⁸

¹⁵⁸B. Čeđović, B. Vučković, V. Vučković, *cit. djelo*, str.189.

GLAVA ČETVRTA

STICAJ KRIVIČIH DJELA

1. POJAM STICAJA

Sticaj postoji onda kada je učinilac izvršio više krivičnih djela i kada se za sva djela zajednički sudi, odnosno kada nijedno djelo nije ranije presuđeno.¹⁵⁹ U slučajevima kada se radi o množini krivičnih djela na strani jednog učinjocu, to nam govori da se radi o svojevrsnom povratništvu, a što je potrebno imati u vidu pri krivičnopravnom vrednovanju takvih kriminalnih slučajeva.

U takvim slučajevima javlja se poseban problem kod kažnjavanja i odmjeravanja odgovarajuće kazne za učinjoca krivičnog djela. Problem sticaja prisutan je i u međunarodnom krivičnom pravu, s obzirom da je veoma bitno da li jedna kriminalna situacija koja je rezultat jednog lica, predstavlja jedno ili više krivičnih djela.

Od velikog je značaja i za samog učinjoca da li će se raditi o jednom ili više krivičnih djela (npr. učinilac izvrši silovanje ženskog civilnog lica ili preduzme jednu radnju koja u sebi sadrži zakonska obilježja više krivičnih djela; genocida i zločin protiv čovječnosti). U tom slučaju biće neophodno rješavati pitanje da li je jednim kriminalnim događajem obuhvaćeno jedno ili više međunarodnih krivičnih djela.

U nekim slučajevima je veoma jednostavno odgovoriti na ovo pitanje, dok su neka dosta složena i problematična. Prema tome, veoma je značajno pitanje da li se u određenoj kriminalnoj situaciji, koju je ostvarilo isto lice i koja upućuje na više krivičnih djela, zaista radi o više ili samo jednom krivičnom krivičnom djelu.¹⁶⁰

2. VRSTE STICAJA

Sticaj krivičnih djela, kako u domaćem krivičnom pravu, tako i u međunarodnom krivičnom pravu, može biti: *1. idealni, 2. realni.*

¹⁵⁹ B. Čeđović, M. Kulić, *Krivično pravo, Opšti dio*, Beograd, 2011, str. 235.

¹⁶⁰ M. Babić, *cit. djelo*, str. 94.

2.1. Idealni sticaj

Idealni sticaj postoji kada je učinilac sa jednom radnjom učinio više krivičnih djela. Dakle, kod idealnog sticaja učinilac preduzima samo jednu radnju, činjenja ili nečinjenja, i tom radnjom prouzrokuje više posljedica, i time izvrši više krivičnih djela, ali mu se prilikom izricanja kazne izriče jedinstvena kazna za sva krivična djela koja je učinio.¹⁶¹ Ako učinilac jednom radnjom (npr. vojnik zabranjenim oružjem granatira civilno stanovništvo s namjerom da se potpuno ili djelimično uništi određena grupa kojoj ti civili pripadaju, čini istovremeno ratni zločin upotrebe zabranjenog oružja i genocid), prouzrokuje više posljedica, nema nikakvog razloga da se ne prizna da je učinilac u takvom slučaju učinio više krivičnih djela.

2.2. Realni sticaj

Realni (materijalni) sticaj postoji kada je učinilac sa više radnji (činjenja ili nečinjenja) učinio više krivičnih djela, koja mogu biti prostorno i vremenski odvojena¹⁶² (npr. vojnik na dužnosti u logoru izvrši zlostavljanje i mučenje zarobljenika, poslije određenog vremena izvrši silovanje ženskog civilnog lica, ali učestvuje i u ubijanju civila), on čini tri krivična djela ratnog zločina u realnom sticaju. Za realni sticaj karakteristično je da se radi o više krivičnih djela jednog učinioca za koje mu nije sudeno, tj. da se radi o više djela za koja mu se istovremeno sudi.

3. ODMJERAVANJE KAZNE ZA MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA UČINJENA U STICAJU

Haški tribunal nema jasnih kriterijuma na osnovu kojih odmjerava kazne u slučajevima sticaja krivičnih djela, a ni statuti *ad hoc* tribunala ne sadrže bilo kakve odredbe o sticaju i pravilima odmjeravanja kazne u takvim slučajevima.¹⁶³ Iz dosadašnje prakse, sudska vijeće Haškog tribunala utvrdilo je da je određena osoba, odnosno optuženi učinio, da li kao neposredni, posredni, ili kao saučesnik u činjenju većeg broja međunarodnih krivičnih djela i samim tim da je u istom događaju učinio više povreda Statuta. Tada Sud kumulativno optužuje, što je opravdavdao činjenicom da se prije izvođenja dokaza na glavnom pretresu nije

¹⁶¹ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016, str.112.

¹⁶² Ibid. str.113.

¹⁶³ M. Babić, *cit. djelo*, str. 96.

moglo utvrditi sa sigurnošću da li sve ili samo neke optužbe mogu biti i stvarno dokazane.

Tako je Haški tribunal na kraju došao do zaključka da može postojati sticaj krivičnih djela genocida, te zločina protiv čovječnosti. Ukoliko sudsko vijeće utvrdi postojanje sticaja međunarodnih krivičnih djela u konkretnom slučaju, sud može na dva načina da odluci u pogledu kazne, a to su: 1) da na osnovu prethodno utvrđenih pojedinačnih kazni zatvora za pojedina međunarodna krivična djela sistemom kumulacije izrekne jedinstvenu kaznu zatvora, i 2) da izrekne odvojene kazne zatvora za svako pojedinačno utvrđeno međunarodno krivično djelo, s tim da se izrečene kazne zatvora mogu izdržavati na dva načina, i to: prvi, istovremeno (izdržava samo najtežu kaznu), drugi način je da osuđeni izdrži jednu kaznu zatvora, a potom nastavlja izdržavanje druge kazne za međunarodno krivično djelo u sticaju.

Za razliku od *ad hoc* tribunala, Statut Međunarodnog krivičnog suda predviđa pravila odmjeravanja kazne za krivična djela učinjena u sticaju.¹⁶⁴

Ova pravila su slična nacionalnim zakonodavstvima evropskih zemalja, što znači, kada je neko lice osuđeno za više zločina, sud će izreći kaznu za svaki pojedini zločin i potom izriče zajedničku kaznu, a koja ne smije da pređe trideset godina zatvora ili, pod posebnim uslovima kaznu doživotnog zatvora.¹⁶⁵

U izrečenu kaznu zatvora uračunava se vrijeme provedeno u pritvoru, kao i svako drugo lišavanje slobode za ličnost učinjoca.

¹⁶⁴ Član 78 stav 3 Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

¹⁶⁵ V. Đ. Degan, B. Pavišić, *Međunarodno kazneno pravo*, Rijeka, 2005, str. 472-473.

GLAVA PETA

KRIVIČNE SANKCIJE

1. KRIVIČNE SANKCIJE U MEĐUNARODNOM KRIVIČNOM PRAVU

Sankcije u međunarodnom krivičnom pravu se, uglavnom, svode na kazne – kaznu zatvora i novčanu kaznu, kao sporednu.

Međunarodni vojni sudovi u Nurnbergu i Tokiju, koji su osnovani neposredno nakon Drugog svjetskog rata, presudom optuženima su izricali sve vrste kazni. Istina je da su, uglavnom, izricali smrtnu kaznu, dok je u nekim slučajevima izricana kazna doživotnog zatvora, ili, pak, kazna zatvora sa ograničenim trajanjem. Za one koji su oglašeni krivim, Statuti tih sudova su propisivali da mogu biti osuđeni na smrt, odnosno na neku drugu kaznu koju su smatrali pravednom. Nikada se nisu vodile rasprave o kažnjavanju i odmjeravanju kazne, ali su se vodile rasprave oko načina izvršenja smrтne kazne, tj. da li smrtnu kaznu trebalo izvršiti vješanjem ili strijeljanjem.

Pitanje kazne i kažnjavanja u međunarodnom pravosuđu posebno se intenziviralo devedesetih godina prošlog vijeka. Nije se raspravljalо samo o ponavljanju argumenata o smrtnoj kazni, nego se, po prvi put, postavilo pitanje opravdanosti i kazne doživotnog zatvora kao alternativi smrtnoj kazni.

Došlo se do zaključka da kazna doživotnog zatvora ne udovoljava zahtjevima zaštite ljudskih prava. Kao što je smrtna kazna neprihvatljiva, to bi se isto moglo reći i za kaznu doživotnog zatvora, jer je nedopustivo da jedan sistem koji poštuje ljudska prava dopusti kaznu koja učinioca zauvijek isključuje iz društva.

Danas u međunarodnom krivičnom pravu, iako se radi o najtežim krivičnim djelima, odustalo se u potpunosti od smrтne kazne.

Oba *ad hoc* tribunala za bivšu Jugoslaviju i Ruandu, ali i Međunarodni krivični sud, mogu izricati samo kaznu zatvora.

2. POJAM KRIVIČNIH SANKCIJA U MEĐUNARODNOM KRIVIČNOM PRAVU

Kazna je najstarija krivična sankcija, koja je nastala iz krvne osvete i kompozicije kao prvobitnih oblika društvenog reagovanja na nedozvoljena ponašanja pojedinaca. Danas je sistem krivičnih sankcija proširen i obogaćen drugim vrstama krivičnih sankcija. Sankcije u međunarodnom krivičnom pravu svode se uglavnom na kazne, i to kaznu zatvora i novčanu kaznu kao sporednu.

Da bi se postupak koji počinje izvršenjem krivičnog djela mogao smatrati okončanim, neophodno je da se za takvo djelo izrekne odgovarajuća krivična sankcija. U međunarodnom krivičnom pravu krivične sankcije predstavljaju prinudne mjere za zaštitu čovječnosti i međunarodnog prava od društveno opasnih i protivpravnih ponašanja koja izriču nadležni sudski organi u propisanom postupku, a koje se sastoje u oduzimanju ili ograničavanju sloboda i prava krivično odgovornom učiniocu.¹⁶⁶

Iz ovakvog pojma krivičnih sankcija proizilazi da se one mogu svesti pod sljedeće, i to:

1. krivične sankcije su, na prvom mjestu, zlo koje se nanosi učiniocima međunarodnih krivičnih djela i to se zlo sastoji u oduzimanju određenih prava i sloboda. One se izriču protiv i mimo volje učinioца krivičnog djela, pa čak i bez njegovog prisustva;

2. osnov za izricanje krivične sankcije je učinjeno krivično djelo, a među krivičnim sankcijama za međunarodna krivična djela preovladavaju kazne;

3. krivične sankcije moraju biti propisane u međunarodnim pravnim aktima, kao uslov za njihovo izricanje. To je smisao poznatog principa krivičnog prava da nema kazne bez zakona (*nulla poena sine lege*);

4. krivične sankcije mogu izricati samo sudovi (vojni sud, *ad hoc* tribunal, internacionalizovani sud ili krivični sud) u slučajevima i pod uslovima koji su predviđeni odgovarajućim propisima, i

5. sankcije treba da ostvare određen cilj, odnosno zaštitu vrijednosti koje su zajamčene međunarodnim (humanitarnim) pravom i sprečavanje izvršioca da ponovo učini isto ili slično krivično djelo, kao i uzdržavanje građana od učinjenja takvih krivičnih djela u budućnosti.¹⁶⁷

¹⁶⁶ D. Jovašević, *cit. djelo*, str. 194-203.

¹⁶⁷ Lj. Bavcon, *Družbena funkcija kazenskih sankcija*, Pravilnik br. 9. Ljubljana, 1961, str. 253-262.

3. VRSTE KRIVIČNIH SANKCIJA U MEĐUNARODNOM KRIVIČNOM PRAVU

Međunarodno krivično pravo poznaje samo jednu vrstu krivičnih sankcija, a to su kazne. O krivičnim sankcijama u međunarodnom krivičnom pravu prvi put se govori u Statutu Međunarodnog vojnog suda u Nurnbergu.

Na suđenjima u Nurnbergu i Tokiju pred međunarodnim vojnim sudovima izrečene su većini odgovornih za učinjene zločine smrtnu kaznu koja je i izvršena, druga kazna je bila kazna doživotnog zatvora i kazna zatvora vremenski ograničena.

Danas se odustalo od smrtne kazne i za najteža krivična djela, tako da *ad hoc* tribunali za bivšu Jugoslaviju i Ruandu, kao i Međunarodni krivični sud, poznaju samo kaznu lišenja slobode.

Prilikom donošenja Rimskog Statuta 1988. godine, došlo je do mimoilaženja u pogledu smrtne kazne. Na samoj konferenciji u Rimu bilo je više zemalja koje su se zalagale da se po Statutu predvidi smrtna kazna, a među tim zemljama bile su većinom arapske, ali i neke afričke i azijske zemlje. Zagovornici smrtne kazne, kao opravdanje su uglavnom iznosili vjerske i kulturne faktore kao činjenicu da se radi o naročito teškim zločinima.

Kao glavnu kaznu Statut Međunarodnog krivičnog suda predviđa kaznu zatvora do trideset godina, kao i doživotno lišenje slobode. Kazna zatvora se uvijek izriče na pune godine (ne može biti kraća od jedne godine). Prema tome, opšti minimum kazne zatvora iznosi jednu godinu, a opšti maksimum trideset godina. Najteža kazna jeste doživotni zatvor. Međunarodni krivični sud može za svako krivično djelo, koje je u njegovoj nadležnosti, izreći kaznu zatvora u trajanju od jedne do trideset godina, ili doživotni zatvor.¹⁶⁸

Kazna zatvora se uvijek izdržava u zemlji sa liste koja je izrazila spremnost da prihvate određena lica, a koju odredi Međunarodni krivični sud u konkretnom slučaju.¹⁶⁹

Uz kaznu zatvora, Statut kao sporednu kaznu predviđa i novčanu kaznu, koja će biti bliže uredena Pravilima postupka i dokazivanja. Maksimum novčane

¹⁶⁸ Statut Međunarodnog krivičnog suda ne predviđa posebne minimume i posebne maksimume.

¹⁶⁹ Član 103 Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

kazne koju sud može izreći jeste 75 procenata vrijednosti imovine osuđenog lica po odbijanju odgovarajućeg iznosa neophodnog da zadovolji finansijske potrebe osuđenog lica i njegove porodice.

Takođe umjesto odmjeravanja i izricanja fiksnog iznosa novčane kazne predviđena je mogućnost da se koristi sistem „dani-novčana kazna“, s tim da minimalan broj dana iznosi 30, a maksimalni pet godina. Kao sporedna kazna, osim novčane, može se izreći i oduzimanje predmeta i imovine koja je stečena direktno ili indirktno iz učinjenog krivičnog djela, s tim da se ne dira u prava trećih lica.

4. ODMJERAVANJE KAZNI ZA MEĐUNARODNO KRIVIČNO DJELO

Odmjeravanje kazne je određivanje vrste i mjere kazne koja se izriče učiniocu međunarodnog krivičnog djela.¹⁷⁰ Može se reći da Statut Haškog i Rimskog suda prihvataju sistem neodređenih kazni, jer pravilo *nulla poena sine lege* prepostavlja da bude propisana kazna za svako krivično djelo, čime se limitira arbitarnost u primjeni statuta. Sud bi trebao da okrivljenog obavijesti koje mu se djelo stavlja na teret i koja kazna je za to djelo propisana.

Sud prilikom odmjeravanja kazne uzima u obzir sve okolnosti objektivnog i subjektivnog karaktera.

Kod izricanja kazne doživotnog zatvora da je to opravданo zbog izuzetne težine učinjenog krivičnog djela i okolnosti vezanih za ličnost učinioca.¹⁷¹

U izrečenu kaznu zatvora uračunava se vrijeme provedeno u pritvoru, kao i svako drugo lišavanje slobode u vezi sa učinjenim krivičnim djelom.

Za krivična djela učinjena u sticaju, sud će izreći svaku pojedinačnu kaznu, kao i jedinstvenu kaznu za sva krivična djela. Jedinstvena kazna ne smije biti manja od najstrožije pojedinačne kazne, ali ne smije preći opšti maksimum od 30 godina (npr. za tri krivična djela izrečena je kazna od 5, 10 i 15 godina zatvora, a kao jedinstvenu kaznu sud može izreći 15 godina, ali i 30 godina). Takođe se kao jedinstvena kazna može izreći i doživotni zatvor u slučaju da je ona izrečena za jedno od djela učinjenih u sticaju.

¹⁷⁰ D. Van Zyl Smit, *Odmjeravanje kazne u međunarodnom kaznenom pravosuđu*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2, Zagreb, 2004, str. 1003-1024.

¹⁷¹ Član 77 Statuta Medunarodnog krivičnog suda.

5. SMANJENJE IZREČENE KAZNE (PREISPITIVANJE)

Preispitivanje već izrečene kazne uređeno je Statutom Međunarodnog krivičnog suda.¹⁷² Predviđen je, naime, institut koji ima za cilj smanjenje izrečene kazne, a koji može uslijediti tek ako je osuđeni izdržao dio izrečene kazne, odnosno dvije trećine, dok kod doživotnog zatvora 25 godina.

Pored ovog prvog uslova potrebno je da osuđeni stalno, tj. kontinuirano sarađuje sa Sudom u istrazi, u postupku, pa i poslije donošenja prvostepene presude. Odricanje od prava na žalbu poslije prvostepene presude nije uslov, ali je s tim u vezi zauzet stav da odricanje od prava na žalbu ili povlačenje podnijete žalbe predstavlja značajnu činjenicu, odnosno da je osuđeni prihvatio odgovornost za učinjeno krivično djelo i da se javno izvinio. Time se skraćuje vrijeme trajanja postupka, odnosno izbjegava nepotrebno odugovlačenje postupka. Odluku o ublažavanju kazne donosi žalbeno vijeće sastavljeno od troje sudija, a koje imenuje žalbeno vijeće. Odluka i njeno obrazloženje moraju se u što kraćem roku saopštiti svima koji su učestvovali u postupku ublažavanja kazne.

U slučajevima kada Sud odbije smanjenje izrečene kazne osuđenom, Sud može o tome ponovo odlučivati u određenim vremenskim razmacima i u skladu sa kriterijumima predviđenim Pravilima postupka i dokazivanja.¹⁷³

6. NEZASTARIVOST MEĐUNARODNIH KRIVIČNIH DJELA

Opšti je princip savremenog krivičnog prava, a time i međunarodnog krivičnog prava, da svako krivično djelo i svaka izrečena krivična sankcija zastarijevaju protekom izrčito propisanog vremena.¹⁷⁴ Izuzetak od ovog pravila predviđen je Konvencijom o neprimjenjivanju zakonske zastarjelosti za ratne zločine i zločin protiv čovječnosti od 26. novembra 1968. godine.¹⁷⁵

Dakle, ovom Konvencijom isključena je mogućnost zastare za krivična djela genocida i ratne zločine, kao i druga krivična djela predviđena

¹⁷² Član 110 Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

¹⁷³ Z. Stojanović, 2016, *cit. djelo*, str. 87.

¹⁷⁴ B. Zlatarić, *Problem zastare međunarodnih krivičnih zločina u usporednom i međunarodnom krivičnom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 1, Zagreb, 1996, str. 21-33.

¹⁷⁵ B. Petrović, D. Jovašević, 2005, *cit. djelo*, str. 380-385.

međunarodnim ugovorima. Prema tome, gonjenje za krivična djela iz nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda, kao i izvršenje izrečene kazne za njih, ne zastarijeva.¹⁷⁶ Konvenciju o nezastarivosti ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti ratifikovale su samo četrdeset i tri zemlje, a sporno je da li je ovo pravilo postalo dio međunarodnog običajnog prava.¹⁷⁷

Potpisivanjem i ratifikovanjem ove Konvencije, gotovo sva nacionalna krivična zakonodavstva, uključujući i Bosnu i Hercegovinu¹⁷⁸, izričito isključuju zastarjelost izvršenja izrečene kazne za krivična djela, i to: genocida, zločina protiv čovječnosti, ratnih zločina (protiv civilnog stanovništva, protiv ratnih zarobljenika i protiv ranjenika i bolesnika), kao i za krivična djela za koja zastarjelost ne može nastupiti po međunarodnom pravu.¹⁷⁹

Kod ovih krivičnih djela protek vremena ne može donijeti zaborav ili oprost, pa se smatra kriminološki opravdano kažnjavanje njihovih izvršilaca bez obzira na protek vremena, što služi zadovoljenju pravde i pravičnosti.¹⁸⁰

Po pravilu, izvršioc ovih krivičnih djela pokazuju posebnu bezobzirnost pri njihovom izvršenju i motivisani su neljudskim i krajnje nemoralnim pobudama.

7. IZVRŠAVANJE KRIVIČNIH SANKCIJA

Svi navedeni dokumenti Međunarodnog krivičnog prava sadrže odredbe koje se odnose na izvršenje kazni koje mogu izreći i koje su izricali međunarodni sudovi. Danas je sistem krivičnih sankcija proširen i obogaćen drugim vrstama krivičnih sankcija. Sankcije u međunarodnom krivičnom pravu svode se uglavnom na kazne: *kaznu zatvora i novčanu kaznu kao sporednu*.

Statut Haškog tribunal propisuje u članu 27 izvršenje presude. Tom odredbom *kazna zatvora* se izdržava u državi koju odredi Međunarodni tribunal sa liste država koje su naznačile svoju spremnost Savjetu bezbjednosti da

¹⁷⁶ Član 29 Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

¹⁷⁷ Z. Stojanović, 2016, *cit. djelo*, str.87.

¹⁷⁸ Vidi: član 19 Krivičnog zakona BiH, član 20 Krivičnog zakona Federacije BiH, član 20 Krivičnog zakona Brčko distrikta BiH.

¹⁷⁹ B. Zlatarić, *Problem zastare međunarodnih zločina u uporednom i međunarodnom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 1. Zagreb, 1996, str. 25-28.

¹⁸⁰ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016, str. 271.

prihvate osuđena lica. Takva zatvorska kazna se izvršava u skladu sa primjenom prava te države i podvrgnuta je nadzoru Međunarodnog tribunala.¹⁸¹

U slučaju neprihvatanja osuđenog od strane država sa liste, izrečena kazna zatvora se izdržava u zatvorskoj ustanovi u državi domaćina, odnosno u Hagu, s tim da Sud može u svako doba prebaciti osuđenog u zatvorsku ustanovu u drugoj državi.¹⁸²

Nadgledanje primjene kazni i zatvorskih uslova je pod nadzorom Suda¹⁸³, dok se zatvorski uslovi uređuju zakonom države u kojoj se kazna izdržava. Komunikacija između osuđenog lica i Suda je neometana i povjerljiva.

Rimskim Statutom je propisano da države članice obezbjeđuju izvršenje novčane kazne ili oduzimanje imovine koje je odredio Sud.¹⁸⁴

¹⁸¹ Sklopljen je sporazum između Ujedinjenih nacija u ime Haškog suda sa Italijom, Finskom, Norveškom, Austrijom, Francuskom, Švedskom i Španijom.

¹⁸² B. Čejović, B. Vučković, V. Vučković, *cit. djelo*, str. 209.

¹⁸³ Član 104 Statuta Medunarodnog krivičnog suda.

¹⁸⁴ Član 109 Statuta Medunarodnog krivičnog suda.

DIO TREĆI

MEĐUNARODNO KRIVIČNO PRAVO – POSEBNI DIO

GLAVA PRVA

MEĐUNARODNO KRIVIČNO PRAVOSUDE

1. MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUDOVI

1.1. Pojam međunarodnog krivičnog suda

Poznato je da je još od najstarijih vremena, pa sve do današnjih dana postojala pomoć i saradnja u cilju krivičnog gonjenja i kažnjavanja učinilaca najtežih međunarodnih krivičnih djela kojima se na najteži, najgrublji način povređuju pravila međunarodnog prava i povređuju ili ugrožavaju čovječnost i druga dobra zaštićena međunarodnim sistemom pravnih propisa.¹⁸⁵ Kao najznačajniji vid među tim oblicima pomoći je svakako u osnivanju i djelovanju međunarodnih krivičnih sudova koji u interesu pravde, u ime civilizovanog djela čovječanstva ili prosvijećenih naroda vode krivičan postupak i izriču kazne i druge krivične sankcije učiniocima međunarodnih krivičnih djela.¹⁸⁶ Ovi sudovi moraju ispunjavati određene uslove, odnosno moraju biti zasnovani na međunarodnom pravu, tj. na pravnim pravilima kojima se uređuju subjekti priznati u međunarodnoj zajednici. Obično se ovi sudovi formiraju ugovorom između pojedinih država, a najčešće država pobjednica poslije završenih ratova, ali se mogu formirati i odlukom međunarodnog organa. Ovako formirani sudovi moraju djelovati po pravilima koja su određena

¹⁸⁵ V. Durić, D. Jovašević, *cit. djelo*, str. 31-36.

¹⁸⁶ B. Janković, *Osnivanje međunarodnog krivičnog suda*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 1957. str. 55-59.

međunarodnim pravom, i ona predstavljaju pravni sistem međunarodne zajednice u cjelini.

Sastav suda čine lica raznih državljanstava koja predstavljaju međunarodnu zajednicu u cjelini. Sud je nadležan da sudi krivična djela koja su određena kao najteži oblici kršenja međunarodnog prava, ali koja su predviđena međunarodnim pravnim aktima.

1.2. Osnivanje međunarodnih krivičnih sudova

Do ozbiljnijih nastojanja međunarodne zajednice u pravcu ostvarivanja ideje o osnivanju stalnog međunarodnog krivičnog suda dolazi poslije Drugog svjetskog rata. Generalna Skupština UN-a je 1948. godine zatražila od Komisije za međunarodno pravo da ispita mogućnost osnivanja stalnog međunarodnog krivičnog suda, pa iako je pozitivan stav zauzet 1951. i 1953. godine, dalji rad je zastao sve do 1990. godine, kada je kao prioritetno zatraženo da se pripremi načrt statuta stalnog međunarodnog suda, koji je revidiran 1994. godine.¹⁸⁷ Formiranje *ad hoc* tribunala, koji nisu zadovoljili svjetsku, a ni pravničku javnost u pogledu osjećanja pravde i pravičnosti, svakako su ubrzali proces osnivanja stalnog krivičnog suda. Sve se jače ispoljava potreba za osnivanjem jednog stalnog i univerzalnog međunarodnog krivičnog suda.¹⁸⁸

Tako je jula 1998. godine, na konferenciji koja je održana u Rimu, usvojen Statut (više poznat kao Rimski Statut) tog Suda, ali je ostalo otvoreno pitanje u kojoj mjeri je uobličeno pravo koje će taj Sud primjenjivati. Od ukupno prisutnih 148 predstavnika država, njih 120 je glasalo za Statut, dok je 21 država bila suzdržana, a 7 država je bilo protiv. Da bi Sud počeo sa radom, odnosno da bi mogao funkcionisati, bilo je potrebno da Statut potpiše i ratifikuje najmanje 60 država.

Tako je 11. aprila 2002. godine, od 139 zemalja potpisnica Statuta, njih 66 deponovalo kod Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija svoje instrumente ratifikacije, odnosno prihvatanja, odobrenja ili pristupanja. Statut Međunarodnog krivičnog suda stupio je na snagu 1. jula 2002. godine, dok je Sud svečano otvoren 11. marta 2003. godine, u prisustvu predstavnika 89 država potpisnica Statuta. Činu otvaranja Suda prisustvovao je i tadašnji generalni sekretar UN-a Kofi Anan, koji je inaugurisao osamnaest sudija na čelu sa predsjednikom Suda, kanadskim sudijom Filipom Kiršom. Tom prilikom su izabrane sudske položile i

¹⁸⁷ B. Čejović, B. Vučković, V. Vučković, *cit. djelo*, str. 226.

¹⁸⁸ M. Damaška, *Pravni ciljevi međunarodnog kaznenog pravosuđa*, Hrvatski ljetopis za kazne-no pravo i praksu, br. 1. Zagreb, 2008. str.13-33.

zakletvu. Za glavnog tužioca ovog Suda 21. aprila 2003. godine izabran je Argentinac Luis Moreno Okampo.

Stalni Međunarodni krivični sud (*International Criminal Court, ICC*) počeo je sa radom 1. jula 2003. godine, čime je otvorena nova stranica u istoriji ljudske civilizacije.

1.3. Nadležnost međunarodnih krivičnih sudova

Međunarodni krivični sud je stalno sudska tijelo čije je sjedište u Hagu. Nadležnost ovog Suda je određena Statutom i sadrži popis krivičnih djela za koja je nadležan ovaj Sud. Ovaj Sud je nadležan za vođenje krivičnog postupka u vezi sa sljedećim međunarodnim krivičnim djelima, i to:

1. krivičnim djelom genocida;
2. krivičnim djelima protiv čovječnosti;
3. ratnim zločinima, i
4. krivičnim djelom agresije (za ovo djelo Sud će biti nadležan tek kada se usvoje amandmani, kojim se određuje pojам tog krivičnog djela).

Sud je nadležan samo u odnosu na krivična djela koja su izvršena poslije stupanja na snagu Statuta, i to za navedena djela u slučaju kada je neko od tih krivičnih djela učinjeno na teritoriji neke od zemalja koje su prihvatile Statut, ili je djelo učinjeno od strane njihovog državljanina.

Sud će biti nadležan i u slučajevima kada je riječ o zemlji koja nije pristupila Statutu, pod uslovom da svojom izjavom prihvati nadležnost Suda samo za konkretni slučaj. Takođe, Sud može biti nadležan u slučaju da krivično djelo tužiocu bude prijavljeno od strane Savjeta bezbjednosti postupajući na osnovu odredaba glave VII Povelje UN-a. Statut se primjenjuje na sva lica bez obzira da li su nosioci javnih funkcija, ili ne.

Sud nije nadležan za vođenje krivičnog postupka protiv lica koja su u vrijeme izvršenja krivičnog djela imala ispod 18 godina starosti.

Krivična djela iz nadležnosti Suda ne zastarijevaju.

1.4. *Ad hoc* tribunali

Završetkom Prvog svjetskog rata javlja se ideja o osnivanju međunarodnih krivičnih sudova koji bi privodili pravdi pojedince (uključujući i vodeće funkcionere država) okrivljene za vršenje teških međunarodnih zločina.

Sam proces osnivanja tribunala bio je veoma dug, koji se može podijeliti u više faza, i to: nakon završetka Prvog svjetskog rata (1919. – 1945.) za koju se može reći da nije bila uspješna, te se smatra fazom neuspjelih ranih početaka; drugom fazom smatra se završetak Drugog svjetskog rata (1945. – 1947.) kada dolazi do osnivanja tribunala u Nurnbergu i Tokiju; trećom fazom se smatra osnivanje dva tribunala – Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju 1993. godine, i Međunarodni krivični tribunal za Ruandu 1994. godine.

Do stvaranja međunarodnih krivičnih tribunala 1990-ih godina dovelo je nekoliko činilaca.

Prvi činilac je završetak Hladnog rata, koji je trajao skoro 50 godina. Tada dolazi do izrazito smanjenog povjerenja i uzajamnog sumnjičenja koji su bili kamen spoticanja saradnje između Istočnog i Zapadnog bloka, tj. država nasljednica SSSR-a, odnosno Ruske Federacije, s jedne strane, i Sjedinjenih američkih država, s druge strane. Pored toga, dolazi do tad neviđenog sporazumijevanja unutar Savjeta bezbjednosti, tako da dolazi i do sve veće podudarnosti stavova njegovih pet stalnih članova – s posljedicom da je ovaj organ postao sposoban da efikasnije obavlja svoje funkcije.¹⁸⁹

Kao druga posljedica, u vrijeme trajanja Hladnog rata i jedna i druga supersila su u svojim sferama uticaja postupale kao neka vrsta policajca i na taj način garantovale održavanja reda.

Urušavanje ovog modela međunarodnih odnosa pokrenulo je talas negativnih posljedica, a kao rezultat toga dolazi do žestokih nereda. Dolazi do naglog rasta nacionalizma i fundamentalizma, i spirale, najvećim dijelom unutrašnjih, oružanih sukoba sa mnogo krvoprolića i surovosti.¹⁹⁰ Nekada multietničke društva se raspadaju, dolazi do oružanih sukoba koji dovode do teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

Kao treće, sve veći značaj doktrine ljudskih prava doprinosi sve široj podršci međunarodnom krivičnom pravosuđu. Naglasak te doktrine je na potrebi poštovanja ljudskog dostojanstva i, u skladu s tim, kažnjavanje onih koji to dostojanstvo teško narušavaju. I ovo doprinosi sve ozbiljnijem traganju za međunarodnim krivičnim pravosuđem.¹⁹¹

¹⁸⁹ A. Kaseze, *cit. djelo*, str. 394.

¹⁹⁰ A. Kaseze, *cit. djelo*, str. 394.

¹⁹¹ Ibid. str. 395.

Prema tome, ovaj period je obilježen razvojem ustanova koje su dobile ovlašćenje da gone i kažnjavaju za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

Ovaj period možemo podijeliti na dvije faze: 1) kada Savjet bezbjednosti UN-a donosi odluku o stvaranju dva *ad hoc* tribunala, za bivšu Jugoslaviju i Ruandu, i 2) kada dolazi do usvajanja Statuta Stalnog međunarodnog krivičnog suda.

1.5. Organizacija i nadležnosti *ad hoc* tribunala

Tribunal za bivšu Jugoslaviju osnovan je Rezolucijom 827 (1993.) Savjeta bezbjednosti. Ovaj Sud je sastavljen od šesnaest sudija i istovremeno najviše devet *ad litem* sudija od ukupno dvadeset sedam izabralih *ad litem* sudija.¹⁹² U okviru Međunarodnog krivičnog tribunala postoje sljedeći organi: sudska vijeća, koja obuhvataju tri sudeća i jedno žalbeno vijeće, tužioca i sekretarijat tribunala koji obavlja poslove i za sudska vijeća i za tužioca.¹⁹³

U sastavu sudske vijeća ne mogu biti državljeni iste države. Svako pretresno vijeće sastoji se od troje stalnih sudija i najviše šest *ad litem* sudija istovremeno. Pretresna vijeća u kojima su raspoređene *ad litem* sudije može se podijeliti u sekcijske od po troje sudija, među kojima su i stalne sudije i *ad litem* sudije. Pretresno vijeće i sekcijske pretresne vijeća imaju istu funkciju u donošenju presuda u skladu sa pravilima Statuta.

Članovi žalbenog vijeća su sedam stalnih sudija i žalbeno vijeće za pojedini predmet. Posljednje navedeno vijeće čini pet njegovih članova.¹⁹⁴

Izbor stalnih i *ad litem* sudija i njihovo imenovanje uređeno je odredbama čl. 13 *bis* i 13 *ter* Statuta.

Dva najvažnija akta na kojima se zasniva rad Tribunala jesu njegov Statut i pravila postupka i dokazivanja (sa malim razlikama važe i za bivšu Jugoslaviju i Ruandu).

U Statut tribunala za bivšu Jugoslaviju, kojeg čine samo 34 člana, preuzeti su određeni dijelovi međunarodnih konvencija kojima se predviđa obaveza

¹⁹² Amandmanima na Statut Tribunala predviđene su takozvane *ad litem* sudije koje se angažuju na vrijeme od četiri godine. Ove sudije, u postupku suđenja imaju ista prava kao i stalne sudije.

¹⁹³ Član 11 Statuta Međunarodnog krivičnog tribunala.

¹⁹⁴ B. Čeđović, B. Vučković, V. Vučković, *cit. djelo*, str. 224.

država ugovornica da svojim krivičnim pravom propišu određena krivična djela.¹⁹⁵

Tako da su ostale neregulisane čitave oblasti, posebno pitanje opštег i materijalnog krivičnog prava. Pored nemogućnosti ostvarivanja načela zakonitosti, ni garantivna funkcija krivičnog prava se ne može obezbijediti pravnim normama koje su osnov za rad Tribunal-a.¹⁹⁶

Može se konstantovati da su u oblasti materijalnog prava povrijedjena tri osnovna principa krivičnog prava:

1. *nullum crimen sine lege* (potpuno odsustvo opštег dijela i povreda postulata *lex certa* kod posebnog dijela);

2. *nulla poena sine lege* (prihvaćen je sistem apsolutno neodređenih kazni – na stranu što je u Pravilima postupka, a ne u Statutu, naknadno od strane Tribunal-a dodata doživotna kazna lišenja slobode što se ne bi smjelo propisivati procesnom odredbom), i

3. *nullum crimen sine culpa* (nisu određeni opšti uslovi za krivicu, odnosno subjektivni element, a uvedena je i pretpostavka krivice kod komandne odgovornosti u članu 7. stav 3. Statuta, jer prepostavljeni odgovara za umišljanja krivična djela svojih potčinjenih i onda kada nije za njih znao).¹⁹⁷

U oblasti procesnog prava situacija je bolja, ali se i tu odstupa od uobičajenih standarda, dok neka pitanja koja su bitna, uopšte nisu regulisana. Naime, odluka tužioca o krivičnom gonjenju nije ograničena nikakvim pravnim normama; isti sudija je u sudećem i apelacionom vijeću; pravila postupka i dokazivanja se mijеšaju „u hodу“, bez objavlјivanja sa primjenom u postupcima koji teku; zapečaćene optužnice; položaj zaštićenih svjedoka u postupku u odnosu na odbranu okrivljenog; pritvor nije vremenski ograničen; lica neosnovano lišena slobode nemaju pravo na naknadu štete, iako im je to pravo garantovano i međunarodnim aktima.¹⁹⁸

Sud je nadležan za tri međunarodna krivična djela, i to: 1. teške povrede Ženevske konvencije iz 1949. godine i kršenje zakona i običaja ratovanja (tzv. ratni zločin); 2. zločin protiv čovječnosti, i 3. genocid.

Kod teritorijalne i vremenske nadležnosti Tribunal je nadležan za navedena krivična djela učinjena na teritoriji bivše Jugoslavije, što uključuje njenu kopnenu površinu, vazdušni prostor i teritorijalne vode, počev od 1. januara

¹⁹⁵ Z. Stojanović, 2016, *cit. djelo*, str. 138.

¹⁹⁶ Ibid. str.167.

¹⁹⁷ Ibid. str. 139.

¹⁹⁸ B. Čeđović, B. Vučković, V. Vučković, *cit. djelo*, str. 225.

1991. godine. Presuda se donosi odlukom većine sudija pretresnog vijeća, a pretresno vijeće je izriče javno. Sve krivične sankcije koje izriče pretresno vijeće ograničene su na ka-znu zatvora. Kao što je već ranije navedeno, doživotna kazna zatvora nakna-dno je dodata u Statut Tribunalala. Takođe se uz kaznu zatvora može naložiti i vraćanje imovine, odnosno imovinske koristi stečene kriminalnim postupanjem. Žalbeno vijeće odlučuje o greškama u primjeni prava, a odluku može potvrditi, poništiti ili preinačiti.

Statutom je uređeno da se vanredni pravni lijek ponavljanja krivičnog postupka može podnijeti Međunarodnom tribunalu, u slučajevima kada se otkrije nova činjenica koja nije bila poznata u vrijeme postupka pred pretresnim vijećem ili žalbenim vijećem, a koja je mogla biti odlučujući faktor prilikom donošenja odluke: Ovaj pravni lijek mogu podnijeti osuđeni ili tužilac.¹⁹⁹

Može se zaključiti da je pravo koje primjenjuje Tribunal heterogeno, nepotpuno i neodređeno, i stoga arbitрerno i nejednako. Nije teško zapaziti da preovladavaju više politički, nego pravni argumenti.

Osnovano se postavlja pitanje prava optuženog na pravično suđenje, ali ako ništa drugo, formiranje tih tribunalova svakako je ubrzalo proces osnivanja stalnog krivičnog suda.

1.6. Odnos Međunarodnog krivičnog suda, *ad hoc* tribunala i nacionalnih sudova

Međunarodni krivični sud se razlikuje od *ad hoc* tribunala, jer je za razliku od njih osnovan međunarodnim ugovorom, a ne odlukom Savjeta bezbjednosti. Zamišljen je kao dopuna nacionalnim krivičnim sudovima. Razlika, takođe, postoji u primjenjivosti prava. S obzirom da su *ad hoc* tribunali Savjeta bezbjednosti, kao i Međunarodni krivični sud, nadležni da sude za ista krivična djela kao i nacionalni sudovi, javlja se problem sukoba nadležnosti. Postavlja se pitanje da li u pogledu nadležnosti prednost imaju nacionalni sudovi, ili Međunarodni krivični sud, odnosno međunarodni tribunalni. U slučajevima između nacionalnih sudova i *ad hoc* tribunala, primat je dat tribunalima što je regulisano statutima *ad hoc* tribunala²⁰⁰.

Licima, kojima je suđeno od strane tribunalala, ne može se ponovo suditi za isto djelo od strane nacionalnog suda (*ne bis in idem*)²⁰¹. Izuzetno se može

¹⁹⁹ Ibid. str. 225.

²⁰⁰ Član 9 stav 2 Statuta Tribunalala za bivšu Jugoslaviju i član 8 Statuta Tribunalala za Ruandu.

²⁰¹ Član 11 stav 1 Statuta.

odstupiti od ovog načela u slučaju da je nekome suđeno pred nacionalnim sudom za isto djelo, koje je bilo kvalifikovano kao obično, a ne međunarodno krivično djelo, kao i u sljedećim slučajevima: ako postupanje nacionalnog suda nije bilo nezavisno i nepristrasno, ako je usmjereno na zaštitu optuženog od međunarodne krivične odgovornosti, ili ako slučaj nije bio propisno vođen²⁰². U nabrojanim slučajevima tribunal može ponovo suditi za isto krivično djelo.

Međunarodni krivični sud nema primat u odnosu na nacionalne sudove, već je njihova nadležnost komplementarna i to je ono što ga razlikuje od *ad hoc* tribunala. Međunarodni krivični sud ne može, protivno volji država, preuzimati slučajeve, nego može suditi samo u slučajevima u kojima države nisu voljne ili nisu sposobne da sude, niti može suditi nekome kome je već suđeno od strane nacionalnog suda.

Dakle, položaj Međunarodnog krivičnog suda je supsidijaran u odnosu na nacionalne sudove.²⁰³

1.7. Mješoviti krivični tribunal

U posljednjoj deceniji daje se sve veća prednost osnivanju mješovitih (internacionalnih) krivičnih sudova, sa statutima i pravilima koji kombinuju elemente međunarodnog sa elementima unutrašnjeg prava. O međunarodnim elementima se može govoriti u slučajevima osnivanja sudova za Sijera Leone, Kambodžu, Bosnu i Hercegovinu, Irak, Istočni Timor, i Kosova i Metohiju. Iako su u njima prisutni međunarodni elementi u većoj ili manjoj mjeri, ne može se govoriti o međunarodnim sudovima, nego o mješovitim sudovima.

Specijalni sud za Sijera Leone osnovan je ugovorom 2002. godine između vlade te zemlje i Ujedinjenih nacija, čemu je prethodila Rezolucija SB 1315 iz 2000. godine. Sastav suda je mješovit, sa većinom međunarodnih sudija koje imenuje Generalni sekretar UN-a.

U Kambodži je poslije dugogodišnjeg pregovaranja 2001. godine donijet Zakon o osnivanju vanrednih vijeća koja bi sudila za zločine učinjene za vrijeme vladavine Crvenih Kmera. Sporazum je stupio na snagu 2005. godine. Većina vijeća sudova sastavljena je od domaćih sudija i primjenjuje se domaće pravo.

U Bosni i Hercegovini, na zajednički prijedlog Kancelarije Visokog predstavnika za BiH i Tribunala za bivšu Jugoslaviju, 2003. godine formirano je

²⁰² Član 11 stav 2 Statuta.

²⁰³ A. Cassese, *International Criminal Law*, Oxford, 2003. str. 352.

posebno odjeljenje u okviru Krivičnog odjeljenja za suđenja za ratne zločine. Sredstva za početak rada obezbijeđen je na donatorskoj konferenciji (Vlada SAD-a i Fond za otvoreno društvo), a suđenja za ratne zločine počela su 2005. godine. Na početku rada suda, većinu sudija su činili stranci, uz sve veću tendenciju preuzimanja dužnosti od strane domaćih sudija.

Specijalni tribunal za Irak osnovan je krajem 2003. godine. Statut tog suda rađen je po ugledu na Rimski Statut, a usvojile su ga iračke vlasti. Pred ovim sudom osuđeni su bivši predsjednik Iraka Sadam Husein, kao i pripadnici ranijeg režima.

U Istočnom Timoru osnovana su posebna prvostepena i drugostepena vijeća u čiji sastav ulaze nacionalne i, u većem broju, međunarodne sudije. Ovaj sud je sudio najteža međunarodna krivična djela učinjena tokom 1999. godine.

Na Kosovo i Metohiji organizacija je određena aktima UNIMIK-a, kao i to da u njihovom sastavu dominiraju sudske stranke. Uredbama UNIMIK-a iz 2000. godine propisano je da se u sve sudove i tužilaštva mogu imenovati tužoci i sudske stranke koji imaju većinu u sudskom vijeću.²⁰⁴

Postoji više razloga zbog čega se stvaraju mješoviti sudovi, i to:

- u vanrednim situacijama dolazi do toga da se vrše zločini širokih razmjera, a prolaskom vanredne situacije ne bi bilo dobro da se na te zločine reaguje davanjem amnestije, i
- u vanrednim situacijama dolazi do raspada sudskog sistema, a kao rezultat toga može biti izbijanje građanskog rata.

Može se smatrati da se sudski odgovor ne može tražiti u stvaranju nekog međunarodnog tribunala.

Smatra se da nacionalno sudstvo, pod svojevrsnim nadzorom, može biti korisno i imati prednost kod ublažavanja nacionalističkih zahtjeva lokalnih vlasti, uključujući suđenje lokalne tužioce i sudske stranke koji poznaju mentalitet, jezik, običaje optuženih, može ubrzati gonjenje i suđenje, i sl.

²⁰⁴ Z. Stojanović, 2016, *cit. djelo*, str. 155.

2. STALNI MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD

2.1. Organizacija Međunarodnog krivičnog suda

Stalni Međunarodni krivični sud, čije se sjedište nalazi u Hagu, čine sljedeća tijela:

1. Predsjedništvo,
2. tri sudska odjeljenja (žalbeno, sudeće i odjeljenje za prethodni postupak),
3. Kancelarija tužioca, i
4. Sekretarijat.

Sud je sastavljen od osamnaest sudija koje bira Skupština država članica većinom glasova sa liste kandidata na period od devet godina, s tim da se taj broj može povećati na prijedlog Predsjedništva Skupštine država članica. Kao što smo već istakli, mandat sudija je devet godina, ali se prilikom prvog izbora ždrijebom određuje da po trećina sudija bude birana na period od tri, šest i devet godina, kako bi se obezbijedila ravnoteža kontinuiteta rada Suda. Sudije su nezavisne u obavljanju svoje sudske funkcije, s tim da se, dok im traje mandat, ne mogu baviti nikakvim drugim poslovima koji bi mogli dovesti u pitanje povjerenje u njihovu nepristrasnost i nezavisnost.

Iz jedne države može biti izabran samo jedan sudija, a prilikom izbora sudija vodi se računa i o ravnopravnoj zastupljenosti muškaraca i žena, zastupljenosti lica iz različitih pravnih sistema, stručnjaka iz pojedinih oblasti i sl.

Za sudije se biraju lica visokih moralnih karakteristika, nepristrasne i sa ličnim integritetom koje posjeduju kvalifikacije zahtijevane za najviše pravne institucije u svojim državama, odnosno sa pravosudnim iskustvom relevantnim za rad suda. Svaka država članica može da predloži kandidata za sudiju, dok se izbor vrši na sjednici Skupštine država članica tajnim glasanjem. Sve sudije moraju imati različita državljanstva, tj. dvoje sudija ne može biti iz iste zemlje. Na sudu se koriste službeni i radni jezici. Službeni jezici koji se koriste su: arapski, engleski, francuski, kineski, ruski i španski. Na ovim jezicima se objavljuju presude Suda, kao i druge odluke koje donosi Sud. Radni jezici suda su: engleski i francuski, s tim da izuzetno Sud može odobriti i korišćenje i drugog jezika na zahtjev stranke.

Logo Međunarodnog krivičnog suda ICTY

Predsjedništvo suda čine predsjednik i dva potpredsjednika, koje biraju sudije na period od tri godine apsolutnom većinom glasova, s tim da im se mandat može jedanput obnoviti. Ono je odgovorno za pravilno funkcionisanje suda (izuzev kancelarije tužioca), a obavlja i druge funkcije propisane Statutom.

Kancelarija tužioca ili tužilaštvo je poseban organ koji je nezavisan u svom radu. Tužilaštvo je odgovorno za primanje prijava i informacija o izvršenim zločinima iz nadležnosti Suda, preduzima krivično gonjenje, vodi istragu i zastupa optužbu. Na čelu tužilaštva je tužilac u čemu mu pomaže jedan ili više zamjenika. Tužioca bira Skupština država članica na period od devet godina tajnim glasanjem.

Sekretariat čine sekretar Međunarodnog krivičnog suda, koga kao i njegove zamjenike, tajnim glasanjem biraju sudije Međunarodnog krivičnog suda na vrijeme od pet godina. Sekretariat je nadležan za obavljanje vansudskih poslova i obezbjeđivanje poslova za rad Suda. Sekretar osniva odjeljenje za žrtve i svjedoček u okviru Sekretarijata, koje u saradnji sa tužiocem obezbjeđuje zaštitne mјere i drugu odgovarajuću pomoć svjedocima ili žrtvama. Sekretar Sekretarijata odgovoran je predsjedniku Suda.

2.2. Postupak pred Međunarodnim krivičnim sudom

Procesno pravo koje primjenjuje Međunarodni krivični sud sadržano je u Rimskom Statutu²⁰⁵, ali i u pravilima postupka i dokazivanja (*Rules of Procedure and Evidence*), koja sadrže dosta brojne odrebe svrstane u 225 članova, odnosno pravila.²⁰⁶ Krivični postupak pred Međunarodnim krivičnim sudom može započeti na osnovu prethodno dobijenih informacija i podataka.

Obaveza tužioca se svodi na prikupljanje dokaza, kako na teret optuženog, tako i onih koji idu u njegovu korist. Istraga se pokreće na incijativu neke države članice (*State party*) i ne postavlja se nijedan drugi uslov, primjera radi gdje je djelo učinjeno, na čiju štetu ili čiji je državljani osumnjičeni. Za sprovođenje istrage tužiocu je potrebno ovlašćenje pretresnog vijeća Suda. Dakle, pretresno vijeće odobrava istragu ukoliko, nakon razmatranja zahtjeva tužica i materijala kojeg je tužilac predložio, zaključi da za to ima osnova, kao i ukoliko je to djelo u nadležnosti Suda.

Ovo je postupak kada tužilac pokreće istragu po sopstvenoj incijativi. Međutim, ako se radi o prijavi države članice Savjeta bezbjednosti, odobrenje pretresnog vijeća neće biti potrebno, odnosno neće se ni tražiti.

Sud može biti spriječen da obavlja svoju sudsку funkciju, odnosno može zaustaviti sprovođenje postupka na vrijeme od dvanaest mjeseci, uz mogućnost da takvu odluku pod istim uslovima ponovi, ukoliko Savjet bezbjednosti postupajući, u skladu sa glavom VII Povelje UN-a, ali samo onda kada postoji prijetnja miru.²⁰⁷

Tek poslije potvrde optužnice protiv nekog lica, ono se predaje sudsakom vijeću radi presuđivanja. Nakon što okrivljeni bude priveden pred sud ili se sam dobrovoljno prijavi, mora odmah biti obaviješten o optužbama koje ga terete, kao i o svojim pravima, a posebno o pravu na branioca. Prema tome, pretresno vijeće donosi odluku o privođenju i hapšenju osumnjičenih lica, kao i puštanje na slobodu pritvorenih lica. Po završetku istrage, pretpretresno vijeće će na posebnom ročištu o potvrđivanju optužnice, na kojem osim tužioca učestvuju i osumnjičeni i njegov branilac, odlučiti o optužnici na jedan od sljedećih načina, i to: a) odbiće optužnicu, b) izmijeniće optužnicu, c) tražiće njenu dopunu ili naknadno pronalaženje dokaza.²⁰⁸

²⁰⁵ Čl. 53-76 Stauta Međunarodnog krivičnog suda.

²⁰⁶ Z. Stojanović, 2016, *cit. djelo*, str. 148.

²⁰⁷ Član 16 Rimskog Statuta, u glavi koja nosi naziv „odlaganje istrage ili gonjenja“.

²⁰⁸ M. Škorić, *Mješoviti međunarodni kazneni sudovi*, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, Rijeka, 2005. str. 933-970.

Glavni pretres je detaljno regulisan Statutom i pravilima postupka i dokazivanja. Mjesto glavnog pretresa je sjedište Suda, tj. Hag i ono se odvija pred prvostepenim sudećim vijećem. Prisustvo optuženog je obavezno. Pretres je javan i usmen, optuženom se izlaže optužnica, pri čemu se vijeće mora uvjeriti da je optuženi optužnicu razumio. Optuženi se pita da li je razumio optužnicu, kao i da li se osjeća krivim. Nevinost optuženog se pretpostavlja i teret dokazivanja njegove krivice je na tužilaštvu.²⁰⁹ Sudeće, pretresno vijeće ima brojna ovlašćenja i dužnosti u toku glavnog pretresa, a njegova osnovna dužnost jeste da obezbijedi pravično i brzo suđenje poštujući sva prava optuženog i obezbjeđujući istovremeno zaštitu žrtvama i svjedocima.

Da bi se donijela osuđujuća presuda, Sud mora na osnovu dokaza izvedenih i raspravljenih na suđenju, utvrditi krivicu optuženog „isključujući svaku razumnu sumnju“.²¹⁰ Statut Međunarodnog krivičnog suda ne predviđa suđenje u odsutnosti optuženog.²¹¹

Prvostepeni postupak pred sudećim vijećem završava se donošenjem presude, odnosno njenim izricanjem i objavljivanjem. Sud može donijeti dvije vrste presuda – osuđujuću i oslobođajuću.

Sud može izreći kaznu zatvora u trajanju do 30 godina, s tim da u posebno teškim situacijama može izreći kaznu doživotnog zatvora. Uz zatvorske kazne, Sud može izreći i sporedne kazne u vidu novčane kazne ili oduzimanje imovinske koristi pribavljenе krivičnim djelom, ali ne na štetu prava trećih lica.

Žalbeni postupak predviđa redovni i vanredni pravni lijek. Redovni pravni lijek je žalba na presudu, dok je vanredni revizija osude ili odluke o kazni. Žalba je pravni lijek protiv nepravosnažne presude i pravo na žalbu imaju tužilac, optuženi i njegov branilac. Žalbu razmatra i o njoj odlučuje Žalbeno vijeće koje može donijeti jednu od sljedećih odluka, i to može: a) potvrditi prvostepenu presudu; b) preinaciti ili izmijeniti odluku o kazni, c) ukinuti i vratiti na prvostepeno suđenje pred istim, ili naložiti novo suđenje pred drugim sudskim vijećem.

Revizija je moguća samo u korist osuđenog lica i može je podnijeti osuđeno lice, a poslije njegove smrti određena lica, ali u ime osuđenog lica reviziju može podnijeti i tužilac. Revizija se može podnijeti pod sljedećim uslovima: a) ako su otkriveni novi dokazi koji nisu bili dostupni u vrijeme suđenja; b) ako su odlučujući dokazi na kojima je presuda zasnovana lažni ili

²⁰⁹ Član 66 stav 1 Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

²¹⁰ Član 66 stav 3, v. i član 74 stav 2 Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

²¹¹ M. Babić, *cit. djelo*, str. 200.

falsifi-kovani, i c) ako je jedan ili više sudija koji su učestvovali u postupku izvršili ozbiljnu povredu ponašanja ili ozbiljnu povredu dužnosti, koja je dovoljna da opravda njihovo razrješenje sa funkcije sudije.

Po zahtjevu revizije, Žalbeno vijeće može: a) zahtjev odbiti; b) ukoliko utvrdi da je zahtjev osnovan, može donijeti odluku da predmet uputi sudećem vijeću, a može obrazovati i novo vijeće kome će predmet uputiti, i c) Žalbeno vijeće može i samo da odluči o predmetu, odnosno da li će i kako da izmijeni presudu.

Saradnja države sa Međunarodnim krivičnim sudom postoji tokom cijelog postupka, što znači od početka istrage, pa sve do momenta izvršenja presude. Saradnja se ogleda u hapšenju i predaji okrivljenog, obavljanje pojedinih istražnih radnji, prikupljanje dokaza i druge dokumentacije, pomoći pri pozivanju svjedoka, u izvršenju sudske odluke, i druge radnje koje su predviđene kao obaveza državama potpisnicama Statuta.

Kod izdržavanja kazne osuđenog, predviđeno da osuđeni kaznu izdržava u državi koju odredi Sud sa liste onih država koje su izrazile spremnost da osuđenog prime, s tim da se od optuženog traži mišljenje prije slanja na izdržavanje kazne i o njegovom mišljenju se vodi računa.²¹² Sud može da osuđeno lice premjesti na izdržavanje kazne u zatvor neke druge države, ali i sam osuđeni može tražiti premještaj.

U slučajevima kada nijedna država nije određena kao država u kojoj će osuđeni izdržavati kaznu, tada će osuđeni izdržavati kaznu u zatvorskoj ustanovi domaćina pod dogovorenim uslovima.²¹³ Izdržavanje kazne se izvršava prema propisima države u kojoj se kazna izdržava, s tim da se izdržavanje kazne sprovodi pod nadzorom Međunarodnog krivičnog suda.

Da bi osuđeno lice steklo uslov za skraćivanje kazne, pomilovanje ili prijevremeno otpuštanje, mora izdržati dvije trećine izrečene kazne, a ako je u pitanju kazna doživotnog zatvora, tek nakon 25 godina.²¹⁴ O tome isključivo može odlučivati Međunarodni krivični sud, a prije donošenja odluke mora se saslušati osuđeno lice.

²¹² Čl. 103-104 Statuta Međunarodnog krivičnog suda.

²¹³ M. Babić, *cit. djelo*, str. 201.

²¹⁴ Čl. 110 Statuta Medunarodnog krivičnog suda.

2.3. Perspektive Međunarodnog krivičnog suda

U uspostavljanju i oblikovanju međunarodnog krivičnog prava kao posebne grane prava i naučne discipline, najozbiljnija prepreka je državni suverenitet. Još uvijek nacionalni državni interesi imaju jak uticaj, tako da države uvijek postupaju u skladu sa onim što je za njih najbolje. Jedan od razloga za takvo postupanje je zasigurno i činjenica da međunarodno krivično pravo kreiraju diplomatе koje nemaju dovoljno znanja iz oblasti krivičnog prava.

U razvoju međunarodnog krivičnog prava susrećemo i druge probleme koji utiču na njegov razvoj. Može se reći da je gotovo redovni pristup u njegovom kreiranju i razvoju bio *ad hoc* i *ex post facto*, a to je u najvećoj mjeri radi toga što još uvijek ne postoji konzistentna zakonodavna politika na međunarodnom nivou.²¹⁵ Takvo stanje zasigurno odgovara mnogim državama, jer na taj način ostvaruju svoje trenutne interese. Međutim, na međunarodnom planu postoji izražena volja da postojeće sadržaje međunarodnog krivičnog prava treba ubrzano razvijati kao sistem univerzalnih, preventivnih i represivnih mjera za suzbijanje najopasnijeg međunarodnog kriminala, koji sve više poprima međunarodne dimenzije. Efikasnu borbu protiv takvog kriminala nije moguće obezbijediti na nivou pojedinačnih država, nego je potrebno postojanje jednog zajedničkog međunarodnog krivičnopravnog sistema na nivou međunarodne zajednice kao cjeline.

O međunarodnom krivičnom pravu posebno se raspravlja poslije usvajanja Statuta Međunarodnog krivičnog suda 1998. godine u Rimu. Usvajanjem Statuta porastao je optimizam u pogledu budućnosti međunarodnog krivičnog prava. Sama činjenica da je potreban broj od šezdeset zemalja ratifikovao Statut Suda, doprinijelo je njegovom stupanju na snagu 1. jula 2002. godine, dok je danas broj zemalja koje su potpisale Statut Suda porastao na 124.

3. MEĐUNARODNI VOJNI SUDOVI U NIRNBERGU I TOKIJU

3.1. Međunarodni vojni sud u Nirnbergu

Osnivanje međunarodnih krivičnih sudova u cilju privođenja pravdi pojedinaca, okrivljenih za vršenje teških međunarodnih zločina, naročito je došlo do izražaja poslije Drugog svjetskog rata. Osnivanje Međunarodnog vojnog suda

²¹⁵ M. Babić, *cit. djelo*, str. 25.

u Nirnbergu prethodila je Moskovska deklaracija usvojena na konferenciji u Moskvi (od 19. do 30. oktobra 1943. godine). Za osnivanje Nirnberškog tribunalu od značaja je Moskovska deklaracija. Ova deklaracija je donijeta još u vrijeme trajanja II svjetskog rata, kojom su se predstavnici država, koje su se borile protiv nacističke Njemačke, usaglasili da se poslije rata sudi njemačkim ratnim zločincima. Tako je Londonskim sporazumom četiri velikih sila saveznika od 8. avgusta 1945. godine utvrđeno da se ustanovi Međunarodni vojni tribunal za suđenje ratnim zločincima iz II svjetskog rata, a kao sastavni dio Sporazuma usvojen je i Statut tog tribunalu. Ovaj Sud imao je četiri sudske i tužioca koji su bili imenovani od četiri sile pobjednice: SAD-a, Sovjetskog Saveza, Velike Britanije i Francuske. Predsjednik Suda je biran naizmjenično po državama, dok su presude donošene većinom glasova, a u slučaju jednakog broja glasova, odlučivao je glas predsjednika Suda. Sud je započeo svoj rad 18. oktobra 1945. godine u Nirnbergu protiv glavnih ratnih zločinaca Trećeg Rajha. Pored Statuta, kao izvor prava, značajan je bio i Zakon br. 10 Kontrolnog savjeta za Njemačku. Ovom sporazumu pridružilo se još 19 zemalja, među kojima je bila i Jugoslavija. Grad Nirnberg je izabran kao sjedište Suda iz dva razloga.

Prvi razlog je bio taj što je Nirnberg bio poznat kao grad nacističkih zborovanja, a što je imalo za suđenje posebnu simboliku,

Drugi razlog je taj što je imao očuvanu sudnicu i veliko zatvorsko odjeljenje. Pred Međunarodnim vojnim tribunalom bilo je optuženo 24 lica, kako najviših državnih i partijskih funkcionera, vojnih komandanata, tako i nekih industrijalaca.

Nirnberški procesi: Priča o pravdi i (ne)naučenoj lekciji

S obzirom na broj optuženih, razmjere zločina i obimni dokazni materijal, cijelo suđenje je završeno u veoma kratkom vremenskom roku, odnosno za svega devet mjeseci. Za 12 optuženih izrečena je smrtna kazna (jednom licu je suđeno u odsustvu), sedmoro je osuđeno na duge vremenske kazne, ili doživotnu kaznu, dok su trojica bila oslobođena (jedan optuženi je izvršio samoubistvo u zatvoru prije suđenja, a jednom nije suđeno zbog stanja u kome se nalazio). Iako je izrekao pravosnažne presude već 1. oktobra 1946. godine, Sud je na osnovu Zakona broj 10. Kontrolnog savjeta za Njemačku održao još naknadnih procesa, sve do aprila 1949. godine. U naknadanim procesima, vođeno je dvanaest sudskih postupaka, optuženo je 185 političkih i vojnih rukovodilaca Njemačkog Rajha, od kojih je 24 osuđeno na smrtne kazne.

3.2. Međunarodni vojni sud u Tokiju

Osnivanju Međunarodnog vojnog tribunalala za Daleki istok – Tokijskog suda prethodila je Postdamska deklaracija iz 1945. godine, gdje su predstavnici sila pobjednica dogоворили да ће, поред нацистичких злочинака Немачке, казнити и јапанске. Nakon proglašenja američkog generala Daglasa Mek Artura, 19. januara 1946. godine osnovan je Međunarodni vojni tribunal za Daleki istok, odnosno Tokijski sud. Razlika između Nirnberškog i Tokijskog suda ogledala se u vremenskoj nadležnosti, jer je Tokijski sud sudio za djela od januara 1928. godine do septembra 1945. godine, zatim broj sudija je bio znatno veći nego što je imao Nirnberški tribunal, odnosno jedanaest sudija koje je imenovalo jedanaest zemalja. Pred Tokijskim sudom optuženima je počelo suđenje 28. aprila 1946. godine, a 12. novembra 1948. godine završeno izricanjem presuda. Optuženo je 28 najviših japanskih funkcionera iz vojske i politike, diplomacije, uključujući i premijera i ministre, a svih dvadesetosam optuženih je osuđeno, s tim da je njih osam osuđeno na smrtne kazne. Za razliku od Nirnberškog suda, ovdje su sve presude bile osuđujuće, ali nisu donijete jednoglasno. Značajna specifičnost suđenja u Tokiju bila je izdvojeno mišljenje trojice sudija Tribunalala po pitanju Statuta tog Tribunalala, jer su zauzeli stav da taj Statut mora biti konzistentan sa običajnim međunarodnim pravom. Takođe za razliku od Nirnberškog suđenja, suđenje pred Tokijskim sudom je manje privlačilo pažnju međunarodne javnosti.

Tribunalima u Nirnbergu i Tokiju se prigovara da su dijelili pobjedničku pravdu, kao i da su prekršili načelo legaliteta.²¹⁶ I pored primjedbi, Nirnberški principi predstavljaju nemjerljiv doprinos razvoju međunarodnog krivičnog

²¹⁶ Up. K. Kittichaisaree, *International Criminal Law*, Oxford, 2001. str. 19.

prava. Oni daju osnov postojanju međunarodnih krivičnih sudova, jer predviđaju odgovornost, kako po nacionalnom osnovu, tako i po međunarodnom pravu.

Zgrada Međunarodnog vojnog suda za Daleki istok u kojoj se odvijao Tokijski proces

4. TRIBUNAL ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU I RUANDU

Sukobi, koji su izbili u bivšoj Jugoslaviji i Ruandi, poslužili su, između ostalog, kao okidač za ponovno razbuktavanje zgražanja koje je obilježavalo kraj Drugog svjetskog rata.²¹⁷ Nakon izvještaja o mnogobrojnim i teškim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava u oružanim sukobima na prostorima bivše Jugoslavije, generalni sekretar UN-a podnio je svoj izvještaj (S/25704) u kojem je obrazložio potrebu, odnosno nephodnost za osnivanje suda za bivšu Jugoslaviju i Ruandu, a pozivajući se na odredbe glave VII Povelje UN-a. Tako je Savjet bezbjednosti UN-a, u skladu sa svojim ovlašćenjima, osnovao dva *ad hoc* tribunalna: prvi, Krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (*Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia-ICTY*) osnovan je Rezolucijom Savjeta bezbjednosti 808 od 22. februara 1993. godine i 827 od 25. maja 1993. godine. Drugi, Krivični tribunal za Ruandu (*International Criminal Tribunal for Rwanda-ICTR*) osnovan je takođe Rezolucijom Savjeta bezbjednosti, i to 955 od 8. novembra 1994.

²¹⁷ B. Čejović, B. Vučković, V. Vučković, *cit. djelo*, str. 221.

godine. Savjet bezbjednosti je takođe usvojio i statute oba tribunala sa vrlo malim razlikama, s tim da ovi tribunali imaju i svoja pravila postupka i dokazivanja koja su usvojili oni sami, kao i nekoliko akata koji regulišu neka posebna pitanja (npr. položaj pritvorenika i sl.). Razlika u statutima oba *ad hoc* tribunala ogleda se u odnosu na krivična djela za koje su tribunali nadležni, kao i za vremenski period u kome su ona učinjena. Prvi je dobio nadležnost za teška kršenja Ženevske konvencije, kršenja prava i običaja ratovanja, genocid i zločine protiv čovječnosti, koji su navodno činjeni u bivšoj Jugoslaviji u periodu od 1. januara 1991. godine. Drugi je pozvan da sudi za genocid, zločine protiv čovječnosti i kršenja zajedničkog člana 3. Ženevske konvencije i Drugog dopunskog protokola, koji je navodno učinjen u Ruandi između 1. januara i 31. decembra 1994. godine.²¹⁸

4.1. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju

Značajno je istaknuti da se radi o *ad hoc* sudu koji je nastao mimo uobičajene procedure i prvi je sud koji nije osnovan sporazumom, čak ni pobedničkih država nakon nekog rata, nego rezolucijom na osnovu glave VII Povelje UN-a.²¹⁹ Dakle, radi se o odredbi iz člana 29 Povelje koja ovlašćuje Savjet bezbjednosti da može donositi privremene mjere radi uspostavljanja i očuvanja međunarodnog mira, tako što će osnivati svoja pomoćna tijela radi obavljanja svoje djelatnosti. Osnovna zamjerka se zasniva na ovim specifičnostima i upozorava se da se pojam „sud“ ni u kom slučaju ne može izjednačavati sa pojmom „mjera“ i njihovim donošenjem, te da je stoga izvan nadležnosti Savjeta bezbjednosti osnivanje međunarodnih sudova. Ovo znači da je sporna pravna osnova Savjeta bezbjednosti da osnuje *ad hoc* tribunal.

Prema tome, Savjet bezbjednosti može da donosi obavezne odluke samo u granicama svoje nadležnosti, dok se ni u jednoj odredbi Povelje OUN-a ne spominje njegova nadležnost za stvaranje međunarodnih, a pogotovo ne krivičnih sudova.²²⁰

²¹⁸ Ibid. str. 222.

²¹⁹ M. Babić, *cit. djelo*, str. 184.

²²⁰ M. Milojević, *Osnivanje međunarodnog krivičnog suda; Međunarodno krivično pravna pitanja i Haški tribunal*, Beograd, 1997. str.104.

Logo Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju

Trebalo je od strane Savjeta bezbjednosti uputiti zahtjev Međunarodnom sudu pravde za savjedodavno mišljenje Suda o tome da li je Savjet bezbjednosti, na osnovu glave VII Povelje UN-a, ovlašćen da osnuje međunarodni krivični sud. Ovdje je riječ o pravnom pitanju za koje je nadležan Međunarodni sud pravde kao nezavisan sudske organ UN-a. Međutim, radi političkih ciljeva to se izbjeglo, jer je postojala mogućnost da Međunarodni sud pravde da prednost stvaranju suda ugovornim putem u odnosu na ovaj preči. Takvo ekstenzivno tumačenje nije u duhu Povelje UN-a, a proširivanje nadležnosti Savjeta bezbjednosti u skladu je sa političkim interesima zemalja članica Savjeta bezbjednosti. Može se zaključiti da se ovdje, prije svega, radilo o političkom rješenju političkih problema koji su se pred Savjet bezbjednosti u određenom momentu postavili. Osnivanje tribunala predstavlja prinudnu mjeru radi uspostavljanja i očuvanja međunarodnog mira. Dakle, radi se o ostvarivanju jednog političkog cilja *par exellence* (da li su i čime dva tribunala od osnivanja do sada zaista doprinijela uspostavljanju i očuvanju mira nije poznato).²²¹ Kao jedna od zamjerki *ad hoc* tribunalima navodi se i to da dijeli specijalnu pravdu, dok stalni članovi Savjeta bezbjednosti mogu da čine šta im je volja, bez ikakvih obaveza. Po drugim, umjerenijim kritičarima pozadina osnivanja *ad hoc* tribunalova je politička. Zamjerkom ovim sudovima se stavlja što u potpunosti nisu izvršila razgraničenje između tužilačkih i sudske funkcija, odnosno obslužuje ih ista administracija i rade u istoj zgradici.²²²

Postavlja se pitanje, dokle će Tribunal za bivšu Jugoslaviju da „održava međunarodni mir“. Takvu odluku su donijeli političari najuticajnijih zemalja,

²²¹ Z. Stojanović, 2016, *cit. djelo*, str. 136.

²²² B. Čeđović, B. Vučković, V. Vučković, *cit. djelo*, str. 223

odnosno isti oni koji su donijeli i odluku o njegovom osnivanju. Rok završavanja rada Tribunal-a po Strategiji, koju je donio Savjet bezbjednosti, bila je 2008. godina za dovršetak prvostepenih suđenja, dok je 2010. godina bila predviđena za završetak rada i postojanje Tribunal-a.²²³ Konačno, Rezolucijom Savjeta bezbjednosti 1966 od 22. decembra 2010. godine, kao strategija za završetak rada tribunal-a, osnovan je Mehanizam za međunarodne krivične tribunale (*MICT*) koji bi trebao da preuzme osnovne funkcije oba tribunal-a u suženom obimu, kao i da se stara o njihovom naslijedu.²²⁴ Sjedište prvog ogranka je u Aruši, koji je počeo sa radom 1. jula 2012. godine i koji je preuzeo funkcije od *ad hoc* tribunal-a za Ruandu, dok je sjedište drugog ogranka u Hagu, koji je počeo sa radom 1. jula 2013. godine i koji je preuzeo funkciju od *ad hoc* Tribunal-a za bivšu Jugoslaviju. Kao ozbiljan argument za osnivanje i rad Tribunal-a za bivšu Jugoslaviju uzima se činjenica da se u novonastalim državama na teritoriji bivše Jugoslavije nije moglo očekivati ozbiljno suđenje za ratne zločine učinjene u toku ratnih sukoba, iako je opšteprihvaćeno mišljenje da su te zločine vršili pripadnici svih strana u tom ratu.

4.2. Međunarodni krivični sud za Ruandu

Na sličan način je osnovan i Međunarodni krivični tribunal za Ruandu, kao i Tribunal za bivšu Jugoslaviju, odnosno Rezolucijom Savjeta bezbjednosti 955 od 8. novembra 1994. godine. Osim Statuta, koji je usvojio Savjet bezbjednosti, ovaj Tribunal ima i svoja pravila postupka i dokazivanja koja je usvojio on sam, kao i nekoliko akata koji regulišu neka posebna pitanja (npr. položaj zatvorenika i sl.). Osnivanju ovog Tribunal-a prethodio je izvještaj Komisije eksperata, koju je formirao Savjet bezbjednosti UN-a Rezolucijom 935/94 iz 1994. godine, a koja je obavijestila generalnog sekretara UN-a o svojim nalazima i u kojima su navedeni podaci i dokazi o masovnim zločinima učinjenim u sukobima ruandskih plemena Hutui i Tutsi.²²⁵

Kao razlog izbijanja građanskog rata je bio pad predsjedničkog aviona od 6. aprila 1994. godine, prilikom slijetanja u Kigaliju. Ovaj događaj su iskoristili Hutu ekstremisti da optuže Tutsi i kao povod za početak stravičnog genocida.

U periodu od aprila do polovine jula 1994. godine ubijeno je po nekim procjenama preko 1.074.000 ljudi, dok se zločini pripisuju dvjema ekstremističkim organizacijama Huta Interahamve i Impuzamugambi.

²²³ Rezolucija SB 1503 iz 2003. godine, i rezolucija SB 1534 iz 2004. godine.

²²⁴ Z. Stojanović, 2016, *cit. djelo*, str. 137.

²²⁵ Hutui i Tutsi su dvije glavne etničke skupine u Ruandi. Stanovništvo u Ruandi je pretežno rimokatoličke vjere, s tim da Hutui sačinjavaju oko 80%, dok Tutsi oko 20% stanovništva. U nemirima, koja su trajala svega tri mjeseca, pobijeno je po nekim podacima gotovo milion stanovnika.

I ovaj Sud je osnovan kao mjera zaštite međunarodnog mira i bezbjednosti. Takođe i kod osnivanja ovog *ad hoc* tribunala trebalo je od strane Savjeta bezbjednosti uputiti zahtjev Međunarodnom sudu pravde za savjetodavno mišljenje Suda o tome da li je Savjet bezbjednosti, na osnovu glave VII Povelje UN-a, ovlašćen da osnuje međunarodni krivični sud. Ovdje je riječ o pravnom pitanju za koje je nadležan Međunarodni sud pravde kao nezavisan sudski organ UN-a. Vremenska nadležnost ovog Tribunalala ograničena je na tačno određeni period (01.01.1994. – 31.12.1994.), odnosno na jednu godinu. S druge strane, njegova stvarna nadležnost obuhvata zločine genocida i zločine protiv čovječnosti. Statut Tribunalala za bivšu Jugoslaviju i Statut Tribunalala za Ruandu se razlikuju, ali imaju zajedničkog tužioca i zajedničko Žalbeno vijeće.

Razlika između ova dva suda je i u tome što izrečene kazne zatvora od Tribunalala za Ruandu mogu izdržavati u samoj Ruandi ili u državama koje su izrazile spremnost da prihvate osuđena lica od tog suda.

Rok završavanja rada ovog *ad hoc* Tribunalala utvrđen je Rezolucijom Svjeta bezbjednosti br. 1966 od 22. decembra 2010. godine. Kao što je istaknuto, osnovan je Mechanizam za međunarodne krivične tribunale (*MICT*) koji treba da preuzmu osnovne funkcije oba tribunalala. Sjedište ovog ogranka je u Aruši koji je počeo sa radom 1. jula 2012. godine i on je preuzeo funkcije od *ad hoc* Tribunalala za Ruandu.

Rad *ad hoc* Tribunalala za Ruandu okončan je 31. decembra 2015. godine.

5. MEHANIZAM - MEĐUNARODNI REZIDUALNI MEHANIZAM ZA MEĐUNARODNE KRIVIČNE SUDOVE (MMKS)

Osnivanjem Mechanizma za međunarodne krivične sudove, Savjet bezbjednosti je pomogao da se obezbijedi da se zatvaranjem dva prva *ad hoc* međunarodna suda ne otvorí put vladavini nekažnjivosti (predsjednik Teodor Meron, u Savjetu bezbjednosti UN-a, 7. juli 2012. godine).²²⁶

Kao što je poznato, Međunarodni sud za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije (*International Criminal Tribunal for the former*

²²⁶ <http://www.unmict.org/bcs/o-mehanizmu> 12/29/2017.

Yugoslavia, ICTY) osnovan je od strane Savjeta bezbjednosti UN-a 1992. godine, dok je sa radom zaočeo 1993. godine, i to sa sjedištem u Hagu – Holandija.

Takođe, zbog masovnih ubistava (manjinskog naroda Tutsi, kao i pripadnika naroda Hutu, koji su se suprotstavili ovim postupcima ekstremista naroda Hutu), koje su uglavnom počinile dvije ekstremističke organizacije: Interahamve i Impuzamugambi, a ubistva su se dogodila od aprila do sredine jula 1994. godine, kada je po različitim procjenama ubijeno između 800.000 do 1.074.000 ljudi.

Logo Mehanizma za međunarodne krivične sudove

Razlog izbijanja građanskog rata, kao što je navedeno, je bio pad predsjedničkog aviona od 6. aprila 1994. godine, prilikom slijetanja u Kigaliju. Ovaj događaj su iskoristili Hutu ekstremisti da optuže Tutsie i iskoristili ga za početak stravičnog genocida.

Osnivanje ovog tribunala prethodio je izvještaj Komisije eksperata koju je formirao Savjet bezbjednosti UN-a rezolucijom 935/94 iz 1994. godine koja je obavijestila generalnog sekretara UN-a o svojim nalazima i u kojima su navedeni podaci i dokazi o masovnim zločinima učinjenim u sukobima ruandskih plemena Hutui i Tutsi.

Nadležnost ovog tribunala vremenski je ograničena na tačno određeni period (01.01.1994. – 31.12.1994.), odnosno na jednu godinu.

Poznato je da su oba *ad hoc* tribunala (MKSJ) i (MKSР) nastala mimo uobičajne procedure, odnosno to su prvi sudovi koji nisu osnovani čak ni sporazumom pobjedničkih država nakon nekog rata, nego su osnovani rezolucijom na osnovu glave VII Povelje UN-a (čl. 29), koja ovlašćuje Savjet bezbjednosti da može donositi privremene *mjere* radi uspostavljanja i očuvanja međunarodnog mira, tako što će osnivati svoja pomoćna tijela radi obavljanja svoje djelatnosti.

Osnovna zamjerka se zasniva na ovim specifičnostima i upozorava se da se pojam „*sud*“ ni u kom slučaju ne može izjednačavati sa pojmom „*mjera*“ i njihovim donošenjem, te da je stoga izvan nadležnosti Savjeta bezbjednosti osnivanje međunarodnih sudova. Ovo znači da je sporna pravna osnova Savjeta bezbjednosti da osnuje *ad hoc* tribunal. Ni u jednoj odredbi Povelje se OUN-a ne spominje se njegova nadležnost za stvaranje međunarodnih, a pogotovo ne krivičnih sudova.

Može se zaključiti da se ovdje, prije svega, radilo o političkom rješenju političkih problema koji su se pred Savjet bezbjednosti u određenom momentu postavili.

Osnivanje tribunala predstavlja prinudnu mjeru radi uspostavljanja i očuvanja međunarodnog mira. Dakle, radi se o ostvarivanju jednog političkog cilja *par excellence* (da li su i čime dva tribunala od osnivanja do sada zaista doprinijela uspostavljanju i očuvanju mira nije poznato).²²⁷

Rok završavanja rada tribunala po strategiji koju je donio Savjet bezbjednosti bila je 2008. godina za dovršetak prvostepenih suđenja, dok je 2010. godina bila predviđena za završetak rada i postojanje tribunala.²²⁸

Konačno, rezolucijom Svjeta bezbjednosti br. 1966 od 22. decembra 2010. godine, kao dio strategije za završetak rada tribunala, osnovan je Mechanizam za međunarodne krivične tribunale (MICT) koji bi trebao da preuzme osnovne funkcije oba tribunala u suženom obimu, kao i da se stara o njihovom naslijedu.²²⁹

Sjedište *prvog ogranka* je u Aruši koji je počeo sa radom 1. jula 2012. godine, a koji je preuzeo funkcije od *ad hoc* tribunala za Ruandu, dok je sjedište *drugog ogranka* u Hagu koji je počeo sa radom 1. jula 2013. godine, a koji je preuzeo funkciju od *ad hoc* tribunala za bivšu Jugoslaviju.

²²⁷ Z. Stojanović, 2016, *cit. djelo*, str. 136.

²²⁸ Rezolucija SB 1503 iz 2003. godine, i rezolucija SB 1534 iz 2004. godine.

²²⁹ Z. Stojanović, 2016, *cit. djelo*, str. 137.

Mehanizam za međunarodne krivične sudove ima mandat da obavlja više ključnih funkcija Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (MKSР) i Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ).

Mehanizam će, obavljajući svoje funkcije, čuvati naslijede ova dva pionirska *ad hoc* međunarodna krivična suda, te će nastaviti da primjenjuje najbolju praksu na polju međunarodnog krivičnog pravosuđa.

Savjet bezbjednosti UN-a uspostavio je Mehanizam 22. decembra 2010. godine kao „jednu novu, malu, privremenu i efikasnu instituciju“.

MKSР je zatvoren 31. decembra 2015. godine, dok je MKSJ zatvoren 31. decembra 2017. godine.

5.1. Funkcije Mehanizma (MMKS)

U skladu sa mandatom koji mu je povjeren, Mehanizam je preuzeo nadležnosti nad više „recidualnih funkcija“ od MKSР i MKSJ, kao što su: 1) *pronalaženje i krivično gonjenje preostalih optuženih koji su u bjekstvu*, 2) *žalbeni postupci*, 3) *postupci preispitivanja*, 4) *ponovljeno suđenje*, 5) *suđenja za nepoštivanje suda i lažno svjedočenje*, 6) *predmeti prosljedeni nacionalnim pravosudnim sistemima*, 7) *zaštita žrtava i svjedoka*, 8) *nadzor nad izvršenjem kazni*, 9) *pomoć nacionalnim pravosudnim sistemima*, i 10) *održavanje građe i upravljanje arhivima*.

5.1.1. *Pronalaženje i krivično gonjenje preostalih optuženih koji su u bjekstvu*

Obaveza Mehanizma je i pronalaženje lica protiv kojih su podignute optužnice za genocid, zločin protiv čovječnosti i ratne zločine. I dalje se osam lica, protiv kojih je MKSР podigao optužnicu, nalazi u bjekstvu. Očekuje se suđenje trojici pred Mehanizmom, dok se protiv preostale petorice očekuje da će se postupci voditi u Ruandi. Jednim od najvećih prioriteta Tužilaštva Mehanizma smatra se lociranje i hapšenje preostalih lica koja su optužena pred MKSР-om, a koja se još uvijek nalaze u bjekstvu.

Mehanizam je preuzeo krivično gonjenje nad Vjerciom Radetom i Petrom Jojićem, a čije izručenje nije odobrilo srpsko pravosuđe.

5.1.2. Žalbeni postupci

Mehanizam ima obavezu sprovođenja i završetak svih žalbenih postupaka na prвostepene presude ili kazne koje su izrekli MKSR, MKSJ i Mehanizam.

Žalbeni postupci su trenutno u toku za sljedeća lica, i to: Radovan Karadžić i Ratko Mladić.

Prvu pravosnažnu presudu Žalbeno vijeće Mehanizma izreklo je Vojislavu Šešelju u aprilu 2018. godine, kojom je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 10 godina. Presudom je ukinuta oslobođajuća prвostepena presuda. Poшто se u kaznu uračunava vrijeme provedeno u pritvoru, Šešelj neće služiti izrečenu kaznu u zatvoru.

5.1.3. Postupci preispitivanja

Mehanizam takođe može da preispituje presude, kako one koje su donijeli MKSR i MKSJ, tako i one koje je donio sam Mehanizam, pod uslovom da dođe do otkrivanja nove činjenice koja je bila nepoznata u vrijeme suđenja, odnosno žalbenog postupka, a vijeće prihvati da bi takva činjenica, ukoliko bude dokazana, mogla biti presudni faktor u donošenju presude.

5.1.4. Ponovljeno suđenje

Mehanizam je nadležan i da vodi ponovljena suđenja u predmetima koji su vođeni pred MKSR-om i MKSJ-om, odnosno Mehanizmom. Trenutno je ponovljeno suđenje u toku u predmetima protiv sljedećih lica, i to: Jovica Stanišić i Franko Simatović.

5.1.5. Suđenja za nepoštovanje suda i lažno svjedočenje

Mehanizam može voditi istrage, suđenja i žalbene postupke u predmetima nepoštivanja suda i lažnog svjedočenja počinjenog tokom postupaka vođenih pred MKSR-om, MKSJ-om i MMKS-om, ali se ta nadležnost odnosi i na postupke zbog nepoštovanja suda i lažnog svjedočenja koji su proistekli iz postupaka vođenih pred MKSR-om i MKSJ-om za koje je optužnica potvrđena nakon početka rada nadležnog ogranka Mehanizma.

5.1.6. Predmeti proslijedeni nacionalnim pravosudnim sistemima

Mehanizam je nadležan da nadgleda predmete koje nacionalnim sudovima proslijede MKSJ ili MKSR, a uz pomoć međunarodnih i regionalnih organizacija i tijela.²³⁰

Zaključno sa decembrom 2016. godine, Mehanizam nadgleda postupke u pet predmeta koje je MKSR proslijedio nacionalnim sudovima.

5.1.7. Zaštita žrtava i svjedoka

Kao svjedoci pred MKSR-om i MKSJ-om pojavilo se više od 10.000 lica, od kojih su mnogi i sami bili žrtve zločina. Pred međunarodnim sudovima odobrene su zaštitne mjere svjedocima za ukupno 46 procenata svih svjedoka.

Zadatak Mehanizma je da i ubuduće obezbjeđuje svim svjedocima da uživaju zaštitu i podršku, kako u postupcima koji su u toku pred Mehanizmom, tako i u okončanim predmetima koji su vođeni pred ova dva međunarodna suda i pred Mehanizmom.

5.1.8. Nadzor nad izvršenjem kazni

Sva osuđena lica od strane MKSR, MKSJ i Mehanizma idržavaju zatvorske kazne u jednoj od država koje su potpisale sporazum o izvršenju kazne.

Kazne se izvršavaju u skladu s međunarodnim standardima i primjenjivim pravom države u kojoj se kazna izdržava, dok nadzor nad izvršenjem kazni pripada Mehanizmu.

5.1.9. Pomoć nacionalnim pravosudnim sistemima

Rad MKSR-a okončan je 31. decembra 2015. godine, a kraj mandata MKSJ-a nastupio je 31. decembra 2017. godine.

Stoga se svi dodatni predmeti u vezi sa zločinima počinjenim u Ruandi i bivšoj Jugoslaviji sada vode pred nacionalnim sudovima. Shodno tome, broj zahtjeva za pomoć koji dolaze od lokalnih sudova, tužilaca i branilaca u vezi s istragama i krivičnim gonjenjem na nacionalnom nivou u stalnom je porastu.

²³⁰ Član 6 (5) Statuta MMKS-a.

5.1.10. Održavanje građe i upravljanje arhivima

Arhiva se sastoji od raznih materijala, od fotografija i dokumenata, mapa, audio i vizuelnih snimaka. U arhivama su pohranjene dokumentovane istrage, optužnice, sudski postupci, zaštita svjedoka, rad koji se odnosi na pritvaranje optuženih, izvršenje kazni, kao i odnosi međunarodnih sudova sa državama, te drugim organima gonjenja, međunarodnim i nevladinim organizacijama, kao i sa širom javnošću.

Ova funkcija uključuje značajan broj različitih aktivnosti, uključujući organizaciju arhiva i spisa, koordinaciju s informacijskim centrima, pružanje pristupa, i upravljanje arhivima i spisma u smislu njihove primarne i sekundarne vrijednosti, odnosno Mehanizam je kontakt adresa za sva pitanja u vezi održavanja građe i upravljanja arhivom. Mehanizam je odgovoran za očuvanje građe i rukovođenje arhivima MKSR-a, MKSJ-a i Mehanizma. Vlasnici arhive su Ujedinjene nacije, dok služba Mehanizma za arhiviranje i dokumentaciju („MARS“) ima obavezu da ih održava u skladu s najvišim međunarodnim standardima.

5.2. Organizacija Mehanizma (MMKS)

Mehanizam funkcioniše kroz svoja dva ogranka: prvi ogrank se nalazi u Aruši, Tanzanija, dok se drugi nalazi u Hagu, Holandija.

Mehanizam ima zajedničke čelne ljude: *predsjednika, tužioca i sekretara*, koji dužnost obavljaju istovremeno u oba ogrankova Mehanizma, i svako od njih nadgleda jedan od tri organa, i to: 1) *sudska vijeća*, 2) *tužilaštvo*, i 3) *sekretarijat*.²³¹

Predsjednika imenuje generalni sekretar Ujedinjenih nacija nakon konsultacija s predsjedavajućim Savjeta bezbjednosti i sudijama Mehanizma. Predsjednik obavlja funkciju institucionalnog šefa Mehanizma. On je zadužen za sveukupno ispunjenje mandata ove institucije i za predstavljanje Mehanizma pred Savjetom bezbjednosti i Generalnom skupštinom Ujedinjenih nacija. Predsjednik predsjedava sudskim vijećima, pravosudnim organima Mehanizma i odgovoran je za imenovanje sudija u vijeća koja postupaju u predmetima kada za to postoji potreba.²³² Takođe, predsjednik Mehanizma predsjedava Žalbenim vijećem. Sadašnji predsjednik Mehanizma je sudija Teodor Meron.

²³¹ <http://www.unmict.org/bcs/o-mehanizamu/organizacija>, 12/29/2017.

²³² <http://www.unmict.org/bcs/o-mehanizmu/celnici>, 12/29/2017.

Tužioca imenuje Savjet bezbjednosti nakon što ga nominuje generalni sekretar. Tužilac je zadužen za istragu i krivično gonjenje lica iz člana 1 Statuta Mehanizma. Tužilac ne smije tražiti niti primati uputstva, od bilo koje vlade, niti od bilo kojeg drugog izvora. Takođe je i Statutom predviđeno da tužilac djeluje nezavisno kao zaseban organ Mehanizma. Sadašnji tužilac Mehanizma je Serž Bramerc.

Sekretara Mehanizma imenuje Generalni sekretar. On je zadužen za vođenje sekretarijata, odnosno za vođenje administracije ove institucije. Obaveza sekretara je da pomaže sudske vijećima i tužilaštvu u obavljanju njihovih dužnosti putem pružanja usluga podrške. Sadašnji sekretar Mehanizma je Olufemi Elias.

5.2.1. Sudska vijeća

Sudska vijeća se sastoje od po jednog pretresnog vijeća u svakom od ogranaka Mehanizma i od Žalbenog vijeća koje je zajedničko za oba ogranka Mehanizma. Sudsko vijeće sačinjava, uključujući i predsjednika vijeća, dvadeset i petero nezavisnih sudija sa spiska sudija koji se nalaze u pripravnosti. Predsjednik je zadužen za postupke u oba ogranka Mehanizma.

Sudije obavljaju svoje funkcije na daljinu, odnosno obavezni su da borave u sjedištu jednog od ogranaka samo onda kada je to neophodno i na zahtjev predsjednika. Prilikom obavljanja sudske funkcije, sudijama pomaže osoblje sudske vijeća u oba ogranka.

Sudije bira Generalna skupština na mandat od četiri godine, s tim da ih sekretar Ujedinjenih nacija može ponovo imenovati nakon obavljenih konsultacija s predsjedavajućim Savjeta bezbjednosti i Generalne skupštine. Sudije moraju biti nepristrasne, visokog integriteta i moralnih kvaliteta, te moraju posjedovati kvalifikacije koje su potrebne za izbor na najviše pravosudne funkcije u zemlji iz koje dolaze i sudijsko iskustvo.

Sa dužeg spiska Generalna skupština 20. decembra 2011. godine izabrala je prvih dvadeset i pet sudija, koji su ponovo 1. jula 2016. godine imenovani na mandat od dvije godine. Procedura za izbor sudija počinje tako što kandidate za sudije nominuju države članice Ujedinjenih nacija, a spisak sa nominovanim sudijama Savjet bezbjednosti dostavlja Generalnoj skupštini na odlučivanje.

Najviše dvoje sudija sa spiska, tj. sudija u pripravnosti, mogu biti državljeni iste zemlje.

5.2.2. Tužilaštvo

Tužilaštvo je zaduženo za istrage i krivično gonjenje osoba obuhvaćenih članom 1 Statuta Mehanizma. Tužilaštvo je nezavisan i zaseban organ Mehanizma.

5.2.3. Sekretarijat

Sekretar predvodi sekretarijat. On pruža podršku za oba ogranka Mehanizma u administrativnim i pravnim pitanjima i pitanjima politike, kao i u diplomatskim stvarima.

Sekretarijat ima obavezu da za svaki od organa održava spisak kvalifikovanog potencijalnog osoblja u pripravnosti koji se mogu brzo angažovati, odnosno zaposliti ukoliko bi to bilo potrebno za obavljanje funkcija. Mehanizam ima sudsije (zakљуčno sa oktobrom 2016. godine) koji potiču iz dvadeset i četiri države i osoblje koje predstavlja više od šezdeset zemalja.

Takođe se održava spisak branilaca u pripravnosti, i na taj način se obezbjeđuje poštivanje najviših standarda pravičnog suđenja. U pravilniku o postupku i dokazima Mehanizma navode se tri vrste branilaca, i to: a) imenovani branilac, kojeg je angažovao osumnjičeni ili optuženi da ga zastupa pred Mehanizmom; b) dodijeljeni branilac, to su advokati koji su pokazali spremnost da ih sekretar imenuje da zastupaju optuženog slabog imovnog stanja, i c) dežurni branilac, to su advokati sa spiska branilaca spremnih za dodjelu optuženom u svrhu prvog pojavljivanja.

Mehanizam je dužan za one koji nemaju sredstva da plate branioca obezbijediti branioca po službenoj dužnosti. Sekretarijat pruža podršku timovima odbrane, tako što vodi sistem pravne pomoći Mehanizma.

6. OSVRT NA RAD I ZAVRŠETAK RADA AD HOC TRIBUNALA

6.1. Zatvaranje Haškog tribunala

Ceremonija zatvaranja Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) nakon 24 godine rada održana je 22. decembra 2017. godine u Vladi Holandije, a 31. decembra je Tribunal i zvanično zatvoren.

Na ceremoniju su bile pozvane sve bivše sudije i tužioci Tribunal, predstavnici drugih međunarodnih sudova i organizacija, diplomatski izaslanici država, kao i članovi udruženja žrtava ratova u bivšoj Jugoslaviji. Svečanom zatvaranju, koje je održano u Sali vitezova u okviru holandskog Parlamenta, prisustvovao je i kralj Holandije Vilem-Aleksander i generalni sekretar UN-a Antonijo Guteraš.

Na skupu održanom povodom ceremonije zatvaranja Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, predsjednik Haškog tribunala Karmel Agijus rekao je, između ostalog, da: „...smo osnovani kao privremeni tribunal s nadležnošću da procesuiramo najodgovornije za počinjene zločine u ratu na prostoru bivše Jugoslavije. Naša ostvarenja pokazuju da je univerzalnost našeg Tribunal prerasla u tijelo koje je formulisalo međunarodne standarde pravde i uspostavilo najbolju pravnu praksu u svijetu. Osim toga, Haški tribunal je postao nadahnuće širom svijeta. Tribunal je otvorio novu eru u međunarodnoj pravdi i njegovo naslijede nadživjet će svakog od nas, a u ime Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju želim da izrazim zahvalnost svima koji su nas doveli do ovog momenta u istoriji, kada obilježavamo zaključenje rada suda.“

Generalni sekretar UN-a Antonijo Guteraš u svom govoru istakao je, pored ostalog, da je osnivanje suda pokazalo „...novu riješenost međunarodne zajednice da oni koji su odgovorni za počinjene zločine moraju biti privedeni pred lice pravde. Žene i djevojke su dobole priliku da kažu šta su proživjele, da pogledaju zločince u oči i vide ih pred licem pravde. Osim toga, ostali su i arhivi, zbog kojih neće niko moći prekrnjati istoriju.“

Da podsjetimo, Međunarodni krivični sud za zločine u bivšoj Jugoslaviji – Haški tribunal, osnovan je Rezolucijom Savjeta bezbjednosti UN-a 25. maja 1993. godine, dok je sa radom počeo 18. novembra 1993. godine. Ovaj Tribunal, sa sjedištem u Hagu, osnovan je kao privremena institucija, ustanovljena sa konkretnim ciljem da istraži zločine počinjene u ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije i izvrši krivični progon odgovornih za te zločine.

Ovo je prvi tribunal koji nije osnovan sporazumom, čak niti pobjedničkih država, nakon nekog rata, nego rezolucijom na temelju poglavlja VII Povelje UN-a. Time i njegov Statut pravno obavezuje sve države članice UN-a.

Postoje kritike kako je osnivanje takvog suda bilo protivpravno.

Kao ozbiljan argument za osnivanje i rad Tribunala za bivšu Jugoslaviju uzima se činjenica da se u novonastalim državama na teritoriji bivše Jugoslavije nije moglo očekivati ozbiljno suđenje za ratne zločine učinjene u toku ratnih sukoba, iako je opšteprihvaćeno mišljenje da su te zločine vršili pripadnici svih strana u tom ratu.

To je učinjeno u vrijeme kada to nacionalni pravosudni sistemi u bivšoj Jugoslaviji nisu mogli ili nisu bili spremni sami učiniti. 2003. godine, i nakon 10 godina od osnivanja kada je Međunarodni sud radio punim kapacitetom, neki nacionalni pravosudni sistemi u regiji pokazivali su manje, a neki više namjeru da povećaju svoju sposobnost za postupanje u predmetima vezanim za ratne zločine.

6.2. Presude Haškog tribunal

6.2.1. Presude Haškog tribunalala za Ruandu

Tokom svog postojanja, Tribunal za Ruandu je procesuirao 93 lica optužena za genocid i druga ozbiljna kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

Od procesuiranih 93 lica, završeni su postupci za 85 lica uključujući i 5 lica koji su prebačeni na druge sudove, dok se 8 lica još uvijek nalazi u bjekstvu.

Od ukupno 85 pravosnažno okončanih predmeta, 14 je oslobođajućih presuda, 2 optužnice su povučene, dok su dva lica umrla prije izricanja presude, a 5 predmeta je delegirano na druge sudove, od kojih je 3 sudovima Ruande, a dva sudovima Francuske.

Do sada je 23 lica odslužilo kaznu, a na odsluženje kazne 10 lica još čeka, dok je 6 lica umrlo tokom služenja kazne.

Postupak pred Mehanizmom se vodi za 3 lica, a za 5 optuženih Haški sud je predmete ustupio sudu Ruande.

6.2.2. Presude Haškog tribunala za Jugoslaviju

Njegovu ulogu nakon 24 godine rada i 161 optužnice preuzima posebno formirano tijelo pod nazivom Međunarodni rezidualni mehanizam za međunarodne krivične sudove (IRMCT).

Tokom svog postojanja Tribunal je optužio 161 lice sa prostora bivše Jugoslavije. Svi optuženi su privedeni sudu. Pred sudom se pojавilo 4.650 svjedoka.

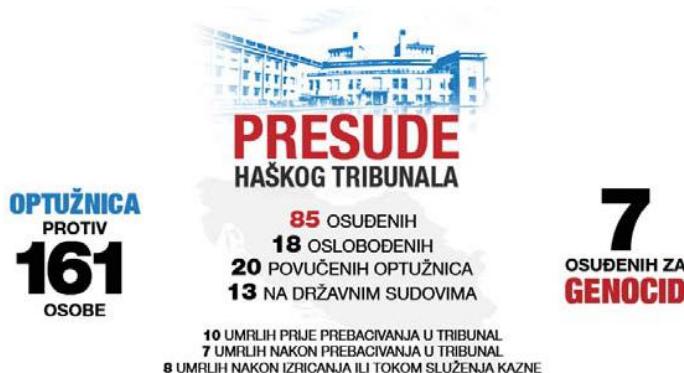
Od optuženog 161 lica, osuđeno je 90 lica, od optužbe je oslobođeno 19, a postupci protiv 37 lica su bili prekinuti ili su optužnice bile povučene ili su umrli.

Postupci su bili prekinuti ili su optužnice bile povučene za 37 lica, za 20 lica optužnica je povučena, dok je 10 optuženih umrlo prije prebacivanja predmeta na Međunarodni sud, a 7 optuženih je umrlo nakon prebacivanja na Međunarodni sud.

Tokom suđenja, odnosno tokom izdržavanja kazne 9 lica je umrlo.

Od ukupno osuđenih 90 lica, njih 56 je već izdržalo kazne, dok se žalbeni postupak vodi pred Mehanizmom za 3 lica, i to sljedeća: Radovan Karadžić i Ratko Mladić. Suđenje se ponavlja u predmetima protiv sljedećih lica, i to: Jovica Stanišić i Franko Simatović.

Predmete protiv 13 optuženih lica Haški sud ustupio je nacionalnim sudovima, od čega 10 Bosni i Hercegovini, 2 Republici Hrvatskoj i 1 Republici Srbiji. Haški tribunal izrekao je Srbima šest doživotnih kazni i ukupno 758 godina zatvora, Hrvatima 166 godina, a Bošnjacima 41,5 godinu.

6.3. Kritike na rad Haškog tribunala

Grčki univerzitetski profesor prava Konstantinos D. Magliveras navodi da je Haški tribunal djelovao po vlastitim pravilima po vlastitom izboru bez nezavisnog nadzora, zatim da su se izjave tajnih svjedoka priznavale kao valjan dokaz.

Narodi bivše Jugoslavije ni u kom slučaju ne smatraju da je pravda zadovoljena. Iz ovih razloga, rašireno je mišljenje među mnogim stručnjacima i komentatorima bivše Jugoslavije i međunarodnih sudova da pravda još nije zadovoljena.²³³ Osjećaj nepravde je prisutan, a posebno su Bošnjaci nezadovoljni zbog oslobođanja od odgovornosti Srbije za genocid.

Hrvati, kada se radi o presudi „vukovarskoj trojci“ oslobođajući presudu Miroslavu Radiću, i izricanje kratke zatvorske kazne Veselinu Šljivančaninu, doživljavaju kao nepravdu. Bilo je incijativa da se prekine saradnja sa Hagom. Po mišljenju uglednog pravnika Ričarda Goldstouna²³⁴ tako nešto je bilo nemoguće, jer bi to značilo nepoštovanje odluka Ujedinjenih nacija (UN), čiji je Hrvatska član.²³⁵

Srbi, oslobođanje komandanta Armije Bosne i Hercegovine u Srebrenici Nasera Orića, za zločine počinjene nad srpskim civilima u Bratuncu, često se citiraju kao dokaz antisrpske pristrasnosti Tribunal-a.²³⁶

Tribunal je na svoju vlastitu štetu sebe ovlastio da u vezi sa sukobima na području bivše Jugoslavije izriče istorijske istine, i da veoma zadire u pitanja odgovornosti pojedinih država u tim sukobima. Istoriju istinu izvan činjenica utvrđenih u nekoj presudi treba prepustiti istoričarima.²³⁷

Tribunal se nije bavio ratnim zločinima učinjenim od strane drugih država. Tužilac Haškog tribunala Karla del Ponte obećala je da će biti procesuirani ne samo zločini, nego svi zločini. Paradoksalno tome optužnica protiv Slobodana Miloševića dolazi 1999. godine (kada je bombardovana Srbija od strane Nato-a), a ne 1993. godine kada je osnovan Haški tribunal.²³⁸ Dakle, protiv Slobodana Miloševića (prvi od tri glavna aktera u ratnim sukobima zbog

²³³ M. Attila Hoare, *Genocide in Bosnia and the failure of international justice*, Kingston University, London, 2008, str. 19-21.

²³⁴ Ričard Goldstoun bio je glavni tužilac Haškog suda od 1994. – 1996. godine. Podigao je optužnice protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića.

²³⁵ <https://www.slobodnaevropa.org/a/pravda/716728.html>, 11.01.2018. godine

²³⁶ M. Attila Hoare, *cit. djelo*, str. 19-21.

²³⁷ V. D. Degan, B. Pavišić, *cit. djelo*, str. 418.

²³⁸ C. Samary, *Milosevic In The Dock*, Le Monde diplomatique, 2002, www.montediplo.com

kojih je Tribunal osnovan), optužnica je podignuta tek 25. maja 1999. godine, i to nakon što je ovaj odbacio ponuđeni nacrt Sporazuma o Kosovu iz Rambujea. Postavlja se pitanje, da je Milošević ovaj Sporazum prihvatio i da ga je u cijelosti i lojalno izvršio, da li bi uopšte bio optužen i uhapšen.

Prema riječima tadašnje glavne tužiteljice Tribunala, Karle del Ponte, protiv drugog od tri glavna aktera u ratnim sukobima, zbog kojih je Tribunal osnovan, Alije Izetbegovića optužnica je već bila podignuta, dok je protiv trećeg, Franje Tuđmana, bila u pripremi. Međutim, izbjegli su međunarodnu pravdu, jer su u međuvremenu preminuli.

Prema izjavi sudskog ljekara Hose Pabla Barjabara²³⁹, postojala je „selektivnost u dijeljenju pravde“. Naime, Tribunal je dozvolio da se uništi 400 uzoraka DNK žrtava na Kosovu.

Međunarodnoj diplomatiјi je bio cilj da pod svaku cijenu okonča oružane sukobe na prostorima bivše Jugoslavije, ali da pri tome ne stradaju vojnici međunarodnih snaga. To se moglo postići jedino nagodbom sa političkim vodama sukobljenih strana, među kojima su neki sa razlogom bili osumnjičeni za teške međunarodne zločine. Možda optužnice protiv Gojka Šuška i Franje Tuđmana nisu do njihove smrti bile podignute da bi se međunarodne snage osjećale sigurnije na prostorima tada pod kontrolom HVO-a u Bosni i Hercegovini. Diplomatija čak i u službi mira teško ide ruku pod ruku sa međunarodnom krivičnom pravdom. Dok sudije Međunarodnog tribunala u Hagu moraju biti svjesne i tih ograničenja, te ne kažnjavati pogrešne osobe na osnovu komandne odgovornosti samo kao simbole za zločine za koje su odgovorni drugi.

Tribunalu se pripisuje da je bio politički instrumentalizovan, da su troškovi suda visoki, a da te troškove snose svi članovi UN-a, a velika zamjerka je upućena na dugogodišnja trajanja suđenja.

Kao najbolji primjer dugogodišnjeg suđenja služi svakako suđenje Vojislavu Šešelju. Optužnica protiv Šešelja je, sa potpisom Karle del Ponte, objelodanjena 14. februara 2003. godine. Šešelj se dobrovoljno predao Sudu 10 dana nakon podizanja optužnice, odnosno 24.02.2003. godine, i tamo je proveo do 12. novembra 2014. godine, kada je pušten da se brani sa slobode zbog lošeg zdravstvenog stanja.

U prvostepenoj presudi pretresno vijeće III Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) je 31. marta 2016. godine Šešelja oslobođilo

²³⁹ Hose Pablo Barjabar, koji je radio pri UNIMIK-u, tvrdi da je 2010. godine u Njemačkoj, i to uz odobrenje Haškog tribunalala, uništeno 400 uzoraka DNK žrtava na Kosovu, <https://www.blic.rs/vesti/politika> 11.1.2018.

krivice po svih devet tačaka optužnice kojom su mu stavljali na teret zločin protiv čovječnosti i kršenja zakona ili običaja ratovanja.

Presuda je izrečena u odsustvu Šešelja. Sudija Žan Klon Antoneti je rekao „...od danas je Vojislav Šešelj slobodan čovjek“. U pritvoru je proveo četiri i po godine od početka suđenja, što se pojašnjavalo raznim razlozima, a jedan od njih je kako nemaju slobodnih sudnica i slično. Suđenje Šešelju je počelo 27. novembra 2007. godine, a sam proces je trajao 175 efektivnih sudskeh dana Tužilaštvo je izvelo 89 svjedoka, sudska vijeće je pozvalo 10 svjedoka, dok je Šešelj odbio da pozove svoje. Suđenje je trajalo dugo i to je izvan svih međunarodnih standarda, a sama je dužina suđenja Šešelju nanijela štetu samom Haškom tribunalu, ali i svima drugima koji se u regionu bave sproveđenjem pravde kada su u pitanju ratni zločini. Šešelj je svjetski rekorder-pritvorenik. To je najduže suđenje u istoriji Haškog tribunala, a za čije trajanje nema nikakvog logičnog objašnjenja. Radom Haškog suda Šešelju je pogaženo njegovo pravo na suđenje u razumnom roku.

Vojislav Šešelj je pred odlazak izjavio kako jedva čeka da tamo ode i kako bi duboko bio nesrećan kada bi „taj svjetski cirkus“ prošao bez njegovog direktnog učešća. Između ostalog, izjavio je i sljedeće: „Ja jedva čekam da odem u Hag... Moj životni cilj nije da mirno umirem u krevetu, već da ostavim neko djelo po kome će me se sjećati pokoljenja. Hag je za to idealna prilika“.²⁴⁰

Na samu dužinu suđenja umnogome je doprinio i sam Šešelj ne sarađujući sa Sudom.

Pitanje krivice ili nevinosti gotovo da gubi smisao kod nekoga ko deset godina čeka presudu.

Bilo je kritika da je Haški tribunal predstavljao „pravdu pobjednika“ – oko dvije trećine optuženih bili su Srbi. Međutim, oni koji podržavaju Sud ističu da su najveće zločine u sukobu izvršile srpske snage nad muslimanskim civilima.²⁴¹

Po Džefriju Najsu²⁴² kada se radi o Srebrenici, do humanitarne noćne more dovela je izdaja SAD-a, Velike Britanije i Francuske, dok holandskim mirotvorcima nije rečeno da su ostavljeni na cjestilu. Suđenja su trajala predugo, a žrtve su decenijama čekale da saznaju šta se dogodilo.

²⁴⁰ <http://www.vreme.com/cms/view.php?id>

²⁴¹ <https://www.blic.rs/vesti/politika>, 11.01.2018. godine

²⁴² Džefri Najs radio je u Haškom tribunalu od 1998. do 2006. godine i predvodio je Tužilaštvo u slučaju protiv Slobodana Miloševića, <https://www.blic.rs/vesti/politika>, 11.01.2018. godine

Bruka za međunarodno pravo su oslobađajuće presude po svim tačkama optužnice za hrvatske generale Antu Gotovinu i Mladena Markača.²⁴³

Nakon donijetih oslobađajućih presuda Anti Gotovini, Mladenu Markaču i Ramušu Haradiniju, Haški tribunal se našao na meti kritika bez presedana, koje dolaze čak i iz samog Suda, a koji je, po mišljenju nekih, pretrpio nepopravljivu štetu.

Kako navodi AFP, mnogi su očekivali oslobođanje bivšeg kosovskog premijera Ramuša Haradinija, jer su slučaj pratile tvrdnje da Sud nije uspio da zaštiti svjedoke. Oslobođanje hrvatskih generala Ante Gotovine i Mladena Markača, koji su prvobitno bili osuđeni na 24 i 18 godina zatvora, bilo je veliko iznenadenje.

Da podsjetimo, Anto Gotovina i Mladen Markač nepravosnažno su osuđeni u aprilu 2011. godine na 24 i 18 godina zatvora ratnih zločina tokom i poslije akcije „Oluja“ 1995. godine.

Vijeće kojim je predsjedavao sudija Alfons Ori izjavio je kako su hrvatske snage učestvovali u granatiranju Benkovca, Knina, Gračaca i Obrovca. Ti napadi, na civile i civilne objekte, bili su, rekao je Ori, „...važan element u izvršenju udruženog zločinačkog poduhvata“.

Prema prvostepenoj presudi Gotovina, koji je komandovao „Olujom“, i Markač, kao komandant specijalne policije, bili su članovi udruženog zločinačkog poduhvata, koji je predvodio tadašnji hrvatski predsjednik Franjo Tuđman, a čiji je cilj bilo protjerivanje srpskog stanovništva iz samoproglašene Republike Srpske Krajine, što je bio navod optužnice.

Gotovina i Markač proglašeni su krivim za progon, deportaciju, pljačku, ubistva, bezobzirno uništavanje, nehumana djela i okrutni tretman srpskog stanovništva, od početka avgusta do kraja septembra 1995. godine, dok je Ivana Čermaka Tribunal oslobođio krivice.

Na prvostepenu presudu Gotovina i Markač su uložili žalbe, tvrdeći da je sudsko vijeće pogrešno utvrdilo i interpretiralo činjenice o događajima u vrijeme i poslije „Oluje“. Tvrđili su da je „Oluja“ bila legitimna vojna operacija za reintegriranje okupiranog područja u sastav Hrvatske, a da je srpsko stanovništvo napustilo teritoriju u okviru evakuacije, koju je organizovalo njihovo vođstvo na čelu sa Milanom Martićem.

²⁴³ <http://telegraf.rs/vesti/419362>, 11.01.2018. godine

Žalbeno vijeće Haškog tribunala 16. novembar 2012. godine, donijelo je oslobađajuću presudu. Za oslobađajuće presude hrvatskim generalima glasalo je troje od pet sudija Žalbenog vijeća.

Dakle, Žalbeno vijeće, uz suprotno mišljenje sudske posudbe Agijusa i sudske posudbe Pokara, **smatra da nijedno razumno raspravno vijeće nije moglo zaključiti izvan razumne sumnje da su četiri grada bila izložena protivpravnom topovskom granatiranju, te da nije moglo zaključiti da postojanje udruženog zločinačkog poduhvata, sa zajedničkom svrhom trajnog uklanjanja srpskog stanovništva iz Krajine silom ili prijetnjom sile, predstavlja jedino razumno tumačenje indirektnih dokaza u spisu.**²⁴⁴

Federik Svinen, specijalni savjetnik glavnog tužioca Serža Bramerca opisao je sudske posudbe „neobičajnim“ rekavši da je poslije presude „bilo više kritika nego obično“, dok je i sam haški tužilac izdao saopštenje u kojem izražava „razočarenje“ presudom.²⁴⁵

Neki tvrde da je Tribunal bio pod uticajem američkih vojnih i vojnopravnih eksperata koji nisu željeli da se postavi pravni presedan za ono što jeste ili nije prihvatljiva margina greške za artiljerijsku vatru u civilnom okruženju.

Da li je kod oslobađajuće presude generalima bio presudan zahtjev 12 vojnih i pravnih stručnjaka iz SAD-a, Kanade i Velike Britanije, koji su tražili da Vijeće oslobodi generale, upozoravajući da će, prihvate li se obrazloženja prvostepene presude, *de facto* postati nemoguće ratovati, jer sve može biti zločin.

Stručnjak za Balkan Marijan Dukas-Rožije sa Instituta Klingendal u Hagu postavio je pitanje da li je ovim narušena reputacija Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.

Međunarodni profesor prava na holandskom Tilburg univerzitetu izjavio je sljedeće: „Mislim da su se sudske posudbe usudile, u teškim okolnostima, da se drže ekstremno strogih standarda dokazivanja, ali će za nekoliko godina udžbenici istorije govoriti da je Tribunal donio neke kontraverzne odluke i da to neće popraviti bilans Suda kada se bude donosila konačna ocjena o njemu“. ²⁴⁶

²⁴⁴ Sažetak presude Žalbenog vijeća u postupku protiv Ante Gotovine i Mladena Markača. <http://www.icty.org> Služba za medije/komunikacije.

²⁴⁵ <https://www.blic.rs/vesti/politika> 11.1.2018. godine

²⁴⁵ <http://www.telegraf.rs/vesti/419362> 11.01.2018. godine

²⁴⁶ <https://www.blic.rs/vesti/politika> 11.1.2018.

Rad ICTY opravdan je samo od strane onih koji ga podržavaju kao nužni dio procesa pomirenja nacija bivše Jugoslavije.²⁴⁷

6.4. Dan zatvaranja Haškog tribunala

Zatvaranje Haškog tribunala ostat će upamćeno po događaju koji se desio po izricanju presude, odnosno u vrijeme izricanja presude Prliću i ostalima.

Po izricanju presude sudije Karmela Agijusa da je kriv i da mu se izriče kazna zatvora u trajanju od 20 godina, Praljak je popio otrov koji je već imao pripremljen na stolu ispred sebe.

Samoubistvo Praljka u sudnici Haškog tribunala šokiralo je i podijelilo javnost. Postavlja se pitanje zašto je Praljak izvršio samoubistvo nakon 13 godina pritvora, odnosno izdržane kazne, kada mu je ostalo praktično par mjeseci do izlaska iz zatvora?

Jedni će njegov čin komentarisati kao čin kukavičluka, ali će smatrati da je pravedno osuđen, dok će drugi samoubistvo Praljka smatrati činom čovjeka koji je bio častan vojnik, pošten čovjek koji je izdržao 13 godina u pritvoru pokušavajući da dokaže da nije ratni zločinac, a kada u tome nije uspio, presudio je sebi smatrajući da je to ispravno, jer se nije mogao nositi sa činjenicom da je osuđen kao ratni zločinac. Nije želio da živi sa hipotekom ratnog zločinka, odnosno „...nije htio ni jedne minute živjeti kao ratni zločinac, jer to on nije bio...“, izjavio je Miroslav Tuđman.

Pojedine ličnosti javnog života zemalja bivše Jugoslavije su čak smatralе da je to individualni akt vrijedan poštovanja, te da se ne bi trebalo ismijavati nad samoubistvom Slobodana Praljka bez obzira kakav motiv je imao. Istina je da je Praljak pravosnažno osuđen. Tvar koju je popio Praljak, analizirana je i otkriveno je da se radi o kalijevom cijanidu. Količina kalijevog cijanida potrebna za izradu smrtonosne doze iznosi 200-300 mg, što je veličine jedne tablete. Ova tvar se može prenijeti u obliku praha ili se može otopiti u vodi.

Nezavisnu stručnu istragu je inicirao ICTY povodom smrti Slobodana Praljka, koju je vodio Hasan B. Jalov, glavni sudija Gambije i bivši tužilac Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu i Mehanizma za međunarodne krivične sudove.

²⁴⁷M. Attila Hoare, *cit. djelo*, str. 19-21.

Istraga po ovom slučaju je završena 29. decembra 2017. godine, te je proslijedena Registru koji je dalje proslijedio relevantnim institucijama u okviru Ujedinjenih Naroda.

U nalazu nakon istrage sudije Jalova se navodi da nisu uočeni nikakvi propusti niti mane u zakonskim okvirima ICTY-a po pitanju tretiranja pritvorenika u jedinici za pritvor Ujedinjenih naroda (UNDU) i prostorijama ICTY i stoga ne predlaže bilo kakve izmjene pravila i propisa ICTY-a.²⁴⁸

Vjerovatno nikada sa sigurnošću nećemo saznati kako je otrov došao u posjed gospodina Praljka, ali je bitno napomenuti da osoblje UNDU-a i osoblje ICTY-a nisu imali dostupne informacije koje bi ukazivale na to da gospodin Praljak posjeduje otrov. Međutim, čak i da su takve obavještajne informacije bile dostupne, priroda i količina otrova bili su takvi da je lako mogao ostati neotkriven.

²⁴⁸ <https://www.slobodna-bosna.ba/vijesti/68401> 11.01.2018. godine

GLAVA DRUGA

MEĐUNARODNI POLICIJSKI ORGANI

1. RAZVOJ MEĐUNARODNE POLICIJSKE SARADNJE

Danas nijedna zemlja nije pošteđena krivičnih djela koja sadrže elemente inostranosti, što znači da je jedno od osnovnih obilježja savremenog kriminala njegova internacionalizacija, zatim rasprostranjenost izvan državnih granica, a dolazi i do pojave novih transnacionalnih organizovanih oblika. Najviše pažnje privlače novi, sofisticirani vidovi međunarodnog, naročito organizovanog zločina, koji teži stvaranju paralelnih struktura vlasti i kao krajnjem, ipak, teško ostvarivom cilju, stvaranju države zločina.²⁴⁹ Za posljedicu razvoja novog međunarodnog kriminaliteta ima sam razvoj kompjutera, elektronike, kao i brz saobraćaj i trenutna razmjena informacija. Zahvaljujući savremenim sredstvima veza i transporta, omogućeno je kriminalcima da se brzo prebacuju sa jednog mesta na drugo, i da na takav način izbjegavaju otkrivanje i hvatanje. Jedno od najaktuelnijih pitanja u međunarodnoj zajednici je kako organizovano suzbiti pojavu međunarodnog ili transnacionalnog kriminaliteta. Velika mobilnost savremenih kriminalaca istovremeno zahtijeva organizovane i koordinirane mjere država u suzbijanju i zaštiti osnovnih vrijednosti, koje se štite različitim oblicima i na različitim nivoima. Potreba za suzbijanjem kriminaliteta na međunarodnom planu, po prvi put je na izričit način izražena na X kongresu Međunarodnog kriminalističkog udruženja (osnovanog 1889. godine), održanom 1905. godine.²⁵⁰ Od osnivanja do danas, ova međunarodna organizacija neprekidno se razvija, ne samo obimom posla, metodama i sredstvima, nego i po broju zemalja čije su policije postale njene članice.²⁵¹ Međunarodni kongres sudske policije, koji je održan u Monaku 1914. godine, uzima se kao početak organizovane saradnje policija pojedinih zemalja. Sprovođenje ideje, kao i sam rad na formiranju međunarodne kriminalističke policije, prekinuto je izbijanjem Prvog svjetskog rata. Pokretanje nove incijative za osnivanje međunarodne policijske centrale pri Ligi naroda uslijedilo je 1919. godine na incijativu holandske državne policije. Do održavanja Drugog Međunarodnog kongresa sudske policije dolazi 1923. godine u Beču, kada je i osnovana asocijacija pod nazivom *Međunarodna komisija kriminalističke policije*, sa sjedištem u Beču. Početkom Drugog svjetskog rata prekinute su sve aktivnosti Međunarodne komisije kriminalističke policije, a do obnavljanja rada dolazi na kongresu koji

²⁴⁹ B. Pavišić, D. Modly, *Kriminalistika*, Rijeka, 1999, str.33.

²⁵⁰ M. Kresoja, *Kriminalistika*, Novi Sad, 2006, str. 64.

²⁵¹ M. Matijević, M. Marković, *Kriminalistika*, Novi Sad, 2013, str. 27.

je održan 1946. godine u Parizu. Na tom kongresu obnovljen je rad Međunarodne komisije kriminalističke policije. Organizacija dobija svoj statut i novi naziv ***Interpol***, a za novo sjedište, umjesto Beča, izabran je Pariz.

Internacionalizacija policijske saradnje je u današnje vrijeme jedna od bitnih pretpostavki za uspješno vođenje krivičnog postupka, a posebno je značajna za pronalaženje, lišenje slobode i procesuiranje učinilaca određenih krivičnih djela, kao što su neovlašćeni promet opojnim drogama, trgovina oružjem, automobilima, falsifikovanje i pranje novca, djela koja predstavljaju terorističke akte i sl.²⁵² Međunarodna saradnja u suzbijanju zločina ostvaruje se i na druge načine, a kao najvažnija je međunarodna krivičnopravna pomoć. To je, ustvari, djelatnost nadležnih državnih organa najmanje dvije države, od kojih jedna traži pomoć (država moljila), a druga je na zahtjev prve ukazuje (zamoljena država),²⁵³ koju čine: a) ekstradicija; b) tzv. mala međunarodna krivičnopravna pomoć; c) ustupanje krivičnog gonjenja stranoj državi, i d) strana krivična presuda. Međunarodna saradnja u suzbijanju zločina odvija se i na naučnim ustanovama i stručnim udruženjima, a u suzbijanju kriminaliteta učestvuju i brojna tijela Vijeća Evrope i Evropske unije. Šengenski sporazum iz 1985. godine dao je značajan doprinos policijskoj saradnji. Na kraju je bitno spomenuti i Europol, koji djeluje kao evropska policijska kancelarija. Iz svega navedenog, možemo zaključiti da je međunarodna policijska saradnja postala nužna, a praktično i obavezna.

2. INTERPOL

Interpol je najstarija i najpoznatija međunarodna organizacija kriminalističke policije sa kojom organi policije ostvaruju najintenzivniju saradnju u sprečavanju i suzbijanju kriminaliteta. Temelji ove policijske organizacije postavljeni su u Monaku 1914. godine u vrijeme održavanja Prvog Međunarodnog policijskog kongresa. Na tom kongresu učešće su uzeli policijski službenici iz 14 zemalja. Na kongresu je razmatrana mogućnost o formiranju međunarodnog policijsko-obavještajnog tijela koje bi imalo zadatku koordinacije između država, odnosno njihovih policija u postupcima razmjene informacija, formiranja međunarodne policijske kartoteke i ekstradicionalih postupaka. Kongres u Monaku se smatra formalnim početkom međudržavne policijske saradnje, dok se kao dan osnivanja Interpola uzima 1923. godina, kada je na incijativu dr. Hansa Šobera (upravnik bečke policije) održan drugi kongres

²⁵² M. Babić, *cit. djelo*, str. 276.

²⁵³ B. Čeđović, B. Vučković, V. Vučković, *cit. djelo*, str. 128.

sudske policije u Beču i osnovana asocijacija pod nazivom *Međunarodna komisija kriminalističke policije*, sa sjedištem u Beču.

Početkom Drugog svjetskog rata prekinute su sve aktivnosti Međunarodne komisije kriminalističke policije, a do obnavljanja rada dolazi tek na kongresu koji je održan 1946. godine u Parizu. Na tom kongresu nastavljene su aktivnosti. Međunarodna komisija kriminalističke policije je tada dobila i svoj statut, kao i novi naziv Interpol. Novo sjedište, umjesto Beča, postao je tada Pariz. Međunarodna komisija kriminalističke policije 1956. godine mijenja naziv u *Međunarodna organizacija kriminalističke policije INTERPOL*.

Ovaj naziv organizacija je zadržala do danas. Ostali značajni datumi novije istorije organizacije su: 1984. godine, kada stupa na snagu novi ugovor o sjedištu organizacije, sa Francuskom na čelu. Službena inauguracija novog sjedišta obavljena je u Lionu, 27. novembra 1989. godine, a poslije njegovog prebacivanja iz Sent Kloda, gdje je bila od 1966. godine. Organizacija je 1955. godine imala 50 zemalja članica, 1967. godine 100, 1990. godine 154, 1992. godine 169, a 1993. godine 176. Interpol je 2004. godine okupljaо 182 zemlje članice. Interpol uživa status međudržavne organizacije.

Međunarodna organizacija kriminalističke policije funkcionalno je uređena bez suvišnog formalizma, što je i osnovni uslov za uspješnu policijsku saradnju. Dinamika policijske saradnje preko Interpola zavisi, prvenstveno, od kretanja delinkvenata i međunarodnog kriminaliteta, s tim što je ona dozvoljena samo u oblasti opštег prava (odnosno klasičnog kriminaliteta). Rukovodeća i radna tijela organizacije Interpol su: Generalna skupština, Izvršni komitet, Generalni sekretar i Generalni sekretarijat, kao stručni i administrativno-tehnički organ, koji omogućava stalno funkcionisanje organizacije. Interpol, kao

koordinacijski centar za borbu protiv međunarodnog kriminaliteta, interveniše na zahtjev policijskih službi i sudskeih organa država članica, u prevenciji i represiji krivičnih djela ubistva, otmice, uzimanje talaca, trgovine ljudima, kriminalnim aktima počinjenim protiv bezbjednosti u vazduhu, prekršajima u vezi sa oružjem i eksplozivima, terorizmom i slično; krivičnim djelima počinjenih protiv imovine (krađe, ilegalne trgovine umjetničkim predmetima, ilegalne trgovine životinjskim vrstama kojima prijeti isčešnuće), krivičnih djela ekonomskih i finansijskih djalatnosti (falsifikovanje novca, drugi falsifikati i preinačenja, razne prevare vezane za korišćenje informatike i sl.), ilegalne trgovine drogama i drugih delikata u vezi sa ovim (gajenje, proizvodnja, transport i distribucija droga, pranje novca i dr.).

Interpol se finansira iz kotizacije država članica, a posjeduje autonomnu i savremenu mrežu telekomunikacija koja pokriva cijeli svijet, odnosno obuhvata sve zemlje članice. Kriminalističku dokumentaciju sačinjavaju arhive, nominalne zbirke, daktiloskopske zbirke međunarodnih kriminalaca, analize i sinteze vođenih istraživačkih radova, međunarodni potražni akti (potjernice za kriminalcima za kojima se traga ili traže podaci na osnovu zahtjeva nacionalnih vlasti, objave za ukradenim predmetima, opis načina izvršenja krivičnih djela).²⁵⁴

U okviru Interpola za komunikaciju koriste se engleski, francuski, španski i arapski jezik kao službeni, u pismenoj i usmenoj komunikaciji.

2.1. Organizaciona struktura Interpola

Organizacionu strukturu Interpola sačinjavaju: *a) Generalna skupština; b) Izvršni komitet; c) Generalni sekretarijat, i d) Centralni nacionalni biro.*

a) Generalna skupština je najviši organ koji sačinjavaju delegati zemalja članica organizacije. Skupštinom predsjedava predsjednik Interpola, uz pomoć tri potpredsjednika generalnog sekretara. Jednom godišnje se održava redovno zasjedanje skupštine, dok vanredno se može održati na traženje Izvršnog komiteta ili na zahtjev većine članova. Sve svoje odluke skupština donosi u vidu rezolucije. Generalna skupština izvršava zadatke predviđene statutom, utvrđuje osnovne principe i opšte mjere za ostvarivanje ciljeva organizacije, razmatra i odobrava programe rada, upućuje preporuke članovima po pitanjima iz nadležnosti organizacije, utvrđuje finansijsku politiku organizacije, te razmatra i odobrava ugovore sa drugim organizacijama.²⁵⁵ Generalna skupština okuplja svake godine delegate država članica radi donošenja najvažnijih odluka koje se odnose na rad organizacije.

²⁵⁴ N. Korajlić, A. Dautbegović, *Kriminalistika*, Travnik, 2012, str. 71.

²⁵⁵ M. Babić, *cit. djelo*, str. 279.

b) Izvršni komitet Interpol-a sastavljen je od trideset članova koje bira Generalna skupština, a koje čine predsjednik, tri potpredsjednika i devet delegata. Predsjednik organizacije i potpredsjednici trebaju biti sa različitim kontinenata, dok delegati trebaju biti iz različitih zemalja. Izvršni komitet se sastaje dva puta godišnje, a zadatak mu je da kontroliše odluke Generalne skupštine i aktivnost Generalnog sekretarijata.

c) Generalni sekretariat. Njime rukovodi Generalni sekretar, koga imenuje Generalna skupština na period od pet godina. Čini ga još i administrativno osoblje koje je zaduženo za izvršenje zadataka organizacije. Postavljen je u sjedištu organizacije i sprovodi odluke Generalne skupštine i Izvršnog komiteta. Brine o svakodnevnom funkcionisanju međunarodne saradnje.

Generalni sekretariat je globalni koordinator kriminalističke saradnje u suprotstavljanju kriminalitetu, putem kojeg se omogućava razmjena policijskih podataka, odnosno njihova obrada, analiza i čuvanje. Težište saradnje je na suzbijanju kriminalnih organizacija i zloupotrebe narkotika, finansijskog i *hightech* kriminala, terorizma, trgovini ljudskim bićima, kao i traganju za licima za kojima su raspisane međunarodne potjernice. Statutom organizacije je propisano da Generalni sekretariat procesuira policijske informacije u komunikaciji sa CNB-om, koji treba da preduzmu sve mjere kako bi obezbijedili da se takve vrste informacija dostave tačno na vrijeme. Generalni sekretariat može obrađivati i policijske informacije dobijene iz javnih izvora ili koje su mu poslate od strane države koja nije članica, odnosno od strane drugih međunarodnih organizacija koje nisu policijske, ali čije se informacije mogu koristiti u policijske svrhe.

Prema tome, Generalni sekretariat je dobro opremljen evidencijama sa podacima o međunarodnim kriminalcima, a uvedena je i elektronska obrada podataka. Interpol raspolaže sa sljedećim elektronskim bazama: a) elektronska baza lica o raspisanim potjernicama; b) elektronska baza putnih isprava, ukradenih ili izgubljenih; c) elektronska baza ukradenih motornih vozila; d) DNK baze; e) baze otiska prstiju; f) baze ukradenih umjetničkih djela, i g) baze dječje pornografije. Interpol, takođe, upuće na razna vještačenja, laboratorijska ispitivanja i ispitivanja koja su u vezi sa mjestom izvršenja krivičnog djela, u cilju prikupljanja i kompletiranja dokaza.

d) Centralni nacionalni biroi (CNB) organizuju se najčešće kao posebne službe pri ministarstvima unutrašnjih poslova, a nekada su organizovani i kao posebne službe pri ministarstvima pravde ili kao samostalni organi.

Ovo tijelo može uvijek da pokrene policijsku akciju na međunarodnom planu, ukoliko se za to ukaže potreba. Nacionalni biro sprovodi odluke Interpola pred domaćim policijskim organima, izvršava aktivnosti koje su od značaja za međunarodnu policijsku saradnju. Takođe, ovo tijelo pribavlja i razmjenjuje, kako dokumentaciju, tako i informacije o izvršiocima krivičnih djela, usmjerava operativne aktivnosti Interpola, te pomaže u drugim oblicima saradnje (npr. ekstradicija i krivičnopravna pomoć u sudskim predmetima).

Dakle, Centralni nacionalni biro obezbjeđuje veze sa drugim policijskim organima u svojoj zemlji, sa CNB-ovima drugih zemalja i sa Generalnim sekretarijatom Interpola. Centralni nacionalni biro čine savjetnici kao kolegijum sastavljen od stručnih saradnika – naučnih radnika koje predlaže Generalni sekretarijat, a prihvata Generalna skupština sa mandatom od tri godine. Policijske informacije, koje šalje CNB, su u njegovom vlasništvu, tako da takve informacije na zahtjev CNB-a u svakom trenutku mogu biti izmijenjene, ažurirane ilibrisane, dok Generalnom sekretarijatu nije dozvoljeno da ih na vlastitu incijativu mijenja.

2.2. Osnovni ciljevi i aktivnosti Interpola

Okvir djelovanja i ciljevi ove organizacije predviđeni su članom 2 Statuta, koji propisuje da je u okviru Interpola neophodno:

- a) osigurati i razvijati najšire uzajamno pomaganje svih organa kriminalističke policije, u okviru postojećih zakona u raznim zemljama, a u duhu Opšte deklaracije o pravima čovjeka, i
- b) ustanoviti i razviti sve ustanove sposobne da uspješno doprinesu sprečavanju i kažnjavanju krivičnih djela.

Svaka djelatnost ili intervencija u pitanju i slučajevima koji imaju politički, vojni, vjerski ili rasni karakter najstrožije je zabranjena u organizaciji, u skladu sa Statutom.²⁵⁶ O tome da li je neko krivično djelo obuhvaćeno ovom odredbom Statuta, suvereno odlučuje svaka zemlja, pa na osnovu vlastite odluke prihvata, odnosno odbija saradnju.

Aktivnosti Interpola su mnogo široke, što se vidi iz izvještaja koji se podnose svake godine na zasjedanjima Generalne skupštine Interpola. U njima se navode aktivnosti, kao što je vođenje baze podataka o ukradenim motornim vozilima, o ukradenim umjetninama, o kupovini oružja, o prevara ma sa kreditnim karticama, o kompjuterskom kriminalu, o falsifikatu putnih isprava, o pranju i falsifikovanju novca i vrijednosnih papira, i sl.

Posredstvom Interpola, Generalni sekretarijat raspisuje, odnosno dostavlja pojedinačna pismena (različitih sadržaja) nacionalnim centralnim biroima zemalja članica, koje se obično diferenciraju prema boji koja takve akte karakteriše, a to su: *a) crvene potjernice; b) plave potjernice; c) zelene potjernice; d) žute potjernice; e) crne potjernice, i f) narandžaste potjernice.*

a) Crvene potjernice, u suštini, znače zahtjev strane države da određena lica treba pronaći i lišiti slobode. Veliki broj zemalja priznaje crvenu potjernicu kao dovoljan osnov za lišenje slobode, dok manjem broju zemalja one služe samo kao sredstvo identifikovanja i pronalaženja traženih lica. Rok važenja crvenih potjernica je pet godina, koje nakon toga provjeravaju i arhiviraju, ili, pak, produžuju.

b) Plave potjernice izdaju se sa ciljem prikupljanja informacija o identitetu nekog lica, sudskih informacija, informacija o kriminalnim aktivnostima učinioца, ili da se određeno lice locira, odnosno utvrdi mjesto njegovog boravka. Takođe se plave potjernice koriste u slučajevima neidentifikovanih kriminalaca, neosigurnih identiteta određenog lica, pronalasku svjedoka krivičnih djela, te njihovog ispitivanja od strane policije. Plave potjernice često prethode crvenim, što znači ukoliko se izda nalog za lišenje slobode određenog lica na koje se odnosila ova vrsta potjernice, mijenjaju se za crvene potjernice.

c) Zelene potjernice sadrže obavještenja o licima koja su svoju kriminalnu djelatnost vršila na teritoriji više država, a očekuje se njihovo dalje angažovanje. Da bi se izdala zelena potjernica, potrebna je informacija o takvim aktivnostima iz najmanje tri države. Izuzetak čine organizovane ilegalne trgovine, „Andeli pakla“ i pedofilija. Izdaje ih Generalni sekretarijat na svoju incijativu ili na zahtjev pojedinih CNB-ova.

²⁵⁶ Član 3 Statuta Interpola

d) Žute potjernice odnose se na nestala lica, na lica koja nisu u stanju da se sama identificuju ili djecu – žrtve roditeljskih otmica.

e) Crne potjernice odnose se na pronađene neidentifikovane leševe.

f) Narandžaste potjernice ukazuju na moguće prijetnje, odnosno opasnosti od skrivenog oružja i raznih naprava koje mogu povrijediti čovjeka (npr. olovka, pištolji, prikriveno oružje kalibra 8 mm, pismo bomba, eksplozivne tašne, dijelovi bombe i projektila i sl.).

U posljednje vrijeme aktivnosti Interpola su proširene i na djela koja predstavljaju teške povrede međunarodnog humanitarnog prava, ali i na djela terorizma. I pored toga što krivična djela terorizma imaju politički karakter, ona se smatraju nepolitičkim krivičnim djelima, pa je u tu svrhu pri Interpolu osnovano i posebno antiterorističko policijsko odjeljenje.

Da bi se raspisala međunarodna potjernica, obavezno se raspisuje tzv. difuzija, koju raspisuju CNB-ovi pojedinih zemalja članica, a koje opet samostalno određuju kojim zemljama će one biti upućene. Difuzije se ne objavljuju javno, već sistemom veza Interpola, ali se zato objavljuju odmah, dok se crvene potjernice objavljuju u roku od 72 časa.

Crvene potjernice se objavljuju na otvorenom sajtu Interpola, osim izuzetaka. Odmah po ubacivanju u bazu podataka (*ASF baza – Automated Search Facility*) informacija o potjernici postaje dostupna svim zemljama članicama koje se nalaze u sistemu Interpola.

3. EVROPOL

Nepobitna je činjenica da je kraj hladnog rata radikalno promijenio bezbjednosni okvir u Evropi.²⁵⁷ Tako da su potencijalni bivši neprijatelji, tj. bivše socijalističke države članice Varšavskog pakta, postale potencijalni partneri, kako za Evropsku uniju, tako i za NATO savez.

Cilj osnivanja Evropske policije bio je da se poboljša borba na području Unije protiv svih oblika međunarodnog kriminala.

²⁵⁷ M. M. Bodiroža, *Evropska unija*, Banja Luka, 2008, str. 162.

Logo Evropola

3.1. Policijska saradnja na području Evropske unije

Razvojem saradnje evropskih država na ekonomskom i političkom nivou, stvorila se i potreba policijske saradnje. Potreba razvoja policijske saradnje javlja se kako na regionalnom, tako i na evropskom nivou. Stvaranjem uslova za slobodno prekogranično kretanje ljudi, slobodan protok roba, usluga i kapitala zasnovanom na Šengenskom i drugim evropskim sporazumima, istovremeno se ukidaju granice i za savremeni kriminal. Na taj način savremeni kriminal postaje još pokretljiviji i teže ga je kontrolisati i suzbijati.²⁵⁸ Šengenski sporazum iz 1985. godine dao je značajan doprinos policijskoj saradnji radi potpunijeg preventivnog djelovanja.

U Maastrichtu 1992. godine zaključen je ugovor o Evropskoj uniji, kada ova saradnja postaje institucionalizovana. Između ostalog, ova saradnja vlada zemalja odnosi se i na rad pravosuda i policijskih organa, poznat i kao „treći stub“ Zajednice. Takođe je ostavljena mogućnost posmatranja i praćenja i prekodržavnih granica, kao i za sistem razmjene informacija, tzv. *SIS system*.

²⁵⁸ N. Stanković, *Uvod u kriminalistiku*, Brčko distrikt, 2016, str. 92.

Kada se govori o policijskoj saradnji unutar Evropske zajednice, ona datira još iz 1976. godine i programa *TREVI – Schengen I*. Aktivnosti su organizovane tako da djeluju u tri nivoa.

Na prvom nivou djeluju tri stručne grupe:

- a) *Trevi I*, koji se bavi pitanjima vezanim za borbu protiv terorizma;
- b) *Trevi II*, koji se bavi razmjenom iskustava o opštim pitanjima vezanim za obuku i opremu;
- c) *Trevi III*, koji se bavi pitanjima organizovanog kriminala, posebno suzbijanjem ilegalnog prometa opojnim drogama.

Na drugom nivou se organizuju povremeni sastanci visokih policijskih funkcionera država članica.

Na trećem nivou kroz konferenciju djeluju nadležni ministri unutrašnjih poslova i pravosuđa.

Potpisivanjem spomenutog ugovora u Maastrichtu 1992. godine poznatog kao *Ugovor o Evropskoj uniji*, koji je stupio na snagu decembra 1993. godine, predviđa se novi institucionalni okvir policijske i pravosudne saradnje u krivičnim stvarima, poznat i kao tzv. „treći stub“ Evropske unije, a čiji je cilj stvaranje prostora „*slobode, bezbjednosti i pravde*“. Ovim ugovorom je uspostavljena i Evropska policijska agencija (**EVROPOL**), koja djeluje kao evropski policijski ured. Iz svega navedenog međunarodna policijska saradnja postaje nužna, a praktično i obavezna.²⁵⁹

3.2. Nastanak i razvoj Evropola

Pokretač za osnivanje i formiranje Evropola je sporazum koji je potписан 7. februara 1992. godine u holandskom gradu Maastrichtu, odnosno na osnovu Šengenskog sporazuma koji je regulisao pitanje bezbjednosti nakon osnivanja Evropske unije.

Osnivanjem Evropske unije dolazi do ukidanja kontrole na međudržavnim granicama, čime su stvoreni uslovi za slobodno prekogranično kretanje ljudi, slobodan protok roba, usluga i kapitala, ali se istovremeno ukidaju granice i za savremeni kriminal, koji postaje još pokretljiviji, teže ga je kontrolisati i suzbijati. Evropol je osnovan konvencijom o Evropolu iz 1995. godine (OJ C 316, od 27. 11. 1995) koji je stupio na snagu 1. oktobra 1998. godine, a službeni početak rada Evropola je 1. juli. 1999. godine.²⁶⁰

²⁵⁹ Ibid. str. 90-91.

²⁶⁰ M. Babić, *cit. djelo*, str. 284.

Evropol je bio prvo bitno zamišljen kao novi informacijski sistem policijskih službi država članica Evropske unije, koji je imao zadatak da prikuplja, analizira i razmjenjuje obavještajne podatake, koji su bitni za krivično gonjenje.

Tek ugovorom iz Amsterdama predviđeno je prerastanje Evropola u organizaciju sa operativnim ovlaštenjem na teritoriji svih država članica. Ovaj ugovor je mijenjan sa tri protokola iz 2000, 2002, i 2003. godine, ali zbog nedovoljnog broja ratifikacija, nisu stupili na snagu.

Osnovni cilj Evropola je unapređenje efikasnosti nacionalnih policijskih službi u borbi protiv organizovanog kriminala i terorizma, dok u njegov djelokrug aktivnosti spadaju neovlašteni promet opojnim drogama, nuklearnim materijalom, različiti oblici trgovine ljudima, krađa automobila, falsifikovanje novca (evra), i drugih sredstava plaćanja, te pranje novca.²⁶¹

Članice Evropola

²⁶¹ N. Stanković, *Uvod u kriminalistiku*, Brčko distrikt, 2016, str. 92.

3.3. Organizaciona struktura, ciljevi i aktivnosti Evropola

Organizacionu strukturu Evropola čine:

- a) Upravni odbor;
- b) Direktorat;
- c) Kontrolor finansija, i
- d) Budžetski komitet.

Upravni odbor Evropola čini po jedan predstavnik svake države članice i sastaje se najmanje dva puta godišnje. Odborom predsjedava zemlja koja je istovremeno i predsjedavajuća Evropske unije.

Direktorat čine direktor i njegovih pet zamjenika. Između Interpola i Evropola postoji specifična saradnja koja ima za cilj unapređenje međunarodne policijske saradnje u borbi protiv kriminala i zaštite zakona.

Razlika se sastoji u tome što je Interpol usmjeren na policijsku saradnju svih država, dok je Evropol usmjeren samo na policijsku saradnju država Evropske unije.

Evropol se finansira prilozima država članica u skladu sa godišnjim bruto nacionalnim proizvodom svake države, ostvarenim u godini koja prethodi onoj u kojoj se određuje budžet, kao i svim drugim prihodima koji pristižu u organizaciju.

U okviru Evropola za komunikaciju koriste se engleski, francuski i njemački jezik kao službeni, u pismenoj i usmenoj komunikaciji.

GLAVA TREĆA

MEĐUNARODNA KRIVIČNOPRAVNA POMOĆ I SARADNJA

1. POJAM I RAZVOJ MEĐUNARODNE KRIVIČNE POMOĆI

Međunarodna pravna pomoć je djelatnost nadležnih državnih organa najmanje dvije države, od kojih jedna traži pomoć (država moljilja), a druga je na zahtjev prve ukazuje (zamoljena država).

U novije vrijeme, kako kod nas, tako i u svijetu, pravo pružanja međunarodne krivične pomoći postaje veoma dinamično i veoma brzo se mijenja. Savremeni integracioni procesi evropskih država, afirmacija i jačanje solidarnosti i međusobne saradnje među državama (umjesto tradicionalnog nepovjerenja), sve intezivnija cirkulacija i pokretljivost ljudi i dobara preko državnih granica, ustanovljenje međunarodnog krivičnog sudstva i pojava evropskog krivičnog prava, širenje sve opasnijih oblika (transnacionalnog) organizovanog kriminala i uopšte krivičnih djela sa međunarodnim elementima, izuzetno su aktuelizovali pitanje međunarodne krivične pomoći.²⁶²

2. OBLICI MEĐUNARODNE KRIVIČNE POMOĆI I OPŠTE PRETPOSTAVKE ZA NJENO PRUŽANJE

Međunarodna krivična pomoć ima više oblika, a sastoji se u pružanju pomoći između najmanje dvije države, jedne koja traži pomoć (država moljilja), i druge koja na zahtjev prve ukazuje pomoć (zamoljena država).

Pružanje međunarodne krivične pomoći regulisano je međunarodnim ugovorima, ali isto tako je regulisano i domaćim zakonodavstvom, odnosno Zakonom o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima (ZMPPKS) iz 2009. godine.²⁶³

Tradicionalna pravila koja su važila za ovu oblast postepeno se napuštaju i dolazi do liberalizacije ovih pravila. Obim i oblici međunarodne pravne pomoći

²⁶² M. Babić, *cit. djelo*, str. 209.

²⁶³ Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima objavljen je u „Službenom glasniku BiH“, br. 53/2009 i 58/2013.

u krivičnim stvarima sve su širi, dok je međudržavna saradnja u suzbijanju kriminaliteta sa elementima inostranosti sve jača i intenzivnija.

Cilj međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima je da se na osnovu principa solidarnosti i saradnje među državama omogući krivično gonjenje učinilaca krivičnih djela i izvršenje izrečenih krivičnih sankcija i u slučajevima kada određene radnje u vezi sa krivičnim postupkom ili izvršenjem krivičnih sankcija treba preduzeti u inostranstvu.

Jedan od uslova za njeno pružanje jeste da je to djelo zbog koga se traži pravna pomoć krivično djelo i po domaćem zakonu i po zakonu države čiji pravosudni organ moli pravnu pomoć, što znači da mora da postoji princip obostrane kažnjivosti.

Zahtjev (zamolnicu) za međunarodnu pravnu pomoć dostavlja ministarstvo pravde države koja moli za pravnu pomoć ministarstvu pravde zamoljene države.

Međunarodna pravna pomoć u krivičnim stvarima, između ostalog, obuhvata izvršenje pojedinih procesnih radnji, kao što su saslušanje okrivljenog, svjedoka i vještaka, uviđaj, pretresanje prostorija i lica, dostavljanje akata i dr, a što je u vezi sa krivičnim postupkom koji se vodi u državi koja moli za pravnu pomoć u određenoj krivičnoj stvari. Međunarodna krivična pomoć se nikada ne ukazuje po incijativi države koja pruža, već samo po zahtjevu države kojoj je pomoć potrebna.

Međunarodna krivična pomoć može biti: *a) aktivna pravna pomoć, i b) pasivna pravna pomoć.*

Aktivna pravna pomoć se sastoji u traženju pravne pomoći koju domaći pravosudni organi traže od nadležnih organa druge države (*traženje*).

Pasivna pravna pomoć postoji kada domaći pravosudni organi pružaju tu pomoć na zahtjev stranih organa (*pružanje*).

Razlikujemo tri značajna oblika međunarodnopravne pomoći u krivičnim stvarima koji su se izdvojili u zasebne institute, i to: *a) ekstradicija – ustupanje krivičnog gonjenja; b) ekstradicija – preuzimanje krivičnog gonjenja, i c) izvršenje strane krivične presude.*

Pored toga, razlikujemo međunarodnu krivičnopravnu pomoć u širem smislu (ekstradicija – ustupanje krivičnog gonjenja, ekstradicija – preuzimanje krivičnog gonjenja, i izvršenje strane krivične presude) i krivičnopravnu pomoć u užem smislu (tzv. mala međunarodna krivičnopravna pomoć).

Pretpostavke za pružanje svih vidova međunarodne pravne pomoći su predviđene Zakonom o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, i to su:

- 1) da udovoljenje zahtjevu nije u suprotnosti sa pravnim poretkom Bosne i Hercegovine ili bi moglo nanijeti štetu njenom suverenitetu ili bezbjednosti;
- 2) da se zahtjev ne odnosi na djelo koje se smatra političkim krivičnim djelom ili djelom povezanim sa političkim krivičnim djelom;
- 3) da se zahtjev ne odnosi na vojna krivična djela;
- 4) da za isto krivično djelo lice na koje se zahtjev odnosi iz materijalnopravnih razloga nije oslobođeno krivice ili da protiv njega nije obustavljen postupak, ili da nije oslobođeno kazne, ili da sankcija nihe izvršena ili se ne može izvršiti prema pravu države u kojoj je donijeta presuda. Ovo pravilo se ne primjenjuje kada je u državi moljilji došlo do obnove krivičnog postupka;
- 5) da se protiv lica na koje se zahtjev odnosi u Bosni i Hercegovini ne vodi krivični postupak zbog istog krivičnog djela, osim ako bi izvršenje zamolnice moglo dovesti do odluke o puštanju ovog lica na slobodu;
- 6) da krivično gonjenje ili izvršenje sankcije prema domaćem pravu nije isključeno zbog zastarjelosti.

Pored navedenog, pravna pomoć se može odbiti i na osnovu faktičkog reciprociteta u odnosu na određenu državu.²⁶⁴

3. MEĐUNARODNA KRIVIČNA POMOĆ U UŽEM SMISLU

Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima govori i o ostalim oblicima međunarodne pravne pomoći, odnosno međunarodnoj pravnoj pomoći u užem smislu, ili tzv. „maloj“ međunarodnoj krivičnopravnoj pomoći. Vođenje krivičnog postupka u jednoj državi često ima za potrebu da se pojedine procesne radnje preduzmu na teritoriji druge države. U tom pogledu danas postoji saradnja između država, s tim da te radnje mogu da obave samo organi države na čijoj se teritoriji te radnje sprovode, odnosno obavljaju odredene istražne radnje ili, pak, neku drugu radnju u vezi sa tim postupkom. Ovakav oblik međunarodnopravne pomoći nazivamo međunarodnom krivičnopravnom pomoći, dok se ekstradicija ponekad naziva velika krivičnopravna pomoć. Danas bez te saradnje bilo bi gotovo nezmisljivo uspešno vođenje krivičnog postupka i zaštita prava građana, naročito prava odbrane okrivljenog.

²⁶⁴ Član 9 Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima

Radnje međunarodne krivičnopravne pomoći u užem smislu sastoje se u preduzimanju određenih radnji od strane organa zamoljene države, na njenoj teritoriji i po njenom pravu, a na osnovu zamolnice države moljilje, odnosno države koja vodi krivični postupak u vezi sa kojim joj je potrebna pomoć druge države.

Ovdje se radi o radnjama sudskih, tužilačkih, policijskih i drugih administrativnih organa koji preduzimaju određene radnje u krivičnom postupku, ili u vezi sa krivičnim postupkom, s tim da neke radnje ove pravne pomoći može da preduzme samo sud.

Koje su to najznačajnije radnje u vezi sa čijim se preduzimanjem može tražiti pomoć druge države su: dostavljanje akata, pisanih materijala, saslušanje okriviljenog, ispitivanje svjedoka i vještaka, uvdaj, pretresanje prostorija i lica, privremeno oduzimanje predmeta koji su u vezi sa krivičnim ili pretkrivičnim postupkom, vještačenje, uključujući i DNK analizu, privremena predaja lica liшенog slobode radi svjedočenja, dostavljanje podataka iz kaznene evidencije, metodi kojima se na prikriiven način nastoji suzbiti organizovani kriminalitet, i druge radnje koje propisuje ZMPPKS.

Međunarodna pravna pomoć u užem smislu po pravilu se ne pruža u slučajevima političkih delikata, vojnih krivičnih djela, kada bi zamoljena strana udovoljavanjem zahtjevu mogla da povrijedi svoj suverenitet, bezbjednost, javni poredak, ili interes od suštinskog značaja za zemlju.

Dakle, međunarodna krivičnopravna pomoć se ukazuje na osnovu odredaba međunarodnih ugovora, a u slučajevima kada takav ugovor ne postoji, primjenjuju se odredbe ZMPPKS-a. Takođe, važan međunarodni akt koji se primjenjuje u ovoj oblasti jeste Evropska konvencija o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima.

Pravnu pomoć preko nadležnog organa (ministarstva nadležnog za poslove pravosuđa) mogu zahtijevati i naši sudovi i javna tužilaštva.

Postavlja se pitanje, kakvu snagu i, uopšte, upotrebljivost u krivičnom postupku imaju saznanja i dokazi pribavljeni putem međunarodne pravne pomoći. Dakle, dokazi i izvori saznanja pribavljeni u inostranstvu putem međunarodne pravne pomoći se procjenjuju na isti način i koriste se pod istim

uslovima, kao i dokaz pribavljen u krivičnom postupku zemlje koja je tražila pomoć.²⁶⁵

4. EKSTRADICIJA

Legitimnost i suverenost svake države označava pravo da na svojoj teritoriji ostvaruje primjenu svojih zakona, odnosno da sudi za krivična djela izvršena na njenom području, s tim da je važenje krivičnog zakonodavstva i ostvarivanje krivičnopravne vlasti jedne države ograničeno njenom teritorijom. Međutim, kako živimo u vremenu velike mobilnosti modernog čovjeka, postojanja velikog broja sve manjih država, te masovnog prelaženja takvih granica, otvara se problem primjene krivičnog zakona i prava kažnjavanja u slučajevima kada učinilac krivičnog djela ili već osuđeno lice napuste teritoriju te države i prebjegne u neku drugu, kada je izvršenjem krivičnog djela van njenih granica povrijedeno ili ugroženo neko njeno dobro ili je izvršilac djela njen državljanin.²⁶⁶ Rješenje ovakvih slučajeva ostvaruje se putem ekstradicije kao osnovnog pravnog instrumenta međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima.

²⁶⁵ T. Hackner, W. Schomburg, *Internationale Rechtshilfe in Strafsachen*, München, 2003. str. 134-153.

²⁶⁶ M. Babić, *cit. djelo*, str. 220.

4.1. Ekstradicija stranoj državi

Jedan od najstarijih oblika međunarodne krivičnopravne pomoći svakako je postupak ekstradicije ili izručenja okrivljenih i osuđenih lica, iz koga su se kasnije razvili svi ostali oblici međunarode krivičnopravne pomoći.

Smatra se da je bila poznata još u antičko vrijeme i kao najstariji akt spominje se ugovor koji je sklopljen između egipatskog faraona Ramzesa II i hetitskog vladara Hatušilja 1280. godine p.n.e.²⁶⁷ Ugovori o ekstradiciji su bili pozanti takođe između Rima i susjednih gradova, ali se smatra da je prvi ugovor o ekstradiciji zaključen još davne 1376. godine između Karla V, s jedne strane, i sa jednim savojskim grofom, s druge strane.

Prema tome, ekstradicija predstavlja prastaru pravnu ustanovu, tj. jedan od najstarijih i najznačajnijih oblika saradnje među državama u sprečavanju kriminala.

Ekstradicija je pravnopolitički, krivičnopravni i krivičnoprocesni akt međunarodnopravne pomoći, koji se sastoji u izdavanju krivca od strane jedne države drugoj u cilju suđenja za učinjeno krivično djelo ili izvršenja krivične sankcije.²⁶⁸

Juridički posmatrano, ekstradicija je pravni odnos regulisan međunarodnim i/ili unutrašnjim pravom u koji stupaju dvije države i određeno fizičko lice, koje jedna država (moljilja) traži od druge, zamoljene države, na čijoj se teritoriji ono nalazi kao stranac ili lice bez državljanstva, da bi mu sudila za određeno krivično djelo, ili da bi ga podvrgla izvršenju krivične sankcije koja mu je u već sprovedenom krivičnom postupku izrečena.²⁶⁹

Ekstradicija se opravdava i razlozima generalne prevencije, jer negativne posljedice kažnjavanja trebaju da se osjete upravo tamo gdje je pravni red narušen.

Kao i međunarodna krivična pomoć uopšte, i ekstradicija može biti: *a) aktivna* (kada domaća država traži izručenje), i *b) pasivna* (odobrenje domaće države izručenja).

Izručenje može biti još i *definitivno ili privremeno*, kada se prema strancu u inostranstvu dozvoli da se sproveđe postupak ili da bi izdržao kaznu, a nakon

²⁶⁷ B. Srđanović, Međunarodni terorizam, politički delikt, ekstradicija, Beograd, 2002. str. 42.

²⁶⁸ B. Ibrahimpović, Ekstradicija i pravo azila, Sarajevo, 1961. str. 81-89.

²⁶⁹ B. Čeđović, B. Vučković, V. Vučković, cit. djelo, str. 134.

toga ponovo bio vraćen u državu koja ga je izručila da bi se nastavio postupak koji je bio u toku protiv njega za neko drugo krivično djelo ili da bi se pristupilo izvršenju kazne koja je trebala da se izvrši prema njemu. Ovo se čini samo u slučajevima kada za gonjenje ili izvršenje kazne u stranoj zemlji postoji opasnost od zastarijevanja.

Postoje dvije vrste ekstradicije: 1) ugovorna, i 2) zakonska.²⁷⁰ Ugovorna je starija po svom porijeklu i ona se, prije svega, reguliše međunarodnim ugovorima (bilateralnim ili multilateralnim). Ugovor o ekstradiciji zaključuje organ države koji je nadležan za zaključivanje međunarodnih ugovora po ustavu. U slučajevima kad ne postoji međunarodni ugovor primjenjuje se domaće zakonodavstvo.

Ugovorom o ekstradiciji se određuju krivična djela za koja će se vršiti ekstradicija, a na sljedeći način: kada su nabrojana krivična djela za koja će se vršiti izdavanje (*metoda enumeracije*), kada su nabrojana krivična djela za koja se neće vršiti izdavanje (*metodom eliminacije*), i određivanjem najblaže vrste i najmanjeg iznosa kazne za djela za koja će se vršiti izdavanje (*metodom opšte klauzule*).

Zakonska ekstradicija se uređuje odredbama krivičnoprocesnog zakonodavstva.²⁷¹

Osnov ekstradicije se nalazi u uzajamnoj koristi država da bude ostvareno njihovo pravo na kažnjavanje putem primjene njihovih krivičnih zakona prema svim osobama koje na njihovoj teritoriji učine krivična djela. Pored toga, nijednoj državi nije u interesu da njena teritorija postane utočište za izvršioce krivičnih djela učinjenih u drugoj državi.

Treba naglasiti da, pored države u kojoj je krivično djelo izvršeno, ekstradiciju može tražiti i treća država koja svoju nadležnost zasniva na odgovarajućem osnovu (npr. njen državljanin, ili je djelo izvršeno prema njenom državljaninu ili njenom dobru), što se kod nas ponekad u stručnoj javnosti i predviđa.

U slučajevima kada postoje zahtjevi više država za izručenje istog lica za isto ili za različita krivična djela, o tome odlučuje nadležni ministar pravde na

²⁷⁰ J. Pavlica, *Ekstradicija*, Beograd, 1983. Pravni život, br. 10. str. 708-711.

²⁷¹ Glava III Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima pod naslovom *Izručenje osumnjičenih, okrivljenih i osuđenih stranaca iz Bosne i Hercegovine* i Glava IV Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima pod naslovom *Postupak po molbi Bosne i Hercegovine za izručenje iz druge države*.

osnovu težine krivičnog djela, mesta izvršenja, redoslijeda podnošenja zahtjeva, državljanstva traženog lica i drugim okolnostima.

U vezi sa načinom regulisanja ekstradicije postoje tri sistema: a) administrativno (*odlučuju upravni organi*), b) sudski (*odlučuje sud*), i c) mješoviti sistem (*sud svojom odlukom utvrđuje da li su ispunjeni zakonski uslovi za ekstradiciju na osnovu kontradiktornog postupka s okrivljenim, a samu odluku o izdavanju ili neizdavanju donosi politički organ*).²⁷²

Ekstradicija se ne vrši za laka krivična djela, a koja su to krivična djela određeno je bilateralnim i multilateralnim ugovorima o ekstradiciji.

4.2. Ekstradicija Međunarodnom krivičnom sudu

Pojam ekstradicije podrazumijeva krivičnopravnu pomoć i saradnju među državama, pa je stoga u teoriji sporno da li se radi o ekstradiciji i onda kada su u pitanju međunarodni krivični sudovi ili se tada radi o specifičnom, *sui generis* institutu koji se razlikuje od ekstradicije. Pitanje je kako će se shvatiti izdavanje međunarodnom krivičnom суду, da li kao ekstradicija ili nešto drugo. U krajnjem slučaju od toga zavisi i pitanje izručenja vlastitih džavljana koji po kontinentalnim zakonodavstvima ne mogu biti ekstradirani.²⁷³

Međutim, činjenica je da postoje određene razlike kada je u pitanju ekstradicija Međunarodnom krivičnom суду. Takođe treba praviti razliku da li se radi o *ad hoc* tribunalima koje osnovao Savjet bezbjednosti ili o Međunarodnom krivičnom суду koji je osnovan ugovornim putem.

Osnivanjem *ad hoc* tribunala za bivšu Jugoslaviju i Ruandu nalaže se bezuslovna saradnja svih zemalja, koja uključuje i ekstradiciju sopstvenih državljana. Mišljenja po ovom pitanju su podijeljena, ali Statut Haškog tribunala propisuje da država mora sarađivati sa Međunarodnim sudom u istrazi i krivičnom gonjenju osoba optuženih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava.²⁷⁴

Dakle, države su dužne bez nepotrebnog odlaganja, udovoljiti svakom zahtjevu za pomoć ili nalogu koje je izdalo pretresno vijeće, što uključuje, ali nije ograničeno na sljedeće: identifikacija i pronalaženje lica, uzimanje iskaza i

²⁷² T. Vasiljević, *Postavke za proučavanje razvoja međunarodne krivičnopravne pomoći*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, 1984, str. 738.

²⁷³ M. Babić, *cit. djelo*, str. 236.

²⁷⁴ Član 29 Statuta Haškog tribunala, „Saradnja i pravosudna pomoć“

dostava dokaza, uručenje dokumenata, hapšenje ili pritvaranje osoba, predaju ili transfer optuženih u Međunarodni sud.

Činjenica je da je mali broj zemalja koje su to učinile, iako su neke zemlje prilagođavale svoje zakonodavstvo u cilju omogućavanja saradnje sa tribunalima Savjeta bezbjednosti.²⁷⁵

Tako je i Bosna i Hercegovina donijela poseban zakon kojim se uređuju uslovi i postupak pružanja međunarodne krivičnopravne pomoći – Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima. Ranija zakonska rješenja su često optuženima ili osuđenima, pa i za najteža krivična djela, omogućavala da izbjegnu krivično gonjenje ili izvršenje krivičnih sankcija, što je donijetim Zakonom preduprijeteno.

Savezna Republika Jugoslavija je, najprije, donijela Uredbu, a zatim i poseban Zakon u aprilu 2002. godine kojim se reguliše pitanje ekstradicije *ad hoc* Tribunalu za bivšu Jugoslaviju, za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine.²⁷⁶

Taj zakon dozvoljava ekstradiciju Tribunalu i domaćih državljana polazeći od stava koji se zastupa u aktima Tribunal-a da se ne radi o ekstradiciji, već o predaji, tako da je na taj način terminološki zaobiđen problem ustavne zabrane ekstradicije domaćih državljana.

Za razliku od Tribunal-a, ekstradicija sopstvenih džavljana Stalnom međunarodnom krivičnom судu nije sporna, imajući u vidu da je on osnovan ugovornim putem.

To znači da su zemlje članice Rimskog statuta dobrovoljno prihvatile svoje obaveze da tom судu izruče svoje državljane. To je, u izvjesnom smislu, njihov zajednički суд, pa se samim tim može pravdati ekstradicija.

Prema tome, ovdje se mogu prihvatiti argumenti da se ne radi o klasičnoj ekstradiciji, jer se radi o zajedničkom судu. Takođe u samom Statutu Stalnog međunarodnog krivičnog судa pravi se razlika između ekstradicije i izručenja.

Pod pojmom „izručenja“ podrazumijeva se predavanje lica Sudu od strane države, a u skladu sa Statutom Suda, dok „ekstradicija“ znači predavanje lica od

²⁷⁵ Z. Stojanović, 2016, *cit. djelo*, str. 168.

²⁷⁶ Vidi. „Službeni list SRJ“, br. 18. od 11. aprila 2002.

strane jedne države drugoj državi, što je regulisano ugovorom, konvencijom ili domaćim, odnosno nacionalnim zakonom.²⁷⁷

5. USTUPANJE I PREUZIMANJE KRIVIČNOG GONJENJA

Ustupanje krivičnog gonjenja predstavlja relativno nov institut međunarodnog krivičnog prava koji se pojavio u drugoj polovini XX vijeka. Institut ustupanja krivičnog gonjenja stranca koji je na teritoriji zemlje koja ustupa gonjenje učinio krivično djelo, ima sličnosti sa ekstradicijom. Bitno se razlikuje po uslovima za primjenu i po svojoj pravnoj prirodi.

Ovaj institut, ustvari, predstavlja izuzetak od primjene teritorijalnog principa u pogledu prostornog važenja krivičnog zakonodavstva jedne zemlje. Radi se o odricanju prava države na čijoj je teritoriji krivično djelo učinjeno da učiniocu sudi njen sud koji bi primijenio njeno krivično pravo.

Ustupanje krivičnog gonjenja stranoj državi predstavlja ustanovu međunarodnog krivičnog prava, odnosno međunarodne krivične pomoći, primjenom koje se jedna država (država moljilja), pod uslovima predviđenim međunarodnim ili njenim domaćim pravom, odrice prava gonjenja stranog državljanina koji je na njenoj teritoriji izvršio krivično djelo u korist države čiji je on državljanin ili u kojoj ima prebivalište i koja preuzima krivično gonjenje (zamoljena država).

Ovdje se radi o relativno novom institutu međunarodnog krivičnog prava koji predstavlja jedan od izuzetaka pravila "*cuius lex, eius iurisdictio*" - država čiji je zakon, zadržava i pravo da primjenjuje taj zakon. Njegovo prihvatanje znači davanje prednosti efikasnosti i racionalnosti krivičnog postupka u odnosu na princip neograničenog državnog suvereniteta.²⁷⁸

Naše pravo, takođe, predviđa ovu mogućnost, koja je regulisana Zakonom o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima (ZMPPKS). Prema tome, zakon više ne postavlja nikakve uslove, da se mora raditi o strancu, ni u pogletu težine, a niti vrste učinjenog krivičnog djela.

Potrebno je da postoji reciprocitet sa zemljom kojoj se gonjenje ustupa, da je krivično djelo učinjeno na teritoriji BiH, kao i da učinilac krivičnog djela

²⁷⁷ S. Nogo, *cit. djelo*, str. 42.

²⁷⁸ V. Kambovski, 1998, *cit. djelo*, str. 207-210.

ima prebivalište ili boravište u stranoj državi. Ustupanje krivičnog gonjenja nije više uslovljeno pristankom oštećenog (ako je oštećeni naš državljanin), ili davanjem obezbjeđenja za ostvarivanje njegovog imovinskopravnog zahtjeva, kako je predviđalo ranije rješenje.

Dakle, radi se o slučajevima kod kojih bi vođenje krivičnog postupka i izvršenje kazne bilo cijelishodnije u zemlji u kojoj učinilac boravi, dok bi suđenje u zemlji u kojoj je izvršeno krivično djelo (*forum delicti commissi*) bilo otežano, preskupo i veoma sporo.

Prema tome, ovdje se radi o odricanju jednog dijela suvereniteta prava na kažnjavanje, vlastite jurisdikcije države moljilje i najčešće države u kojoj je izvršeno krivično djelo i transfer krivičnog postupka u inostranstvo, odnosno u državu u kojoj stranac ima prebivalište ili boravište. Uslov za to jeste da ta država preuzme krivično gonjenje, a nakon toga ustupaju joj se svi krivični spisi.

Osim ustupanja krivičnog gonjenja postoji i obrnuta situacija, odnosno mogućnost preuzimanja krivičnog gonjenja od strane države čiji je učinilac državljanin, odnosno u kojoj ima prebivalište.

Postoje slučajevi kada je ustupanje nadležnosti u krivičnim predmetima obavezno, a predviđen je statutima međunarodnih krivičnih sudova.

6. PRIZNAVANJE I IZVRŠAVANJE STRANIH PRESUDA IZ OBLASTI KRIVIČNOG PRAVA

Pitanje priznavanja i prenošenja izvršenja krivičnih presuda među evropskim državama regulisano je u više međunarodnih akata. U starijim doktrinama bilo je nespojivo izvršenje strane krivične presude, dok je danas ta saradnja ostvarena između država u pogledu mnogih pitanja na planu suzbijanja kriminaliteta, ali se i na samo izvršenje strane krivične presude sasvim drugačije gleda. Može se reći da je to postao oblik međunarodne pravne pomoći, s tim da ga pod određenim uslovima prihvata većina zemalja, pa i naše pravo. Prema tome, pod određenim uslovima se mogu izvršiti krivične presude inostranog suda kao jedan od oblika međunarodne pravne pomoći u krivičnopravnim stvarima. Može se reći da priznavanje i izvršavanje stranih sudskih presuda danas predstavlja veoma značajan međunarodni instrument u sprečavanju kriminala.

Ranije se priznavanje i izvršavanje stranih sudskih presuda tradicionalno odbijalo smatrajući da se na taj način ugrožava suverenitet države, tj. domaći sudovi su izuzetno postupali po molbama inostranih organa kojima je traženo izvršenje krivičnih presuda inostranih sudova. Dok je danas izuzetak pretvoren u pravilo, što znači da je izvršenje inostranih krivičnih presuda postalo uobičajena praksa.

Krivična sankcija izrečena krivičnom presudom suda strane države, koja se pojavljuje u ulozi moljilje, može se izvršiti samo pod uslovom da su ispunjene pretpostavke koje su propisane Zakonom o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, s tim što su one postavljene alternativno, što znači da je dovoljno da bude ostvarena samo jedna od njih, što proširuje mogućnost za izvršenje strane krivične presude.

Uslovi za izvršenje strane krivične sankcije su:

1. odnosi se na krivično djelo na koje se odnosi presuda, podrazumijeva se *dvostruka kažnjivost* (da se radi o djelu koje je predviđeno kao krivčno djelo kako u zakonaodavstvu zemlje koja je donijela presudu, tako i u zakonodavstvu zemlje priznavanja i izvršenja), *djela za koja je dozvoljena ekstradicija* (da se ne odnosi na politička, vojna i druga djela koja ne dozvoljavaju ekstradiciju).

2. odnosi se na presudu (obavezno se mora raditi o pravosnažnoj i izvršnoj presudi koja je donijeta u redovnom postupku od strane redovnog suda, dok je isključena mogućnost priznavanja i izvršenja presuda donijetih od strane vanrednih, odnosno *ad hoc* sudova).

3. odnosi se na opšte uslove (da priznavanjem i izvršenjem strane presude ne dolazi do povrede domaćeg prava, odnosno domaćeg javnog poretku, te postojanje faktičkog reciprociteta).

U slučaju da sud usvoji zamolnicu strane države koja se odnosi na izvršenje njene krivične presude u Bosni i Hercegovini, sud će presudom o priznanju strane krivične presude izreći krivičnu sankciju prema krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, s tim da izrečena sankcija ne može biti strožija od sankcije izrečene u stranoj krivičnoj presudi. Dakle, krivična sankcija će se izvršiti na osnovu odluke domaćeg suda.

U slučajevima kada je strani državljanin osuđen kod domaćeg suda, da bi presuda bila izvršena u inostranstvu, osuđeni strani državljanin mora podnijeti molbu da izdržava kaznu u svojoj zemlji. Umjesto osuđenog, pod uslovom da je on saglasan, molbu može podnijeti i država čiji je državljanin. Sud će rješenjem usvojiti ili odbiti molbu za premještaj. Protiv rješenja se može izjaviti žalba.

7. MEĐUNARODNA KRIVIČNA POMOĆ IZMEĐU ZEMALJA ČLANICA EVROPSKE UNIJE

Najznačajnije promjene u oblasti priznavanja i izvršenja stranih sudskeih odluka u zemljama članicama EU desile su se nakon donošenja zaključka Evropskog savjeta iz Tampereua 1999. godine.

Zaključeno je da uzajamno priznavanje sudskeih odluka treba da postane osnov pravosudne saradnje u krivičnim stvarima. Takav koncept je moguće realizovati samo ako postoji visok nivo međusobnog povjerenja među državama članicama, jer bez povjerenja, odluka jedne države članice neće biti primljena ni izvršena u drugoj državi članici.

Po ovom principu, pravosnažna sudska odluka koju je donio nadležni sudske organ jedne države, mora biti priznata i izvršena u svim drugim državama, iako se pravni sistemi država članica međusobno razlikuju.

Prihvatajući princip međusobnog priznavanja u krivičnom pravu Evropske unije se napušta princip reciprociteta ili uzajamnosti, odnosno dotadašnjih konvencijskih principa i pravila, te se prihvataju sasvim nova.

Ovakav način se pokazao mnogo realnijim nego stavljanje na prvo mjesto ujednačavanje krivičnog prava zemalja članica, kakva je politika vođena od strane Brisela, jer dosadašnja praksa pokazuje da države često oštro reaguju kada je u oblasti krivičnog prava ugrožena njihova suverenost.

Prema tome, koncept uzajamnog priznavanja odluka, kao najznačajniji oblik pravosudne saradnje u krivičnim stvarima, posebno značajno mjesto je zauzeo u Lisabonskom ugovoru u kojem je on detaljnije razrađen.

GLAVA ČETVRTA

POJEDINA MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA

1. MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA PREMA RIMSKOM STATUTU

Komisija za međunarodno pravo dobila je zadatak od Generalne skupštine UN da ispita mogućnost osnivanja stalnog međunarodnog suda. I pored toga što je 1951. i 1953. godine zauzet pozitivan stav, dalji rad je zastao sve do 1990. godine, kada je pripremljen nacrt statuta stalnog međunarodnog suda, s tim da je isti revidiran 1994. godine. Konačno, Rimski statut stalnog Međunarodnog krivičnog suda usvojen je na diplomatskoj konferenciji OUN-a koja je održana u Rimu 17. jula 1998. godine. Usvajanjem statuta i dalje nije bilo riješeno pitanje u kojoj mjeri je uobličeno pravo koje će taj sud primjenjivati.

Rimski statut prilikom propisivanja ratnih zločina više ima u vidu jedan drugi kriterijum, a to je da li se radi o međunarodnom ili unutrašnjem oružanom sukobu. Tako da neki oblici ratnog zločina mogu postojati samo ako se radi o međunarodnom oružanom sukobu, dok neki samo ako je u pitanju unutrašnji oružani sukob, s tim da je kod nekih oblika irelevantno da li je u pitanju oružani sukob unutrašnjeg ili međunarodnog karaktera.

Može se reći da Rimski statut propisuje da će se pred ovim Sudom voditi krivični postupak, utvrđivati krivična odgovornost i izricati krivična sankcija licima koja su učinila najozbiljnije zločine priznate od strane međunarodne zajednice kao cjeline.

Imajući u vidu odredbe Rimskog Statuta, Sud je nadležan za sljedeća međunarodna krivična djela²⁷⁹, i to: 1) Zločin genocida; 2) Zločin protiv čovječnosti; 3) Ratne zločine, i 4) Zločin agresije²⁸⁰.

Izvršiocu nekog od ovih međunarodnih krivičnih djela Sud može izreći neku od sljedećih kazni, i to: 1) kazna doživotnog zatvora; 2) kazna zatvora u vremenski određenom trajanju, s tim da ne može preći 30 godina; 3) novčana kazna, i 4) konfiskacija imovine koja je pribavljena izvršenjem zločina.

²⁷⁹ M. Starčević, *Izvori međunarodnog humanitarnog prava*, Beograd, 2002, str. 590-608.

²⁸⁰ Član 5 Rimskog Statuta Međunarodnog krivičnog suda

Takođe za krivična djela protiv pravosuđa pod nazivom “povrede pravilnosti i zakonitosti postupka” predviđena je nadležnost Međunarodnog krivičnog suda. To su sljedeća djela, i to: lažno svjedočenje, podnošenje falsifikovanih dokaza, korupcija svjedoka, nuđenje ili primanje mita u svojstvu zvaničnika suda, zastrašivanje i ometanje zvaničnika suda sa ciljem da ne učestvuje ili da nepravilno obavlja svoju dužnost, sprovodenje osvete prema zvaničniku suda zbog obavljanja njegove dužnosti, kao i druga djela iz ove grupe. Za ovu grupu krivičnih djela propisane su dvije vrste kazni, kao prva, kazna zatvora do pet godina zatvora i kao druga, novčana kazna.

Rimskim statum predviđena je odgovornost i sankcije za krivično djelo nedolično ponašanje.²⁸¹ Odgovornost za ovo krivično djelo postoji za sva lica koja prisustvuju pretresu pred sudom u bilo kojoj fazi krivičnog postupka, ukoliko iskažu nepoštovanje suda, ometaju postupak ili namjerno ne poštuju sudske naredbe. Za ovo krivično djelo predviđene su sljedeće sankcije: 1) stalna i privremena zabrana ulaska u sudnicu, 2) novčana kazna, i 3) slične mjere koje su određene u Pravilima procedure i dokazivanja.

1.1. Zločin genocida

Genocid, iako je kao pojava poznat otkad postoji čovječanstvo, kao krivično djelo u međunarodnom i unutrašnjem krivičnom pravu pojedinih zemalja javlja se tek prije nešto više od pola vijeka. Do Nirnberškog suđenja bili su kažnjivi uglavnom ratni zločini koji su predstavljali kršenje međunarodnih normi (konkretno Haških konvencija od 1899. i 1907, u prvom redu IV konvencije o zakonima i običajima vođenja kopnenog rata, sa Haškim pravilnikom), da bi nakon Drugog svjetskog rata bile ustanovljene nove kategorije međunarodnih zločina, a ratni zločini su preoblikovani.²⁸² Statutima međunarodnih sudova u Nirnbergu (1945.), i Tokiju (1946.), inkriminisani su zločini protiv mira i protiv čovječnosti, da bi se kasnije verifikovale četiri Ženevske konvencije. Tom prilikom je kao samostalno međunarodno krivično djelo takođe utvrđen i zločin genocida.

Pojam genocid (*genus – pleme, caedere – ubiti*) potiče još iz 1943. godine.²⁸³ Kao međunarodno krivično djelo genocid je prvi put proglašen u Rezoluciji UN-a (Rez. 96, I.) koju je Generalna skupština usvojila 11. decembra 1946. godine.

²⁸¹ I. Josipović, D. Krapac, P. Novoselac, *Stalni međunarodni kazneni sud*, Zagreb, 2001.

²⁸² M. Babić, *cit. djelo*, str. 131.

²⁸³ V. Lemekin, *Genocide as a Crime under International Law*, American Journal of International Law 45/1947

Prvo određenje pojma genocida dano je u članu II. Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine, u kojem se kao radnja genocida predviđa pet njegovih oblika²⁸⁴, i to:

- 1) vršenje ubistava članova grupe;
- 2) vršenje teških tjelesnih povreda ili teškog narušavanja fizičkog ili duševnog zdravlja članova grupe;
- 3) stavljanje grupe u životne uslove koji dovode do uništenja grupe;
- 4) primjenjivanje mjera kojima se sprečava rađanje između pripadnika grupe, i
- 5) prisilno premještanje, odnosno iseljavanje djece iz jedne grupe u drugu.²⁸⁵

Osim neposrednog preduzimanja navedenih radnji, radnju izvršenja preduzima i ono lice koje naredi da se izvrši neka od tih radnji, što znači da je naredbodavac izjednačen sa neposrednim izvršiocem.²⁸⁶

Učinilac genocida može biti svako lice, s tim da pojedini oblici radnje određuju nužna svojstva učinioca. Izvršenje genocida se može sastojati u naređivanju izvršenja, i u neposrednom izvršenju zabranjenih radnji.

Djelo se može izvršiti u vrijeme rata ali i u vrijeme mira. Po tome se ovo djelo razlikuje od ratnih zločina. Takođe, genocid je moguć i prema samo jednoj osobi, s tim da kod toga mora postojati subjektivni element, tj. svijest i volja da se to čini u već opisanom cilju, s namjerom potpunog ili djelimičnog uništenja grupe.²⁸⁷

U genocid ulaze i radnje etničkog čišćenja ako se radi o raseljavanju sa posebnom namjerom, odnosno ako postoji genocidna namjera. U slučajevima kada "etničko čišćenje" nema genocidnu namjeru, neće se smatrati genocidom, ali ovakvo postupanje će se smatrati zločinom protiv čovječnosti.

Iako je Konvencija o genocidu kao samostalnom krivičnom djelu usvojena još 1948. godine, ovu Konvenciju do danas mnoge zemlje nisu ratifikovale, odnosno ratifikovano je od strane samo 116 država.

Krivično gonjenje za genocid, kao i izvršenje izrečene kazne, na osnovu Konvencije o nezastarivosti ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti iz 1968. godine, ne zastarijeva.

²⁸⁴ V. D. Degan, B. Pavišić, *cit. djelo*, str. 230.

²⁸⁵ Ibid. str. 230.

²⁸⁶ Z. Stojanović, 2016, *cit. djelo*, str. 92.

²⁸⁷ V. D. Degan, B. Pavišić, *cit. djelo*, str. 231.

1.2. Zločin protiv čovječnosti

Opšte međunarodno pravo definiše zločine protiv čovječnosti široko, sveobuhvatno, ali i dovoljno precizno.²⁸⁸ U njih spadaju zabranjena djela čije su zajedničke osobenosti u tome:

1) *što su naročito gnusna kršenja zabrana*, koja predstavljaju teško vrijedanje ljudskog dostojanstva i ponižavanje jednog ili više ljudskih bića.

2) *što nisu izolovani i sporadični događaji*, već dio politike neke vlade ili široka ili sistematska praksa vršenja zločina koju toleriše, prašta ili na nju pristaje neka vlada ili faktička vlast. Da bi se radilo o takvim djelima, potrebno je da jedan zločin predstavlja ponavljanje sličnih zločina ili da spada u niz takvih zločina (rasprostranjena praksa), ili da je riječ o ispoljavanju politike ili plana koji su sačinile ili inspirisale državne vlasti ili vodeći političari organizacije koja *de facto* liči na državu, ili neka organizovana politička grupa (sistemska praksa).

3) što su zabranjena i moraju biti kažnjena *bez obzira na to da li su izvršena u vrijeme rata ili u vrijeme mira*. Koliko se 1945. godine zahtijevala veza s nekim oružanim sukobom, utoliko današnje međunarodno pravo tome ne pridaje nikakav značaj.

4) žrtve ovog zločina mogu biti *civili* ili, ako su počinjena u toku oružanog sukoba, lica koja ne učestvuju (ili više ne učestvuju) u oružanim neprijateljstvima, kao i, po međunarodnom *običajnom* pravu (ali ne i po Statutu ICTY, ICTR, i ICC) *neprijateljski borci*.²⁸⁹

Zločin protiv čovječnosti predstavlja krivično djelo predviđeno u članu 7 Statuta Rimskog suda.

Cilj te inkriminacije je uspostaviti ograničenja vojnog djelovanja u cilju postizanja kakve – takve zaštite civilnog stanovništva od određenih radnji u sklopu svakog “širokog ili sistematskog napada”.²⁹⁰ Za postojanje ovog zločina nije uslov da je djelo izvršeno u vrijeme oružanog sukoba, nego u sklopu *širokog i sistematskog napada* koji je usmjerjen protiv civilnog stanovništva.

Napad je širok ako obuhvata više ciljeva, velike snage kojom se izvodi, ili široki prostor, a *sistematski* je ako se izvodi prema planu.²⁹¹

Ovaj zločin prvi put je određen u Petrogradskoj deklaraciji iz 1868. godine u kojoj je stajalo da je *zabranjena upotreba oružja čija je namjena*

²⁸⁸ A. Kaseze, *cit. djelo*, str. 73.

²⁸⁹ Ibid. str. 73.

²⁹⁰ V. D. Degan, B. Pavišić, *cit. djelo*, str. 235.

²⁹¹ Ibid. str. 235.

suprotna zakonima čovječnosti. Dok sam termin “zločin protiv čovječnosti” prvi put se navodi u zajedničkoj Deklaraciji koju su 28. maja 1915. godine potpisale vlade Francuske, Velike Britanije i Rusije, osuđujući masovna ubijanja i pokolje Jermena u Turskoj.²⁹²

Nakon Drugog svjetskog rata, ratni zločin protiv čovječnosti prvi put se spominje u Londonskom sporazumu iz 1945. godine, odnosno (čl. 6/c.) Nürnberške povelje, a kao međunarodno krivično djelo prvi put je definisan u Statutu Međunarodnog vojnog suda u Nürnbergu.²⁹³ Kasnije, uz određene modifikacije, ova inkriminacija je preuzeta i u Statutu Tribunalu u Tokiju, kao i u Zakonu br. 10 Savezničkog kontrolnog savjeta za Njemačku iz 1945. godine. Takođe su preuzeta i u Statutima Međunarodnih krivičnih *ad hoc* tribunalu za bivšu Jugoslaviju i Ruandu, ali i Statutom Međunarodnog krivičnog suda.

U članu 7 Statuta Rimskog suda dati su osnovni elementi zločina protiv čovječnosti, a to su sljedeće radnje, i to:

- 1) ubistvo;
- 2) istrebljenje, porobljavanje;
- 3) deportacija ili prisilno premještanje stanovništva;
- 4) zatvaranje i drugi oblici lišavanja slobode koji se preduzimaju uz kršenje osnovnih pravila međunarodnog prava;
- 5) mučenje;
- 6) silovanje;
- 7) seksualno ropstvo;
- 8) prisilna prostitucija;
- 9) prisilna trudnoća;
- 10) prisilno sterilisanje;
- 11) svaki drugi oblik seksualnog zlostavljanja ovakve ili slične prirode;
- 12) progon bilo koje grupe ili zajednice na političkoj, vjerskoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj i polnoj osnovi ili po drugim osnovama koji su međunarodnim pravom univerzalno priznati kao nedozvoljeni, u vezi sa bilo kojom prethodno navedenom radnjom, ili u vezi sa bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda;
- 13) izazivanje nestanka lica;
- 14) zločin aparthejda, kao i
- 15) drugi nehumanji postupci sličnog karaktera, namjerno prouzrokovane teške patnje ili ozbiljno ugrožavanje fizičkog ili mentalnog zdravlja.

Krivično djelo postoji onda kada je preduzeta bilo koja od navedenih radnji, pod uslovom da ona predstavlja dio sistematskog ili šireg napada na

²⁹² A. Kaseze, *cit. djelo*, str. 76.

²⁹³ M. Babić, *cit. djelo*, str. 139-140.

civilno stanovništvo. Zločin protiv čovječnosti (*nomen iuris*) ima dvije kategorije radnje, prva, koja uključuje naredbu za izvršenje određenih radnji, a druga, samo izvršenje radnje.²⁹⁴ Djelo je *delicta communia*.

Dakle, radnja izvršenja ima normativni element, što znači kršenje pravila međunarodnog prava, dok se svijest o kršenju pravila međunarodnog prava cjeni objektivno. Za postojanje krivičnog djela ne zahtijeva se znanje učinioca o kršenju određene norme međunarodnog prava. Takođe, pripremanje zločina protiv čovječnosti, kao i naknadna pomoć učiniocu, je kažnjiva.²⁹⁵ Zločin protiv čovječnosti smatra se zločinom, ne samo protiv samih žrtava, već i protiv čovječanstva u cjelini.²⁹⁶

Postoje velike sličnosti između zločina protiv čovječnosti i zločina genocida, to su najteža krivična djela za koja je ljudski um ikada znao i oni su dosta jasno definisani. Međutim, u postupku njihovog procesuiranja i podvodenja njihovih radnji pod jedan ili drugi zločin, može doći do određenih podudaranja, samim tim što su neke od radnji ovih zločina navedene i kod jednog i kod drugog djela. Najvažniji element koji genocid suštinski razlikuje od ostalih međunarodnih krivičnih djela je tzv. *dolus specialis* ili *genocidna namjera*. Dakle, genocidna namjera se ogleda, odnosno sastoji se u tome da su radnje ovog zločina uperene na uništavanje određenih kolektiviteta, koji je označen kao nacionalni, etnički, rasni ili vjerski.²⁹⁷ Istina da i zločin protiv čovječnosti može da sadrži namjeru da uništi jednu grupu, ali razlika je u tome što ta grupa (npr. politička, socijalna, ekonomска i slična grupa) nije zaštićena inkriminacijom genocida.

1.3. Ratni zločin

U međunarodnom krivičnom pravu ratni zločini, istorijski posmatrano, nastali su ranije od većine međunarodnih krivičnih djela. Rat je sila, upotreba najvećih napora fizičke snage i materijalnih sredstava za uništenje neprijatelja, odnosno njegove otporne snage.

Međunarodno ratno pravo obuhvata pravila koja uređuju odnose među subjektima međunarodnog prava za vrijeme rata i u vezi s ratom.²⁹⁸

²⁹⁴ V. Đ. Degan, B. Pavišić, *cit. djelo*, str. 236.

²⁹⁵ *Ibid.* str. 236.

²⁹⁶ M. Babić, *cit. djelo*, str. 141.

²⁹⁷ *Ibid.* str. 161.

²⁹⁸ J. Andreas, *Medunarodno pravo*, Zagreb, 1961, str. 325.

Rat je savremenim međunarodnim pravom zabranjen, pa države nemaju više pravo povesti rat, a to je pravo prije pripadalo svakoj suverenoj državi (*ius belli gerendi*).²⁹⁹ Iako je zabranjen međunarodnim pravom, ta se zabrana ne odnosi na odbranu od napada.

Ratni zločini predstavljaju teška kršenja običajnih i, kad god se ona mogu primjeniti, ugovornih pravila koja spadaju u korpus međunarodnog humanitarnog prava ratnih sukoba. Prema tome, ratni zločini predstavljaju najteže povrede međunarodnog ratnog prava. Da bi se moglo govoriti o ratnim zločinima, moraju biti zastupljena teška kršenja nekog međunarodnog pravila, što znači da to kršenje mora proizvesti ozbiljne posljedice po žrtvu.

Ratni zločini³⁰⁰ definisani su odredbom člana 8 Rimskog Statuta.³⁰¹ Sud ima nadležnost u pogledu ratnih zločina, a posebno kada su izvršeni kao dio plana ili politike, ili ako je taj zločin izvršen u velikom broju slučajeva.³⁰² Ovi zločini mogu da budu učinjeni kako u međunarodnom, tako i u nemeđunarodnom oružanom sukobu. Kod ovog teškog krivičnog djela možemo razlikovati više oblika, i to:

Prvi oblik ratnih zločina sastoji se u ozbilnjom kršenju Ženevskih konvencija (u poboljšanju položaja ranjenika i bolesnika u oružanim sukobima u ratu) od 12. avgusta 1949. godine³⁰³, a naročito: 1) namjernom ubijanju; 2) mučenju ili nehumanom postupanju uključujući i biološke eksperimente; 3) namjernom nanošenju velikih patnji, ozbiljnih tjelesnih povreda ili narušavanja zdravlja; 4) velikom razaranju ili otuđenju imovine koja je izvršena nezakonito i bezobzirno; 5) prisiljavanje ratnih zarobljenika ili drugih zaštićenih lica da služe u neprijateljskim snagama; 6) namjernom lišavanju ratnih zarobljenika i drugih zaštićenih lica njihovog prava na pošteno i pravilno suđenje; 7) nezakonitom protjerivanju ili zatvaranju lica, i 8) uzimanju talaca.

Drugi oblik ratnih zločina se sastoji u ozbilnjom narušavanju zakona i običaja koji se primjenjuju u *međunarodnom oružanom sukobu*, unutar utvrđenog okvira međunarodnog prava, a naročito: 1) namjerno usmjeravanje napada protiv civilnog stanovništva ili protiv pojedinih civilnih lica koja nisu direktno umiješana u sukob; 2) namjerno usmjeravanje napada na civilne objekte, odnosno objekte koji nisu vojni ciljevi; 3) namjerno usmjeravanje napada na osoblje, postrojenja, materijalne jedinice ili vozila uključena u humanitarnu pomoć ili mirovnu misiju u skladu sa Poveljom UN-a i međunarodnim pravom koje važi

²⁹⁹ Ibid. str. 325.

³⁰⁰ R. Gutman, D. Rieff, *Crimes of war: what the public should know*, New York, London, 1999, str. 78-95.

³⁰¹ A. Kaseze, P. Gaeta, J.R.W. Jones, *The Rome Statute of the International Criminal Court, A Commentary*, Oxford, 2002, str. 875-903.

³⁰² B. Čejović, B. Vučković, V. Vučković, *cit. djelo*, str. 265.

³⁰³ V. D. Degan, B. Pavišić, *cit. djelo*, str. 241.

za oružane sukobe; 4) namjerno započinjanje napada znajući da će takav napad prouzrokovati propratna stradanja ili nanošenje štete civilnim objektima ili će prouzrokovati velika, dugotrajna i ozbiljna oštećenja životne sredine, što bi bilo očigledno nesrazmjerno u odnosu na očekivani konkretan i neposredni vojni dobitak ili efekat; 5) napadanje ili bombardovanje bilo kojim sredstvima gradova, sela, naselja ili zgrada koji nisu branjeni ili nisu vojni objekti; 6) ubijanje ili ranjavanje boraca koji su se predali, pošto su položili oružje i ostali bez sredstava za odbranu, odnosno nemaju namjeru više da se brane; 7) zloupotreba zastave za primirje, zastave ili vojnog obilježja i uniforme koji pripadaju neprijatelju ili Ujedinjenim nacijama, kao i posebnih znakova predviđenih Ženevskim konvencijama, zbog čega je došlo do pogibije ili teških tjelesnih povreda; 8) neposredno ili posredno preseljavanje dijelova svog civilnog stanovništva na okupirano područje od strane okupacione sile ili deportacija ili preseljavanje cijelog ili dijela stanovništva okupirane teritorije unutar te teritorije ili van nje; 9) usmjeravanje napada na vjerske, obrazovne, umjetničke ili naučne objekte ili objekte koji se koriste u dobrotvorne svrhe, istorijske spomenike, bolnice, i mjesta gdje se prikupljaju bolesni i ranjeni, pod uslovom da to nisu vojni ciljevi; 10) podvrgavanje ovih lica u vlasti protivničke strane fizičkom sakáćenju ili medicinskim ili naučnim eksperimentima bilo koje vrste koji nisu opravdani medicinskim, stomatološkim ili bolničkim liječenjem tih lica i koji se ne preduzimaju u njihovom interesu, a prouzrokuju smrt ili ozbiljno ugrožavaju zdravlje takvih lica; 11) podmuklo ubijanje i ranjavanje pojedinaca koji pripadaju neprijateljskom narodu ili vojsci; 12) objavljivanje da prema protivniku neće biti nikakve milosti; 13) uništavanje ili konfiskacija neprijateljske imovine, ukoliko to nije nužno potrebno, odnosno ako to strogo ne zahtijevaju interesi rata; 14) ukidanje, suspendovanje ili zabrana prava učešća u postupku pred sudom državljanima neprijateljske strane; 15) prisiljavanje pripadnika neprijateljske strane da učestvuje u ratnim operacijama uperenim protiv njihove sopstvene zemlje, i onda kada su bili u vojnoj službi prije početka rata; 16) pljačkanje gradova ili bilo kojih drugih mjesta, čak i kada su zauzeti napadom; 17) korišćenje otrova i otrovnih sredstava, odnosno otrovnog oružja; 18) upotreba zagušljivih ili otrovnih gasova ili drugih gasova ili sličnih tečnosti, materijala ili naprava; 19) korišćenje municije koja se u ljudskom tijelu lako širi i rasprskava, kao što su menci sa čvrstom košuljicom koja ne pokriva u potpunosti jezgro metka ili je zarezana; 20) upotreba oružja, projektila, materijala ili metoda ratovanja koji su takve prirode da mogu izazvati suvišne povrede ili nepotrebne patnje, ili se sa njima krše međunarodni zakoni o oružanom sukobu pod uslovom da su oni zabranjeni; 21) činjenje djela koji grubo narušavaju lično dostojanstvo, a naročito ponižavanje i degradiranje ličnosti; 22) činjenje djela silovanja, seksualnog ropstva, prisilna prostitucija, prisilna trudnoća, prisilna sterilizacija, ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja; 23) iskorišćavanje prisustva civila i drugih kategorija zaštićenih lica da bi se određene lokacije, zone ili vojne snage zaštitile

od vojnih operacija; 24) namjerno usmjeravanje napada na objekte, materijal, medicinske jedinice i transportna sredstva i osoblje koje koristi karakteristične oznake predviđene Ženevskim konvencijama u skladu sa međunarodnim pravom; 25) namjerno pribjegavanje izglađnjavanju civila kao metoda ratovanja lišavajući ih stvari neophodnih za njihov opstanak, uključujući i sprečavanje humanitarne pomoći predviđene Ženevskim konvencijama, i 26) regrutovanje ili na drugi način upis djece mlađe od 15 godina u nacionalne oružane snage ili njihovo korišćenje za aktivno učestvovanje u neprijateljstvima.³⁰⁴

Treći oblik – ratni zločini iz člana 8 stav 2 tačka c) Rimskog Statuta. U ovoj odredbi Statuta, kao ratni zločini izvršeni u oružanim sukobima koji nisu međunarodnog karaktera, predviđene su teške povrede člana 3 Ženevskih konvencija (za sve četiri Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine), a koje su djelatnosti učinjene prema civilnom stanovništvu, koje nije aktivno učestvovalo u neprijateljstvima, uključujući i pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje, ili onih lica koja su onesposobljena za borbu zbog bolesti, ranjavanja, lišenja slobode ili drugog razloga. Ovo djelo može se učiniti na sljedeći način, i to: 1) nasilje nad životom i tijelom, posebno ubistvima svih vrsta, sakraćenjem, surovim postupanjem i mučenjem; 2) grubo narušavanje ličnog dostojanstva, a posebno na način koji ponižava i degradira osobu; 3) uzimanje talaca, i 4) donošenje presuda i izvršenje smaknuća bez prethodno donijete presude od strane redovno uspostavljenog suda koji bi osigurao sve sudske garancije koje su opštepriznate kao neophodne.

Iako se ove odredbe primjenjuju na oružane sukobe, čiji značaj nije međunarodnog karaktera, one se neće primjenjivati u slučajevima unutrašnjih nereda ili napetosti, pobuna, izolovanih ili sporadičnih akata nasilja ili drugih akata slične prirode, odnosno u tim slučajevima neće postojati ratni zločini.

Četvrti oblik – ratnih zločina iz člana 8 stav 2 tačka e.) Rimskog Statuta. Ovom odredbom Statuta se, osim povrede člana 3 Ženevskih konvencija, kao ratni zločin predviđaju i neka druga teška kršenja prava i običaja koji se primjenjuju u slučaju oružanog sukoba čiji značaj nije međunarodni, a u skladu sa postojećim okvirom međunarodnog prava.³⁰⁵ Ovo djelo može se učiniti na sljedeći način, i to: 1) namjerno usmjeravanje napada na civilno stanovništvo ili na civilne osobe koje ne učestvuju direktno u neprijateljstvima; 2) namjerno usmjeravanje napada na objekte, materijale, medicinske jedinice, transportna sredstva i osoblje koje koristi karakteristične oznake predviđene Ženevskim konvencijama u skladu sa međunarodnim pravom; 3) namjerno usmjeravanje na osoblje, instalacije, materijale, jedinice ili vozila humanitarne pomoći ili mirovne

³⁰⁴ M. Babić, *cit. djelo*, str. 166-167.

³⁰⁵ M. Babić, *cit. djelo*, str. 168.

misije u skladu sa Poveljom UN-a za vrijeme dok imaju pravo na zaštitu i pružanje pomoći civilima i civilnim objektima po pravu oružanih sukoba, odnosno na osnovu međunarodnog prava; 4) namjerno usmjeravanje napada na vjerske, obrazovne, umjetničke i naučne građevine, kao i građevine za dobrotvorne, istorijske spomenike, bolnice i mjesta u kojima se okupljaju ranjenici i bolesnici pod uslovom da to nisu vojni objekti; 5) pljačkanje naselja i mjesta, čak i kad su zazeta prilikom napada; 6) silovanje, seksualno ropstvo, prisiljavanje na prostituciju, prisilna trudnoća kako je određena u članu 7 stav 2 tačka f) Statuta, prisilna sterilizacija ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja koji predstavlja tešku povredu Ženevskih konvencija; 7) regrutacija ili na drugi način stavljanje u vojnu službu djece ispod 15 godina u oružane snage ili grupe i njihovo iskorišćavanje za aktivno učestvovanje u neprijateljstvima; 8) naređenje za premještanje civilnog stanovništva iz razloga vezanih za oružani sukob, osim ako to zahtijeva sigurnost civila ili neophodni vojni razlozi; 9) podmuklo ubijanje i ranjavanje vojnika suprotne strane; 10) objavljivanje da neće biti nikakve milosti; 11) podvrgavanje lica koja imaju moć na suprotnoj strani, fizičkom sakaćenju ili medicinskim ili naučnim eksperimentima bilo koje vrste koji nisu opravdani medicinskim, stomatološkim ili bolničkim liječenjem tih lica, niti su izvedeni u njihovim interesima, a mogu da prouzrokuju smrt ili ozbiljno ugrožavaju zdravlje takvih lica, i 12) uništavanje ili konfiskacija neprijateljske imovine, osim ako to nije učinjeno zbog potreba oružanog sukoba.³⁰⁶

Ove odredbe se ne primjenjuju na slučajeve unutrašnjeg nereda ili napetosti, kao što su pobune, izolovani ili sporadični akti nasilja ili drugi akti slične prirode. One se primjenjuju na oružane sukobe koji se vode na području države u kojoj postoe duži oružani sukobi između vladinih snaga i organizovanih oružanih grupa ili između takvih grupa.³⁰⁷

1.4. Zločin agresije

Agresorski rat, odnosno njegovo započinjanje i vođenje u međunarodnom pravu je zabranjeno i predstavlja najteži zločin protiv mira. Ženevskim protokolom iz 1924. godine po prvi put je proglašen međunarodnim zločinom, da bi se država koja pribegne ratu protiv druge države kršeći pravila ovog Protokola, smatrala agresorom. Takođe i Pariskim paktom iz 1928. godine pribjegavanje ratu radi rješavanja međunarodnih sporova se osuđuje i predstavlja napadački rat koji se kvalifikuje kao međunarodni zločin, a izazivači će biti pozvani na odgovornost.

³⁰⁶ B. Petrović, D. Jovašević, 2010, *cit. djelo*, str. 223.

³⁰⁷ M. Babić, *cit. djelo*, str. 169.

Kao zločin, agresija je prvi put definisana Londonskim ugovorom iz 1945. godine i Statutom Međunarodnog vojnog tribunala u Nirnbergu.³⁰⁸

Kao što je ranije navedeno, rat se definiše kao sila, upotreba najvećih napora fizičke snage i materijalnih sredstava za uništenje neprijatelja, odnosno njegove otporne snage.³⁰⁹ Međunarodnim dokumentima, odnosno savremenim međunarodnim pravom, koji su donijeti nakon Drugog svjetskog rata, rat je zabranjen.

Međunarodno prihvaćenog pojmovnog određenja zločina agresije još uvijek nema.³¹⁰ Rezolucijom 3314 Generalne skupštine UN-a od 14. decembra 1974. godine, agresija se definiše kao „upotreba oružane sile od strane neke države protiv suverenosti, teritorijalne cjelovitosti ili političke nezavisnosti neke druge države ili upotreba oružane sile koja je na bilo koji drugi način nespojiva s Poveljom UN-a“.³¹¹ Naime, Rezolucijom je precizirano šta predstavlja akt agresije bez obzira da li je rat objavljen ili ne.³¹² Prema tome, djelo agresije predstavljaju sljedeći akti:³¹³

- 1) invazija ili napad oružanih snaga jedne države na teritoriju druge, ili vojna okupacija, bez obzira da li je privremena ili ne, koja je rezultat invazije, napada ili aneksije teritorije druge države izvršene upotrebotom sile;
- 2) bombardovanje teritorije neke države od strane oružanih snaga druge države ili upotreba bilo kakvog oružja jedne države protiv teritorije druge države;
- 3) blokada luka ili obala od strane jedne države od strane oružanih snaga druge države;
- 4) napad kopnenih ili vazduhoplovnih oružanih snaga jedne države na kopno, more, vazdušni prostor ili mornaricu druge države;
- 5) korišćenje oružanih snaga jedne države koja se nalazi na teritoriji druge države, na osnovu sporazuma sa tom državom, suprotno uslovima predviđenim tim sporazumom, odnosno ostajanje ili bilo kakav produžetak njihovog prisustva na teritoriji države prijema poslike isteka sporazuma;
- 6) odluka jedne države da svoju teritoriju stavi na raspolaganje drugoj državi da bi je ova koristila za izvođenje akta agresije na neku treću državu, i
- 7) odluka jedne države da, bilo u svoje ime, ili u ime druge države, uputi oružane bande, grupe pripadnika neredovnih snaga ili najamnika koji protiv druge države vrše akte oružanog nasilja protiv druge države, a da se ti akti po

³⁰⁸ Član 6 stav 2 tačka a) Statuta Međunarodnog vojnog tribunala u Nirnbergu.

³⁰⁹ J. Andrassy, *Međunarodno pravo*, Zagreb, 1961, str. 325-326.

³¹⁰ Član 5 stav 1 tačka d) Rimskog Statuta.

³¹¹ V. D. Degan, B. Pavišić, *cit. djelo*, str. 234.

³¹² K.A. Baginjan, *Agresija – tјagčajšee međunarodnoe prestuplenie k voprosu ob opredelenii agresill*, Moskva, 1955, 75-92.

³¹³ Lj. Lazarević, *Krivično pravo, Posebni dio*, Beograd, 1995, str. 80-82.

težini mogu uporediti sa navedenim aktima ili su od izuzetnog značaja za sudbinu odnosne države.

Problem sa agresijom je u tome što su velike sile radije željele da izbjegnu dfinisanje kršenja zabrane sile, sadržanog u članu 2 (4) Povelje UN-a, kako bi sebi ostavile dovoljno prostora za pojedinačnu primjenu te odredbe i kolektivnu primjenu u Savjetu bezbjednosti.³¹⁴ Pitanje agresije je ostalo neriješeno i kao zabranjeno djelo koje povlači međunarodnu odgovornost države, i kao međunarodni zločin koji povlači krivičnu odgovornost. Iako je 1974. godine Generalna skupština UN-a usvojila tu definiciju, u članu 4 definicije je propisano da lista u njoj nabrojanih djela nije potpuna. Imajući ovo u vidu, može se zaključiti da je to namjerno učinjeno, odnosno data je Savjetu bezbjednosti sloboda da i neke druge akte kvalificuje kao agresiju u smislu odredaba Povelje.³¹⁵

Osim toga, u članu 5 Rezolucije se navodi da nikakv razlog bilo koje prirode, da li političke, ekonomске, vojne ili neke druge, ne može poslužiti kao opravdanje za agresiju. Dakle, agresija je zločin protiv međunarodnog mira, a agresorski rat predstavlja zločin protiv međunarodnog prava.

2. MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA PREMA STATUTU MEĐUNARODNOG VOJNOG SUDA

Osnivanje međunarodnih krivičnih sudova u cilju privodenja pravdi pojedinaca, okrivljenih za vršenje teških međunarodnih zločina, došlo je do izražaja tek nakon Drugog svjetskog rata. Dakle, Statut Međunarodnog vojnog suda usvojen je 8. avgusta 1945. godine na osnovu Londonskog sporazuma Savezničkih sila. Ovim Statutom određena su međunarodna krivična djela, i to: 1) zločin protiv mira; 2) ratni zločin, i 3) zločin protiv čovječnosti.

Učiniocu ovih krivičnih djela, u smislu odredbi čl. 27 i 28 Statuta, mogu se izreći sljedeće vrste kazni, i to: smrtna kazna, kazna zatvora i konfiskacija imovine.³¹⁶

³¹⁴ A. Kaseze, *cit. djelo*, str. 128.

³¹⁵ Ibid. str. 128.

³¹⁶ G. M. Gilbert, *Nuremberg Diary*, London, 1948, str. 67-101.

2.1. Zločin protiv mira

Zločin protiv mira³¹⁷ predstavlja međunarodno krivično djelo koje se sastoji u planiranju, pripremanju, započinjanju ili vođenju agresorskog rata.³¹⁸

Prema tome, ovdje se radi o krivičnom djelu koje je usmjeren protiv međunarodnog mira, a kojim se izaziva, planira, započinje ili vodi napadački ili agresorski rat (koji je, inače, zabranjen odredbama međunarodnog ratnog prava – Brijan-Kelgovim paktom ili Pariskim paktom iz 1928. godine).³¹⁹

Pripremne radnje i pokušaj ovog djela predstavlja krivično djelo.

2.2. Ratni zločin

U međunarodnom krivičnom pravu, ako se posmatra istorijski, ratni zločini su nastali prije većine međunarodnih krivičnih djela. Regulisani su običajnim pravom ili međunarodnim ugovorima. Ratni zločini predstavljaju teške povrede pravila ili običaja rata, koje su kao takve određene odgovarajućim međunarodnim pravnim aktom.

Prema Statutu Međunarodnog vojnog suda³²⁰, a i prema shvatanjima sadržanim u Nürnberškoj presudi, ratni zločin predstavlja povrede ratnih zakona i običaja rata koje obuhvataju, s tim da se ne ograničavaju samo na njih, a to su: a) ubistvo, zlostavljanje ili odvođenje na prinudni rad ili na koji drugi cilj civilnog stanovništva okupirane teritorije ili u okupiranu teritoriju; b) ubistvo ili zlostavljanje ratnih zarobljenika ili lica na moru; c) ubijanje talaca; d) pljačkanje javne ili privatne imovine, i e) namjerno razaranje gradova, varoši ili sela, ili pustošenje neopravdano vojnim potrebama.³²¹

Dakle, ovdje se radi o djelima kojima se krše odredbe Ženevske i Haške konvencije.

³¹⁷ Član 6 stav 2 tačka a) Statuta Međunarodnog vojnog suda.

³¹⁸ S. Fabijanić-Gargo, *Promjena kvalifikacije oružanog sukoba*, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, br. 2, Rijeka, 2008, str. 1067-1092.

³¹⁹ B. Petrović, D. Jovašević, 2010, *cit. djelo*, str. 208.

³²⁰ Član 6 stav 2 tačka b) Statuta Međunarodnog vojnog suda.

³²¹ I. Josipović, *Ratni zločin – priručnik za praćenje sudenja*, Osijek, 2007, str. 34-59.

2.3. Zločin protiv čovječnosti

Opšte međunarodno pravo definiše zločine protiv čovječnosti široko, sveobuhvatno, ali i dovoljno precizno.³²² Zločin protiv čovječnosti prvi put je definisan Statutom Međunarodnog vojnog suda.³²³ U njih spadaju zabranjena djela čije su zajedničke osobine: ubistva, istrebljenje, porobljavanje, deportacija, te ostala nečovječna ponašanja. To su naročito gnušna kršenja zabrana koja predstavljaju teško vrijedanje ljudskog dostojanstva i ponižavanje jednog ili više ljudskih bića.

Za postojanje ovog zločina protiv čovječnosti potrebno je ispuniti određene elemente. Prvo, da su žrtve civilni, ili ako su počinjena u toku oružanog sukoba, lica koja ne učestvuju ili više ne učestvuju u oružanim neprijateljstvima, i drugo, da se radnja izvršenja preduzima prije rata ili u vrijeme rata.

Kao zločin protiv čovječnosti smatra se i svako proganjanje na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi u učinjenju ili u vezi bilo kojeg zločina u nadležnosti ovog suda, bez obzira na to da li se time vrše ili ne vrše povrede zakona one zemlje u kojoj su zločini izvršeni.³²⁴

Prema tome, ovim se krivičnim djelom otežava ili onemogućava cijelim ljudskim grupama življenje, kako u vrijeme ratnih sukoba, tako i prije rata. Tako da je ovo bilo jedino krivično djelo iz nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda koje se moglo učiniti nezavisno od rata ili oružanog sukoba.³²⁵

2.4. Međunarodna krivična djela prema Zakonu broj 10. Kontrolnog savjeta za Njemačku

Prethodno navedena krivična djela poznaje i Zakon broj 10. Kontrolnog savjeta za kažnjavanje osoba odgovornih za ratne zločine, zločine protiv mira i zločine protiv čovječnosti (član 2), ali pored navedena tri zločina, poznaje i posebno djelo, koje se sastoji u samom članstvu u zločinačkoj grupi ili organizaciji koje su od strane Međunarodnog vojnog suda proglašene zločinačkim.³²⁶

Za ove zločine može se kazniti svako lice bez obzira na državljanstvo ili svojstvo u kome je radilo, ako je bilo glavni učinilac ili saučesnik. Takođe se

³²² A. Kaseze, *cit. djelo*, str.73.

³²³ Član 6 stav 2 tačka c) Statuta Međunarodnog vojnog suda.

³²⁴ B. Petrović, D. Jovašević, 2010, *cit. djelo*, str. 209.

³²⁵ M. Colin, *Le crime contre l'humanité*, Eres, 1996, str. 56-81.

³²⁶ B. Petrović, D. Jovašević, 2010, *cit. djelo*, str. 210.

mogu kazniti lica koja su naredila ili podsticala ili se saglasila sa učinjenjem nekog od ovih krivičnih djela. Kažnjavanju podlježu i lica koja su bila upoznata ili povezana sa planovima ili radnjama, a koje su dovele do izvršenja nekog od ovih krivičnih djela. Lice koje je bilo član organizacije ili grupe za činjenje ovih krivičnih djela, takođe podlježe kažnjavanju. Kaznit će se i lice koje je bilo visoko pozicionirano politički, građanski ili vojno, kako u Njemačkoj, tako i u nekoj zemlji koja je bila njen saveznik, odnosno zajedno sa njom ratovala ili je bila njen satelit. I na kraju, kaznit će se i lica koja su imala visok položaj u finansijskom, industrijskom ili privrednom životu bilo koje od tih zemalja.

Za učinioca nekog od navedenih krivičnih djela (član 2 stav 3) mogu se izreći sljedeće kazne, i to: smrtna kazna, doživotni zatvor, vremenski određena kazna zatvora sa prinudnim radom ili bez prinudnog rada, novčana kazna, konfiskacija imovine, povraćaj nepravilno stečene imovine i oduzimanje pojedinih ili svih građanskih prava.

3. MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA PREMA STATUTU HAŠKOG TRIBUNALA

Sukobi koji su, između ostalih oblasti, izbili u bivšoj Jugoslaviji i Ruandi, poslužili su kao okidač za ponovno razbuktavanje zgražanja koje je obilježavao kraj Drugog svjetskog rata.³²⁷ To je bio razlog da Savjet bezbjednosti UN-a, u skladu sa svojim ovlašćenjima, osnuje dva tribunalna. Rezolucijom Vijeća sigurnosti Organizacije Ujedinjenih nacija (br. 827, od 25. maj 1993. godine) usvojen je Statut Međunarodnog tribunalna za gonjenje osoba odgovornih za ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava učinjene na teritoriji bivše SFRJ počev od 1991. godine.³²⁸

To je prvi tribunal koji nije osnovan sporazumom, nego rezolucijom na osnovu glave VII Povelje UN-a. Ovaj Tribunal sa efektivnim radom otpočeo je 1994. godine, kada je započela rasprava u prvom predmetu. Ovaj Statut poznaje četiri vrste međunarodnih krivičnih djela, i to: *a) teške povrede Ženevske konvencije iz 1949. godine; b) kršenje zakona i običaja ratovanja; c) genocid, i d) zločin protiv čovječnosti.*³²⁹

³²⁷ A. Kaseze, *cit. djelo*, str. 395.

³²⁸ E. J. Ackerman, O. E. Sullivan, *Practice and Procedure of International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia with Selected Materials from International Criminal tribunals for Rwanda*, Hague, London, Boston, 2000, str. 78-92.

³²⁹ D. Jovašević, *cit. djelo*, 2002. str.14.

Tribunal učiniocu ovih krivičnih djela može izreći jednu vrstu kazne, kaznu zatvora (vremenski trajanje kazne je različito, a zavisi od objektivnih i subjektivnih okolnosti), zatim može izreći sljedeće sankcije, i to: povraćaj imovine (restitucija), oduzimanje dobiti koja je pribavljenata kriminalnom djelatnošću.

3.1. Teške povrede Ženevske konvencije od 1949. godine

U članu 2 Statuta Haškog tribunalra formulišu se „teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. godine“. ³³⁰ Djelo čini lice koje učini ili naredi činjenje teških povreda Ženevskih konvencija od 12. avgusta 1949. godine protiv lica ili imovine koja se sastoji u sljedećem, i to: 1) namjernom ubijanju; 2) neljudskom postupanju, mučenju, uključujući i biološke eksperimente; 3) namjernom nanošenju patnji i teških tjelesnih povreda i narušavanju zdravlja; 4) masovnom uništaavanju i oduzimanju imovine koja nije opravdana vojnom potrebom, a preduzeta je nezakonito i samovoljno; 5) prisiljavanju ratnih vojnika i civila da služe u neprijateljskim oružanim snagama; 6) namjernom uskraćivanju prava ratnim zarobljenicima i civilima na pošteno i regularno suđenje; 7) nezakonitoj deportaciji ili preseljavanju civila ili njihovom nezakonitom zatvaranju, i 8) uzimanju civila kao talaca.³³¹

³³⁰ V. Đ. Degan, B. Pavišić, *cit. djelo*, str.401.

³³¹ I. Josipović, *cit. djelo*, str. 28-38.

Da bi se radilo o ovom međunarodnom krivičnom djelu teške povrede Ženevske konvencije iz 1949. godine, potrebno je da je radnja učinjenja preduzeta prema zaštićenom dobru, i to pod sljedećim uslovima: 1) da postoji oružani sukob (npr. kada se radi o oružanom sukobu između država ili kada se radi o oružanom nasilju između postojeće vlasti i organizovanih naoružanih grupa, odnosno između takvih grupa, ali unutar jedne države); 2) mora da postoji veza između krivičnog djela i oružanog sukoba, odnosno dovoljno je da su krivična djela bila tjesno povezana sa neprijateljstvima koja su se događala na dijelovima teritorija koje su bile pod kontrolom zaraćenih strana u sukobu; 3) oružani sukob mora biti međunarodnog karaktera³³² (npr. oružani sukob dvije ili više država, odnosno kada jedna država interveniše svojom vojskom ili na drugi način pomaže jednu od strana u sukobu), i 4) žrtve zločina moraju pripadati grupi zaštićenih lica u skladu sa odredbama Ženevske konvencije iz 1949. godine.

3.2. Kršenje zakona i običaja ratovanja

U članu 3 Statuta Haškog tribunalra predviđeno je međunarodno krivično djelo „kršenje zakona i običaja ratovanja“. Djelo čini lice koje preduzme neku od sljedećih alternativno navedenih radnji činjenja, s tim da se djelo ne ograničava samo na ove radnje³³³, i to: 1) korišćenje bojnih otrova ili druga oružja namijenjenih nanošenju nepotrebne patnje; 2) samovoljno i bezobzirno uništavanje gradova i sela ili pustošenje istih, koje nije opravdano vojnom potrebom; 3) napadanje ili bombardovanje bilo kojim sredstvima nebranjene gradove, sela, objekte ili zgrade; 4) osvajanje, uništavanje, ili namjerno oštećenje objekata namijenjenih vjeri, dobrotvornim aktivnostima, ili obrazovanju, umjetnosti, ili nauci, istorijskim spomenicima ili umjetničkim ili naučnim radovima, i 5) pljačkanje vojne imovine.

Kroz ovo međunarodno krivično djelo inkriminisana su sljedeća protivpravna ponašanja, i to: 1) kršenje odredbi Ženevskih konvencija koje nisu kvalifikovane kao „teške povrede“; 2) kršenje člana 3 Ženevskih konvencija iz 1949. godine i drugih običajnih pravila unutrašnjih sukoba, i 3) kršenje sporazuma kojima se obavezuju strane u sukobu (npr. kršenje sporazuma koji još nisu prerasli u običajno međunarodno pravo).³³⁴

³³² F. Bačić, *Krivično pravni aspekti rata u Republici Hrvatskoj*, Zakonitost, br. 5. Zagreb, 1992, str. 671-680.

³³³ V. Grozdanić, A. Kurtović, *Lična odgovornost i krivnja prema Statutu Međunarodnog kaznenog suda za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na području bivše Jugo-slavije*, Zbornik Pravnog fakulteta, br. 2, Rijeka, 2001, str. 790-805.

³³⁴ B. Petrović, D. Jovašević, 2010, cit. djelo, str. 213.

3.3. Genocid

Još 1944. godine poljski teoretičar Rafel Lemkin, podstaknut varvarstvom i zločinima nacističke Njemačke i njenih satelita, posebno tehnikom masovnog uništenja grupa na nacionalnoj i vjerskoj osnovi, komponovao je riječ *genocid*.³³⁵ Riječ *genocid* je izveo spajajući grčku riječ *genos*, što znači pleme ili rod, i korijen latinske riječi *occidere/cide*, što znači ubiti. Doprinos Lemkina je u tome što je riječju genocid označio umorstvo kolektiviteta ili grupe, i time pojmu genocida dao istorijsku i internacionalnu dimenziju.³³⁶

U članu 4 Statuta Haškog tribunala predviđeno je najteže krivično djelo današnjice, genocid, koje je definisano strogo prema članovima II i III Konvencije o genocidu iz 1948. godine. Ovo djelo se sastoji u namjernom uništenju, u cjelini ili djelimično, nacionalne, etničke, rasne ili vjerske grupe.

Ovo međunarodno krivično djelo će postojati ukoliko je u naprijed navedenoj namjeri preduzeta jedna od sljedećih radnji, i to:

- 1) vršenja ubistva članova grupe;
- 2) vršenje teških tjelesnih povreda ili teškog narušavanja fizičkog ili duševnog zdravlja članova grupe;

³³⁵ B. Čeđović, B. Vučković, V. Vučković, *cit. djelo*, str. 249.

³³⁶ S. Avramov, *Genocid u Jugoslaviji*, Beograd, 1992, str. 21-22.

3) stavljanje gupe u životne uslove koji dovode do njenog potpunog ili djelimičnog istrebljenja;

4) mjere uperene na sprečavanje rađanja između pripadnika grupe, i

5) prinudno premještanje djece iz jedne grupe u drugu grupu.

Takođe su kažnjiva i sljedeća djela, i to:³³⁷

1) genocid, odnosno učešće u zavjeri radi činjenja genocida;

2) direktno ili javno postrekavanje na činjenje genocida;

3) pokušaj činjenja genocida, i

4) saučesništvo u genocidu u bilo kom obliku.

Genocid je zločin nad zločinima, a karakterišu ga masovnost, brutalnost i perfidnost primjene.³³⁸ Izvršenje genocida se može sastojati u naređivanju izvršenja, ili u neposrednom izvršenju zabranjenih radnji, što znači da se i naredbodavac smatra neposrednim izvršiocem krivičnog djela.

Genocid se može izvršiti, kako u vrijeme rata, tako i u vrijeme mira, pa se i po tome razlikuje od ratnih zločina.

3.4. Zločin protiv čovječnosti

Pojam zločin protiv čovječnosti prvi put se pojavio 1915. godine, kada je u Ottomanskom carstvu došlo do masovnog ubijanja Jermena. Zločin protiv čovječnosti prema Statutu Haškog tribunala predstavlja krivično djelo. Djelo može biti izvršeno samo u vrijeme oružanih sukoba, nebitno da li su ti sukobi međunarodnog ili unutrašnjeg karaktera prema civilnom stanovništvu. Djelo se sastoji u: 1) ubistvu; 2) istrebljenju; 3) zarobljavanju; 4) deportaciji ili nasilnom premještanju stanovništva; 5) zatvaranju; 6) mučenju; 7) silovanju; 8) progonu bilo koje grupe ili kolektiva po političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj i polnoj osnovi, i 9) preuzimanju druge nečovječne radnje.

Da bi se uopšte radilo o zločinu protiv čovječnosti, Statut je predvidio da navedene radnje moraju biti učinjene pod sljedećim uslovima, to:³³⁹ 1) mora postojati napad, a napad postoji i kad nije upotrijebljena oružana sila, s tim da se on javlja u obliku zlostavljanja civilnog stanovništva ili postupcima kojima se pripremaju ovakve radnje; 2) djela optuženog moraju biti dio napada; 3) napad mora biti usmjeren protiv civilnog stanovništva bilo koje kategorije; 4) napad mora biti rasprostranjen ili sistematski. Napad je rasprostranjen kada je po svojoj prirodi obiman ili kada je upravljen protiv velikog broja lica. Napad je sistematski

³³⁷ Član III Konvencije o genocidu iz 1948. Godine.

³³⁸ M. Bošković, *Kriminologija*, Novi Sad, 2006, str. 292.

³³⁹ B. Ivanišević, G. Ilić, T. Višnjić, V. Janjić, *Vodić kroz Haški tribunal*, Beograd, 2007, str. 83-108.

kada se odnosi na organizovanu prirodu akta nasilja pri čemu postoji mala vjerovatnoća da se to slučajno dogodilo, i 5) učinilac djela mora da zna, odnosno svjestan je da njegova djela ulaze u okvir rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.³⁴⁰

4. MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA PREMA STATUTU TRIBUNALA ZA RUANDU

Razlog za osnivanjem *ad hoc* Tribunala za Ruandu bili su sukobi koji su izbili u Ruandi. Međunarodni krivični sud za Ruandu (MKSР) osnovan je Rezolucijom Savjeta bezbjednosti broj 955/94 od 8. novembra 1994. godine, na osnovu glave VII Povelje Ujedinjenih nacija. Istom rezolucijom usvojen je Statut Tribunal-a i drugi pravosudni akti o ustanovljenju, organizaciji i djelovanju Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu.³⁴¹

S obzirom da se radilo o unutrašnjem sukobu koji je imao za posljedicu ogroman broj civilnih žrtava, Tribunal nije bio nadležan za kažnjavanje teških kršenja Ženevskih konvencija iz 1949. godine, niti za kršenja zakona i običaja rata.

Tribunal za Ruandu je pozvan da sudi za genocid, zločin protiv čovječnosti i kršenja zajedničkog člana 3 Ženevskih konvencija i Drugog dopunskog protokola iz 1977 (član 4), koji su navodno činjeni u Ruandi (ili na „teritorijama susjednih država za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava koje su počinili građani Ruande“ u periodu od 1. januara 1994. godine do 31. decembra 1994. godine).³⁴²

Učiniocima ovih krivičnih djela sud je mogao izreći samo jednu vrstu krivične sankcije, i to kaznu zatvora, s tim da se ova kazna zatvora mogla javiti u dva oblika – prvi oblik, kazna doživotnog zatvora, i drugi oblik, kazna zatvora u vremenski određenom trajanju. Uz kaznu zatvora, izvršiocu su se mogle izreći i dvije mjere, od kojih je jedna povraćaj imovine njihovim pravim vlasnicima (restitucija), dok bi druga bila, oduzimanje dobiti koja je pribavljenata kriminalnom djelatnošću.

³⁴⁰ B. Petrović, D. Jovašević, 2010, *cit. djelo*, str. 216.

³⁴¹ M. Babić, *cit. djelo*, str.190.

³⁴² A. Kaseze, *cit. djelo*, str. 395.

Kazne, koje je izrekao Tribunal za Ruandu, mogu se izdržavati u samoj Ruandi, odnosno u državama koje se nalaze na listi država koje su izrazile spremnost da prihvate osuđena lica od strane tog Suda.

4.1. Teško kršenje člana 3 Ženevske konvencije i Drugog dopunskog protokola iz 1977. godine

Oružani sukob u Ruandi je označen kao nemeđunarodni, tj. građanski rat, pa samim tim Tribunal za Ruandu je bio nadležan da sudi „za teška kršenja člana 3 zajedničkog Ženevskim konvencijama i Drugog dopunskog protokola iz 1977. godine.

Za ovo krivično djelo odgovara lice koje je naredilo ili neposredno izvršilo jednu od sljedećih radnji, i to:

- 1) napad na život i zdravlje, te fizičku i psihičku dobrobit lica, posebno ubistvo, kao i okrutno postupanje poput mučenja, sakaćenja, ili bilo kojeg drugog oblika fizičkog kažnjavanja;
- 2) kolektivno kažnjavanje;
- 3) uzimanje talaca;
- 4) akt terorizma;
- 5) nasilje nad ličnim dostojanstvom, posebno nečovječno ili ponižavajuće postupanje, silovanje, prisiljavanje na prostituciju ili bilo koji drugi oblik nečasnih napada;
- 6) pljačka;
- 7) donošenje presuda i izvršenje smaknuća bez prethodno donijete presude od strane redovno uspostavljenog suda koji bi osigurao sve sudske garancije koje su opštepriznate kao neophodne, i
- 8) prijetnja izvršenja bilo kojega od gore navedenih akata.

5. MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA U KRIVIČNOM ZAKONODAVSTVU BOSNE I HERCEGOVINE

Ova krivična djela predstavljaju radnje kojima se krše međunarodni ugovori, sporazumi i konvencije i narušava ili ugrožava mir među narodima, bezbjednost čovječanstva, odnosno druge međunarodnim pravom zaštićene vrijednosti, ili kojim se krše ratna pravila o ponašanju zaraćenih strana prema

ratnim zarobljenicima, ranjenicima, bolesnicima i civilnom stanovništvu.³⁴³ Dakle, sam nastanak ovih krivičnih djela vezan je za postojanje međunarodnih pravila kojima se regulišu odnosi između država u vrijeme rata. Međunarodna krivična djela vuku svoje porijeklo iz međunarodnih običaja, međunarodnih odredaba, kao i iz odredaba međunarodnih statuta. Poznato je da su se, kroz istoriju, između naroda i država vodili ratovi i oružani sukobi, da je dolazilo do surovog i nečovječnog postupanja između zaraćenih strana. Kao posljedica nastojanja da se ovi sukobi rješavaju na humaniji način, javlja se međunarodno ratno pravo. Samim tim dolazi i do ograničavanja prava zaraćenih strana i kontrolisanja njihovih postupaka, kako prema civilnom stanovništvu, tako i u pogledu započinjanja i vođenja ratova. Međunarodnim ratnim pravom započinjanje i vođenje ratova biće ograničeno, dok će pojedini postupci koji se odnose na nepotrebna razaranja i mučenja biti zabranjena. Kršenjem ovih pravila i običaja nastaju ratna krivična djela. Objekt zaštite ovih krivičnih djela jesu čovječnost i druge univerzalne, opštecivilizacijske vrijednosti zaštićene međunarodnim pravom. To su dobra koja su krivičnopravno zaštićena u svim državama, bez obzira na politička uređenja, kao npr. život čovjeka, njegov tjelesni integritet, osnovna prava i slobode čovjeka, i sl.³⁴⁴

5.1. Genocid (član 171 KZ BiH)

Riječ „genocid“ predstavlja grčko-latinsku kovanicu, i to od grčke riječi *genos* (rod ili narod) i latinske riječi *occidere* (ubit). Ovaj termin usvojen je na zasijedanju Generalne skupštine UN-a 1946. godine i označava uskraćivanje prava na opstanak cijelim ljudskim grupama, kao što je ubistvo (*homicid*), odnosno uskraćivanje prava na život pojedinim ljudskim bićima.³⁴⁵

Ovo krivično djelo nastaje naređivanjem da se učini ili činjenjem, u cilju da se potpuno ili djelimično istrijebi nacionalna, etnička, rasna ili vjerska skupina ljudi, kojeg od ovih djela: a) ubijanje pripadnika skupine ljudi; b) nanošenje teške tjelesne povrede ili duševne povrede pripadnicima skupine ljudi; c) smišljeno nametanje skupini ljudi ili zajednici takvih životnih uslova koji bi mogli prouzrokovati njeno potpuno ili djelimično istrebljenje; d) uvođenje mera kojima je cilj sprečavanje rađanja unutar skupine ljudi, ili e) prisilno preseljenje djece iz te u drugu skupinu ljudi. Objekt zaštite kod ovog djela je čovječnost i međunarodno pravo.

Radnja izvršenja može se ostvariti na dva načina, i to: a) izdavanjem

³⁴³ B. Petrović, D. Jovašević, 2010, *cit. djelo*, str. 226.

³⁴⁴ N. Stanković, *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016. str. 78.

³⁴⁵ Z. Tomić, *Krivično pravo, posebni dio*, Sarajevo, 2007, str. 416.

naređenja, i b) neposrednim preuzimanjem određenih djelatnosti. Krivično djelo genocida se uglavnom vrši organizovano i po utvrđenom planu, gdje naređenje pretpostavljenog ima posebnu snagu dejstva, pa je, prema tome, i njegova odgovornost samostalne prirode. Zbog toga se s pravom ističe da genocid predstavlja plansko i sistematsko uništenje jedne određene grupe ljudi, a ne jedan prolazni akt, kao kod ostalih krivičnih djela iz ove grupe. Naredbodavac će biti odgovoran kao izvršilac ovog djela i u slučaju da njegova naredba nije izvršena, pa i onda kada nije ni pokušano njeno izvršenje. Krivično djelo je svršeno samim izdavanjem naređenja da se izvrši neka od navedenih djelatnosti.

Izvršilac krivičnog djela može da bude svako lice, a u pogledu krivice potreban je direktni umišljaj koji karakteriše „genocidna namjera“. Genocid se može izvršiti za vrijeme rata ili oružanog sukoba, pa i za vrijeme mira, pa se po tom obilježju, osim postojanja genocidne namjere, razlikuje od ratnih zločina.

Za ovo djelo propisana je kazna zatvora od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora.

Zakonom je izričito predviđeno da za ovo djelo krivično gonjenje i kažnjavanje ne zastarijevaju.³⁴⁶

U pogledu ekstradicije, ovo djelo se smatra političkim krivičnim djelom prema odrebi članu VI Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida.

5.2. Zločin protiv čovječnosti (član 172 KZ BiH)

Zločin protiv čovječnosti čini onaj ko, kao dio širokog ili sistematičnog napada usmjerenog bilo protiv kojeg civilnog stanovništva, znajući za takav napad, učini koje od ovih djela, i to: 1) lišenje drugog lica života (ubistvo); 2) istrebljenje; 3) odvođenje u ropstvo; 4) deportacija ili prisilno preseljenje stanovništva; 5) zatvaranje ili drugo teško oduzimanje fizičke slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava; 6) mučenje; 7) prisiljavanje drugog lica na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik teškog seksualnog nasilja; 8) progon bilo koje grupe ljudi ili kolektiva na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, polnoj ili drugoj osnovi koja je univerzalno prihvaćena kao nedopustiva po međunarodnom pravu, u vezi s bilo kojim krivičnim djelom koje spada u zločin protiv čovječnosti, bilo kojim krivičnim djelom propisanim u Krivičnom zakonu BiH, ili bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti Suda Bosne i Hercegovine; 9)

³⁴⁶ Član 19 Krivičnog zakona BiH.

prisilni nestanak osoba; 10) zločin aparthejda, ili 11) druga nečovječna djela slične prirode, učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenja zdravlja.

Zakonom su definisani pojedini pojmovi koji su upotrijebljeni pri određivanju bića ovog krivičnog djela. Tako je određeno da napad usmjeren bilo protiv kojeg civilnog stanovništva jeste ponašanje koje uključuje višestruko činjenje ovog djela bilo protiv kojeg civilnog stanovništva na osnovi ili u cilju državne politike ili politike neke organizacije da se učini takav napad. Istrebljenje uključuje namjerno nametanje takvih životnih uslova, a posebno uskraćivanje pristupa hrani i lijekovima, koji mogu prouzrokovati uništenje dijela stanovništva. Odvođenje u ropsstvo jeste vršenje nad licem bilo kojeg ili svih ovlašćenja inače vezanih za pravo svojine, uključujući vršenje takvog ovlašćenja pri trgovanim ljudima, posebno ženama i djecom. Deportacija ili prisilno preseljenje stanovništva jeste prisilno iseljenje lica s teritorije na kojoj su zakonito prisutna protjerivanjem ili drugim mjerama prisile, bez osnova dopuštenih po međunarodnom pravu. Mučenje jeste namjerno nanošenje snažnog tjelesnog ili duševnog bola ili patnje licu zadržanom od strane izvršioca ili pod njegovim nadzorom, izuzimajući bol ili patnju koja je posljedica isključivo izvršenja zakonitih sankcija. Prsilna trudnoća jeste nezakonito zatočeništvo žene kojoj je prisilno prouzrokovana trudnoća, s namjerom da se utiče na etnički sastav bilo kojeg stanovništva ili da se učine druge teške povrede međunarodnog prava. Progon jeste namjerno i teško, međunarodnom pravu suprotno uskraćivanje osnovnih prava, zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici. Prsilni nestanak lica jeste hapšenje, pritvaranje ili otimanje lica, od strane ili s dopuštenjem, podrškom ili pristankom države ili političke organizacije, uz odbijanje da se prizna takvo lišenje slobode ili da se pruži informacija o sudbini ili o mjestu gdje se nalaze takva lica, s namjerom da se uklone od zaštite zakona na duže vrijeme. Zločin aparthejda su nečovječne radnje učinjene u kontekstu institucionalizovanog režima sistematskog potlačivanja i dominacije jedne rasne skupine nad bilo kojom drugom rasnom skupinom ili skupinama ljudi, učinjene s namjerom održavanja takvog režima.

Objekt zaštite kod ovog djela su čovječnost i međunarodno pavo. Djelo je svršeno preduzimanjem neke od navedenih radnji izvršenja. Posljedica djela se javlja u vidu povrede ili uskraćivanja korišćenja osnovnih ljudskih prava i sloboda civilnom stanovništvu. Za postojanje djela je bitno da se navedene radnje preduzimaju kao dio širokog ili sistematskog napada uperenog protiv civilnog stanovništva.

Izvršilac krivičnog djela može da bude svako lice, a u pogledu krivice potreban je direktni umišljaj. Svakako da naređenje da se izvrši ovo djelo može

izdati samo lice koje ima odgovarajući položaj ili dužnost.

Za ovo djelo propisana je kazna zatvora najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora.

Zakonom je izričito predviđeno da za ovo djelo krivično gonjenje i kažnjavanje ne zastarijevaju.

5.3. Ratni zločin protiv civilnog stanovništva (član 173 KZ BiH)

Ratni zločin protiv civilnog stanovništva se sastoji u raznovrsnim oblicima nečovječnog postupanja prema civilnom stanovništvu koje predstavlja najteže povrede ljudskih prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije. Objekt zaštite je civilno stanovništvo.

Ovo djelo čini onaj ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije naredi ili učini koje od ovih djela, i to: 1) napad na civilno stanovništvo, naselje, pojedina civilna lica ili lica onesposobljena za borbu, a taj je napad prouzrokovao smrt, tešku tjelesnu povredu ili teško narušenje zdravlja ljudi; 2) napad bez izbora cilja kojim se povređuje civilno stanovništvo; 3) ubijanja, namjerno nanošenje licu snažnog tjelesnog ili duševnog bola ili patnje (mučenje), nečovječno postupanje, biološke, medicinske ili druge naučne eksperimente, uzimanje tkiva ili organa radi transplantacije, nanošenje velikih patnji ili povreda tjelesnog integriteta ili zdravlja; 4) raseljenje, preseljenje ili prisilno odnarodnjenje ili prevođenje na drugu vjeru; 5) prisiljavanje drugog lica na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), prisiljavanje na prostituciju, primjenjivanje mera zastrašivanja i terora, uzimanje talaca, kolektivno kažnjavanje, protivpravno odvođenje u koncentracione logore i druga protivzakonita zatvaranja, oduzimanje prava na pravično i nepristrasno suđenje, prisiljavanje na službu u neprijateljskim oružanim snagama ili u neprijateljskoj obavještajnoj službi ili upravi, ili 6) prisiljavanje na prinudni rad, izgladnjivanje stanovništva, konfiskaciju imovine, pljačkanje imovine stanovništva, protivpravno, samovoljno i vojnim potrebama neopravdano uništavanje ili prisvajanje imovine u velikim razmjerama, uzimanje nezakonite i nesrazmjerno velike kontribucije i rekvizicije, smanjenje vrijednosti domaće novčane jedinice ili protivzakonito izdavanje novca.

Kod ovog djela postoji više alternativno određenih radnji izvršenja. Uslov je da se navedene radnje vrše protivno pravilima međunarodnog prava, odnosno da se vrše kršenjem međunarodnog prava koje predviđa određena pravila za

vođenje ratnih operacija. Djelo je dovršeno samim izdavanjem naređenja da se izvrši radnja, odnosno preuzimanjem neke od djelatnosti koja predstavlja radnju izvršenja. Dakle, za postojanje djela nije potrebno da je naređenje i izvršeno. Krivično djelo može biti izvršeno samo za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije.

Izvršilac krivičnog djela može biti svako lice koje naređuje njegovo izvršenje ili neposredno izvršava neku od navedenih radnji izvršenja. Krivično djelo može biti izvršeno samo sa umišljajem.

Za osnovni oblik djela propisana je kazna zatvora od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora.

Zakonom je izričito predviđeno da za ovo djelo krivično gonjenje i kažnjavanje ne zastarijevaju.

Pored navedenog, Krivični zakon propisuje i poseban oblik krivičnog djela, a čini ga ko, kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije naredi ili učini koje od ovih djela, i to: 1) napad na objekte posebno zaštićene međunarodnim pravom ili opšteopasne objekte i postrojenja kao što su brane, nasipi i nuklearne elektrane; 2) napad bez izbora cilja na civilne objekte koji su pod posebnom zaštitom međunarodnog prava, nebranjena mjesta i demilitarizovane zone, ili 3) dugotrajno oštećenje prirodne okoline velikih razmjera, koje može da šteti zdravlju ili opstanku stanovništva. Izvršilac djela može da bude svako lice, a u pogledu krivice potreban je umišljaj. Za ovo djelo, kao i kod osnovnog oblika, propisana je kazna zatvora od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora.

Drugi poseban oblik ovog krivičnog djela čini onaj ko, kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije, kao okupator naredi ili učini preseljenje dijelova civilnog stanovništva svoje pripadnosti na okupiranu teritoriju. Izvršilac ovog krivičnog djela može da bude samo lice koje je pripadnik okupacionih snaga, bilo kao naredbodavac ili neposredni izvršilac djela. I za ovaj oblik djela propisana je kazna zatvora od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora.

5.4. Ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika (član 174 KZBiH)

Ovo krivično djelo obuhvata različite oblike nečovječnog postupanja prema ranjenicima, bolesnicima, brodolomcima ili sanitetskom ili vjerskom osoblju u vrijeme rata ili oružanog sukoba.

Djelo čini ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata ili oružanog sukoba, prema ranjenicima, bolesnicima, brodolomcima ili sanitetskom ili vjerskom osoblju naredi ili učini koje od ovih djela, i to: 1) lišenja drugih lica života (ubistva), namjerna nanošenja licima snažnog tjelesnog ili duševnog bola ili patnje (mučenja), nečovječno postupanje, biološke, medicinske ili druge naučne eksperimente, uzimanje tkiva ili organa radi transplantacije; 2) nanošenje velikih patnji ili povreda tijela ili povreda zdravlja, ili 3) protivpravno, samovoljno, vojnim potrebama neopravdano uništavanje ili prisvajanje u velikim razmjerama materijala, sredstava sanitetskog transporta i zaliha sanitetskih ustanova ili jedinica.

Objekt zaštite su ranjenici, bolesnici, brodolomci, i sanitetsko ili vjersko osoblje. Prema tome, ovim krivičnim djelom se štite osnovna prava koja u ratu ili oružanom sukobu pripadaju ranjenicima, bolesnicima, brodolomcima, sanitetskom ili vjerskom osoblju.

Radnja izvršenja se sastoji u naređenju da se vrše navedene djelatnosti, ili u samom njihovom neposrednom izvršenju. Radnja izvršenja se ostvaruje alternativno, a za postojanje djela dovoljna je samo jedna od tih radnji i samo prema jednom licu. I kod ovog krivičnog djela potrebno je da navedene radnje predstavljaju kršenje pravila međunarodnog prava. Prema odredbama Ženevske konvencije iz 1949. godine, prema licima koja su izbačena iz borbe uslijed ranjavanja ili bolesti mora se postupati čovječno i mora im se pružiti potrebna ljekarska pomoć.

Vrijeme izvršenja djela je njegovo bitno obilježje. Ono se može izvršiti samo za vrijeme rata ili oružanog sukoba.

Izvršilac ovog krivičnog djela može biti svako lice koje se pojavljuje u ulozi naredbodavca ili izvođača zabranjenih radnji. U pogledu krivice potreban je umišljaj.

Za ovo djelo predviđena je kazna zatvora od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora.

Zakonom je izričito predviđeno da za ovo djelo krivično gonjenje i kažnjavanje ne zastarijevaju.

5.5. Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika (član 175 KZBiH)

Istorijski gledano, ovaj ratni zločin je poznat još od antičke Grčke koja je poštovala status zarobljenika i humano postupala prema neprijatelju koji je razoružan i onesposobljen da se brani.

Djelo čini ko kršeći pravila međunarodnog prava, prema ratnim zarobljenicima naredi ili učini koje od ovih djela, i to: 1) lišenja drugih lica života (ubistva), namjerna nanošenja licima snažnog tjelesnog ili duševnog bola ili patnje (mučenja), nečovječno postupanje, biološke, medicinske ili druge naučne eksperimente, uzimanje tkiva ili organa radi transplantacije; 2) nanošenje velikih patnji ili povreda tijela ili povreda zdravlja, ili 3) prisiljavanje na službu u neprijateljskim oružanim snagama ili lišavanje prava na pravično i nepristrasno suđenje.

Objekt zaštite su ratni zarobljenici, koji prema pravilima međunarodnog prava čine lica koja pripadaju oružanim snagama, dobrovoljačkim odredima ili policiji jedne strane u sukobu, civilno stanovništvo koje nosi oružje i pridržava se ratnih običaja i zakona, potom, politički i državni funkcioneri zarobljeni od strane neprijatelja. Ratni zločin protiv zarobljenika može se izvršiti u vrijeme rata i u vrijeme mira, što znači da ratni zarobljenici uživaju status zaštićenih lica po međunarodnom pravu sve do momenta repatrijacije.

Izvršilac krivičnog djela može biti svako lice, a u pogledu krivice potreban je umišljaj.

Za ovo djelo propisana je kazna zatvora od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora.

Zakonom je izričito predviđeno da za ovo djelo krivično gonjenje i kažnjavanje ne zastarijevaju.

5.6. Organizovanje grupe ljudi i podstrekavanje na učinjenje krivičnih djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina (član 176 KZ BiH)

U novije vrijeme, organizovani kriminal uzima sve više maha i kao takav predstavlja najopasniji vid kriminaliteta, pa je postao jedno od najaktuelnijih pitanja na međunarodnom i domaćem nivou. Objekt zaštite kod ovog djela su čovječnost i međunarodno pravo.

Ovo djelo čini onaj ko organizuje grupu ljudi radi vršenja krivičnih djela

genocida, zločina protiv čovječnosti, ratnih zločina protiv civilnog stanovništva, ratnih zločina protiv ranjenika i bolesnika i ratnih zločina protiv ratnih zarobljenika.

Stvaranje grupe podrazumijeva grupu ljudi koja je formirana, odnosno koja nije spontano nastala, dok članovi grupe ne moraju imati određene uloge u vršenju krivičnih djela. Djelo je dovršeno samim organizovanjem, odnosno stvaranjem grupe.

Izvršilac krivičnog djela može biti svako lice, a u pogledu krivice potreban je mišljaj.

Za ovo djelo propisana je kazna zatvora od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora.

Pored osnovnog oblika, Krivičnim zakonom predviđen je blaži oblik ovog djela, koji vrši onaj ko postane pripadnik grupe ljudi za izvršenje krivičnih djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina. Za ovo djelo predviđena je kazna zatvora od jedne do deset godina.

Propisano je, takođe, da će se pripadnik grupe ljudi za izvršenje krivičnih djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina, koji otkrije tu grupu prije nego što je u njenom sastavu ili za nju učinio krivično djelo, kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine, a može se i oslobođiti od kazne.

Krivični zakon propisuje i poseban oblik ovog djela, koji vrši onaj ko poziva ili podstrekava na vršenje krivičnih djela genocida, zločina protiv čovječnosti, ratnih zločina protiv civilnog stanovništva, ratnih zločina protiv ranjenika i bolesnika i ratnih zločina protiv ratnih zarobljenika. Za ovo djelo predviđena je kazna zatvora od jedne do deset godina.

5.7. Protivpravno ubijanje i ranjavanje neprijatelja (član 177 KZ BiH)

Haški pravilnik o zakonima i običajima rata na kopnu od 1907. godine zabranjuje ubijanje ili ranjavanje neprijatelja koji je odložio oružje ili nema sredstava za odbranu ili se bezuslovno predao.

Ovo krivično djelo čini onaj ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata ili oružanog sukoba ubije ili rani neprijatelja koji je odložio oružje

ili se bezuslovno predao ili nema sredstava za odbranu.

Ovim krivičnim djelom se štite prava pripadnika neprijateljskih snaga u ratu ili oružanom sukobu, koja su regulisana međunarodnim ratnim pravom. Pasivni subjekt je neprijatelj (pripadnik protivničke strane) koji se bezuslovno predao, ili nema sredstava za odbranu. Dakle, radi se o licu koje neće ili nije u mogućnosti da pruži bilo kakav otpor i koje još nije zarobljeno, odnosno koje nije steklo status ratnog zarobljenika, jer bi se u protivnom radilo o ratnom zločinu protiv ratnih zarobljenika.

Djelo postoji ako se ubijanje ili ranjavanje neprijatelja vrši za vrijeme rata ili oružanog sukoba. Ono mora biti protivpravno, a djelo je dovršeno samim lišavanjem života jednog lica ili ranjavanjem jednog ili više lica koji su pasivni subjekt djela.

Izvršilac krivičnog djela može biti svako lice, a u pogledu krivice potreban je umišljaj.

Za ovo djelo propisana je kazna zatvora od jedne do deset godina.

Teži oblik ovog djela iz stava 2 ovog člana Krivičnog zakona nastaje ako je ubistvo iz stava 1 učinjeno na svirep ili podmukao način, iz koristoljublja ili iz drugih niskih pobuda, ili ako je ubijeno više lica. Za ovaj oblik djela predviđena je kazna zatvora u trajanju od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora.

Pored toga, propisan je i poseban oblik ovog djela, koji vrši onaj ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata ili oružanog sukoba naredi da u borbi ne smije biti preživjeli pripadnika neprijateljske vojske ili vodi borbu protiv neprijatelja na toj osnovi. Za ovaj oblik djela predviđena je kazna zatvora u trajanju od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora.

5.8. Protivpravno oduzimanje stvari od ubijenih i ranjenih na ratištu (član 178 KZBiH)

Ovo krivično djelo čini onaj ko naredi da se protivpravno oduzimaju stvari od ubijenih ili ranjenih na ratištu, ili ko učini takvo oduzimanje.

Radnja izvršenja je alternativno određena, i to kao: a) naređivanje da se protivpravno oduzimaju stvari od ubijenih ili ranjenih na ratištu, ili b) vršenje protivpravnog oduzimanja stvari od ubijenih ili ranjenih na ratištu.

Izvršilac krivičnog djela može biti svako lice koje na ratištu oduzima stvari od ubijenih, odnosno ranjenih, ali će to, prije svega, biti lice koje je učestvovalo u oružanom sukobu, ili je pripadnik oružanih snaga ili je lice koje po svom položaju i ovlašćenju može da izda naređenje da se od ubijenih ili ranjenih oduzimaju stvari. Ovo krivično djelo se može izvršiti samo na ratištu u vrijeme ratnih ili oružanih sukoba. Za krivičnu odgovornost potreban je umišljaj.

Za ovo djelo propisana je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Teži oblik ovog djela postoji ako je djelo učinjeno na svirep način. Za ovaj oblik djela propisana je kazna zatvora od jedne do deset godina.

5.9. Povrede zakona ili običaja rata (179 KZ BiH)

Ovo krivično djelo čini onaj ko za vrijeme rata ili oružanog sukoba naredi da se povrijede zakoni ili običaji rata ili ih sam povrijedi.

Radnja krivičnog djela je alternativno određena, i to kao: a) naređivanje da se povrijede zakoni ili običaji rata, odnosno da se upotrijebe sredstva ili načini borbe koji su zabranjeni međunarodnim pravom, ili b) neposredna povreda zakona ili običaja rata, odnosno neposredna upotreba takvih sredstava ili načina borbe. Djelo je dovršeno izdavanjem naređenja da se povrijede zakoni ili običaji rata ili kada su zakoni ili običaji rata povrijedeni, odnosno kada je došlo do upotrebe nedozvoljenog sredstva ili nedozvoljenih načina borbe koji su zabranjeni međunarodnim pravom.

Zakon, pored toga, propisuje da povrede zakona ili običaja rata, u smislu radnje izvršenja ovog djela, uključuju: 1) upotrebu bojnih otrova ili drugih ubojnih sredstava s ciljem izazivanja nepotrebne patnje; 2) bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnim potrebama; 3) napad ili bombardovanje bilo kojim sredstvima nebranjениh gradova, sela, nastambi ili zgrada; 4) pljenidbu, uništavanje ili namjerno oštećenje ustanova namijenjenih vjerskim, dobrotvornim ili obrazovnim potrebama, nauci i umjetnosti, istorijskih spomenika i naučnih i umjetničkih djela, ili 5) pljačku javne ili privatne imovine.

Ovo krivično djelo može se izvršiti samo u vrijeme rata ili oružanog sukoba.

Izvršilac krivičnog djela može biti lice koje učestvuje u ratu, oružanom

sukobu ili po svojoj funkciji može da izdaje naređenja za upotrebu pojedinih borbenih sredstava, ili izvođenja određenog načina borbe. U pogledu krivice izvršioca potreban je umišljaj.

Za ovo djelo propisana je kazna zatvora od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora.

5.10. Individualna i komandna odgovornost (član 180 KZ BiH)

Ovo krivično djelo čini ko planira, naredi, učini ili podstrekava ili pomaže u planiranju, pripremanju ili učinjenju sljedećih međunarodnih krivičnih djela, i to: 1) genocida; 2) zločina protiv čovječnosti; 3) ratnog zločina protiv civilnog stanovništva; 4) ratnog zločina protiv ranjenika i bolesnika; 5) ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika; 6) protivpravnog ubijanja i ranjavanja neprijatelja; 7) protivpravnog oduzimanja stvari od ubijenih i ranjenih na ratištu, i 8) povrede zakona ili običaja rata.

Dakle, ovdje se radi o djelatnostima koje predstavljaju pripremanje ovih najtežih krivičnih djela današnjice, odnosno djelatnostima kojima se podstrekava ili pomaže u njihovoj realizaciji.³⁴⁷ Kod preuzimanja radnje planiranja, pokretanja, naređivanja ili podstrekavanja ili pomaganja u činjenju nekog od zakonom navedenih krivičnih djela, učinilac je odgovoran samim preuzimanjem ovih radnji, bez obzira da li je neko lice kasnije na osnovu toga neposredno preduzelo radnju učinjenja konkretnog krivičnog djela protiv čovječnosti ili vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom ili ne. U ovom slučaju učinilac će biti odgovoran samo za preuzimanje ovih radnji, i to u granicama koje su zakonom propisane za konkretno djelo.

Službeni položaj *bilo kojeg lica*, bilo da se radi o šefu države ili vlade, ili o odgovornom službenom licu vlade, ne oslobađa takvu osobu *krivice* niti utiče na ublažavanje kazne.

Takođe, činjenica da je neko od navedenih krivičnih djela učinjeno od strane podređenog, ne oslobađa njemu nadređenu osobu od *krivice* ukoliko je ta nedređena osoba znala ili je mogla znati da se njen podređeni spremi učiniti takvo djelo, odnosno da je već učinio takvo djelo, a nadređena osoba je propustila da preuzme nužne i razumne mjere da spriječi učinjenje krivičnog djela, odnosno da učinilac tog djela bude kažnjen.

³⁴⁷ F. Bačić, *Zapovjedna odgovornost*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2. Zagreb, 2001, str. 139-146.

Činjenica da je neka osoba postupala po naređenju vlade ili neke njoj nadređene osobe, ne oslobađa je *krivice*, ali može uticati na ublažavanje kazne ako sud smatra da to interesi pravičnosti zahtijevaju.

5.11. Povreda parlamentara (član 181 KZ BiH)

Ovo krivično djelo čini onaj ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata ili oružanog sukoba vrijeđa, zlostavlja ili zadrži parlamentara ili njegovu pratnju ili im sprijeći povratak, ili na drugi način povrijedi njihovu nepovredivost. Objekt zaštite je lice koje je parlamentar ili lice koje se nalazi u njegovoj pratnji.

Radnja krivičnog djela je alternativno određena i sastoji se u sljedećem, i to: a) vrijedjanju; b) zlostavljanju; c) zadržavanju; d) sprečavanju povratka, ili e) na drugi način povredljivanju nepovredivosti parlamentara ili njegove pratnje.

Vrijeme izvršenja je bitno obilježje ovog krivičnog djela, što znači da povreda parlamentara ili njegove pratnje treba da se vrši u vrijeme rata ili oružanog sukoba. Izvršilac krivičnog djela može biti samo učesnik u ratu ili oružanom sukobu, dok je u pogledu krivice potreban umišljaj. Za ovo djelo propisana je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

5.12. Neopravdano odlaganje povratka ratnih zarobljenika (član 182 KZ BiH)

Ovo djelo čini onaj ko kršeći pravila međunarodnog prava, nakon završetka rata ili oružanog sukoba, naredi ili izvrši neopravdano odlaganje povratka ratnih zarobljenika ili civilnih lica.

Radnja krivičnog djela je alternativno određena, i to kao: a) naređivanje da se izvrši neopravdano odlaganje povratka ratnih zarobljenika ili civilnih lica, i b) vršenje neopravdanog odlaganja povratka ratnih zarobljenika ili civilnih lica. Da bi postojalo djelo, potrebno je da se neopravdano odlaže povratak ratnih zarobljenika ili civilnih lica nakon završetka rata ili oružanog sukoba. Isto tako, za postojanje djela potrebno je da se neopravdano odlaganje vrši kršenjem pravila međunarodnog prava.

Izvršilac ovog djela može da bude svako lice, dok je u pogledu krivice potreban umišljaj.

Za ovo djelo propisana je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

5.13. Zloupotreba međunarodnih znakova (član 184 KZ BiH)

Ovo djelo čini onaj ko zloupotrijebi ili neovlašćeno nosi zastavu ili znak Organizacije Ujedinjenih nacija, ili znakove ili zastave Crvenog krsta ili znakove koji njima odgovaraju, ili druge priznate međunarodne znakove kojima se obilježavaju određeni objekti radi zaštite od vojnih djelovanja.

Radnja izvršenja se sastoji u zloupotrebi ili u neovlašćenom nošenju navedenih međunarodnih znakova. Po pravilu, zloupotreba međunarodnih znakova se vrši u vrijeme rata ili oružanog sukoba, s tim da se može izvršiti i u mirnodopskim uslovima.

Izvršilac ovog djela može da bude svako lice, dok je u pogledu krivice potreban umišljaj. Za ovo djelo propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine. Teži oblik ovog djela postoji kada se ovo krivično djelo učini za vrijeme ratnog stanja ili neposredne ratne opasnosti. Za ovaj oblik djela propisana je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

5.14. Međunarodna trgovina ljudima (član 186 KZ BiH)

Krivično djelo međunarodne trgovine ljudima, pored osnovnog, ima i tri posebna i dva teža oblika.

Osnovni oblik djela čini onaj ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom ovlaštenja ili uticaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi, kako bi privolio lice koje ima kontrolu nad drugim licem, vrbuje, preze, preda, sakrije, ili primi lice u svrhu iskorišćavanja tog lica u državi u kojoj to lice nema prebivalište ili čiji nije državljanin. Pod iskorišćavanjem se podrazumijeva prostitucija drugog lica, ili drugi oblici seksualnog iskorišćavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo, ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorišćavanje.

Objekt zaštite kod ovog djela je dostojanstvo i integritet ličnosti kao osnovne ljudske vrijednosti u smislu atributa čovječnosti koje je zaštićeno međunarodnim pravom.

Radnja izvršenja je alternativno određena. Djelo je svršeno preduzimanjem neke od navedenih djelatnosti na neki od navedenih načina, uz postojanje navedenog cilja.

Izvršilac ovog djela može da bude svako lice, dok je u pogledu krivice potreban direktni umišljaj. Za osnovni oblik djela propisana je kazna zatvora od najmanje pet godina.

Poseban oblik ovog djela izvršava onaj ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije ili primi lice koje nije navršilo 18 godina života u svrhu iskorišćavanja prostitucijom ili drugim oblikom seksualnog iskorišćavanja, prisilnim radom ili uslugama, ropstvom ili njemu sličnim odnosom, služenjem, odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela ili u svrhu kakvog drugog iskorišćavanja u državi u kojoj to lice nema prebivalište ili čiji nije državljanin. Za ovaj oblik krivičnog djela propisana je kazna zatvora od najmanje deset godina.

Prvi teži oblik ovog krivičnog djela nastaje kada jedan od prethodno navedena dva oblika ovog krivičnog djela izvrši službeno lice prilikom vršenja službene dužnosti. Za ovaj oblik djela propisana je kazna zatvora od najmanje deset godina.

Drugi poseban oblik krivičnog djela izvršava onaj ko krivotvori, pribavi ili izda putnu ili ličnu ispravu ili koristi, zadržava, oduzima, mijenja, oštećeuje, uništava, putnu ili ličnu ispravu drugog lica u svrhu omogućavanja međunarodne trgovine ljudima. Za ovaj oblik djela propisana je kazna zatvora od jedne do pet godina.

Predviđen je i treći poseban oblik ovog djela, koji nastaje korišćenjem usluga žrtve međunarodne trgovine ljudima. Za ovaj oblik djela propisana je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Na kraju, propisan je i drugi teži oblik ovog djela, koji nastaje kada su izvršenjem krivičnog djela iz stavova 1 i 2 prouzrokovane teže posljedice, narušavanje zdravlja, teška tjelesna povreda ili smrt lica navedenih u stavovima 1 i 2. Za ovaj oblik krivičnog djela propisana je kazna zatvora od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora.

Predmeti, prevozna sredstva i objekti upotrijebljeni za izvršenje krivičnog djela međunarodne trgovine ljudima oduzimaju se.

Na postojanje krivičnog djela međunarodne trgovine ljudima bez uticaja je okolnost da li je lice koje je žrtva međunarodne trgovine ljudima pristalo na

iskorišćavanje. Protiv žrtve međunarodne trgovine ljudima koju je izvršilac krivičnog djela prisilio da učestvuje u izvršenju drugog krivičnog djela, neće se voditi krivični postupak ako je takvo njeno postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve međunarodne trgovine ljudima.

5.15. Međunarodno navođenje na prostituciju (član 187 KZ BiH)

Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine propisano je da ko radi zarade ili druge koristi, navodi, podstiče ili namamljuje drugog na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogući njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga ili na bilo koji način učestvuje u organizovanju ili vođenju pružanja seksualnih usluga u državi u kojoj to lice nema prebivalište ili čiji nije državljanin, čini krivično djelo međunarodnog navođenja na prostituciju.

Činjenica da se lice koje se navodi, podstiče ili namamljuje već bavilo prostitucijom ne utiče na postojanje krivičnog djela.

Izvršilac krivičnog djela može da bude svako lice, a u pogledu krivice potreban je umišljaj.

Za ovo djelo zakonom je propisana kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Prostitucija je negativna društvena pojava, prisutna danas skoro u svim društvima. Za njeno suzbijanje u prvom redu su značajne preventivne vaspitne mjere, ali se primjenjuju i mjere krivičnog prava, posebno prema onima koji trguju ženama i djecom u cilju vršenja prostitucije.

Ova pojava ima međunarodni značaj, a poznata je još kao trgovina bijelim robljem. Mjere za njeno suzbijanje predviđene su i većim brojem međunarodnih konvencija.

5.16. Uzimanje talaca (član 191 KZ BiH, član 200 KZ FBiH, član 305 KZ RS i član 197 KZ BD BiH)

Za razliku od klasične otmice, ovo krivično djelo predstavlja jedan poseban, ili bolje rečeno, specifičan oblik otmice, koja se vrši u namjeri da se prinudi neka država ili međunarodna organizacija na neko činjenje ili nečinjenje, odnosno u namjeri postizanja određenog cilja koji je, po pravilu, političke prirode.

Ovo krivično djelo čini onaj ko drugoga zatvori, drži zatvorenog ili mu na drugi način oduzme ili ograniči slobodu kretanja, ili ga drži i prijeti da će ga ubiti, povrijediti ili dalje držati kao taoca, u cilju da primora Bosnu i Hercegovinu, odnosno Federaciju, odnosno Republiku Srpsku, odnosno Brčko distrikt, neku državu ili međunarodnu međuvladinu organizaciju da nešto učini ili ne učini, kao izričiti ili prečutni uslov za oslobođanje taoca.

Objekt zaštite je međunarodni mir i bezbjednost koji su ugroženi napadom na život ili tijelo nekog čovjeka. Pasivni subjekt je talac, koji može biti svako lice, bez obzira na pol ili starosno doba.

Izvršilac krivičnog djela može biti svako lice, a u pogledu krivice potreban je umišljaj.

Za ovo djelo u KZ BiH propisana je kazna zatvora od najmanje tri godine, a u ostalim krivičnim zakonima kazna zatvora od jedne do deset godina.

U članu 191 stav 2 KZ BiH, članu 200 stav 2 KZ FBiH, članu 305 stav 2 KZ RS i članu 197 stav 2 KZ BD BiH, propisan je prvi teži oblik ovog djela, koji nastaje kada usijed djela iz stava 1 nastupi smrt otetog lica. Za ovaj oblik djela propisana je kazna zatvora od najmanje pet godina.

U članu 191 stav 3 KZ BiH, članu 200 stav 3 KZ FBiH, članu 305 stav 3 KZ RS i članu 197 stav 3 KZ BD BiH, propisan je drugi teži oblik ovog djela, koji nastaje kada je pri izvršenju krivičnog djela iz stava 1 učinilac oteto lice s umišljajem lišio života. Za ovaj oblik djela propisana je kazna zatvora od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora.

5.17. Neovlašćeni promet opojnim drogama (član 195 KZ BiH)

Upotreba opojnih droga je višestruko štetna. Štetne posljedice nastaju, prije svega, za zdravlje onih koji ih koriste, a to su po pravilu mladi ljudi. Suzbijanje narkomanije se vrši, prije svega, preventivnim djelovanjem, odnosno vaspitnim uticajem na mlade, a sa druge strane, nastojanjima da se onemogući neovlašćena proizvodnja i promet opojnih droga.

Ovo djelo čini onaj ko neovlašćeno vrši međunarodnu prodaju ili prenos ili nudi na prodaju ili radi prodaje kupuje, drži, prevozi ili prenosi, ili posreduje u međunarodnoj prodaji ili kupovini, šalje, isporučuje, uvozi, izvozi ili na drugi način neovlašćeno stavlja u međunarodni promet supstance ili preparate koji su

propisom proglašeni opojnim drogama.

Radnja krivičnog djela je alternativno određena. Djelo je svršeno preduzimanjem bilo koje djelatnosti koja je označena kao radnja izvršenja.

Izvršilac krivičnog djela može biti svako lice, a u pogledu krivice potreban je umišljaj.

Za ovo djelo propisana je kazna zatvora od najmanje tri godine.

Teži oblik djela iz stava 2 nastaje kada neko organizuje grupu ljudi radi vršenja krivičnog djela iz stava 1, ili kada neko postane član takve organizovane grupe ljudi. Za ovaj oblik djela propisana je kazna zatvora od najmanje pet godina.

U stavu 3 propisan je poseban oblik ovog djela, koji nastaje kada neko u međunarodnoj transakciji neovlašćeno pravi, nabavlja, posreduje ili daje na upotrebu opremu, materijal ili supstancu znajući da će biti upotrijebljeni za proizvodnju opojnih droga. Za ovaj oblik djela propisana je kazna zatvora od jedne do deset godina.

U stavu 4 izričito je propisano da će se opojne droge i sredstva za njihovu proizvodnju oduzeti.

5.18. Piratstvo (član 196 KZ BiH)

Ovo krivično djelo čini član posade ili putnik na brodu ili u avionu, izuzev vojnog i javnog broda ili aviona, koji s namjerom da sebi ili drugom pribavi imovinsku ili neimovinsku korist ili da drugom prouzrokuje kakvu štetu, na otvorenom moru ili na teritoriji koja nije pod vlašću nijedne države učini protivpravno nasilje ili kakvu drugu prisilu protiv drugog broda ili aviona ili protiv lica ili stvari koji se nalaze na njima.

Za ovo djelo u KZ BiH propisana je kazna zatvora od jedne do deset godina.

Ako je uslijed ovog krivičnog djela nastupila smrt jednog ili više lica, uništenje broda ili aviona, ili drugo veliko razaranje, učinilac će se kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina.

Ako je pri učinjenju ovog krivičnog djela učinilac s umišljajem lišio

života jedno ili više lica, kazniće se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

Djelo će postojati ako se vrši na otvorenom moru ili na mjestu koje ne pripada pod vlast nijedne države, ukoliko bi se djelo vršilo u unutrašnjim morskim vodama ne bi postojalo ovo krivično djelo, nego bi se radilo o drugim krivičnim djelima.

Predmet krivičnog djela su brod i avion.

Izvršilac krivičnog djela može biti samo član posade ili putnik privatnog broda ili privatnog aviona, dok je u pogledu krivice potreban je umišljaj.

5.19. Otmica aviona ili broda ili zauzimanje fiksne platforme (član 197 KZ BiH)

Haškom konvencijom o suzbijanju nezakonite otmice aviona od 1970. godine, nezakonita otmica aviona proglašena je za delikt međunarodnog prava, a države potpisnice su se obavezale da u svom nacionalnom zakonodavstvu odrede kao krivično djelo svaku nasilnu otmicu aviona dok se on nalazi u letu.³⁴⁸

Objekt zaštite kod ovog djela je bezbjednost morskog, prekomorskog i vazdušnog saobraćaja, tj. opšta sigurnost ljudi i imovina.

Ovo djelo čini onaj ko silom ili prijetnjom da će upotrijebiti silu, ili drugim oblikom zastrašivanja, preuzme ili vrši kontrolu nad zrakoplovom koji se nalazi u letu, nad brodom ili plutajućim objektom bilo koje vrste ili fiksnom platformom.

Radnja izršenja je alternativno određena. Djelo se smatra dovršenim kada je učinilac preuzeo kontrolu nad avionom u letu, ili nad brodom, odnosno plutajućim objektom.

Izvršilac djela može biti svako lice, a u pogledu krivice potreban je direktni umišljaj.

Za ovo djelo propisana je kazna zatvora od najmanje jednu godinu.

U stavu 2 propisan je prvi teži oblik ovog djela, koji nastaje kada je uslijed

³⁴⁸ B. Vučković, V. Vučković, *Krivično pravo Crne Gore*, Tivat, 2011, str. 711.

krivičnog djela iz stava 1 nastupila smrt jednog ili više lica, ili je prouzrokovano uništenje otetog aviona, broda ili plutajućeg objekta ili fiksne platforme, ili je nastupila druga imovinska šteta. Za ovaj oblik djela propisana je kazna zatvora od najmanje pet godina.

U stavu 3 propisan je drugi teži oblik ovog djela, koji nastaje kada je pri izvršenju krivičnog djela iz stava 1 učinilac neko lice s umišljajem lišio života. Za ovaj oblik djela propisana je kazna zatvora od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora.

5.20. Terorizam (član 201 KZ BiH, član 201 KZ FBiH, član 299 KZ RS i član 198 KZ BD BiH)

U cilju suzbijanja i sprečavanja terorizma donijeto je više međunarodnopravnih akata, među kojima je i Evropska konvencija o suzbijanju terorizma iz 1977. godine, a koja je stupila na snagu 1978. godine.

Ovo krivično djelo nastaje kada neko učini teroristički akt s ciljem ozbiljnog zastrašivanja stanovništva ili prisiljavanja organa vlasti Bosne i Hercegovine, odnosno Federacije BiH, odnosno Republike Srpske, odnosno Brčko distrikta BiH, vlade druge zemlje ili međunarodne organizacije, da nešto učini ili ne učini, ili s ciljem ozbiljne destabilizacije ili uništavanja osnovnih političkih, ustavnih, privrednih ili društvenih struktura Bosne i Hercegovine, Federacije BiH, Republike Srpske, Brčko distrikta BiH, druge zemlje ili međunarodne organizacije.

U članu 201 stav 5 KZ BiH, članu 201 stav 4 KZ FBiH, članu 299 stav 4 KZ RS i članu 198 stav 4 KZ BD BiH, definisan je pojam terorističkog akta. U tom smislu, teroristički akt podrazumijeva koju od sljedećih namjernih radnji koja s obzirom na svoju prirodu ili okolnost može ozbiljno oštetiti državu ili međunarodnu organizaciju, i to: 1) napad na život lica koje može prouzrokovati njegovu smrt; 2) napad na tjelesni integritet lica; 3) protivpravno zatvaranje, držanje zatvorenog ili na drugi način oduzimanje ili ograničavanje slobode kretanja drugom licu s ciljem da se to lice ili neko drugi prisili da što učini, ne učini ili trpi (otmica) ili uzimanje talaca; 4) nanošenje velike štete objektima Bosne i Hercegovine, Federacije BiH, Republike Srpske, Brčko distrikta, vlade druge države ili javnim objektima, saobraćajnom sistemu, objektima infrastrukture uključujući informatički sistem, fiksnoj platformi koja se nalazi u kontinentalnom pojasu, javnom mjestu ili privatnoj imovini za koju štetu je vjerovatno da će ugroziti ljudski život ili dovesti do znatne materijalne štete; 5) otmicu aviona, broda ili drugog sredstva javnog saobraćaja ili prevoza robe; 6) proizvodnju, posjedovanje, sticanje, prevoz, snabdijevanje, korišćenje ili osposobljavanje za korišćenje oružja, eksploziva, nuklearnog, biološkog ili hemijskog oružja ili radioaktivnih materijala, te istraživanje i razvoj biološkog, hemijskog ili radioaktivnih materijala; 7) ispuštanje opasnih materija ili izazivanje požara, eksplozija ili poplava s ciljem ugrožavanja ljudskih života; 8) ometanje ili zaustavljanje snabdijevanja vodom, električnom energijom ili drugim prirodnim resursom s ciljem ugrožavanja ljudskih života, ili 9) prijetnja izvršenjem kojeg od navedenih djela.

Izvršilac krivičnog djela može da bude svako lice, a u pogledu krivice potreban je umišljaj.

Za ovo djelo u KZ BiH i KZ RS propisana je kazna zatvora od najmanje pet godina, a u KZ FBiH i KZ BD BiH – kazna zatvora od najmanje tri godine.

U članu 201 stav 2 KZ BiH, članu 201 stav 2 KZ FBiH, članu 299 stav 3 KZ RS i članu 198 stav 2 KZ BD BiH propisan je prvi teži oblik ovog djela, koji nastaje kada je uslijed krivičnog djela iz stava 1 nastupila smrt jednog ili više lica. Za ovo djelo u KZ BiH propisana je kazna zatvora od najmanje osam godina, u KZ FBiH i KZ BD BiH kazna zatvora najmanje pet godina, dok je u KZ RS propisana kazna zatvora najmanje deset godina ili čak kazna dugotrajnog zatvora.

U članu 201 stav 3 KZ BiH, članu 201 stav 3 KZ FBiH, članu 299 stav 4 KZ RS i članu 198 stav 3 KZ BD BiH propisan je drugi teži oblik ovog djela, koji nastaje kada je pri izvršenju krivičnog djela iz stava 1 učinilac neko lice s

umišljajem lišio života. Za ovo djelo propisana je kazna zatvora od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora u svim kriminalnim zakonima, osim u KZ RS, koji određuje kaznu zatvora u trajanju od najmanje 15 godina ili kaznu dugotrajnog zatvora.

U članu 201 stav 4 KZBiH propisan je poseban oblik ovog djela, koji izvršava onaj ko nabavi ili pripremi sredstvo ili ukloni prepreku ili preduzme neku drugu radnju kojom stvoriti uslove za izvršenje krivičnog djela iz stava 1. Za ovaj oblik djela predviđena je kazna zatvora od jedne do deset godina.

5.21. Finansiranje terorističkih aktivnosti (član 201 KZ BiH, član 202 KZ FBiH, član 300 KZ RS i član 199 KZ BD BiH)

Osnov ove inkriminacije je međunarodna Konvencija o suzbijanju finansiranja terorizma koja je usvojena 9. decembra 1990. godine od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija.

Prema KZ BiH ovo krivično djelo čini onaj ko na bilo koji način, neposredno ili posredno, da, prikupi ili na drugi način osigura sredstva s ciljem njihove upotrebe ili znajući da će biti upotrijebljena, u cijelini ili djelimično, za izvršenje nekog od krivičnih djela iz čl. 191 (uzimanje talaca), 192 (ugrožavanje lica pod međunarodnopravnom zaštitom), 194 (neovlašćeno pribavljanje ili raspolaganje nuklearnim materijalom), 194a (ugrožavanje nuklearnog objekta), 196 (piratstvo), 197 (otmica aviona ili broda ili zauzimanje fiksne platforme), 198 (ugrožavanje sigurnosti vazdušne ili morske plovidbe ili fiksnih platformi), 199 (uništenje i uklanjanje znakova koji služe sigurnosti vazdušnog saobraćaja), 200 (zloupotreba telekomunikacionih znakova), 201 (terorizam), 202a (javno podsticanje na terorističke aktivnosti), 202b (vrbovanje radi terorističkih aktivnosti), 202c (obuka za izvođenje terorističkih aktivnosti) ili svakog drugog krivičnog djela koje može prouzrokovati smrt ili težu tjelesnu povredu civila ili lica koje aktivno ne učestvuje u neprijateljstvima u oružanom sukobu, kada je svrha takvog djela, po njegovoj prirodi ili kontekstu, zastrašivanje stanovništva ili prisiljavanje organa vlasti Bosne i Hercegovine ili drugih vlasti ili međunarodne organizacije da nešto učini ili ne učini, bez obzira na to da li su terorističke aktivnosti izvršene i da li su sredstva korišćena za izvršavanje terorističkih aktivnosti.

Prema KZ FBiH i KZ BD BiH ovo krivično djelo čini onaj ko bilo na koji način, direktno ili indirektno, daje ili prikuplja sredstva s ciljem da se upotrijebe ili znajući da će se upotrijebiti u cijelini ili djelimično, za vršenje: 1) krivičnih djela uzimanje talaca i terorizam, ili 2) drugog krivičnog djela koje može prouzrokovati smrt ili težu tjelesnu povredu civilnog lica ili lica koje aktivno ne učestvuje u neprijateljstvima u oružanom sukobu, kad je svrha takvog djela, po njegovoj prirodi ili okolnosti, zastrašivanje stanovništva ili prisiljavanje organa vlasti u Federaciji, odnosno Brčko distriktu, da što učine ili ne učine.

Krivičnim zakonikom RS je propisano da ovo djelo čini ko neposredno ili posredno daje ili na bilo koji način obezbjeđuje ili prikuplja novac, imovinu ili neka druga sredstva u namjeri da se koriste ili znajući da će se koristiti ili da će biti upotrijebljena u cijelosti ili djelimično za vršenje jednog ili više djela navedenih u Glavi XXIII KZ RS - Krivična djela terorizma, kao i krivičnog djela oštećenje ili uništenje javnih uredaja (član 397 st. 1 i 2), oštećenje brana i vodoprivrednih objekata (član 398 st. 1 i 2) ili nekog drugog djela koje može prouzrokovati smrt ili težu tjelesnu povredu civilnog lica ili lica koje aktivno ne učestvuje u neprijateljstvima u oružanom sukobu, ako je takvo djelo upravljeno na zastrašivanje građana ili prisiljavanje organa vlasti u Republici Srpskoj da izvrši ili ne izvrši neku radnju.

Objekt zaštite kod ovog djela su međunarodna bezbjednost i druge vrijednosti zaštićene međunarodnim pravom.

Radnja krivičnog djela je alternativno određena. Za postojanje djela je

bitno da se novčana ili druga sredstva prikupljaju ili daju za izvršenje navedenih djela, ali se ne traži da je došlo do učinjenja nekog od krivičnih djela za koja su sredstva data ili prikupljena.

Izvršilac krivičnog djela može da bude svako lice, a u pogledu krivice potreban je umišljaj.

Za ovo djelo u KZ BiH propisana je kazna zatvora od najmanje tri godine, dok je u KZ FBiH i KZ BD BiH propisana kazna zatvora od jedne do deset godina. Najstrožija kazna propisana je u KZ RS, i to kazna zatvora u trajanju od najmanje osam godina.

U članu 202 stav 2 KZ BiH predviđen je drugi oblik ovog djela koji može da izvrši onaj ko na bilo koji način, neposredno ili posredno, da ili prikupi ili na drugi način osigura sredstva: 1) s ciljem da se ona, u potpunosti ili djelimično, upotrijebe u bilo koju svrhu od terorističkih organizacija ili pojedinačnih terorista, ili 2) znajući da će, u potpunosti ili djelimično, biti upotrijebljena za izvršenje krivičnih djela iz stava 1 od terorističkih organizacija ili pojedinačnih terorista. I za ovaj oblik djela, kao i za osnovni, propisana je kazna zatvora od najmanje tri godine.

U članu 202 stav 3 KZ BiH propisano je da se prikupljena sredstva namijenjena za izvršenje ili nastala izvršenjem krivičnog djela iz stava 1 oduzimaju.

U članu 202 stav 4 KZ BiH propisano je da se pod sredstvima prikupljenim za izvršenje djela iz st. 1 i 2 smatraju sredstva svake vrste, bilo da se sastoje u stvarima ili pravima, bilo materijalna ili nematerijalna, pokretna ili nepokretna, bez obzira na to kako su stečena te pravni dokumenti ili instrumenti u svakom obliku, uključujući i elektronske ili digitalne, koji dokazuju vlasništvo ili pravo vlasništva nad imovinom, uključujući, ali ne ograničavajući se na bankarske kredite, putničke čekove, bankarske čekove, novčane naloge, udjele, vrijednosne papire, obveznice, mjenice i kreditna pisma.

Krivičnim zakonikom RS u stavu 2 istog člana propisano je da će se kaznom zatvora u trajanju najmanje osam godina kazniti i lice koje na bilo koji način neposredno ili posredno daje, obezbjeđuje ili prikuplja novac, imovinu ili neka druga sredstva u namjeri omogućavanja pripremanja djela iz stava 1 ili na bilo koji način obezbjeđuje ili prikuplja novac, imovinu ili neka druga sredstva u namjeri korišćenja ili znajući da će biti u cijelosti ili djelimično iskorišćena na bilo koji način od strane terorista ili terorističke organizacije.

Dalje je propisano da će se službeno ili odgovorno lice u banci ili drugoj finansijskoj instituciji ili lice koje vrši poslove od javnog interesa koje je ovlašćeno za preduzimanje mjera ili radnji za sprečavanje finansiranja terorizma, koje svjesno propusti da preduzme zakonom propisane mjere i time omogući izvršenje djela iz ovog člana, kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina. Ako je ovo djelo izvršeno iz nehata, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina.

Kaznom zatvora najmanje pet godina kazniće se i službeno ili odgovorno lice koje neovlašćeno otkrije klijentu ili nepozvanom licu podatke koji se odnose na postupak ispitivanja sumnjivih transakcija ili drugih mjeru ili radnji koje se preduzimaju za sprečavanje finansiranja terorizma. I ovdje je predviđeno da, ako je ovo djelo izvršeno iz nehata, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina.

U svim navedenim slučajevima, Krivični zakonik RS propisao je, ako je za djelo odgovorno pravno lice, kazniće se novčanom kaznom i mjerom prestanka pravnog lica.

Novac, imovina i sredstva namijenjena za pripremanje ili izvršenje djela iz ovog člana oduzeće se.

LITERATURA

BIBLIOGRAFSKE JEDINICE:

Ackerman, J. E., Sulliven, E.O. *Practice and Procedure of International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia with Selected Materials from International Criminal tribunals for Rwanda*, Hague, London, Boston, 2000.

Ambos, K. *Internationales Strafrecht*, München, 2006.

Andreas, J. *Međunarodno pravo*, Zagreb, 1961.

Arriaza, N. R. *Institutions of international justice, Jurnal of International Affairs*, No. 2, New York.

Avramov, S. *Genocid u Jugoslaviji*, Beograd, 1992.

Avramov, S, Kreća, M. *Međunarodno javno pravo*, Beograd, 1989.

Babić, M. *Međunarodno krivično pravo*, Banja Luka, 2011.

Bačić, F. *Krivično pravni aspekti rata u Republici Hrvatskoj*, Zakonitost, br. 5. Zagreb, 1992.

Bačić, F. *Zapovjedna odgovornost*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2. Zagreb, 2001.

Baginjan, K. A. *Agresija – tjagčajše međunarodnoe prestuplenie k voprosu ob opredelenii agresii*, Moskva, 1955.

Bavcon, Lj. *Družbena funkcija kazenskih sankcija*, Pravilnik br. 9. Ljubljana, 1961.

Bodiroža, M. *Evropska unija*, Banja Luka, 2008.

Bošković, M. *Kriminologija*, Novi Sad, 2006.

Brownlie, G. S. Goodwin, *Basic Documents in International Law*, Oxford, 2002.

- Bustamente, L. *Droit international public*, 1937.
- Cassese, A. *International Criminal Law*, Oxford, 2003.
- Colin, M. *Le crime contre l'humanité*, Eres, 1996.
- Čavoški, K. *Hag protiv pravde*, Beograd, 1998.
- Čeđović, B. Kulić, M. *Krivično pravo, Opšti dio*, Beograd, 2011.
- Čeđović, B. *Međunarodno krivično pravo, Opšti dio*, Beograd, 2006.
- Čeđović, B., Vučković, B., Vučković, V. *Međunarodno krivično pravo*, Tivat, 2011.
- Damaška, M. *The Shadow Side of Command Responsibility*, The American Journal of Comparative Law, Vol. 49. Summer 2001.
- Degan, V. Đ, Pavišić, B. *Međunarodno kazneno pravo*, Rijeka, 2005.
- Detter, I. *The Law of the War*, Cambridge. 2000.
- Dimitrijević, V., Račić, O., Đerić, V., Papić, T., Petrović, V., Obradović, S. *Osnovi međunarodnog javnog prava*, Beograd, 2007.
- Dimitrijević, V. Utočište na teritoriji strane države i teritorijalni azil, Beograd, 1969.
- Donald, A. W. *An Encyclopedia of Wars and Ethics*, Westport, 1996.
- Đurić, V., Jovašević, D. *Međunarodno krivično pravo*, Beograd, 2003.
- Fabijanić-Gargo, S. *Promjena kvalifikacije oružanog sukoba*, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, br. 2, Rijeka, 2008.
- Garson, E. *Krivično pravo (izvori, razvoj, sadašnje stanje)*, Beograd, 1926.
- Gilbert, G. M. *Nuremberg Diary*, London, 1948.
- Goldstone, R. J. *War Crimes Law Comes of Age*, The American Journal of International Law, Washington, 2000.

Grozdanić, V, Kurtović, A. *Lična odgovornost i krivnja prema Statutu Međunarodnog kaznenog suda za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije*, Zbornik Pravnog fakulteta, br. 2, Rijeka, 2001.

Grubač, M, Vučković, B. *Komentar Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima*, Cetinje, 2006.

Gutman, R, Rieff, D. *Crimes of war: what the public should know*, New York, London, 1999.

Hackner, T, Schomburg, W. *Internationale Rechtshilfe in Strafsachen*, München, 2003.

Hoare, M. A. *Genocide in Bosnia and the failure of international justice*, Kingston University, London, 2008.

Horvatić, Ž. *Novo hrvatsko kazneno pravo*, Zagreb, 1997.

Ibrahimović, B. *Ekstradicija i pravo azila*, Sarajevo, 1961.

Ignjatović, A. Genocid u međunarodnom i krivičnom pravu, Beograd, 1996.

Ilanković, N. Petrović, D., *Priručnik za sudsku psihijatriju*, Beograd, 2017.

Ivanišević, B. Ilić, G. Višnjić, T. Janjić, V. *Vodič kroz Haški tribunal*, Beograd, 2007.

Josipović, I, D. Krapac, D, Novoselac, P. *Stalni međunarodni kazneni sud*, Zagreb, 2001.

Josipović, I. *Haško implementacijsko kazneno pravo*, Zagreb, 2000.

Josipović, I. *Ratni zločin – priručnik za praćenje suđenja*, Osijek, 2007.

Jovašević, D. *Krivično pravo, Opšti dio*, Beograd, 2006.

Jovašević, D. *Komentar krivičnog zakona SR Jugoslavije*, Beograd, 2002.

Juraj, A. *Međunarodno pravo*, Zagreb, 1961.

Kambovski, V. *Krivični zakonik so krotok komentar i objasnuvenja*, Skopje, 2002.

Kambovski, V. *Međunarodno kazneno pravo*, Prosvjetno delo, Skopje, 1998.

Kambovski, V. *Primjena Međunarodnog kaznenog prava u nacionalnom kaznenom zakonodavstvu: pokušaj sinteze*, Savjetovanje Udruženja za međunarodno krivično pravo „Primjena Međunarodnog krivičnog prava u nacionalnim zakonodavstvima“ Tara, 2005.

Kambovski, V. *Primjena supranacionalnih normi međunarodnog kaznenog prava*, Tara, 2003.

Kambovski, V. *Relevantna pitanja međunarodnog krivičnog prava*, Materijali savjetovanja, Tara, 2003.

Kaseze, A. Gaeta, Jones, J.R.W. *The Rome Statute of the International Criminal Court, A Comentary*, Oxford, 2002.

Kaseze, A. *Međunarodno krivično pravo*, Beograd, 2005.

Kitarević, I. Simić, D. Živković, S. *Priručnik za polaganje pravosudnog ispita*, Beograd, 1984.

Kittichaisaree, Up. K, *International Criminal Law*, Oxford, 2001.

Kotler, J. Edwards, T. *Criminal law*, Cincinnati, 1996.

Korajlić, N, Dautbegović, A. *Kriminalistika*, Travnik, 2012.

Krivokapić, B. *Leksikon međunarodnog prava*, Beograd, 1998.

Krivokapić, B. *O ulozi i perspektivi Ujedinjenih nacija u XXI veku*, Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa Pravo i izazovi u XXI vijeku, tom II, Brčko distrikt, 2013.

Kreća, M. *Međunarodno javno pravo*, Beograd, 2007.

Krstić, I. *Značaj univerzalne nadležnosti nakon uspostavljanja Međunarodnog krivičnog suda*, Pravni Život, 1-3, Tom I, Beograd, 2010.

Lazarević, Lj. *Krivično pravo, Posebni dio*, Beograd, 1995.

Lazarević, Lj, Vučković, B, Vučković, V. *Komentar krivičnog zakonika Crne Gore*, treće izmjenjeno i dopunjeno izdanje, Tivat, 2010.

Lemekin, V. *Genocide as a Crime under International Law*, American Journal of International Law 45/1947

Leon, F. *Law of War*, New York, 1972.

Lopičić, J. *Krivičnopravna zaštita ratnih zarobljenika u jugoslovenskom krivičnom pravu*, Beograd, 2005.

Lukšić, B. *Genocide and command responsibility*, Zbornik Pravnog fakulteta u Splitu, Split, 2001.

Matijević, D. *Zaštita prava žrtava rata*, Zagreb, 1996.

Matijević, M, Marković, M. *Kriminalistika*, Novi Sad, 2013.

Milojević, M. *Osnivanje međunarodnog krivičnog suda; Međunarodno krivično pravna pitanja i Haški tribunal*, Beograd, 1997.

Mitić, M. *Međunarodno pravo u sjenci sile*, Beograd, 2000.

Meron, T. *The case for war crimes trials in Yugoslavia*, Foreign Affairs, New York, 1993.

Meron, T. *The Humanization of humanitarian Law*, The American Journal of International Law, Washington, 2000.

Goreta, M. *Osvrt na koncept smanjene uračunljivosti, a koji se primjenjuje na međunarodnom krivičnom sudu za područje bivše Jugoslavije*, Društveno istraživanje, Zagreb, 2003.

Nogo, S. *Saradnja sa međunarodnim krivičnim sudovima*, Beograd, 2005.

Novoselac, P. Bojanić, I. *Opći dio kaznenog prava*, Zagreb, 2013.

- Novoselac, P. *Opće kazneno pravo*, Zagreb, 2009.
- Novoselac, P. *Opšti dio kaznenog prava*, Zagreb, 2004.
- Pavišić, B. *Kazneno pravo Vijeća Evrope*, Zagreb, 2006.
- Pavišić, B., Modly, D. *Kriminalistika*, Rijeka, 1999.
- Pavlica, J. *Ekstradicija*, Pravni život, br. 10. Beograd, 1983.
- Petrović, B., Jovašević, D., *Krivično kazneno pravo Bosne i Hercegovine, Opšti dio*, Sarajevo, 2005.
- Petrović, B. *Narkokriminal*, Sarajevo, 2004.
- Prljeta, Lj. *Nirnberška presuda i dokumenti o genocidu*, Beograd, 1992.
- Radojković, M. *Rat i međunarodno pravo*, Beograd, 1947.
- Radojković, M. *Međunarodna zajednica i krivična odgovornost u doba oružanih sukoba*, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, br. 2., Beograd, 1973.
- Radovanović, M. *Krivično pravo*, Opšti dio, Beograd, 1975.
- Radulović, D. *Međunarodno krivično pravo*, Podgorica, 1999.
- Samary, C. *Milosevic In The Dock*, Le Monde diplomatique, 2002.
- Simović, M. Blagojević, M. *Međunarodno krivično pravo*, Banja Luka, 2007.
- Srdanović, B. *Međunarodni terorizam, politički delikt, ekstradicija*, Beograd, 2002.
- Srzentić, N. Stajić, A. *Krivično pravo FNRJ, Opšti dio*, Beograd, 1957.
- Srzentić, N. Stajić, A. Lazarević, Lj. *Krivično pravo, Opšti dio*, Beograd, 1990.
- Stanković, N. *Krivično pravo, Opšti dio*, Brčko distrikt, 2016.

- Stanković, N. *Uvod u Kriminalistiku*, Brčko distrikt, 2016.
- Starčević, M. *Izvori međunarodnog humanitarnog prava*, Beograd, 2002.
- Stojanović, Z. *Međunarodno krivično pravo*, deveto izdanje, Beograd, 2016.
- Stojanović, Z. *Međunarodno krivično pravo*, šesto dopunjeno izdanje, Beograd, 2008.
- Šćepanović, Ivanović, M. *Komandna i zapovjedna odgovornost u međunarodnom krivičnom pravu*, Prani život, br. 12. Beograd, 2005. .
- Šeparević, Z. *Zaštita žrtava rata u međunarodnom humanitarnom pravu*, Zagreb, 2007.
- Škulić, M. *Komandna odgovornost*, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 4. Beograd, 2002.
- Škulić, M. *Međunarodni krivični sud – Nadležnost i postupak*, Beograd, 2005.
- Škulić, M. *Oblici učestovanja u ostvarivanju krivičnog djela (sa) izvršilaštvo i saučesništvo u Rimskom statutu*, Savjetovanje „Primjena Međunarodnog krivičnog prava u nacionalnim zakonodavstvima“, Tara, 2005.
- Škulić, M. *Osnovi međunarodnog krivičnog procesnog prava*, Zbornik Udruženja za međunarodno krivično pravo, Tara, 2005.
- Tomić, Z. *Krivično pravo, posebni dio*, Sarajevo, 2007.
- Triffterer, O. *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court*, Baden-Baden, 1999.
- Van Zyl Smit, D. *Odmjeravanje kazne u međunarodnom kaznenom pravosuđu*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2, Zagreb, 2004.
- Vasiljević, T. *Postavke za proučavanje razvoja međunarodne krivičnopravne pomoći*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, 1984.
- Vejnović, D. *Pravo na pravo*, Banja Luka, 2006.

Vučinić, Z., *Međunarodno ratno i humanitarno pravo*, Beograd, 2001.

Vučković, B, Vučković, V. *Krivično pravo Crne Gore*, Tivat, 2011.

Zlatarić, B. *Krivično pravo, Opći dio*, Zagreb, 1977.

Zlatarić, B. *Problem zastare međunarodnih krivičnih zločina u usporednom i međunarodnom krivičnom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 1, Zagreb, 1996.

Živanović Toma, *Opšti deo osnova krivičnog prava*, Beograd, 1921.

Živanović Toma, *Osnovi krivičnog prava kraljevine Jugoslavije*, Beograd, 1935.

Živanović Toma, *Unifikacija krivičnog prava i prava u opšte slovenskih država*, Arhiva za pravne i društvene nauke br. 3, Beograd, 1933.

PRAVNI PROPISI:

Krivični zakon BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15 i 40/15)

Krivični zakon Federacije BiH („Službene novine FBiH“, broj 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16 i 75/17)

Krivični zakonik Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, broj 64/17)

Krivični zakon Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 33/13 i 26/16)

Rezolucija UN-a 95/1 iz 1946. godine

Rezolucija Savjeta bezbjednosti broj 1503 iz 2003. godine

Rezolucija Savjeta bezbjednosti broj 1534 iz 2004. godine

Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima („Službeni glasnik BiH“, br. 53/2009 i 58/2013)

INTERNET IZVORI:

www.blic.rs/vesti/politika

www.icty.org

www.montediplo.com

www.slobodna-bosna.ba/vijesti/

www.slobodnaevropa.org/a/pravda/

www.telegraf.rs/vesti/

www.unmict.org/bcs/o-mehanizamu/organizacija

www.unmict.org/bcs/o-mehanizmu/celnici

www.unmict.org/bcs/o-mehanizmu

www.vreme.com/cms/view.php?id

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

341.4(075.8)

STANKOVIĆ, Nedeljko

Međunarodno krivično pravo / Nedeljko Stanković. - Tuzla : Evropski univerzitet "Kallos", 2018. - 214 str. : ilustr. ; 25 cm

Bibliografija: str. 205-213 ; bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-450-07-6

COBISS.BH-ID [25765126](#)